

Marian Alfons Mychra

Interdykt

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 2/1-2, 73-300

1959

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROZPRAWY I ARTYKUŁY

KS. MARIAN-ALFONS MYRCHA

INTERDYKT

§ 1. Pojęcie i podział interdyktu

I. Pojęcie interdyktu

1. *Nazwa.* Polskie słowo interdykt pochodzi od słowa łacińskiego „interdictum”, a to od „interdicere” — „prohibere”, co oznacza zakazywać, zabraniać. W prawie kanonicznym nazwa ta przyjęła się na oznaczenie jednej z kar kościelnych. Pojawia się ona jako termin ściśle techniczny w późniejszym okresie działalności ustawodawczej Kościoła. W starożytnym Kościele nie używa się tego terminu na określenie kary w znaczeniu interdyktu. Nie przeszkadza to jednak, aby w tym okresie kara ta już była znana i stosowana. Tylko wówczas używa się innej terminologii, jak: „vestro banno”, „excommunicatio”, „anathema”,¹ Ze słowem „interdykt” w zna-

¹ Por. Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. katholische Kirchenrecht*, Bd. 21, 1869, 16, 21 sq.; Hinschius P., *Das Kirchenrecht der Katholiken u. Protestanten in Deutschland*, V, 19 sq., 22, dop. 1, 2; Haas F., *Das Interdikt*, Bonn 1929, 1—33; Wernz F., *Jus decretalium*, Prati 1913, VI, 222, n. 216; Wernz F.-Vidal P., *Jus canonicum*, ed. 2, Romae 1951., VII, 319, n. 292. Suarez F. *De censuris*, Moguntiae 1606, disp. XXXII., sect. 1 n. 1, 2; Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, Monachii 1714, lib. V, tit. 39, n. 180, 181; Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, Ingolstadii 1712, lib. V, tit. 39, n. 322 sq.:

czeniu kary spotykamy się dość często w źródłach prawa X wieku². Słowu temu nadaje się coraz ściślejsze znaczenie a prawo Dekretalów sankcjonuje je jako termin urzędowy na oznaczenie jednej z kar kościelnych³. Kodeks prawa kanonicznego, idąc w tym względzie śladami dawnego prawa, zatrzymuje nazwę „interdykt” — „interdictum” na określenie jednej z cenzur kościelnych. Temu zagadnieniu poświęca kanony 2268—2277 zawarte w art. II, część II księgi V, Kodeksu prawa kanonicznego.

2. *Pojęcie.* Określenie interdyktu podaje nam prawodawca w kanonie 2268 § 1: „*Interdictum est censura qua fideles, in communione Ecclesiae permanentes, prohibentur sacris quae in canonibus, qui sequuntur, enumerantur.*”

§ 2. *Prohibitio fit vel directe per interdictum personale, cum personis ipsis usus eorum bonorum interdicatur; vel indirecte per interdictum locale, cum certis in locis eorum dispensatio vel perceptio vetatur.*”

W myśl kanonu 2268 § 1 interdykt jest to kara, mocą której wierni pozostający w wspólnocie kościelnej, pozbawieni są pewnych ściśle określonych praw⁴ lub czynności świętych (sacris).

² Por. ep. 93 Gerberti (a. 995): „interdicto vestro”; Alexander II (a. 1065): „interdicere differas”; Gregorius VIII (a. 1074) „universam Franciam... Interdicite”. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 223, dop. 442; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 320, dop. 4.

³ Por. c. 20, X, V, 40 (Innocent. III, a. 1198—1205); „Quaerenti, quid per censuram ecclesiasticam debeat intelligi, quum huiusmodi clausulam in nostris literis apponimus, respondemus, quod per eam non solum interdicti, sed suspensionis et excommunicationis sententia valeat intelligi, nisi iudex discretus, rerum et personarum circumstantiis indagatis, ferat quam magis viderit expedire.” c. 5, X, II, 2

⁴ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, 424, n. 348; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 320, n. 293; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 223, n. 217: „Interdictum ex jure Decretalium et disciplina nunc vigente est censura ecclesiastica, qua prohibetur usus omnium divinorum officiorum et aliquarum sacramentorum et sepulturae ecclesiatice, quatenus usus est et omnibus fidelibus communis.” Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect 1, n. 1, 3, 4; Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, Moguntiae 1898, 80 sq.; Holl-

A. Interdykt w definicji zawartej w Kodeksie określony jest jako cenzura. Z tej racji stosuje się do niego wszystko, co wyżej było powiedziane o cenzurach. Niemniej jednakże, zgodnie z kan. 2291, 1-o — 2-o, może być karą odwetową (poena vindicativa). Ta ostatnia jest wówczas, gdy interdykt wymierzony jest na czas ściśle określony albo na zawsze (in perpetuum), albo według uznania przełożonego (ad beneplacitum superioris)⁵.

W tym względzie Kodeks prawa kanonicznego jest zgodny z dawnym prawem, które przyznawało interdyktowi charakter cenzury lub kary odwetowej⁶.

weck I., *Die kirchlichen Strafgesetze*, Mainz 1899, § 51 sq.; Lega M., *Praelectiones in textum iuris canonici, De delictis et poenis*, ed. 2, Romae 1910, 235, 236, n. 168: „Interdictum definitur: censura removens christifideles a participatione quorundam rerum sacrarum”. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 1, n. 4 tak określa interdykt: „Censura ecclesiastica prohibens usum quarundam rerum divinarum ut fidelibus communem, quatenus talis est.” Opieliński J. *O cenzurach kościelnych*, Poznań 1894, jest to cenzura, pewnym osobom w pewnych miejscowościach zabrania korzystać z officia divina, odmawia niektórych sakramentów i pogrzebu kościelnego”.

⁵ Por. Sole J. *De delictis et poenis*, Romae 1920, 166, n. 233; Vermeersch A. -Creusen J., *Epitome juris canonici*, Mechliniae-Romae 1946, ed. 6, III, 285, n. 471; Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, De delictis et poenis, Taurini-Romae 1938, 184, n. 66; Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, De delictis et poenis, ed. 4, Taurini-Romae 1955, 227, n. 1782; Cappello F. *De censuris*, ed. 4, Taurini-Romae 1950, 373, n. 462: „Interdictum est poena ecclesiastica qua prohibetur usus divinarum officiorum et aliorum Sacramentorum et sepulturae ecclesiasticae, quatenus usus est et omnibus fidelibus communis”. D'Anibale J., *Summula theologiae moralis*, Romae 1897, I, n. 367; Bucceroni J., *Commentarii de casibus reservatis, de censuris, de const. Apostolicae Sedis* etc., Romae 1899, II, n. 123; De Meester A., *Juris canonici et juris canonico-civilis compendium*, ed. 2, Brugis 1928, III, pars 2, 202, 203, n. 1768; Pélité P., *Le droit pénal de l'Église*, Paris 1939, 149, 150, n. 96, 97; Torquebiau P. -Naz R. -De Clercq C. -Jombart E., *Traité de droit canonique*, Paris 1954, IV, 663, n. 1055:

⁶ Por. Wernz F. *Jus decretalium*, VI, 223, n. 217; Lega M., *De delictis et poenis*, 235, n. 168; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 320, n. 293.

1. Powstaje pytanie, czy każdy rodzaj interdyktu jest cenzurą? Pytanie to dręczyło już autorów piszących przed Kodeksem⁷. Niektórzy jak Wernz⁸, uważali, że cenzurą może być tylko interdykt personalny, podczas gdy interdykt ogólny lokalny i personalny są to raczej zarządzenia administracyjne, o charakterze karnym, które pozbawiają pewnych dóbr. Z tej racji interdykt personalny specjalny mógł być wymierzony tylko za własną winę (ob peccatum proprium), pozostałe zaś mogły być nałożone niewinnym, za winy innych. Kodeks prawa kanonicznego nadaje charakter cenzury każdemu rodzajowi interdyktu (por. kan. 2255 § 2, 2268, 2274 § 1), lecz jego skutki traktuje jako pozbawienie (privationes) pewnych dóbr, jeśli chodzi o niewinnych (kan. 2271)⁹, którego domaga się dobro ogółu.

Przeciwnie, interdykt personalny specjalny nie może być karą odwetową. Wynika to z kan. 2291, 1-o, 2-o, gdzie prawodawca wyliczając rodzaje interdyktu, które są karami odwetowymi nie wymienia interdyktu personalnego specjalnego. Z tego wynika, że ten ostatni nie może być karą odwetową¹⁰.

2. Interdykt, aczkolwiek jest cenzurą, różni się od ekskomuniki i suspensy. Ekskomunika wyklucza ze wspólnoty wiernych a interdykt — pozostawia, pozbawiając skazanych tylko pewnych dóbr. Interdykt różni się także od suspensy, ponieważ ta ostatnia zabrania sprawować obrzędy. św., interdykt natomiast — nie pozwala korzystać z pewnych dóbr. Konsekwencją tego jest, że suspensa dotyczy tylko duchownych, interdykt zaś — wszystkich wiernych, to jest zarówno duchownych jak i świeckich¹¹.

⁷ Por. D'Annibale, J., *Summula*, I, n. 370; Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, 83; Ballerini-Palmieri, *Opus theologicum morale*, Prati 1889, VII, 183.

⁸ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 224, dop. 452.

⁹ Por. Haas A., *Das Interdikt*, 19—26; Jombart E., *Interdict*, w *Dictionnaire de droit canonique*, Paris 1953, V, fasc XXX, col. 1465, 1466.

¹⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 424, n. 348.

¹¹ Por. Haas A., *Das Interdikt*, 28—33;

Roberti F. *De delictis et poenis*, I, pars, II, 424, n. 348;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 223, n. 217;

B. *Przedmiot*. Przedmiot interdyktu stanowią: obrzędy święte (*officium divinum*), sakramenta św., pogrzeb kościelny. W tym zakresie przedmiot interdyktu znany był prawu przedkodeksowemu¹². Kodeks prawa kanonicznego rozszerza zakres przedmiotu na prawa, urzędy, pensje, jak też i jurysdykcję kościelną¹³.

II. Podział interdyktu

Rozróżniamy interdykt personalny (*personale*) i lokalny (*locale*), zależnie od tego, czy bezpośrednio dotyczy osób, którym korzystanie z pewnych dóbr duchowych jest zabronione, czy pośrednio, gdy w pewnych miejscach zabronione jest korzystanie z dóbr duchowych (kan. 2268 § 2.)¹⁴.

Oba rodzaje znane były prawu przedkodeksowemu, które przewidywało jeszcze trzeci rodzaj interdyktu mieszanego (*interdictum mixtum*), zwanego inaczej „ambulatorium”¹⁵.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 320, 321, n. 293;

Ferraris L., *Prompta Bibliotheca*, Parisiis 1883, IV, v. *Interdictum*, 759;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 1.

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 182.

¹² Por. c. 16, V, 11 in. VI—o;

c. 24, V, 11, in VI—o;

c. 17, V, 11, in VI—o;

c. 10, V, 11, in VI—o: „Praesenti generali declaramus edicto, beneficium relaxationis ad cautelam, quoad interdicti sententias, in civitates, castra vel quaelibet alia loca sive terras aliquas generaliter promulgatas, locum aliquatenus non habere”.

Por. Interdykta personalne i miejscowe wymierzone na miasta: Adrię i Galatinę, A A S, (1), 1909; 766; A A S (5), 1913 517.

¹³ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 439, n. 360;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 372.

¹⁴ Por. Kan. 2268 § 2: „Prohibitio fit vel directe per interdicum personale, cum personis ipsis usus eorum bonorum interdicitur; vel indirecte per interdictum locale, cum certis in locis eorundem dispensatio vel perceptio vetatur.”

¹⁵ Por. 10, 16, 17, V, 11, in VI—o; c. 1, V, 8 in Clem;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 224, n. 218;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 1, n. 1 sq.;

Był to interdikt personalny lokalny. Obowiązywał on osobę dotkniętą tą karą i dotyczył miejsca, w którym dana osoba przebywała¹⁶.

Po raz pierwszy, tego rodzaju interdikt pojawia się za papieża Kaliksta II w roku 1109¹⁷.

Kodeks prawa kanonicznego interdaktu mieszanego nie zna.

1. Interdikt lokalny może być ogólnym (generale) lub partykularnym (particulare), zależnie od tego czy rozciąga się na całe terytorium rzeczpospolitej, diecezji, parafii, miasta, albo czy jest ograniczony do kościoła, kaplicy, ołtarza, cmentarza (kan. 2268 § 1, 2272 § 1—3)¹⁸.

2. Interdikt personalny może być ogólny lub specjalny (generale vel speciale), zależnie od tego, czy dotyczy wszystkich członków osoby moralnej (kapituły) lub społeczności (diecezji, parafii), albo tylko poszczególnych osób fizycznych

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. kat.*, K., Bd. 21, 291 sq.;

Lega M., *De delictis et poenis*, 236, n. 169;

Berardi C., *Commentaria in ius ecclesiasticum universum*, Mediolani 1847, II, Dis. 3, c. 8, § Ceterum;

Ferraris L., *Prompta Bibliotheca*, IV, 759, 760;

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 183;

¹⁶ Lokalne i personalne były interdikty wymierzone na miasta Adrię i Galatinę. *Por. A A S*, 1909 (1), 765—766; *A A S*, 1913 (5), 517—518;

¹⁷ *Por. Hinschius P.*, *Kirchenrecht.*, V, 31;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 425, dop. 1: „Interdictum mixtum quondam adhibitum est etiam ad instar amissionis pacis germanicae; dictum est quoque ambulatorium cum afficiebat quemlibet locum in quo persona interdicta inveniebatur.”

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 224, n. 218: „...interdictum mixtum, sive ambulatorium, quod sequitur personam ubicumque ista prasens fuerit. Quod interdictum certe est locale atque etiam formaliter aut virtualiter personale”.

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 2, n. 3;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f.k.K.*, Bd. 21, 302 sq.;

Lega M., *De delictis et poenis*, 236, n. 169.

¹⁸ *Por. Haas A.*, *Das Interdikt*, 33—42;

Jombart É., *Interdit w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, 1466.

(kan. 2255 § 2); może nastąpić kumulacja obydwu rodzajów interdyktu (kan. 2274 § 4).

Interdykt personalny specjalny dzieli się jeszcze na dwie grupy: na interdykt personalny, w ścisłym tego słowa znaczeniu (kan. 2275) i na interdykt określany mianem „ab ingressu ecclesiae” — zabraniający wejścia do kościoła (kan. 2277)¹⁹.

Podział powyższy znany był prawu przedkodeksowemu²⁰.

Ze względu na przedmiot (*ratione obiecti*) dzielimy interdykt na całkowity (*totale*) i częściowy (*partiale*). Pierwszy zabrania korzystania ze wszystkich dóbr wymienionych w definicji, drugi — tylko z pewnych dóbr²¹. Dlatego interdykt „ab ingressu ecclesiae” jest postacią interdyktu częściowego²².

¹⁹ Por. Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 321, n. 294;
Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 228, n. 1783;
Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 184, n. 66;
Cappello F., *De censuris*, 375, n. 464;

²⁰ Por. c. 16, V, 11 in VI-o; „Si sententia interdicti proferatur in clerum: ...Quum vero, alicuius terrae populus interdicto notatur.”

c. 8, V 7 in VI-o: „...Qui vero contra praesumpserint, praeter alias poenas a iure statutas ingressum ecclesiae sibi noverint interdictum...”

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 224, n. 218;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 1, n. 11;

Kober F., *Das Interdict*, w *Archiv f.k.K.*, Bd. 21, 292 sq.;

Hollweck J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, § 51, dop. 3;

Bonacina M., *De censuris*, disp., V, p. 1, n. 1 sq.

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 83;

²¹ Podział ten znany był i dawnemu prawu kanonicznemu. Por. c. 16, 24, V, 11, in VI-o; c. 8, V, 7 in VI-o;

c. 9, X, II, 24;

Kober F., *Das Interdict*, w *Archiv f.k.K.*, Bd. 21, 303;

Suarez F., *De censuris F.*, disp. XXXII, sect. 1, n. 37;

Hollweck J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, § 53, dop. 1;

Roberti F., *De delictis et poenis*, 425, n. 349;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 321, n. 294;

Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 229, n. 1783;

Cappello F., *De censuris*, 375, n. 464;

²² Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 225, n. 218;

Interdykt tym się różni od ekskomuniki, a upodabnia się do suspensy, że jego skutek jest podzielny, zależny od woli przełożonego, który go wymierza²³.

Ze względu na sposób wymiaru dzielimy interdykt na: „a iure et ab homine”²⁴.

§ 2. Rozwój historyczny interdyktu

I. Pochodzenie

Co się tyczy pochodzenia interdyktu to należy uświadomić sobie to, co było poprzednio powiedziane odnośnie ekskomuniki. Należy tu odróżnić uprawnienie Kościoła do stosowania powyższej kary, od samej kary. Jeśli chodzi o uprawnienie Kościoła do wymiaru kar, to nie ma najmniejszej wątpliwości, iż opiera się ono na prawie Bożym, udzielonym przez Chrystusa Pana św. Piotrowi, we władzy kluczy. Natomiast interdykt w sensie kary poprawczej, czy odwetowej lub pojętej jako „privatio ecclesiastica” ze swoimi skutkami jest pochodzenia kościelnego¹.

²³ Por. Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 228, n. 1782;

Ballerini-Palmieri, *Opus thel. morale*, VII, n. 381;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 370;

Cappello F., *De censuris*, 373, 374, n. 462;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 3, n. 4;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclest.*, lib. V, tit. 39, n. 362;

²⁴ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 3, n. 6;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 225, n. 218;

Kober F., *Das Interdykt*, w *Archiv f.k.K.*, Bd. 22, sq.

¹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, Prati 1913, 225, n. 219: „Quare potestas Ecclesiae infligendi interdictum sine dubio nititur iure divino, ut patet ex amplissima concessione S. Petro facta; sed institutio interdicti, prout est censura vel poena vel privatio ecclesiastica cum suis specialibus effectibus in foro Ecclesiae applicata ex iure humano est repetenda”.

Wernz F., Vidal P., *Jus canonicum*, Tomus VII, Jus poenale ecclesiasticum, editio altera, Romae 1951, 322, n. 295;

Ustanowienie i stosowanie tej kary przez Kościół nie sprzeciwia się sprawiedliwości, ani jest nadużyciem prawa karania przysługującego Kościołowi, jak to błędnie mniemał Kober². Zdaniem tegoż autora instytucja interdyktu nie da się pogodzić z zasadami sprawiedliwości, opartej na prawie naturalnym, albowiem tego rodzaju kara obejmuje zarówno winnych, jak i niewinnych. Karanie niewinnych jest sprzeczne z podstawowymi zasadami prawa naturalnego. Pogląd powyższy zwalcza Wernz³, jako sprzeczny z zasadami prawa kanonicznego i zasadami dogmatycznymi. Kościół pozbawia niejednokrotnie pewnych dóbr duchowych osoby niewinne; nie pojmuje je jednak jako karę, lecz jedynie jako zarządzenie administracyjne wydane ze względu na dobro ogółu. Temu zarządzeniu ze względu na osiągnięcie zamierzonego celu przez Kościół muszą poddać się także i niewinni. Określa się je mianem „privatio”, a nie „poena”.

Podobnie błędny pogląd głosili: Schiappoli oraz Hinschius⁴. Autorzy ci dopatrują się wyłącznie celów politycznych we wprowadzeniu i stosowaniu powyższej kary przez Kościół. Poglądowi temu przeciwstawił się także Wernz⁵ wykazując, że nie ma on żadnego uzasadnienia ani prawnego, ani faktycznego a jest właściwie gołosłownym twierdzeniem.

Nadużycia popełniane w praktyce, zwłaszcza przy wymiarze powyższej kary przez przełożonych niższych, w szczególności odnośnie długości trwania interdyktu, nie mogą uzasad-

Suarez F., *De censuris*, Moguntiae 1606, disp. II, sect. 1, n. 1: „Nonnulli Doctores, praesertim Jurisperiti ita loquuntur, ut dicant, vel omnes censuras, vel aliquas saltem esse de iure divino. Alii vero simpliciter negant esse illam censuram de iure divino. Quod simpliciter et absolute est verum...” Por. także assertio 2, 3.

² Por. Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. kathol. Kirchenrecht*, 1869, Bd. 22, 32 sq.

³ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 225, n. 219.

⁴ Por. Schiappoli D., *Diritto penale canonico*, Milano 1905, n. 172; Hinschius P., *Das Kirchenrecht der Katholiken u. Protestanten in Deutschland*, V, 23.

⁵ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 225, dop. 461.

niać wadliwego celu, przypisywanego Kościołowi lub papieżom, tym więcej, że ci ostatni niejednokrotnie występowali przeciwko tego rodzaju nadużyciom⁶. Kościół poprzez tę karę osiągał często zbawienne skutki duchowe. Powyższe stwierdzają nawet ci, którzy odmawiali Kościołowi słuszności stosowania tej kary, jak np. Kober⁷.

II. Czas wprowadzenia interdyktu jako kary

Jeśli chodzi o czas, w jakim Kościół zaczął stosować interdykt, nie ma pod tym względem zgodności u autorów.

Interdykt, w sensie zakazu pewnych rzeczy lub praw, jest instytucją bardzo dawną. Ślady jego w wyżej wymienionej formie, znajdujemy u Hebrajczyków⁸, Greków i Rzymian⁹. W prawie rzymskim słynne były interdykty pretorskie. Miały one coprawda inne i szczególne znaczenie, jednak często były stosowane¹⁰.

W źródłach prawa kanonicznego spotykamy liczne przykłady, w których, wzorem prawa rzymskiego, wszelki zakaz określa się mianem — interdyktu¹¹.

⁶ Por. c. 24, V, 11 in VI-o.

⁷ Por. Kober F., *Das Interdikt*, Archiv f. kath. Kirchenrecht, XXII, 29.

⁸ Por. I, Esdras 10, 8.

⁹ Por. Demostenes, *Orationes*, 505, 14.
Caesar, *De bello gallico*, 6, 13, 6.

¹⁰ Por. Inst. IV, 15. „De interdictis. Sequitur, ut despiciamus de interdictis seu actionibus, quas pro his exrcentur. erant autem interdicta formae atque conceptiones verborum, quibus praetor aut iubebat aliquid fieri aut fieri prohibebat. quod tum maxime faciebat, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contendebatur...”

D. 43, 1. „De interdictis sive extraordinariis actionibus, quae pro his competunt”.

D. 48, 22. „De interdictis et relagatis et deportatis”.

¹¹ Por. Alexander II (1065 a.); „Interdicere non differas”.

Gregorius VIII (1074 a.) „universam Franciam.... interdicite”.

Roberti F., *De delictis et penis*, I, pars II, 415, 416; n. 347;.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 22, 223, n. 216;.

Interdykt jako kara. W jakim czasie w Kościele ustala się praktyka wymiaru interdyktu, jako kary, nie ma zgodności wśród kanonistów. Jedni widzą go już w pierwszych wiekach Kościoła, ściśle mówiąc w IV wieku. Za tym poglądem zdaje się przemawiać zarządzenie wydane przez papieża Sylwestra I, w 324 roku, ustalające czasokresy, w jakich sprawca ma być upominany, a następnie po upływie ich wezwany do sądu i po prawnym udowodnieniu mu przestępstwa, karany ekskomuniką. Papież poleca najpierw po ojcowsku przestępcę upomnieć, a gdy to nie odniesie skutku, w ciągu następnych siedmiu dni zabronić mu wstępu do kościoła oraz odmówić mu prawa udziału w obrzędach Bożych¹². Innym przykładem interdyktu personalnego ma być ekskomunikacja wymierzona przez biskupa Auxiliusa, na Klasycjana i jego rodzinę, za przestępstwo popełnione przez Klasycjana. Postępowanie wymienionego biskupa napiętnowane zostało przez św. Augustyna¹³. Inni przesuwać powstanie interdyktu jako kary, na czasy późniejsze, na IX, X a nawet XI wiek i na następne. Wśród takiej rozbieżności poglądów należy oddzielnie omówić interdykt personalny i lokalny.

1. *Interdykt osobowy — interdictum personale.* Interdykt pojęty jako kara, w ścisłym słowa tego znaczeniu, pojawia się w Kościele w IV wieku w postaci interdyktu personalnego.

Suarez F., *De censuris*, disp. 32, sect. 1, n. 2.

J o m b a r t E., *Interdit, w Dictionnaire de droit canonique*, V, Fascicule XXX, col. 1464.

¹² Por. c. 2, C. V, q. 2: „Praesenti decreto censemus ut in primis paternaliter vocentur et per septem dies expectentur nullius ecclesiasticae rei interdicta licentia. Huius vero expectationi addantur septem dies iterdicta Ecclesiam intrandi licentia et omnia divina officia audiendi. Post vero addantur duo dies quibus a pace et communione sanctae Ecclesiae sint suspensi. Deinde vero iterum aliis duobus diebus sub eadem expectatione deportentur. Quibus uno die superadito, omni expectatione veluti iam desperata, reus mox anathematis gladio feriatur”.

¹³ Por. Migne, PL 33, 1066;

Richter, W., *De origine et evolutione interdicti*, Textus et documenta; Series theologica 12, 13; Romae 1934, n. 12, p. 5.

Pogląd taki głosił Devoti¹⁴. Zgadza się z nim Hinschius, Wernz, Roberti, Vidal¹⁵. Interdykt personalny występował w tym czasie pod nazwą ekskomuniki częściowej (suspensio)¹⁶. Mocą tej kary przestępca zawieszany był w prawach, które przysługiwały wszystkim wiernym. Terminem „suspensio” określa się jeszcze interdykt osobisty, wzbraniający wstępu do kościoła (ab ingressu ecclesiae) w *Liber Sextus Bonifacii VIII*¹⁷. Interdykt powoli przybiera własną postać i w wieku XII—XIII zostaje ostatecznie odłączony od ekskomuniki¹⁸.

2. *Interdykt miejscowy*. Co się tyczy powstania interdyktu miejscowego, jako kary w Kościele, między autorami istnieje rozbieżność poglądów. Można tu rozróżnić trzy teorie:

1. Devoti¹⁹ oraz inni autorzy, widzą ślady interdyktu miejscowego w Kościele już w IV wieku.

¹⁴ Por. Devoti J., *Institutionum canonicarum lib. 4. Romae* 1785, lib. IV, tit. 19, § 3, dop. 23.

¹⁵ Por. Hinschius P., op. cit. V, 31, 13, IV, 706, 713 sq.;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 227, n. 219;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 416, n. 347: „Poenā interdicti stricte sumpta iure canonico saec. IV apparet sub specie interdicti personalis.”

Wernz F. — Vidal P., *Jus canonicum*, VII, 324, n. 295;

¹⁶ Por. Conc. Illiber. (a. 300—306), c. 54, 57;

Conc. Venetic., (a. 465), c. 13, 14;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 227, dop. 478.

Jombart E., *Interdit, Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1464.

¹⁷ Por. c. 20, V, 11 in Vi-o: „Is cui est ecclesiae interdictus ingressus, quum sibi per consequens censeatur in ipsa divinorum celebratio interdicta, irregularis efficitur, si contra interdictum huiusmodi divinis in ea se ingerat, in suo agens officio sicut prius Talis quoque, si hoc interdicto durante decedat, non debet in ecclesia vel coemeterio ecclesiastico, nisi poenituerit, sepeliri. Sane sicut excommunicatio, sic ab officio vel ab ingressu ecclesiae lata suspensio aut ipsius effectus per appellationem sequentem minime suspenduntur”.

¹⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 416, n. 347; por. także 374, n. 324.

¹⁹ Por. Devoti J., *Inst. can. lib. IV, tit. 19, § 3, dop. 23.*

2. Skrajnie przeciwny pogląd wyznają: De Dominis, Morinus, Bingham, Van Espen, cytowani przez Kobera²⁰, Hinschius, Schiappolli²¹. Według tych autorów interdykt pojawia się dopiero pod koniec X, a właściwie w XI wieku.

3. Pośrednią opinię wyraża Fleury²². Zdaniem tego autora, przykłady interdyktu miejscowego ogólnego znajdujemy w VI wieku, ale zasadniczo, stosowanie ekskomuniki i interdyktu wzrosło dopiero po Grzegorz VII. Za tym poglądem wypowiada się Kober²³, Wernz²⁴, Roberti²⁵, Vidal i inni. Pogląd ten, moim zdaniem, należy uznać za słuszny dla racji niżej przytoczonych. Argumenty, podane przez obie skrajne opinie, nie są przekonujące.

Devoti, na uzasadnienie swego poglądu, powołuje się na kan. 37 Apostolski²⁶ oraz na 270 list św. Bazylego²⁷. Oba dokumenty, jak to słusznie zauważył Wernz²⁸, nie wykazują w sposób przekonujący, że już w IV wieku stosowano interdykt lokalny jako karę. W kan. 37 jest raczej mowa o ekskomunice a św. Bazyli, poza ekskomuniką, wskazuje jedynie na pokutę publiczną, lecz nie wspomina o zawieszeniu nabożeństw, jako karze za popełnione przestępstwo. Co więcej, odprawianie

²⁰ Por. Kober F., *Interdikt*, w *Archiv f. kath. Kirchenrecht*, Bd. 21, 8.

²¹ Por. Hinschius P., *op. cit.* IV, 804 sq; V, 19 sq.;

²² Por. Flery, *Inst. can.* P. III. c. 21. § 2; cyt. Wernz F., VI, 226, dop. 465.

²³ Por. Kober F., *op. cit.* 21, 8.

²⁴ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 226, 227, n. 219.

²⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 416, n. 347: „Interdicti localis prima exempla reperiuntur exeunte saec. VI”.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 323, 324, n. 295; Jombart E., *Interdit*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1464.

Haas A., *Das Interdikt*, Bonn 1929, 1—3.

²⁶ Por. Hefeles, *Conc. Gesch.*, I, 812.

²⁷ Por. Migne, *P. Gr.*, XXXII, 1002.

²⁸ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 226, n. 219.

tych suponuje²⁹. Nie ma też znaczenia argument przytoczony przez Devotiego, a zaczerpnięty z kanonu fałszywie przypisywanemu synodowi w „Agathanensi” w r. 506³⁰, jak też i kan. 8 synodu w Moguncji, odbytemu w r. 851 lub 852³¹, albowiem kanony tych synodów mówią o czym innym³².

Nie ostoi się także pogląd skrajnie przeciwny, przyznający wprowadzenie interdyktu w Kościele na X lub XI wiek. Argumenty przytoczone przez Kobera³³, w połączeniu z innymi dowodami, wykazują w sposób dość oczywisty, stosowanie interdyktu w Kościele już w VI wieku. Można najwyżej przyjąć, że w X i XI wieku, ze względu na szczególne okoliczności czasu, wymiar interdyktu miesięcowego stał się częstszym i że interdykt znalazł wówczas gruntowniejsze opracowanie prawne³⁴.

Następujące dowody przytaczają autorzy na stosowanie już w VI wieku w Kościele interdyktu miejscowego. Grzegorz z Tur (Gregorius Turonensis³⁵) podaje, że w 566 r. książę Childeryk (Childericus) zajął posiadłość wiejską, należącą do Kościoła w Aix (Aquenesis). W związku z tym bezprawnym czynem księcia, biskup zarządził: „*Non hic accenditur lumen,*

²⁹ Por. Hinschius, IV, 804, dop. 10;

Kober F., *Das Interdikt*, Archiv f. kath. Kirchenrecht, 21, 4 sq.;

³⁰ c. 2, X, V, 34: „*Ex concilio Agathensi. Si quis presbyter, negligens vitae suae, pravus exemplis mala de se suspicari permiserit, et populus, ab episcopo iuramento seu banno Christianitatis adstrictus, infamiam eius patefecerit, certique accusatores criminis eius defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus, et, si non emendaverit (in conventu presbyterorum) episcopus eum publica increpatione admoneat. Si vero nec sic se correxerit, ab officio suspendatur usque ad condignam satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiatur*”.

³¹ Por. Hefele, Conc. Gesch., IV, 179 sq.

³² Por. Kober F., *Das Interdikt*, Archiv f. kath. Kirchenrecht, Bd. 21 6 sq.

³³ Por. Hinschius P., V, 19;

Kober F., *Das Interdikt*, Archiv..., 21, 19.

³⁴ Por. Wernz F., VI, 226, 227, n. 219.

³⁵ Por. Gregorius Turonensis, *De gloria confessorum*, c. 70. Migne, PL, 91, 879; MGH Ser. Rer. Mer., I, 789.

neque psalmodiarum modulatio canitur, gloriosissime sancte, nisi prius ulciscaris servos tuos de inimicis suis, resque tibi violenter ablatas ecclesiae sanctae restituas. Haec cum lacrimis affatus sentes cum acutis aculeis super tumulum proiecit et clausis ostiis alias in ingressu collavit".

Tenże sam Grzegorz z Tur opowiada, że arcybiskup Praetext odprawiający Mszę św. w dzień Wielkiej Nocy, w r. 586, został zabity z rozkazu Freregundy, królowej Rothomagensi. Kiedy zaś jeden ze starszych dostojników (senioribus) za ten czyn ostro złązał królowę, wkrótce został otruty. Wówczas to Leodovaldus, biskup z Beyeux (Baicassianus) nakazał zamknąć wszystkie kościoły, ażeby naród nie mógł w nich brać udziału w uroczystych nabożeństwach dopóty, dopóki nie zostanie wykryty sprawca przestępstwa — „*ecclesia Rothomagensis clausit ut in his populis sollemnia huius auctor exspectaret donec indagazione communi reperiretur huius auctor sceleris*". Kiedy zaś trzech biskupi prosili, ażeby został ukarany przyznający się do zabójstwa, otrzymali odpowiedź: „*ut nunquam in ecclesia illa Melantius qui prius in loco Praetextato subragatus fuerat, sacerdotis fungeretur officium*”³⁶.

Inny przykład podaje Grzegorz z Tur (Turonensis) dotyczący tego okresu. Córka króla Chrodylda zapragnęła zostać przeoryszą klasztoru „Pictaviensi”, wówczas to przy pomocy ludzi zbrodniczych wtrącono do więzienia matkę tegoż klasztoru. Biskup poprzez posłów oświadczył królowi: „*Relinque abbatissam ut in his diebus in hoc carcere non detineatur; alioquin non celebrabo pascha Domini, neque baptismum in hac urbe ullus catechumenus obtinebit, nisi abbatissa quo tenetur iubeatur absolvi*”³⁷.

³⁶ Por. Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* 8, 31, Migne, PL 71, 471; MGH Scr. Rer. Mer. I, 346.

³⁷ Por. Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* 10, 15. Migne, PL 71, 545; MGH Scr. Rer. Mer. I, 424.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 416, dop. 7;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 227, dop. 477;

Kober F., *Das Interdict*, Archiv f. kath. Kirchenrecht, Bd. 21, 10 sq.;

3. Posługiwanie się interdyktem, jako środkiem karnym i to bardzo skutecznym, wzrasta na przełomie VI do XI wieku³⁸. Przyczynił się do tego w znacznej mierze papież Grzegorz VII (1073—1085), który udzielił biskupom Francji władzy zawieszania obrzędów świętych w poszczególnych diecezjach za przestępstwa popełnione przez Filipa I³⁹. Tenże papież, za zabójstwo dokonane z polecenia króla Bolesława Śmiałego na osobie św. Stanisława, biskupa krakowskiego, wymierzył interdykt lokalny na całą prowincję gnieźnieńską⁴⁰.

Szczytowym punktem wymiaru interdyktu miejscowego były: wiek XII i XIII. Wystarczy przytoczyć tu następujące przykłady: Stefan biskup Paryża, w roku 1129, rzuca interdykt na swoją diecezję, z powodu postępowania króla Ludwika Starszego (grossus) przeciwstawiającego się wykorzenianiu

Hinschius P., *Das Kirchenrecht der Katholiken*, IV. 805; V, 19;

Jombart E., *Interdit, w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1464;

Haas A., *Das Interdikt*, 2, 3.

³⁸ Słynny jest interdykt rzucony przez biskupa Hinkmara na całą diecezję w roku 869, z powodu uwięzienia jego przez króla. W sprawie tegoż interdyktu arcybiskup Rains (Remensis) postanowił: „vobisque ministris ecclesiae Laudensis parochiae praefata auctoritate praecipio ut et in Missarum celebrationibus, et in ceteris officiis tam diurnis quam nocturnis, et in distributione — sacramentorum — sed et in baptizandis parvulis, et in suscipiendis poenitentiam indigentibus, et in subveniendis viatico — et in sepeliendis mortuis — consulere studeatis”. Migne, PL 216, 512; Mansi, 16, 810.

Inny przykład referuje *Adamarus Cabanensis. Historiarum libri III*, 35: „Alduinus episcopus Lemovicensis (Limoge) a. 994, — novam observantiam constituit sc. ecclesias et monasteria cessare a divino cultu et sancto sacrificio et populum quasi paganum a divinis laudibus cessare, et hanc observantiam excommunicatione censebat. Migne, PL, 141, 52; Mgh Scrip, 4, 132; Por. także Roberti F., *De delictis*, I, pars, II, 417, dop. 1;

³⁹ Por. Harduin, VI, 1264, ep. 1, 2, 5.

⁴⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 418, n. 347;

Crnica A., *Modificationes in tractatum de censuris per C. J. C. introductae*, S. Mauritii Agannensis 1919, 140.

pewnych nadużyć⁴¹. Innocenty II w r. 1142 wymierza interdykt mieszany (ambulatorium) na miejsca, w których znajdzie się król Ludwik Młodszy⁴². Aleksander III, w r. 1170—1171, nakłada interdykt na wszystkie posiadłości Henryka II, króla Anglii⁴³.

Najczęstsze zastosowanie miał interdykt za pap. Innocentego III (1198—1216). Tenże papież, w pierwszym roku swego panowania, rzuca interdykt na miasto Kremone⁴⁴ oraz na królestwo Léon (Legionense), za nieprawne zawarcie małżeństwa przez króla Alfonsa z księżniczką Kastylji Berengarią⁴⁵. W interdykcie lokalnym, trwającym dwa lata, wymierzonym przez tegoż papieża, znajdowała się Francja, dopóki król Filip August nie połączył się z prawą żoną Ingerburgą⁴⁶. Legatowi Reinerowi poleca tenże papież, ażeby królestwo Nawary obłożył interdyktem, jeżeli w rzeczywistości król tegoż królestwa umówił się z Maurami wystąpić przeciwko królestwu Kastylji⁴⁷.

⁴¹ Por. Migne, PL 182, 149.

⁴² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 418. n. 347;

Vacandard, *Saint Bernard*, Paris 1895, I, 780. cyt. Roberti, o. p. 418, dop. 4.

Godefroy L., *Interdit*, w *Dict. de theol. cath.* VII, 2282. c. II, X, IV, 1;

⁴³ Por. Jombart E., *Interdit*, w *Dict. de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1464, 1465: „En 1198, la France fut mise en interdit par le legat de Capoue dans la but de forcer Philippe Auguste a abandonner Agnes de Meranie pour revenir a son epouse legitime, resultat obtenu au bout de deux ans.”

Haas A., *Das Interdikt*, 4—6.

⁴⁴ Por. Migne, PL 214, 433; Regesta I ep. 461.

⁴⁵ Por. Migne PL 214, 612; 215, 345 i 376;

Regesta I ep. 92, II ep. 75, VII ep. 67 i 94.

⁴⁶ Por. Migne, PL, 214, 95.

Regesta II ep. 197, III ep. 11;

Gesta Innocenti III, c. 51 sq.;

Jombart E., *Interdict*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1465.

⁴⁷ Por. Migne, PL 214, 80;

Regesta I ep. 92.

W średniowieczu spotykamy dość często interdykty we Francji, Hiszpanii, Italii, rzadziej w Anglii, Szkocji, Danii. W nieznaczącej ilości pojawiają się one w Niemczech. Ogólnie mówiąc, tam gdzie biskupi sprawowali także władzę świecką (temporalem) nie zachodziła potrzeba sięgania do kar duchownych⁴⁸.

Dodać należy, że po ustaleniu się interdyktu, jako samodzielnej kary w XI wieku oraz częstszym jego stosowaniu w praktyce, począwszy od wieku XII papieże starają się łagodzić ostrość, a w szczególności zakaz udzielania sakramentów św. wiernym i odprawiania nabożeństw⁴⁹. Do tych złagodzeń ustawowych dochodzą liczne przywileje, udzielane bądź to naczelnikom państw⁵⁰, bądź to zakonom⁵¹, które rygor

⁴⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 418, n. 347.

⁴⁹ c. 11, X, IV, 1; (Aleksander III, 1173—1175 r.);

c. 43, X, V, 39 (Innocenty III, 1209 r.);

c. 11, X, V, 38 (Innocenty III, 1198—1216 r.);

c. 25, X, V, 33 (cap. 58 Conc. Lateran. IV w r. 1215);

c. 57, X, V, 39 (Grzegorz IX, 1227—1234 r.);

c. 19, V, 11 In VI-o (Bonifacy VIII, 1294—1303);

Const. „Inefabile” z r. 1429, § (Marcin V, 1417—1431 r.).

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 227, 228, n. 219;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. kath. Kircherecht*, Bd. 21, 25 sq. 39 sq.;

⁵⁰ Por. *Devoti J. Inst. can. lib. IV, tit. 19, §§ 4, 5*;

Kober F., *Das Interdikt*...44.

⁵¹ Por. 24, X, V, 33 — (cap. 57 Conc. Later. IV, a. 1215) dotyczący przywileju udzielonego zakonom na sprawienie pogrzebu kościelnego członkom zakonu oraz osobom, które dobra zapisały na zakon, a zmarły w czasie interdyktu oraz prawa odprawienia raz w roku w kościele nabożeństw w miejscu objętym interdyktem miejscowym.

c. 11, V, 7 in VI-o: „Licet vobis concessum existat, ut interdicti tempore, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, voce submissa divina celebrare possitis: ad tamen aliquos, etiamisi aliunde venerit, nisi super hoc privilegiati existant, recipere nulla ratione debetis. Quum conceditur singulari personae, ut modo praemisso tempore interdicti celebrare valeat vel audire divina: eius familiares domestici ad audiendum cum ea et celebrandum sibi divinum officium licite admittuntur. Non sic autem in familiaribus alicuius conventus seu collegii est censendum. Illi enim, nisi privilegiati fuerint, admitti non debent...”

dawnego prawa w znacznym stopniu umniejszily i zlagodziły. Jako szczególne zauważyć należy, że zarówno w „Liber Sextus”, „Klementynach”, „Extravagantes” interdykty „latae sententiae”, zaciągane „ipso facto” są zjawiskiem częstszym, niż w poprzednich zbiorach⁵². Forma wymierzania interdyktów „latae sententiae”, analogicznie do innych cenzur, jest pochodzenia późniejszego⁵³.

W wieku XIV i XV na skutek rozluźnienia dyscypliny kościelnej stosowanie interdyktu uległo znacznemu zmniejszeniu. Papież w tym okresie grożą tą karą, zwłaszcza przynaglając do połączenia się książąt chrześcijańskich przeciwko Turkom, lecz w praktyce najczęściej jej nie wymierzają⁵⁴.

4. Sobór Trydencki nie zmienił dawnego prawa odnośnie interdyktu. Potwierdził natomiast wszystkie dawne interdykty zarówno lokalne⁵⁵ jak i personalne⁵⁶, dodając dwa nowe⁵⁷.

52 c. 5, V in VI-o: „... Civitas vero quaevis alia praeter Urbem, quae talia facienti vel facientibus seu praesumentibus in his consilium vel auxilium dedit aut favorem, vel infra mensem saltem taliter delinquentes, prout tanti facinoris enormitas exegerit, et facultas ei adfuerit, non duxerit puniendos, pontificali et supra sit eo ipso dignitate privata, et nihilominus remaneat interdicta”.

c. 1, V, 8 in Clem.: „Si quis suadente diabolo... Civitas autem, quae praemissa vel eorum aliquod in episcopum suum commiserit, interdicto, donec sanificerit, subiaceat memorato...”

c. 1, I, 1 in Extrav. Com.: „...Regna, terrae et loca qualibet subiecta eisdem tandem sint eo ipso ecclesiastico supposita interdicto, quam diu in huiusmodi contumacia duxerint persistendum...”

⁵³ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 228, n. 219;

Kober F., *Das Interdit*, Archiv f. kath. Kirchenrecht, Bd. 22, 32 sq.

⁵⁴ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 419, n. 347;

Godefroy L., *Interdit*, w Dictionnaire de Theol. cath. VII, v. interdit, 2282.

⁵⁵ Por. Conc. Trident. sess. 6, c. 1 de ref.; sess. 7, c. 10 de ref.;

⁵⁶ Por. Conc. Trident. sess. 6, c. 1 de ref.; sess. 7, c. 7 de ref.;

⁵⁷ Por. Conc. Trident. sess. 6, c. 1 de ref.: „...Crescente vero contumacia, ut severiori sacrorum canonum censurae subiiciatur, metropolitanus suffraganeos episcopos absentes, metropolitanum vero absentem suffraganeus episcopus antiquior residens, sub poena interdicti ingressus ecclesiae eo ipso incurranda infra tres menses per litteras seu nuncium Romano Pontifici denunciare teneatur...”

W praktyce nie wszystkie interdykty były przestrzegane, aczkolwiek teoretycznie biorąc obowiązywały one w dalszym ciągu. Do najczęściej łamanych interdyktów zalicza się ogólny interdykt lokalny. Przyczyny tego dopatrywać się należy w obniżeniu wiary wśród zwierzchników, jak i ludu chrześcijańskiego, niemniej także w różnorodności religii, panującej na terenach objętych interdyktem lokalnym. W związku z tym słusznie zauważa Wernz⁵⁸, że w wypadku, gdy nie panuje żywa wiara w narodzie i jego zwierzchnikach, i jeśli nie jest wyznawana i praktykowana jedna religia chrześcijańska w całym państwie, wówczas mało skuteczna jest owa kara, co więcej, raczej szkodzi i nakłada niewinnym tylko wielkie ciężary.

Dla racji wyżej przytoczonych staje się zrozumiałym, dlaczego interdykt ogólny miejscowy, wymierzony przez Pawła V w r. 1606 na rzeczpospolitą Wenecką i przez Klemensa XI w r. 1719 na pewne diecezje Sycylii, nie osiągnął w pełni swego skutku⁵⁹. Innocenty XI rzucił także szczegółowy interdykt lokalny na kościół św. Ludwika, w którym — ekskomu-

Sess. 7, c. 10 de ref.: „Non liceat capitulis ecclesiarum sede vacante infra annum a die vacationis ordinandi licentiam, aut literas dimissorias seu reverendas, ut aliqui vocant, tam ex iuris communis dispositione, quam etiam cuiusvis privilegii aut consuetudinis vigore alicui, qui beneficii ecclesiastici recepti sive recipiendi occasione arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, capitulum contraveniens ecclesiastico subiacet interdicto,.....”

Por. także Conc. Tridento. sess. 26. c. 12 de regular.: „Censurae et interdicta, nedum a sede apostolica emanata, sed etiam ab ordinariis promulgata, mandante episcopo a regularibus in eorum ecclesiis publicentur atque servantur.”

⁵⁸ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 228, n. 219;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 325, 326, n. 295.

⁵⁹ Haas A., *Das Interdikt*, 12, 13;

Jombart E., *Interdit*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1465;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 3, n. 5 sq., 10 sq.

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archive f. kath. Kircherecht*, Bd. 21, 49.

nikowany przez tegoż papieża poseł Ludwika XIV brał udział w uroczystej Mszy św.

5. Konstytucja „*Apostolicae Sedis*” z dn. 12 października 1869 r. wylicza niektóre interdykty z prawa powszechnego „*latae sententiae*” i orzeka, że interdykty ustanowione na soborze Trydenckim, albo dotyczące wyboru papieża lub wewnętrznych rządów zakonów, czy też jakichkolwiek instytutów kościelnych, mają i na przyszłość moc obowiązującą. Wyżej wymieniona Konstytucja nie dodaje żadnego nowego interdyktu lokalnego a wymienia tylko personalne⁶⁰.

Powyższe uwagi wykazują, że mylnie jest zdanie tych, którzy mniemają, że w ostatnich wiekach interdykt przestał być integralną częścią kościelnego prawa karnego⁶¹. Przeczy także temu praktyka wieku XIX i nawet XX. W 1860 r. biskup Metz obłożył interdyktem wszystkie kościoły swojej diecezji, w których Tabernaculum nie było opatrzone w drzwiczki szczelnie zamykające się. W tym samym czasie jeden z biskupów niemieckich zamierzał interdykować katolików żyjących tylko w cywilnym małżeństwie. Papież Pius IX zarządził w dniu 12 marca 1875 r., że kościoły katolickie, w których tak zwani starokatolicy odprawiali nabożeństwa, podlegają specjalnemu interdyktowi „*latae senten-*

⁶⁰ Por. Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 29, 30, n. 552: „§ VI Interdicta latae sententiae reservata.

1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis eiusdem Romani pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantia.

2. Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato Iudice, vel a Jure interdictica Sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint.

Denique quoscumque alios Sacrosanctum Concilium Tridentinum suspensos aut interdictos ipso iure esse decrevit, Nos pari modo suspensioni vel interdicto eosdem obnoxios esse volumus et declaramus.”

⁶¹ Por. Benedictus XIV, *De synodo dioec.*, lib. X, cap. 1, n. 3. Archiv f. k. K., XIX, 348.

tiae". Biskup Mermillod w r. 1875 rzucił interdykt na księży apostołów genewskich⁶².

Aczkolwiek rzadziej, niemniej także i w ostatnich czasach stosowana była kara interdyktu. I tak, pap. Pius X, za świętokradzkie targnięcie się na osobę biskupa, wymierzył w dn. 30. X. 1909 r. interdykt ogólny zarówno lokalny, jak i personalny, na miasto Adrię i jej okolice⁶³. Ponadto tenże papież rzuca interdykt lokalny na miasto Galatinę, za świętokradzki napad na arcybiskupa Hydruntina⁶⁴.

III. Warunki wymierzania interdyktu

Niezbędnym warunkiem wymiaru interdyktu było popełnienie przestępstwa, które z punktu widzenia obiektywnego i subiektywnego musiało być ciężkie.

1. *Bezprawie*. Przestępstwa, za które wymierzano interdykt ogólny lokalny czy personalny, zwłaszcza w średniowieczu, były różne. Najczęściej przestępstwem tym były czyny buntowniczych książąt, przestępstwa popełnione przez społeczność, a skierowane przeciwko Kościołowi lub państwu, do których poskromienia nie wystarcza zwykła kara, wymierzona jednostkom. W społeczeństwie średniowiecznym „par excellence” chrześcijańskim pozbawienie dóbr duchownych poprzez karę interdyktu było nadzwyczaj skutecznym środkiem do poskromienia przestępczych ludzi i do przywrócenia porządku społecznego. Osiąganie powyższego celu usprawiedliwiało w pełni stosowanie powyższego środka karnego przez Kościół,

⁶² Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 335, n. 223. Archiw f. k. K., XXIX, 434.

⁶³ Por. AAS, 1909 (1), 765 sq.

⁶⁴ Por. AAS, 1913, (5), 517.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 419, n. 347;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 228, dop. 491;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 326, dop. 52;

Jombart E., *Interdit*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fac. XXX, col. 1465;

Haas A., *Das Interdikt*, 14.

który godził się i tolerował niedogodności (*privationes*), jakie zmuszone były znosić osoby niewinne, w wypadku wymierzenia interdyktu ogólnego miejscowego czy osobowego. Ta tolerancja ze strony Kościoła usprawiedliwia się tym, że dobro jednostki musi być podporządkowane dobru ogólnemu, a to ostatnie wymaga, ażeby interdykt ogólny był przestrzegany przez wszystkich zarówno winnych, jak i niewinnych, jeśli ma osiągnąć swój cel⁶⁵.

Celem interdyktu ogólnego jest wykorzenie przestępstwa, które przynosi szkodę publiczną oraz naprawa publicznego zgorzienia, jakie powstało na skutek popełnionego przestępstwa, zwłaszcza, jeśli zostało ono, dokonane przez zwierzchnika lub większą część społeczności. Stąd interdykt wymierzano niekiedy jako odwet, częściej, jako środek zmierzający do poprawy i trzymania w korbach przestępców. Uważano, że poprawa tych ostatnich szybciej nastąpi, jeżeli przełożeni będą widzieli, że z ich winy podwładni są narażeni na znoszenie ciężkich i bolesnych dolegliwości⁶⁶.

2. *Wina*. Z punktu widzenia subiektywnego domagano się zawsze w zasadzie dużej winy, występującej po stronie tego, kto był karany interdyktem. Mówię, w zasadzie, albowiem w niejednakowym stopniu we wszystkich rodzajach interdyktu musiała wystąpić wina po stronie tych, którzy dotknięci byli tą karą.

a. *Interdykt personalny specjalny* nie mógł być wymierzony bez zaistnienia winy i to w dużym stopniu u sprawcy czynu bezprawnego. Wymóg ten był bezwzględny i nie dopuszczał żadnych wyjątków, a to z uwagi na to, że celem tego interdyktu jest poprawa i ukaranie przestępcy⁶⁷. Wymiar

⁶⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 422, n. 347.

⁶⁶ Por. Benedictus XIV, *De synodo dioec.*, lib. X, c., 1, n. 1—3;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 233, n. 223.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 333, n. 299.

⁶⁷ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 3, n. 1 sq., 10 sq.: „Dico ergo primo, interdictum personale speciale non potest in aliquem ferri nisi propter propriam culpam eius, quam oportet esse mortalem:...”

kary może nastąpić wówczas, jeśli istnieje wina i to w dużym stopniu po stronie sprawcy przestępstwa⁶⁸.

b. *Interdykt personalny generalny* (*interdictum personale generale*) w zasadzie mógł być nałożony tylko za winę. Jeśli chodzi o rodzaj winy, to wymagano, ażeby była ona większa od winy przewidzianej do wymiaru interdyktu personalnego specjalnego. Wymóg winy dotyczył tylko sprawcy przestępstwa. Nie żądano natomiast, ażeby wina istniała u wszystkich poszczególnych osób, które dotknięte zostały interdyktem generalnym personalnym. Do nałożenia tej kary wystarczyło stwierdzenie winy, występujące u zwierzchnika lub większej części społeczności, jeśli bezprawie było popełnione przez te osoby. Uważano, iż w tym wypadku wina rozciąga się na całą społeczność⁶⁹. Występowała tu odpowiedzialność zbiorowa znana nie tylko prawu kanonicznemu, ale i ustawodawstwu świeckim⁷⁰.

c. Ażeby interdykt lokalny generalny mógł być słusznie wymierzony, wymagano zaistnienia bardzo ważnej przyczyny

⁶⁸ Por. Kober F., *Das Interdikt*, Archiv f. k. K., Bd. 22, 17 sq.; Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 345 sq.

⁶⁹ Por. c. 16, V, 11, in VI -O: „.....Ceterum quum propter delictum domini vel rectoris est civitas interdicta, cives eiusdem, qui culpabiles non existunt, (dummodo et ipsi propter dominum vel rectorem puniendum in eis non fuerint interdicti), possunt extra ipsam licite interesse divinis.....”

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 233, n. 223;

Suarez F., *De censuris*, dis. XXXVI, sect. 3, n. 5, 6, 10.

⁷⁰ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 3, n. 5: „Oportet ergo, ut delictum aliquo modo sit commune... unus est, si Rector, vel dominus populi causam dederit interdicto... Et ratio est, quia delictum capitis est quodammodo commune: et quia sicut talis culpa capitis quodammodo redundat in corpus propter coniunctionem, et quia potestas Superioris est quodammodo totius communitatis: ita et converso talis poena totius corporis redundat in caput, et auget afflictionem eius, quia subditi aliquid moraliter sunt ipsius Domini, seu Praelati.”

Myrcha M., *Zbiorowa odpowiedzialność w karnym ustawodawstwie kanonicznym, polskim i międzynarodowym*. Roczniki Teologiczno-kanoniczne, Lublin 1949, 133—181.

(*causa gravissima*), która zawierałaby w sobie nie tylko winę w dużym stopniu, lecz także wywodziła się z grzechu publicznego, bądź przynajmniej przez znaczną część członków społeczności popełnionego⁷¹. Innymi słowy, podstawą wymiaru tegoż interdyktu mogło być tylko przestępstwo publiczne, przyczym wymógł winy ograniczono wyłącznie do sprawców przestępstwa. Do reszty społeczeństwa domniemywano winę. Była i w tym wypadku odpowiedzialność zbiorowa.

Dodać należy, że prawo Dekretalów wymagało, ażeby nie wymierzano interdyktów za przestępstwa nie przewidziane wyraźnie w prawie. Wyrazem przestrzegania powyższej zasady jest przepis wydany przez papieża Aleksandra III (1159—1181), karcący nadużycia archidiaconów pobierających opłaty pieniężne, za przeprowadzenie dowodu niewinności (*purgatio canonica*) osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa. Archidiaconi, do wyegzekowania wymierzonych sum pieniężnych, posługiwali się takimi środkami karnymi, jak *suspensa* i interdykt rzucały na Kościół. Papież potępia tego rodzaju postępowanie archidiaconów i zabrania go na przyszłość pod sankcją cenzury⁷².

⁷¹ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 3, n. 6: „*Interdictum locale generale, ut iuste feratur, requiritur causam gravissimam, quae non solum peccatum mortale contineat, sed etiam sit generalis ex peccato aliquomodo publico, seu communi procedens. Ita sentiunt communiter Doctores.*”

Wernz F., *Jus Decretalium*, VI, 233, n. 223;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 233, n. 299.

⁷² Por. c. 3, X, V, 37: „*Accepimus autem, quod archidiaconi Conventrensensis episcopatus pro corrigendis excessibus et criminibus puniendis a clericis et laicis poenam pecuniariam exigunt, et in examinatione ignis et aquae triginta denarios a viro et muliere quaerere praesumunt, et pro annua exactione pecuniae personas quandoque suspendunt, ecclesias interdicunt, a vicariis quoque duodecim denarios, ut eos in ecclesiis cantare permittant, exire non formidant, et alia agunt, quae canonum obviant institutis, et de radice cupiditatis et avaritiae videntur... fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus archidiaconi praedicti episcopatus ex parte nostra et tua hoc districtius interdicas; si autem contra prohibitionem tuam auso temerario venire praesumpserint, eos omni*

Papież Bonifacy VIII (1294—1303), biorąc pod uwagę, jak wielkie straty duchowe powoduje często interdykt lokalny, zabrania wymiaru tegoż interdyktu wszystkim sędziom, bez uzyskania specjalnej zgody papieża na tego rodzaju postępowanie, za nieuiszczenie należnych sum pieniężnych Kościołowi przez zwierzchników świeckich⁷³ lub jakiegokolwiek inne osoby. Przepis ten dotyczy zarówno należności przyszłych, pobieranych w ściśle określonych terminach, jak i przesz-

occasione et appellatione cessante ecclesiastica censura compellas, et sententiam ipsam usque ad dignam satisfactionem facias inviolabiter observari”.

⁷³ Por. c. 2, V, 10 in Extravag. com.: „Provide attedentes, quod, ut frequentius, quamvis non sine causa, sine culpa tamen multorum, interdicti sententiae proferuntur, quodque sunt nonnulli iudices nimis prompti ad proferendas easdem, etiam in negotiis sive causis, quae interdum plus ex cupiditatis, quam caritatis radice perspicuis iudiciis procedere arguuntur, quodque interdicti tempore divina organa suspenduntur et laudes, nec ecclesiastica sacramenta ministrantur, ut solent, tolluntur mortuis seu minuuntur suffragia, praesertim per oblationem frequentem hostiae salutaris, adolescentes et parvuli, participantantes rarius sacramenta, minus inflamantur et solidantur in fide, fidelium tepescit devotio, haereses pullulant, et multiplicantur pericula animarum: praesentis constitutionis providemus edicto, ut nulla provincia, civitas, castrum, villa, locus, territorium vel districtus auctoritate ordinaria vel delegata supponatur ecclesiastico interdicto pro pecuniario debito, vel pro cuiusvis monetae vel pecuniae quantitate, quacunq[ue] occasione vel causa seu quovis quaesito colore, pro eo maxime, quod ipsorum domini, rectores seu officiales, quocunq[ue] nomine censeantur, aut incolae seu habitatores, aut singulares personae ipsorum, statutis vel statuendis, ordinatis vel ordinandis terminis huiusmodi debitum seu quantitatem non solverunt hactenus, aut in antea non persolvent. Nos enim exnunc decernimus irritum et inane, si secus hactenus exstitit attentatum, vel contigerit attentari, illudque revocamus omnino, non obstantibus quibuscumq[ue] contractibus, obligationibus, pactis, conventionibus, compositionibus, submissionibus, fideiussionibus, consensibus, processibus et sententiis super hoc habitis vel habendis, iuramentorum, poenarum spiritualium et temporalium, seu mulctarum appositione, vel quacunq[ue] alia firmitate vallatis; nisi talis supposito interdicti hactenus foret facta, vel in antea fieret de apostolicae sedis speciali licentia, et expressa per ipsius sedis patentes literas aparente”.

łych. Zaznacza więc prawodawca wyraźnie, że zarządzenie powyższe obowiązuje wstecz (*lex retro agit*). Przyczyny tak surowego przepisu dopatrywać należy się w chęci poskromienia nieokiełznanej żądzы posiadania pieniędzy. W związku z powyższym unieważnia papież wszystkie umowy zawarte w tej materii⁷⁴.

Sobór Trydencki zabrania dla błahych powodów karać cenzurami, a więc także i wymierzać interdykt⁷⁵.

IV. Interdykt w dawnym prawie

A. „*Corpus iuris canonici*” wymienia pięć interdyktów ogólnych miejscowych za następujące przestępstwa:

1. Na miasta, poza Rzymem, które dopuściły się agresji w stosunku do kardynałów⁷⁶.

⁷⁴ Por. Conc. Trident. sess. XXV, cap. 3 de ref., Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 347 sq.; Benedictus XIV, *De synodo dioec.*, lib. X, cap. 1, n. 2 sq.; Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, Bd. 22, 22 sq.; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 233, n. 223.

Co się tyczy zasady „*lex retro non agit*” por. Michiels G., *Normae generales*, ed. 2, Parisiis-Tornaci-Romae 1949, I, 227—255.

⁷⁵ Por. Conc. Trident. ses. XXV, cap. 3 de ref.: „*Quamvis excommunicationis gladius nervus sit ecclesiasticae disciplinae et ad continendos in officio populos valde salutaris, sobrie tamen magnamque circumspectione exercendus est, quum experientia doceat, si temere aut levibus ex rebus incuciat, magi contemni quam formidari, et perniciem potius parere quam salutem... Quapropter excommunicationes illae... a nemine prorsus praeterquam ab episcopo decernantur, et tunc non alias, quam ex re non vulgari, causaque diligenter ac magna maturitate per episcopum examinata, quae eius animam moveat*”.

⁷⁶ Por. c. 5, V, 9 in VI-o; „*Civitas vero quaevis alia praeter Urbem, quae talia faciendi vel facientibus seu praesumentibus in his consilium vel auxilium dederit aut favorem, vel infra mensem saltem taliter deliquentes, prot tanti facinoris enormitas exegerit, et facultas ei adfuerit, non duxerit puniendos, pontificali et supra sit eo ipso dignitate privata, et nihilominus remaneat interdicta*”.

2. Na prowincje, których książęta zabronili legatom papieskim wykonywania ich funkcji legackich⁷⁷.

3. Na terytoria, których książęta prześladowali biskupów, wypędzając ich lub wtrącając do więzień, jak też i na terytoria, na których przetrzymywany był uwięziony biskup⁷⁸.

4. Na miasta, które uniemożliwiały przeprowadzenie zgodnych z prawem kanonicznym wyborów papieża⁷⁹.

5. Na miasta, które trudniły się lichwą, jak też i na miasta, które sprzyjały lichwiarzom⁸⁰.

B. *Sobór Trydencki* do wyżej wymienionych dodał dwa następujące interdykty:

1. Na kapituły, które bez konieczności wydawały listy polecające „*litteras dimissorias*” przed upływem roku, od zaważowania stolicy biskupiej⁸¹.

⁷⁷ Por. c. 1, I, 1, in *Extra-vag. Com.*: „... Regna, terrae et loca qualibet subiecta eisdem tamdiu sint eo ipso ecclesiastico supposita interdicto, quamdiu in huiusmodi contumacia duxerint persistendum...”

⁷⁸ Por. c. 1, V, 8, in *Clem.*: „Si quis suadente diabolo... Civitas autem, quae praemissa vel eorum aliquod in episcopum suum commiserit, interdicto, donec satisfecerit, subiaceat memorato...”

⁷⁹ Por. c. 3, I, 6, in *VI-o*: „... Civitas vero praedicta non solum sit in interdicto supposita, sed et pontificali dignitate privata...”

⁸⁰ Por. c. 1, V, 5 in *VI-o*: „... hac generali constitutione sancimus, ut nec collegium, nec alia universitas vel singularis persona, cuiuscunque sit dignitatis, conditionis aut status, alienigenas et alios non oriundos de terris ipsorum, publice foenebrem pecuniam exercentes aut exercere volentes, ad hoc domos in terris suis conducere vel conductas habere, aut alias habitare permittant, sed huiusmodi usurarios manifestos omnes infra tres menses de terris suis expellant, nunquam aliquos tales de cetero admissuri. Nemo illis ad foenus exercendum domos locet, vel sub alio titulo quocunque concedat. Qui vero contra fecerint, si personae fuerint ecclesiasticae, patriarchae, archiepiscopi, episcopi suspensionis, minores vero personae singulares excommunicationis, si autem collegium seu alia universitas, interdicti sententiam ipso facto se noverint incursum... Quam si per mensem animo sustinerint indurato: terrae ipsorum, quamdiu in eis iidem usuarii comorantur, extunc ecclesiastico subiaceant interdicto...”

⁸¹ Por. *Conc. Trid.* sess. 7, c. 10 de ref.: „Non liceat capitulis ecclesiarum sede vacante infra annum a die vacationis ordinandi licentiam, aut litteras dimissorias seu reverendas, ut aliqui vocant, tum ex

2. Na arcybiskupów lub najstarszego z biskupów prowincji, którzy zaniedbali powiadomić Stolicę Apostolską w ciągu trzech miesięcy, o nieprzestrzeganiu od roku czasu, bez słusznej przyczyny, prawa rezydencji przez jednego z biskupów prowincji⁸².

C. Konstytucja „*Apostolicae Sedis*” Piusa IX z r. 1869 potwierdziła interdykty ustanowione przez sobór Trydencki, a ponadto dodała dwa nowe interdykty:

1. Na kolegia, uniwersytety, kapituły, które zaapelowały od orzeczeń papieża do przyszłego soboru⁸³.

2. Na celebrujących lub pozwalających na odprawianie obrzędów św. w miejscach obłożonych interdyktem miejscowym, a także na dopuszczających do obrzędów św., sakramentów i zezwalających na pogrzeb kościelny imiennie eskomunikowanych⁸⁴.

iuris communis dispositione, quam etiam cuiusvis privilegii aut consuetudinis vigore alicui, qui benefici ecclesiastici recepti sive recipienti occasione arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, capitulum contraveniens ecclesiastico subiacet interdicto...”

⁸² Por. *Conc Trident.* sess. c. 1 de ref.: „... Crescente vero contumacia, ut severiori sacrorum canonum censurae subiciatur, metropolitanus suffraganeos episcopos absentes, metropolitanum vero absentem suffraganeus episcopus antiquior residens, sub poena interdicti ingressus ecclesiae eo ipso incurrenda infra tres menses per litteras seu nuncium Romano Pontifici denunciare teneatur...”

⁸³ Por. Gasparri *P. C. J. C. Fontes*, III, 29, 30, n. 552: „§ 6. Interdicta latae sententiae reservata.

1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocunque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis eiusdem Romani Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellata”.

⁸⁴ Por. Gasparri *P. C. J. C. Fontes*, III, 29, 30, 30, n. 552: § 6... 2. Scilicet celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato Iudice, vel a jure interdictis, aut nominatim excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica Sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint”.

D. Pius IX, do wyżej wymienionych interdyktów konstytucją „*Romanus Pontifex*”, z dnia 28 sierpnia 1873 r., dołączył jeszcze jeden interdykt, „*latae sententiae*”, wzbraniający wejścia do kościoła. Interdykt ten był zastrzeżony Stolicy Apostolskiej. Zaciągali go wszyscy, którzy posiadając sakrę biskupią dopuścili do zarządu diecezją kandydata nominowanego lub prezentowanego przez inne osoby poza Stolicą Apostolską, zanim uzyskał on kanoniczną instytucję od Stolicy Apostolskiej⁸⁵.

IV. Skutki interdyktu

Skutki interdyktu początkowo były utożsamiane z częściową ekskomuniką⁸⁶, którym to określeniem zwykło się nazywać interdykt przez długie wieki⁸⁷. Niemniej jednak skutki interdyktu dadzą się łatwo odróżnić od skutków ekskomunikacji, jeśli zwrócimy uwagę na samą rzecz a nie na słowa, jakich w tym czasie się używa. Pozbawienie dóbr duchowych w ekskomunikacji jest następstwem wyłączenia przestępcy ze społeczności wiernych. W interdykcie przeciwnie. Stanowi ono formalną karę. Interdykt jest karą mniejszą od ekskomunikacji, lecz zakres jego jest o wiele szerszy. Objąć on może całą społeczność, a nie tylko osobę fizyczną, jak ekskomunikacja, ponadto wymierzony być może na ściśle określone terytorium, podczas gdy ekskomunikować można tylko osoby fizyczne⁸⁸.

⁸⁵ Por. Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 74, n. 565: „... § 11. Si vero aliqui ex praedictis Episcopali caractere sint insigniti, in poenam suspensionis ab exercitio Pontificalium, et interdicti ab ingressu Ecclesiae ipso facto, absque ulla declaratione incidunt, S. Sedi pariter reservatam.”

⁸⁶ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 419, n. 347.

⁸⁷ Por. Innocentius III ep. 403: „Cum civitas Parmensis et cives eius excommunicationi subiecti fuissent — volumus — ut a praedictis canonicis sufficienti prius cautione recepta — interdictum appellatione praeposita relaxatis”.

⁸⁸ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 223, n. 217.

1. Zasadniczym skutkiem interdyktu ogólnego miejscowego jest: zaprzestanie sprawowania obrzędów świętych (officia divina), zamknięcie kościołów, zakaz administrowania sakramentów św., zabronienie pogrzebu kościelnego, chyba że prawo inaczej będzie postanawiało⁸⁹.

Jeżeli natomiast interdykt nie był wymierzony w formie ogólnej, lecz występował jako specjalny rodzaj interdyktu, wywoływał on wówczas takie skutki, jakie zamierzał osiągnąć przez niego położony, stosujący tego rodzaju karę, np. zakaz wstępu do kościoła przy interdykcie określanym mianem „ab ingressu ecclesiae”⁹⁰.

Ze względu na to, że kara interdyktu ogólnego pomiędzy winnymi i niewinnych spotykała, a nieraz zamiast polepszać, pogarszała obyczaje i stan religijny społeczeństwa, przeto w późniejszych czasach rzadko kiedy używano interdyktów w całej jego surowości: wprowadzono wyjątki i złagodzenia, które zbiegiem czasu, na skutek potwierdzenia papieskiego, stały się integralną częścią ogólnego prawa kościelnego⁹¹. Z tej racji skutki interdyktu ogólnego nie były zawsze takie same. Dowodem tego są następujące przykłady:

Hinkmar, arcybiskup Rains (Remensis), karci Hinkmara biskupa Laudy (Laudensem) za surowy wymiar interdyktu, nałożonego przez tegoż biskupa na diecezję w r. 869, za wtrącenie go do więzienia przez króla.

Interdykt powyższy zabraniał udzielania chrztu nawet dzieciom, sprawowania sakramentów św. umierającym, pomi-

⁸⁹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, n. 225;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII;

Hollweck J., *Die Kirchliche Strafgesetze*, Mainz 1899, § 54 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 350;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, Montguntiae 1898, 86 sq.;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 303, n. 202; 314, n. 210.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 420, n. 347: „Verum interdicti effectus non fuerunt semper iidem; generaliter cessant officia divina, clauduntur ecclesiae, prohibetur sacramentorum ministratio”.

⁹⁰ Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 334, n. 301.

⁹¹ Por. c. 43, X, V, 39; c. 16, V, 11, in VI-o; c. 8, V, 7 in VI-o.

nąwszy zakaz wszelkiego pogrzebu kościelnego. Spotkał się on z ostrym potępieniem ze strony arcybiskupa Hinkmara, który w liście do biskupa Hinkmara zaznacza, że okrucieństwo twoje przechodzi wszelkie okrucieństwa pogan i prześladowców wiary Chrystusowej⁹².

Synod (Lemovicense), odbyty w r. 1031, zewala na odprawianie nabożeństw po cichu, udzielanie chrztu dzieciom, jak też sakramentu pokuty oraz wiatyku umierającym⁹³. Te same wyjątki, od zasady wyżej omówionej przewidywał pap. Aleksander III, grożąc interdyktem lokalnym królowi Anglii, a mającym objąć prowincje, w których bezprawnie przetrzymywane były żony synów tegoż króla⁹⁴.

Innocenty III, w czasie trwania interdyktu w r. 1198, wymierzonego przez tegoż papieża na obszar Francji, nakazuje pozamykać kościoły i zabrania zasadniczo (generatim) odprawiania w nich jakichkolwiek nabożeństw, poza udzielaniem chrztu św. W święta zezwala na głoszenie kazań poza kościołem oraz na udzielanie sakramentu pokuty w przedsiionku kościoła (in porticu ecclesiae). Wolno było ponadto kapłanom odprawiać jedną Mszę św., w każdą sobotę, celem przygotowania Eucharystii dla umierających, — a ponadto w dniu Wielkiej Nocy — odprawiać jedną Mszę św. w kościele, lecz prywatnie, jedynie przy obecności ministranta. Zabronione było natomiast udzielać ostatniego namaszczenia, sprawa-

⁹² Por. Hincmari archiep. Remensis ad Hincmarum episc. Laudanensem ep. 2: „Continentur etiam in praefata petitione ab ecclesia Laudensi exiguitati meae oblata, te prohibuisse nulli communionem, nec etiam obeunti ultimam poenitentiam, vel viaticum munus in parochia tua tribui, nullum infantem baptizari, nullum mortuum sepeliri — Igitur — crudelitas tua omnem crudelitatem omnium paganorum et omnes persecutiones omnium persecutorum, quae christianis illatae fuerunt, excedunt”. Mansi, 16, 813; Migne PL, 126, 516 Roberti, De delictis et poenis, I, pars II, 420, dop. 1;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 327, n. 295.

⁹³ Por. Mansi, 19, 541.

⁹⁴ Por. 11, X, IV, 1.

wować pogrzeb kościelny⁹⁵. Tegoż samego rodzaju były i inne interdykty wymierzone przez tegoż papieża⁹⁶.

Pośród skutków interdyktu nie wymienia się naogół zakazu celebrowania małżeństw, ponieważ w tym czasie nie wymagano żadnej istotnej formy, jaka winna być zachowana przy zawieraniu małżeństw⁹⁷.

Niemniej jednak sam papież Innocenty III wprowadzał dalsze wyjątki w interdyktach lokalnych, pomniejszając przez to rygor powyższej kary. I tak, zezwala biskupowi Pampeluzji (Pampelunesi), w czasie trwania interdyktu miejscowego, na codzienne odprawianie Mszy św. prywatnie w kościele, przy drzwiach zamkniętych i przy powstrzymaniu się od uderzenia w dzwony⁹⁸. Także w r. 1203 zakonnikom klasztoru „S. Germani Altisiodorensis” zezwala na dzwonicie w jeden dzwon z okazji odbywania pogrzebu⁹⁹, a w końcu zarządzeniem ogólnym¹⁰⁰ postanawia, ażeby oprócz chrztu św.

⁹⁵ Por. *Gesta Innocenty III*; Migne, PL, 214, 97, dop. 60.

⁹⁶ Por. Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 327, n. 295; Jombart E., *Interdit, w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, 1464, 1465; Haas A., *Das Interdikt*, 4—6.

⁹⁷ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, II, 421, nr. 347.

⁹⁸ Por. Regesta I, ep. 287; Migne, PL 214, 244.

⁹⁹ Por. Regesta VI, ep. 23; Migne, PL 215, 27;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 421, dop. 1.

¹⁰⁰ Por. c. 43, X, V, 39: „Responso nostro postulas edoceri, an, quum Ferrarienses cives excommunicationis et interdicti sententiis sint ligati, liceat tibi viros et mulieres semel in hebdomada vel in mense apud aliquam ecclesiam convocare, quibus praedices verbum Dei, et eosdem ad correctionem iudicas. Super quo fraternitati tuae taliter respondemus, quod sine scrupulo conscientiae hoc facere poteris, quum videris expedire, dummodo contra formam interdicti nullum eis divinum officium celebretur. Praeterea quaesivisti, quum Ferrariensis civitas sit interdicto et excommunicationis supposita, et ideo sint ibidem, praeter baptismum parvulorum et poenitentias morientium, universa sacramenta ecclesiastica interdicta, an liceat tibi baptisatos pueros in frontibus consignare. Super hoc tibi taliter respondemus, quod sicut baptizari possunt pueri, sic et baptisati ad confirmationem in frontibus a te possunt sacro chrismate deleniri”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 235, n. 226;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 1—12;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 321, 322, n. 216.

udzielanego dzieciom oraz sakramentów św. umierającym, sprawowano także sakrament bierzmowania.

Grzegorz IX w r. 1236 zezwala na odprawianie jednej Mszy św. w każdym tygodniu, prywatnie, przy drzwiach zamkniętych, cicho, to jest przy powstrzymaniu się od bicia w dzwony i po wykluczeniu ekskomunikowanych i obłożonych interdyktem osobistym¹⁰¹.

Dalsze złagodzenie w dyscyplinie kościelnej odnośnie interdyku wprowadza pap. Bonifacy VIII. Chcąc odwrócić zło, jakie często towarzyszyło interdiktom w postaci pogorszenia obyczajów, i religijnego stanu społeczeństwa, obniżenia wiary, na skutek powstrzymania się od wszelkich nabożeństw i sprawowania sakramentów św., wprowadza tenże papież dalsze wyjątki. Były nimi: zezwolenie na udzielanie sakramentu pokuty wszystkim wiernym, pozwolenie duchownym na prywatne odprawianie nabożeństw, zawieszenie ogólne skutków interdyku w pewne dni, to jest w święto Bożego Narodzenia, Wielkiej Nocy, Zielonych świąt i w Niebowzięcia Najśw. Maryi Panny¹⁰².

¹⁰¹ Por. c. 57, X, V, 39: „Permittimus ecclesiarum ministris semel in hebdomada tempore interdicti, non pulsatis campanis, voce submissa, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, missarum solemniter celebrare causa conficiendi corpus Domini, quod decentibus in poenitentia non negatur”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, 235, n. 226, dop. 533;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 21; 35;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 355;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, 328—330;

¹⁰² Por. c. 24, V, 11 in VI-o: „...Quia ex districtione huiusmodi statutorum excrescit indevotio populi, pullulant haereses, et infinita pericula animarum insurgunt ac ecclesiis sine culpa earum obsequia subtrahuntur, concedimus quod tempore interdicti, ab homine vel a iure prolati, non tantummodo morientes, sed etiam viventes, tam sani etiam quam infirmi, ad poenitentiam, (quae propter poenitentiam et facilitatem hominum ad peccandum summe necessaria est), licite admittantur, dum tamen excommunicati non fuerint, quos admitti, praeterquam in mortis articulo, nolumus ad eandem. Illis etiam propter quorum culpam, dolum vel fraudem lata est sententia interdicti vel ad perpetrandum delictum, cuius occasione ipsum interdictum est

latum, praebuerunt auxilium, consilium vel favorem, nisi de ipso delicto, (si sint tales, quod id facere valeant), prius satisfecerint, vel de satisfaciendo idoneam dederint cautionem, aut si satisfacere nequeunt, vel huiusmodi cautionem praestare iuraverint, quod, quum poterunt, satisfacient, et ad satisfactionem huiusmodi per eum vel per eos, qui facere ipsam debent et possunt, praestandam, dabunt consilium et auxilium, ac iuxta posse sum fideliter laborabunt, non est poenitentiae beneficium aliquatenus concedendum. Nec tunc etiam quoad istos vel alios, qui circa hoc minime deliquerunt, (ubi civitas vel locus alius, seu universitas interdicti existunt), facienda est relaxatio interdicti, sed est eis solummodo iniungenda poenitentia salutaris. Adii-cimus praeterea, quod singulis diebus in ecclesiis et monasteriis missae celebrentur, e talia dicantur divina officia sicut prius, submissa tamen voce et ianuis clausis, excommunicatis ac interdictis exclusis, et campanis etiam non pulsatis. Et tam canonici quam clerici ecclesiarum, in quibus distributiones quotidianae illis, qui horis intersunt canonicis, tribuuntur, si ad officia non venerint supra dicti, distributiones easdem amittant, sicut interdicto perderent non extante, si divinis officiis non adessent. In festivitibus vero Natalis Domini, Paschae, ac Pentecostes et Assumptionis Virginis gloriosae campanae pulsantur, et ianuis apertis alta voce divina officia solemniter celebrentur, excommunicatis prorsus exclusis, sed interdictis admissis; quibus ob reverentiam dictarum solennitatum, et ut ipsi ad humilitatis gratiam et reconciliationis affectum facilius inclinentur, praefatis diebus participationem permittimus divinatorum, sic tamen quod illi, propter quorum excessum interdictum huiusmodi est prolatum, altari nullatenus appropinquent. Ceteris, quae circa observationem interdictorum a nostris sunt praedecessoribus instituta, in suo robore duraturis, non obstantibus quibusvis privilegiis, ecclesiis, monasteriis, ordinibus, religionibus, seu personis ecclesiasticis, saecularibus vel regularibus, exemptis et non exemptis, sub quavis forma vel expressione verborum ab apostolica sede concessis, quae contra tenorem praesentis constitutionis nullis volumus suffragari, quum quibuslibet tam saecularibus quam regularibus sufficere debeat, ut tempore interdicti modo praemisso diebus celebrent supra dictis."

Por. także zarządzenie wydane przez Bonifacego VIII a zawarte w c. 19, V, 11, in VI-o: „Quoniam in baptismo et confirmatione, quae nedum pueris, sed et adultis propter morae periculum exhiberi possunt licite tempore interdicti, chrismatis utimur unctione: posse, licet terra interdicta existat, chrisma die coenae Domini confici, dubium non exstitit.”

Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 236, n. 227;

Kober F., *D. Interdikt*, w *Archive f. k. K.*, bd. 22, 305 sq.;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 1, 2.

Do świąt wyżej wymienionych dodał Marcin V, w r. 1429, święto Bożego Ciała¹⁰³, a Eugeniusz IV w r. 1433 powyższy wyjątek rozciągnął na całą oktawę Bożego Ciała¹⁰⁴. Leon X udzielił przywileju Hiszpanii nie przestrzegania interdyktu w dniu święta Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny¹⁰⁵.

2. *Czas trwania interdyktu.* Długość trwania interdyktu była różna, zależnie od okoliczności czasu i miejsca. Nierzadko wymierzone interdykty obowiązywały przez długi okres czasu, zwłaszcza jeśli wygaśnięcie interdyktu uwarunkowane było złamaniem uporządkowania sprawcy, a ten ostatni nie wykazywał żadnej skruchy i poprawy¹⁰⁶. Z pośród długotrwałych interdyktów zasługują na uwagę: interdykt wymierzony przez pap. Aleksandra IV na Portugalie; trwał on 12 lat¹⁰⁷. Interdykt rzucony na pewne miasta prowincji Ankony; obowiązywał on przez 30 lat¹⁰⁸ oraz interdykt wymierzony na Sycylię przez Grzegorza IX, który trwał aż 60 lat¹⁰⁹.

¹⁰³ Por. Const. „*Ineffabile*” 26 maii 1429, Gasparri, P., C. J. C. *Fontes*, I, 61, n. 47: „... § 3 Quodque in festo, et diebus octavarum huiusmodi etiam in terris et locis Ecclesiastico quavis auctoritate suppositis interdicto, pulsatis campanis, ianuis apertis, et alta voce ,excommunicatis prorsus exclusis, sed interdictis, ut citius reconcilari studeant, admissis, et illis qui causam, vel occasionem huiusmodi interdicti dederint altari tunc nullatenus appropinquantibus, Missae et Officia praemissa licite celebrari possint, auctoritate Apostolica concedimus per praesentes, aliis quae circa observantiam interdictorum a nostris sunt instituta praedecessoribus ,in suo robore duraturis”.

¹⁰⁴ Por. Const. „*Excellentissimum*” 26 maii 1431, Gasparri P., C. J. C. *Fontes*, I, 62, n. 48;

¹⁰⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 421, n. 347; udzielił przywileju Zakonom Zebrzącym (Fratres Minores) odprawiania uroczystych nabożeństw w ich kościołach, w dni uroczyste świąt tych tegoż zakonu, mimo obowiązywania ogólnego interdyktu.

¹⁰⁶ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, 421, 422, n. 347:

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 328, n. 295.

¹⁰⁷ Por. Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, Bd. 21, 38.

¹⁰⁸ Por. Glossa ad c. 24, V, 11 in VI-o; c. 5, V, 9 in VI-o; c. 1, I, - in Extravag. Com.; c. 1, V, 8 in Clem.; c. 3, I, 6 in VI-o; c. 1, V, 5 in VI-o.

§ 3. Wymiar interdyktu

I. Władza

1. Dawne prawo

W myśl prawa Dekretalów uprawnionym do wymiaru interdyktu był każdy przełożony, który posiadał jurysdykcję w zakresie zewnętrznym i w zasadzie mógł wymierzyć karę ekskomuniki lub suspensy, chyba że wyjątkowo na podstawie specjalnego prawa władza jego została ograniczona pod tym względem¹. Zasada ta dotyczyła ogólnego interdyktu lokalnego².

W związku z powyższą zasadą uprawnionymi do wymiaru interdyktu i to na podstawie władzy zwykłej (*ex potestate ordinaria*) byli: papież i sobór powszechny³, ordynariusz

¹⁰⁹ Por. Bellarminus, *Responsio ad trac. septem theol. Venet.* prop. 7; cyt. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 422, dop 3; Por. także Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 328, dop. 63.

¹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 229, n. 220: „Subiectum activum sive causa efficiens interdicti est is, qui iurisdictionem habeat in foro contentioso et regulariter sententiam excommunicationis et suspensionis ferre potest, nisi iure speciali ipsius potestas sit limitata”.

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 1, n. 2, 3, 4; n. 2: „Secunda regula est, eum posse hanc censuram interdicti ferre, qui potest excommunicare, vel suspendere...”

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv. f. k. K.*, tom 21, 44;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 340. 341;

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 180—182;

² Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 1, n. 2: „...Nam multi praelati videntur in Ecclesia habere potestatem ferendi censuras et interdictum personale, qui non possunt ferre interdictum locale, quod de Praelatis religionum notavit Soto supra.”

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archive f. k. K.*, t. 22, 15;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 341;

³ Por. c. 1, V, in *Clem*; „...auctoritate sedis apostolicae vel a locorum ordinariis positorum...”

miejscowy i synod partykularny⁴, legaci Stolicy Apostolskiej⁵, wikariusze kapitułni⁶, przełożeni wyjętych zakonów męskich, posiadających jurysdykcję w zakresie zewnętrznym, byleby działali w granicach swej kompetencji. Zaznaczyć tu należy, że władza przełożonych wyjętych zakonów męskich, przyznana im na podstawie zwyczaju, ograniczona została do uprawnienia wymiaru tylko interdyktu personalnego, wyłączając interdykt lokalny⁷.

Na podstawie zarządzenia wydanego przez papieża Innocentego III (1198—1216) łatwo ustalić, że prawo wymierzania interdyktu przysługiwało kapitułom nawet w czasie, gdy stolica biskupia nie wakowała⁸. Podobne uprawnienia przyzna-

⁴ Por. c. 1, V, 10 in Clem.;

Kober F., *Das Interdikt*, t. 22, 3, 6 sq.;

⁵ Por. Conc. Trid. sess. XXIV, cap. 5, 20 de ref.;

Kober F., *Das Interdikt*, 1 c. 8;

⁶ Por. Conc. Trid., ses. XXIV;

Por. Conc. Triden. sess. XXIV, cap. 16 de ref.;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 229, n. 220;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 341;

⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 229, dop. 497: „Quae potestas praelatorum regularium saltem ex consuetudine recepta restricta est ad ius infligendi interdictum personale, non vero locale”.

Suarez F. *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 1, n. 3;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, t. 22, 15.

⁸ Por. c. 5, X, I, 4: „Quum inter vos ex una parte, et canonicos sancti Petri de Curia ex altera, super eo, quod dicti canonici sancti Petri generale interdictum a venerabili fratre nostro episcopo vestro vel a vobis in civitate Cenomanensi positum non servabant, quaestio verteretur...

c. 2, X, III, 11: „...Fraternitati tuae taliter respondemus, ...quod videlicet interdictum in aliqua ecclesia per aliquem vel aliquos de canonicis tuis sine tuo et aliorum tuorum fratrum assensu positum observare non debes, nisi talis sit excessus et tam gravis extiterit, propter quod merito ecclesia silere debeat, nec sustinere, ut praetextu occasionis huiusmodi interdictum ab aliis observetur, nisi tuus et aliorum canonicorum consensus accesserit.”

Papież Celestyn III (1191—1198) przepisem powyższym odmawia kanonikom prawa wymiaru interdyktu, zastrzegając je biskupowi działającemu za zgodą kapituły.

wało dawne prawo kanoniczne archidiaconom, archipresbyterom i innym niższym prałatom. Wymienionego uprawnienia nie posiadali jednakże proboszczowie⁹. Papież Bonifacy VIII (1294—1303) pozbawia kapituły wyżej wymienionego prawa¹⁰, przyznając je wyłącznie ordynariuszom miejsca w czasie, gdy oni sprawują rządy w diecezji; sobór Trydencki rozciąga ten zakaz i na innych niższych przełożonych (prałatów)¹¹.

c. 18, X, II, 26;

c. 23, X, V, 40: „...Dicebant enim, hoc in Carnotensis ecclesiae privilegiis contineri, quod nemini liceat excommunicatis vel nominatim interdictis pro canonicis Carnotensibus absque congrua satisfactione absolutionis beneficium indulgere.”

c. 1, V, 10 in Clem.;

⁹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 229, n. 220: „Potestas interdicendi quae ex iure antiquo capitulis, etiam sede plena, archidiaconis, archipresbyteris aliisque Praelatis inferioribus, non vero parochis competeat saltem a Bonifacio VIII quoad capitula sede plena practice fuit abrogata et universim quoad omnes istos Praelatos inferiores a Concilio Tridentino penitus est sublata”.

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXXVI, sect. 1, n. 5: „Specialiter hic dubitari solet in capitulum Cathedralis Ecclesiae possit censuram illam ferre, etiam quando Sedes non vacat... Quae verba supponunt, interdictum non tantum ab Episcopo, sed etiam a Capitulo solere ferri, constaque ex textu tale interdictum fuisse validum”.

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 9 sq.

¹⁰ Por. 8, I, 16 in VI-o;

c. 1, I, 17 in VI-o: „Episcopali sede vacante potest capitulum, seu is, ad quem episcopalis iurisdictio tunc temporis noscitur pertinere, iis quibus posset episcopus, si viveret, ab excommunicationis sententia, sive iuris sive hominis fuerit, absolutionis beneficium impertiri, nisi ei fuerit a sede apostolica specialiter interdicta potestas”.

¹¹ Por. Conc. Trident. ses. XXIV, cap. 20 de ref.: „Causae omnes ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentes, etiam duntaxat cognoscantur, ...Ad haec causae matrimoniales et criminales non decani, archidiaconi aut aliorum inferiorum iudicio, etiam visitando, sed episcopi tantum examini et iurisdictioni relinquuntur...”

Zastanawiali się autorzy, czy biskup bez zgody kapituły, może wymierzyć interdykt. Jedni udzielali odpowiedzi negatywnej, powołując

Zgodnie z zarządzeniem wydanym przez papieża Honoriusza III (1216—1227) prawo wymierzania interdyktu przysługiwało także kardynałom w ich tytułach¹². Uprawnienia tego pozbawia kardynałów papież Innocenty XII (1691—1700), konstytucją „*Romanus Pontifex*”¹³. Było to jedno z dalszych ograniczeń przewidzianych w dawnym ustawodawstwie kanonicznym, w kwestii wymiaru interdyktu. Kodeks prawa kanonicznego, jak to niżej zobaczymy, wprowadzi jeszcze inne zastrzeżenia pod tym względem.

2. Kodeks prawa kanonicznego

Oдноśnie wymiaru kar w Kościele ustala prawodawca w kanonie 2220 § 1 ogólną zasadę, w myśl której wszyscy przełożeni, którzy posiadają władzę prawodawczą mogą wydawać ustawy karne oraz wymierzać kary.

Kan. 2220 § 1. „Qui pollent potestate leges ferendi vel praecepta imponendi, possunt quoque legi vel praecepto poenus adnectere”;

się na wyrażenie: „*Aut sine iudicio. Capituli eorum Ecclesias interdiceret*”, inni a wśród nich i Suarez, przyznawali to uprawnienie biskupom zaznaczając, że w tekście wyżej wymionym nie ma mowy o interdykcie w ogólności, ale wyłącznie o interdykcie wymierzonym na duchownych lub ich kościoły. Dekret ten wydany został wyłącznie na korzyść duchownych. Biorąc pod uwagę inne teksty prawa Suarez dochodzi do wniosku, że biskup może wymierzyć interdykt, bez zgody kapituły, na duchownych, jak na i inne osoby.

Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect., 1, n. 6.

¹² Por. 11, X, I, 33: „*His, quae pro Ecclesia S. Laurenti in Damaso ex parte una et capellis sibi subiectis ex altera super scrutinio, baptismo manuali obedientia, correctione, interdicto et excommunicatione... decrevimus, ut earundem capellarum presbyteri et clerici cardinali... correctionem ipsius cardinalis recipientes humiliter, et excommunicationis, interdicti vel suspensionis sententias, quas tulerit in eos et ecclesias earundem, inviolabiliter observantes*”.

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 8.

¹³ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, II, n. 632; VI, n. 220, dop. 492.

Zgodnie z kanonem 2220 § 1 prawo wydawania ustaw karnych i wymierzania kar przysługuje:

- 1) Papieżowi w całym Kościele;
- 2) Kongregacjom rzymskim z polecenia papieża;¹⁴
- 3) Biskupom, po objęciu w posiadanie beneficjum, na terenie ich diecezji. Tę samą władzę na terenie swych diecezji posiadają: arcybiskupi i metropolici. Na terenie diecezji biskupów sufraganów prawo wymierzania kar przysługuje metropolitom i arcybiskupom tylko w czasie odbywania przez nich wizytacji (kan. 274, n. 4) oraz rozpatrywania spraw apelacyjnych (kan. 274, n. 7, 1594 § 1).

W omawianym uprawnieniu biskupom przyrównani są: administratorowie apostołscy (kan. 315, § 1), prałaci i opaci niezależni (kan. 323 § 1), wikariusze i prefekci apostołscy (kan. 294 § 1), a w braku tychże prowikariusze i proprefekci apostołscy (kan. 309 § 2).

4) Wikariuszowi kapitulnemu (kan. 437) oraz kapitule katedralnej w czasie sprawowania przez nią zarządu diecezją (kan. 431 § 1).

5) Soborom powszechnym i synodom prowincjonalnym (kan. 290, 291 § 1).

6) Wyższym przełożonym, jak też i prowincjałom oraz kapitułom generalnym wyjętych zakonów męskich (501 § 1)¹⁵.

¹⁴ Wyjątek stanowi św. Kongregacja św. Officjum, która jest także trybunałem (kan. 247 § 2). Czy innym kongregacjom przysługuje prawo wymierzania kar i ustanawiania ustaw karnych? W odpowiedzi na to pytanie zdania autorów są podzielone. Jedni przyznają im to prawo, jak np. Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, n. 411; Inni odmawiają im tego uprawnienia w zasadzie, chyba że uzyskają specjalne zezwolenie od papieża. Pogląd ten podziela Roberti F., *De delictis et poenis*, I, n. 56; Chelodi J., *Jus poenale*, n. 24.

¹⁵ Co się zaś tyczy przełożonych miejscowych zdania autorów są podzielone. Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, n. 411, Caviglioli J., *De censuris latae sententiae*, 1919, n. 5 przyznają im to uprawnienie. Inni odmawiają. Do nich zalicza się Roberti F., *De delictis et poenis*, I, n. 56; Wernz F., *Jus decretalium*, III, n. 612; Biederlack-Führer, *De religiosis*, 1919, 43.

7) Delegatom zgodnie z zasadami delegacji i w granicach tejże.

Wymienionych uprawnień nie posiadają: kardynałowie w swych tytułach (kan. 240 § 2) oraz wikariusze generalni, jeśli nie mają specjalnych uprawnień (kan. 2220 § 2).

W myśl kanonu 2220 § 1 sędziowie mogą tylko przewidziane w ustawie kary sądownie wymierzać, nie przysługuje im natomiast władza ustanawiania przepisów karnych. Wyjątkowo w ciągu procesu sędzia jest upoważniony do zagrożenia i wymierzenia kary celem złamania upor (kan. 1845).

Zgodnie z kanonem 2221 prawodawca może w granicach swej jurysdykcji nie tylko ustawy przez siebie lub swych poprzedników wydane, lecz także, w wypadku zaistnienia szczególnych okoliczności, przepisy prawa Bożego lub ustawy kościelne, wydane przez wyższego przełożonego, a na jego terytorium obowiązujące, obostrzyć odpowiednią sankcją karną lub karę już przepisaną powiększyć¹⁶.

Uprawnienie przysługujące prawodawcom niższym od papieża na podstawie kanonu 2221 ulega ograniczeniu w dwu wypadkach. W myśl kanonu 2244 § 2, n. 3 nie mogą oni do cenzury ustanowionej przez papieża dołączyć innej cenzury tego samego rodzaju, ani ustanowić nowej cenzury zastrzeżonej sobie, jeśli za to przestępstwo przewidziana jest cenzura zastrzeżona papieżowi (kan. 2247 § 1)¹⁷.

Ogólna zasada, wyrażona w kanonie 2220 § 1, a dotycząca wymiaru kar w ogólności, uchylona zostaje na rzecz specjalnego przepisu przewidzianego w kanonie 2269 § 1, w wypad-

¹⁶ Por kan., 2221. „Legislativam habentes potestatem, possunt intra limites suae iurisdictionis, non solum legem a se vel a decessoribus latam, sed etiam, ob pecularia rerum adiuncta, legem tam divinam, quam ecclesiasticam a superiore potestate latam, in territorio vigentem, congrua poena munire aut poenam lege statutam aggravare”.

¹⁷ Por. kan. 2244 § 2, 3-o. „Si delictum, diversis censuris a distinctis Superioribus punitum, semel aut pluries committatur”.

Kan. 2247 § 1. „Si censura Sedi Apostolicae reservata sit, Ordinarius nequit aliam censuram sibi reservatam in idem delictum ferre.”

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, 78, 79, n. 56.

ku stosowania sankcji karnej w postaci interdyktu. W związku z tym interdykt nie może być wymierzony przez wszystkie osoby, które upoważnia kanon 2220 § 1, ale tylko przez tych przełożonych, o których jest mowa w kanonie 2269 § 1. Kanon 2269 § 1 wprowadza dalsze ograniczenia w porównaniu z dawnym prawem w kwestii wymiaru interdyktu. Powodem takiego postępowania prawodawcy jest dobro ogółu, które, przy nieroztropnym szafowaniu powyższym środkiem karnym, może w dużym stopniu ucierpieć, a sama kara zamiast przynieść zbawienne skutki, może spowodować jeszcze większe zło¹⁸.

Kanon 2269 § 1. „*Generale interdictum tam locale in territorium dioecesis, reipublicae, quam personale in populum dioecesis, reipublicae, ferri tantum potest a Sede Apostolica vel de eius mandato; interdictum vero generale in paroeciam vel paroeciae populum, et particulare sive locale sive personale, etiam Episcopus fere potest*”.

Ogólny interdykt miejscowy na diecezję lub państwo oraz ogólny osobisty na lud diecezji lub państwa rzucić jedynie może Stolica Apostolska. Ogólny interdykt na parafię lub parafian oraz szczegółowy miejscowy lub osobisty może wymierzyć również biskup czyli ordynariusz miejscowy.

1. W myśl kan. 2269 § 1 wyłącznie Stolica Apostolska lub jej delegaci mogą wymierzyć interdykt ogólny czy to miejscowy, obejmujący całe terytorium rzeczypospolitej, narodu, diecezji, czy to personalny dotyczący wszystkich, znajdujących się w danym kraju, prowincji lub diecezji, o których była mowa wyżej. Jasnym jest, że papieżowi i jego delegatom, działającym w jego imieniu, przysługuje prawo wymierzenia tejże kary na mniejsze jednostki terytorialne, czy personalne¹⁹.

¹⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 425, n. 350.

¹⁹ Por. Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 328, n. 296;

Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 232, n. 1785;

Cappello F., *De censuris*, 377, n. 466;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 186, n. 67;

Sole J., *De delictis et poenis*, 168, n. 235;

Przepis kan. 2269 § 1 jest nowym w stosunku do dawnego prawa. Jest on wyrazem poglądu, jaki wyrażali przed Kodeksem niektórzy kanoniści, a między nimi Wernz²⁰. Autorzy ci uważali, że wymiar interdyktu generalnego ze względu na swe skutki winien być zastrzeżony Stolicy Apostolskiej, jako „causa maior”²¹.

W myśl prawa Dekretałów²² biskupi posiadali prawo wymierzania interdyktu ogólnego miejscowego, obejmującego całą diecezję. Nie mogli jedynie biskupi ustanowić interdyktu ogólnego miejscowego, któryby sięgał poza granice ich diecezji, ponieważ terytorium to nie podlegało ich jurysdykcji. Krótko mówiąc, mogli biskupi działać w tym wypadku w granicach swej kompetencji. Była to zasada. Od tej zasady przewidywało prawo Dekretałów wyjątek. Wyjątkowo wolno było biskupom ustanowić i wymierzyć interdykt ogólny miejscowy, sięgający swymi skutkami poza granice własnej diecezji, jeśli przypadkowo skuteczność tego ostatniego zawisła od tak szerokiego zakresu terytorialnego interdyktu.

Jombart E., *Interdit, w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, 1466.

²⁰ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 230, n. 221;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 329, n. 296.

²¹ Por. Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, t., 22, 4, 9; Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 326, 343;

²² Por. 17, V, 11 in VI-o: „Si civitas castrum aut alia villa subiciatur ecclesiastico interdicto: illorum suburbia et continentia aedificia eo ipso intelligi volumus interdicta...”

c. 17, X, V, 40;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 2, n. 3: „...an possit Episcopus particularis generalem interdicti sententiam extra terminos suae dioecesis extendere ex vi ordinarie iurisdictionis... per se, ac directe non posse... Indirecte autem et quantum necesse est, ut interdictum latum in totam Dioecesim propriam non contemnatur aliquantum extendi potest extra terminos propriae Dioecesis virtute iuris communis, quod hanc extensionem fecit, vel totum illum locum subiecit, quantum ad hunc effectum, Episcopali iurisdictioni in cap. Si civitas, de Sent, excom. in sexto. Dices, aliquando potest episcopus interdicere personam existentem in alia dioecesi: ergo et locum.”

Schmalzgrueber F., *Jus eccles.*, lib. V, tit. 39, n. 326, 343;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, 22, 4;

Przepis powyższy Dekretalów obowiązywał aż do czasu wejścia w życie Kodeksu prawa kanonicznego i żadną ustawą nie był uchylony. Niemniej jednak autorzy, a pośród nich Wernz²³ wysuwali wątpliwości natury prawnej, czy w tym czasie na mocy dyscypliny obowiązującej mogą biskupi, bez porozumienia się z papieżem nałożyć na całą diecezję tę niezwykłą i ciężką karę ogólnego interdyktu miejscowego? Te same wątpliwości wysuwano pod adresem synodu prowincjonalnego lub plenarnego, jeśli chodzi o kompetencję tychże odnośnie wymiaru interdyktu, obejmującego całą prowincję lub państwo. Wernz na powyższe pytania udziela odpowiedzi przeczącej i jako uzasadnienie podaje, że tego rodzaju interdykt ogólny jest karą, której niezwykły nawet nakładać papież, a ponadto jako „*causa maior et extraordinaria*” jest zastrzeżona Stolicy Apostolskiej²⁴.

Wyżej wymieniony pogląd zwyciężył w Kodeksie, gdzie prawodawca w kan. 2269 § 1 postanawia, że wyłącznie kompetentną jest Stolica Apostolska do wymierzenia ogólnego interdyktu miejscowego czy też osobowego. Kanonem tym wprowadza prawodawca doniosłą zmianę dyscypliny kościelnej w porównaniu z dawnym prawem.

Zastanawiają się autorzy, czy papież może rzucić interdykt na cały świat katolicki? Na to pytanie udzielają odpowiedzi negatywnej, a to z uwagi na argumenty natury moralnej, a nie prawnej. Z punktu widzenia prawa nic nie stoi na przeszkodzie, ażeby tego rodzaju karę mógł wymierzyć papież, ponieważ posiada władzę w sprawach duchowych nad całym światem katolickim. Z punktu widzenia jurysdykcji nie zachodzą więc przeszkody, o ile zajdą podstawy faktyczne. Z braku jednak dostatecznej przyczyny oraz szkody, jaką po-

²³ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 230, dop. 504, gdzie przytacza przywilej udzielony w r. 1255 przez papieża Aleksandra IV Francji, w myśl którego cały obszar Francji mógł być obłożony interdyktem tylko przez papieża.

Por. Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 44.

²⁴ Por. Wernz F., *Jus decretalium* VI. 230, n. 221 oraz dopisek 504; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 329, 330, n. 296.

niósłby cały Kościół powszechny, należy udzielić odpowiedzi negatywnej. Przysługuje więc papieżowi prawo wymierzania ogólnego interdyktu „*distributive*”, to jest na pewne terytoria, o ile zajdą ku temu słuszne przyczyny²⁵. W tym sensie wyrażnie mówi prawodawca w kan. 2269 § 1.

2. Biskupi, administratorowie apostołscy (k. 315 § 1), prałaci i opaci niezależni (k. 321 § 1), wikariusze i prefekci apostołscy (k. 294 § 1), prowikariusze i proprefekci apostołscy (k. 309 § 2), wikariusze kapitulni, jak też kapituła katedralna, gdy sprawuje rządy w diecezji (k. 431 § 1), mogą wymierzyć interdykt ogólny miejscowy czy osobowy tylko na parafię lub parafian. Ponadto mogą oni wymierzyć interdykt partykularny zarówno lokalny, jak i personalny na mniejsze jednostki terytorialne lub personalne. Arcybiskupom przysługuje powyższa władza tylko w czasie wizytacji (*in actu visitationis*, k. 274, 5-o) i podczas rozpatrywanej apelacji (k. 274, 7-o; 1594 § 1).

Zgodnie więc z kan. 2269 § 1 nie mogą biskupi wymierzyć interdyktu miejscowego na całą diecezję, interdykując poszczególne parafie. Tego rodzaju postępowanie jest wyraźnie zabronione przez prawodawcę, przez wyżej wymieniony kanon. Analogicznie nie mogą obłożyć interdyktem całą prowincję lub kraj, biskupi zebrani na synodzie plenarnym lub prowincjonalnym, albowiem tego rodzaju wymierzenie interdyktu jest obecnie, w myśl prawa kanonicznego, zastrzeżone Stolicy Apostolskiej²⁶.

Wikariusz generalny w myśl kan. 2220 § 2 nie może wymierzać kar, a więc nie przysługuje mu władza nałożenia interdyktu.

²⁵ Por. Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 330, n. 296: „*Ipse Rom. Pontifex nonnisi distributive in universa Ecclesia interdictum ferre potest ob defectum causae sufficientis et damnum Ecclesiae universalis*”.

²⁶ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 426, n. 350; Coronata M., C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 232, n. 1785; Cappello F., *De censuris*, 377, n. 466; De Meester A., *Compendium*, III, 205, n. 1770; Augustine A., *A Commentary...* VIII, n. 199.

3. Przełożeni zakonów wyjętych — superiores religiosi exempti — nie posiadają władzy wymierzania ogólnego interdyktu zarówno miejscowego, jak i osobowego. Nie mogą nałożyć interdyktu miejscowego, albowiem posiadają jurysdykcję tylko personalną, a jeśliby rzucili interdykt na kościoły sobie podległe²⁷, to ten ostatni musiałby być ograniczony do kleru i ludu²⁸. Nie przysługuje im także władza nałożenia ogólnego interdyktu osobowego, ponieważ ograniczenie ich jurysdykcji, odnośnie wymiaru tej kary, wprowadzone drogą zwyczaju, potwierdzone zostało przez Kodeks prawa kanonicznego (k. 2269 § 1). Tego zdania jest Roberti²⁹, przeciwny pogląd wy-

²⁷ Por. S. C., EE. et Reg. 21 iun. 1679;

Jombart E., *Interdit, w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, 1466, 1467;

De Meester A., *Compendium*, III, 205, dop. 3;

Cappello F., *De censuris*, 380, n. 468: „Ut in iure antiquo, ita ex disciplina nunc vigente Praelati regulares nequeunt „apponere interdictum in ecclesiis sibi subiectis, quia eorum iurisdictionis est personalis, non autem localis, et etiam quia actus iste percutit exercitium iurisdictionis in clerum et populum illos privando, ne in ea celebrare, et respective audire possint divina et sic cum subditis... ut declaravit S. C. EE. et Reg. in Neapolitana Censurar. 21 iun. 1679”.

²⁸ Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 426, n. 350: „Superiores religiosi exempti non possunt interdictum infligere; nec locale quia eorum iurisdictionis est personalis, et si inferrent ecclesiis sibi subiectis in clerum et populum necessario redundaret; nec personale quia limitatio quaedam ipsorum iurisdictioni quoad hanc poenam consuetudine introducta videtur Codice confirmata (c. 2269 § 1)”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 229, n. 220: „Praelati regulares quasi episcopali iurisdictione instructi ex potestate ordinaria interdictum infligere possunt, dummodo servent limites suae competentiae”.

W dopisku 497 dodaje tenże autor: „Quae potestas Praelatorum regularium saltem ex consuetudine recepta restricta est ad ius infligendi interdictum personale non vero locale”.

Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 1, n. 2, 3;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, lit. 39, n. 341.

²⁹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 426, n. 351;

Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 287, n. 473: „Ordinarii Regulares, etsi vi iurisdictionis interdictum infligere possunt, cum tamen haec iurisdictionis est personalis, non localis sit, in ecclesiis sibi sub-

powiada Berutti³⁰, uważając, że przełożeni kleryckich zakonów wyjętych mogą ferować interdykt personalny partykularny lub generalny na swoich podwładnych zgodnie z własnymi konstytucjami. Opinię Beruttiego uznać należy za błędną, gdyż prawodawca w kan. 2269 § 1 wyraźnie zastrzega wymiar tego rodzaju kary Stolicy Apostolskiej.

II. Podmiot

1. Dawne prawo

W dawnym prawie kanonicznym podmiotem interdyktu mogły być poszczególne osoby fizyczne i osoby prawne. Na tego rodzaju podmiot wyraźnie wskazuje prawo Dekretalów³¹, sobór Trydencki³², konstytucja „*Apostolicae Sedis*” Piusa

ditis interdictum apponere non valent, iuxta S. C. EE. et Reg., d. 21 iun. 1679. Wernz, l. c. n. 220, nota 497 hanc restrictionem saltem ex consuetudinis vigore asserit”.

³⁰ Por. Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 187, n. 67: „Superiores religiosorum in religionibus clericalibus exemptis interdictum personale, particulare vel generale, in prioprios subditos ferre possunt ad normam propriarum constitutionum”.

Cappello F., *De censuris*, 380, n. 468: „Quare Praelati regulares, cum jurisdictione gaudeant potius in personas, quam in territoria aut loca, nonnisi personale interdictum ferre possunt”.

³¹ Por. 16, V, 11 in VI-o: „Si sententia interdicti proferantur in clerum, non intelligitur, nisi aliud sit expressum in ea, inderdictus populus, nec etiam in converso”.

c. 1, V, 5 in VI-o: „...hanc generali constitutione sancimus, ut nec collegium, nec alia universitas vel singularis persona, cuiuscumque sit dignitatis, conditionis aut status... Qui vero contra fecerint, si personae fuerit ecclesiasticae patriarchiae, archiepis, episcopi suspensionis, minores vero personae singulares excommunicationis, si autem collegium seu alia universitas, interdicti sententiam ipso facto se noverint incururos”.

Por. także c. 21, X, V, 39.

³² Por. Conc. Trident. sess. VII, cap. 10 de ref.: „Non licet capitulis ecclesiarum sede vacante ... Si secus fiat, capitulum contraveniens ecclesiastico subiacet interdicto...”

IX³³. Kanoniści, na podstawie przytoczonych ustaw, ustalili ogólną zasadę, w myśl której osoby podlegające karze ekskomuniki w zasadzie były podmiotem i interdyktu, pod warunkiem, że kara powyższa będzie wymierzona przez kompetentnego przełożonego i przy zaistnieniu słusznej przyczyny, to jest przestępstwa³⁴.

Od powyższej zasady prawo Dekretalów przewidywało wyjątek³⁵. Zgodnie z zarządzeniem wydanym przez papieża Innocentego IV (1243—1254) na pierwszym soborze Liońskim w 1245 roku, biskupi nie podlegali interdyktowi „*laetae sententiae*”³⁶.

2. Kodeks prawa kanonicznego

Kodeks prawa kanonicznego, na pytanie, kogo można karać interyktem, udziela odpowiedzi w kanonie 2274 § 1.

„*Si communitas seu collegium delictum perpetraverit, interdictum ferri potest vel in singulas personas deliquentes, vel in communitatem uti talem, vel in personas deliquentes et in communitatem*”.

³³ Por. Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 29, n. 552: „§ VI. 1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula...”

³⁴ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 232, n. 222;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. n. 5, 6;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 344;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 297 sq;

Lega M., *De delictis et poenis*, 241, n. 173;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 373.

³⁵ Por. c. 4, V, 11 in VI-o: „Quia periculosum est episcopis et eorum superioribus propter executionem pontificalis officii, quod frequenter incumbit, ut in aliquo casu interdicti vel suspensionis incurrant, sententiam ipso facto, nos deliberatione provida duximus statuendum, ut episcopi et alii superiores praelati nullius constitutionis occasione, sententiae sive mandati praedictam incurrant sententiam ullatenus ipso iure, nisi in ipsis de episcopis expressa mentio habeatur.”

³⁶ C. 37, I, 6 in VI-o.

W myśl kanonu 2274 § 1, jeżeli przestępstwo popełni społeczność, czy kolegium, interdykt można nałożyć albo na poszczególne osoby, które popełniły przestępstwo, albo na społeczność jako całość, albo łącznie i na przestępców i na społeczność.

Zasadę tę wyraził już prawodawca ogólnie w kanonie 2255 § 2 zaznaczając, że interdykt można wymierzyć osobom fizycznym i moralnym — „*interdictum et suspensio, etiam communitatem, ut personam moralem*”. Kodeks prawa kanonicznego jest w tej materii zgodny z dawnym prawem, które, jak widzieliśmy wyżej, zezwalało wymierzać tę karę nie tylko osobom fizycznym, które popełniły przestępstwo, lecz także i prawnym. Cechą właściwą interdyktu i odróżniającą go od ekskomuniki jest to, że podmiotem tej kary mogą być także osoby moralne oprócz fizycznych³⁷.

Porównując kanon 2274 § 1 z kanonem 2226 § 1, w którym wyrażona jest zasada ogólna odnośnie podmiotu kościelnego prawa karnego, zauważyć należy, że kanon 2274 § 1 rozszerza znacznie ogólną zasadę. W myśl kanonu 2226 § 1 karze zagrożonej ustawą lub nakazem podlega ten, kto jest obowiązany do zachowania ustawy lub nakazu, o ile nie jest wyraźnie wyjęty. Kan. 2226 § 1. „*Poenae adnexae legi aut praecepto obnoxius est, qui lege aut praecepto tenetur, nisi expresse eximatur*”. Kara stanowi bowiem sankcję karną; jest częścią ustawy; kto więc nie podlega ustawie, z natury rzeczy nie może jej przestąpić, a w konsekwencji — ponieść kary. Kto i w jakiej mierze podlega ustawom kościelnym mówi o tym kanon 12, który ma następujące brzmienie: „*Legibus mere ecclesiasticis non tenetur qui baptismum non receperunt, nec baptisati qui sufficienti rationis usu non gaudent, nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum aetatis annum nondum expleverunt, nisi aliud expresse caveatur*”.

³⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 232, n. 222; Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 344; Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom. 21, 334; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 332, n. 298.

W kanonie 12 ustala prawodawca trzy warunki, których wypełnienie powoduje konieczność podporządkowania się ustawom kościelnym w ścisłym słowa znaczeniu³⁸. Są nimi: z prawa pozytywnego Bożego — przyjęcie chrztu; z prawa naturalnego Bożego — osiągnięcie dostatecznego rozwoju

³⁸ Naturalnemu prawu Bożemu podlegają wszyscy ludzie. Dzieci oraz osoby umysłowo chore (habitualiter amentes) przekroczyć mogą to prawo tylko materialnie, a nie formalnie, ponieważ na skutek nie rozwiniętych u nich władz umysłowych lub z powodu zakłóceń umysłowych prawo to nie zostało im formalnie ogłoszone. Z tej racji naruszenie prawa naturalnego przez wymienione osoby jest niezawinionne, a więc i bezkarne. Niemniej podlegają oni prawu naturalnemu w tym sensie, że inni ludzie nie mogą ich nakłaniać do przekroczenia prawa naturalnego, to jest powodować wykonanie przez nich czynów sprzecznych z prawem naturalnym, np. zabójstwa, bluźnierstwa, kradzieży itp.

Do zachowywania pozytywnego prawa Bożego zobowiązani są także wszyscy ludzie. Do prawa nakazującego przyjęcie chrztu — bezpośrednio, ponieważ chrzest jest koniecznym warunkiem osiągnięcia zbawienia, które jest ostatecznym celem każdego człowieka. Do innych ustaw, które supunują przyjęcie chrztu, a więc ustaw nakazujących przyjmowanie sakramentów św. nieochrzczeni zobowiązani są pośrednio; bezpośrednio natomiast do przyjęcia chrztu; ochrzczeni natomiast i do wymienionych ustaw zobowiązani są bezpośrednio. Zaznaczyć tu należy, że nieochrzczeni zobowiązani są do zachowywania naturalnego i pozytywnego prawa Bożego w wykładni podanej przez Kościół, a ponadto do nie utrudniania Kościołowi w wykonywaniu praw ustanowionych przez Chrystusa Pana, np. głoszenia Ewangelii, co znalazło wyraz w kanonie 1322 § 2: „*Ecclesiae, independenter a qualibet civili potestate, ius est et officium gentes omne evangelicam doctrinam docendi: hanc vero rite ediscere veramque Dei Ecclesiam amplecti omnes divina lege tenentur*”. Obowiązek ten wypływa z prawa Bożego, co uwypuklił także prawodawca w przytoczonym wyżej kanonie 1322 § 2. Przysługuje Kościołowi prawo obrony swych podwładnych, a w konsekwencji obowiązek przestrzegania tegoż prawa i przez nieochrzczonych. Zasady te, niejednokrotnie podkreślane przez Kościół, uwidocznione zostały w dawnych przepisach prawnych, jak np. w c. 3, D. 45; c. 2, C. XIV, q. 4; c. 9, X, V, 6;

Por. w tej sprawie: Michiels G., *Normae generales*, ed. 2, I, 346, dop. 1; Van Hove A., *Commentarium Lovaniense*, II, *De legibus ecclesiasticis*, Mechliniae 1933, n. 188, 189 ad 2;

umysłowego; z kościelnego prawa — ukończenie siedmiu lat życia³⁹.

Odnosnie chrztu podkreślić należy, że w kanonie 12 jest mowa o sakramencie chrztu ważnie przyjętym. Z tej racji wykluczyć należy chrzest pragnienia oraz krwi, a także chrzest nieważny i „*baptismum putativum*”, to jest chrzest, który w rzeczywistości nie był udzielony, lecz publicznie i to w dobrej wierze uważa się, że miał on miejsce. Wyjątkowo, na skutek okoliczności subiektywnych, np. wewnętrznego przekonania o ważnym przyjęciu chrztu, lub też z racji obowiązku powstałego z prawa naturalnego, jakim jest unikanie zgorzszczenia, chrzest urojony (*baptismum putativum*) może stanowić podstawę do uznania kogoś podmiotem prawa kościelnego w zakresie zewnętrznym⁴⁰. Uzasadnienie powyższego warunku jest proste. Prawo kościelne obowiązywać może tylko członków społeczności kościelnej. Członkiem Kościoła staje się człowiek przez przyjęcie chrztu św.⁴¹.

Cicognani-Staffa, *Commentarium ad librum I Codicis Juris Canonici*, Romae 1939—1942, I, 195—197;

Ojetti B., *Commentarium in Codicem Juris Canonici*, Vol. I, Liber I, *Normae generales*, Romae 1927, 101 ad 2, 104—107;

Podmiotem praw wydanych przez prawodawców świeckich jest każda osoba, która jest członkiem społeczności, a dla której prawodawca feruje daną ustawę. Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 346. dop. 2;

Rodrigo L., *Praelectiones theologico-morales Comillenses*, tom II., *Tractatus de legibus*, Santander 1944, n. 106.

³⁹ Por. w tej sprawie Michiels G., *Normae generales*, I, 346—410.

⁴⁰ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 348, 349;

Rodrigo L., *De leg.*, n. 142.

⁴¹ Por. kan. 87. „Baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum iuribus et officiis, nisi, ad iura quod attinet, obstet obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura”.

Conc. Trid. sess. XIV, 2: „...qui non prius in ipsam per baptismi januam fuerit ingressus.”

Por. Eugenius IV in Decreto ad Armenos, Denz-Bannwart., n. 696; per solum Baptisma „de corpore efficitur Ecclesiae”.

Czy podlegają prawu kościelnemu wątpliwie ochrzczeni? W odpowiedzi na to pytanie odróżnić należy wątpliwość prawną, od wątpliwości faktycznej.

W wypadku istnienia wątpliwości prawnej, to jest gdy chrzest był udzielony a istnieje wątpliwość odnośnie ważności tegoż, należy wypowiedzieć się za obowiązywaniem prawa kościelnego w zakresie zewnętrznym. Przemawia za tym zasada prawna, nakazująca na podstawie domniemania prawnego uważać chrzest za ważny, dopóki jego nieważność nie zostanie wykazana w sposób oczywisty. Inaczej natomiast rzecz się przedstawia przy zaistnieniu wątpliwości faktycznej (in dubio facti vere probabili et positivo), to jest, gdy na podstawie przedstawionych dowodów nie można ustalić ani faktu udzielenia, ani nie udzielenia chrztu. Fakty wątpliwe nie mogą być podstawą przyjęcia obowiązków, ani przyznania praw w kościele osobom powołującym się na nie⁴².

Co się zaś tyczy apostatów, heretyków i schizmatyków ważne, lecz nie w Kościele katolickim ochrzczone, to z całą pewnością można powiedzieć, że wszyscy oni podlegają kościelnemu prawu karnemu⁴³. Racja jest w tym, że przez przyjęty chrzest stali się członkami Kościoła; herezja, schisma, apostazja odłącza ich najwyżej od Kościoła katolickiego, nie pozbawia natomiast charakteru chrztu, który jest niezniszczalny. Przez wymienione przestępstwa wykluczają się oni ze społeczności katolickiej, ale tylko w sposób dla nich możliwy. Aczkolwiek niejednokrotnie tracą uprawnienia przysługujące im z tytułu przyjętego chrztu, to jednakże nie mogą uwolnić się od obowiązków wynikających z tegoż chrztu, a w szczególności nie mogą pomniejszyć praw Kościoła, przynależnych mu z ustanowienia Chrystusa w stosunku do wszy-

⁴² Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 349, 350; Van Hove A., *De legibus*, n. 190, ad 2.

⁴³ Por. Conc. Trident. sess. VII de baptismo, can. 8: „Si quis dixerit baptisatos per baptismum ipsum sollius tantum fidei debitores fieri non autem universae legis Christi servandae, anathema sit”.

stkich ochrzczonych. W praktyce Kościół egzekwuje powyższe przysługujące mu prawa w stosunku do apostatów, herezyków i schizmatyków formalnych, to jest takich, którzy urodzeni i wychowani w wierze katolickiej lub w późniejszym czasie do niej nawróceni, porzucili ją, popełniając jedno lub kilka z powyższych przestępstw. Dowodem tego jest dotychczasowa praktyka sądowa i karno-administracyjna, jak też sam Kodeks prawa kanonicznego, w którym przewidziane są przestępstwa przeciwko wierze i jedności Kościoła, ścigane najsurowszymi sankcjami karnymi⁴⁴.

Co się tyczy drugiego warunku, wynikającego z prawa naturalnego, mianowicie posiadanie przez osoby fizyczne i ochrzczone dostatecznie rozwiniętych władz umysłowych, zwrócić należy uwagę na następujące fakty. Konieczność posiadania rozwiniętych władz umysłowych i korzystania z nich uzasadnia się tym, że ustawa jest regułą ogłoszoną przez przełożonego w tym celu, ażeby podwładni dostosowali swoje postępowanie do niej. Cel ten wówczas będą mogli oni osiągnąć, gdy będą w stanie poznać samą regułę, jak i zdawać sobie sprawę, że czyn ich w konkretnym wypadku jest zgodny z daną regułą. W obu wypadkach konieczne jest posiadanie rozwiniętych władz umysłowych i korzystanie z nich.

W związku z powyższym nie podlegają karnemu ustawodawstwu kościelnemu ci wszyscy, którzy od urodzenia nie posiadają rozwiniętych władz umysłowych, a także i ci, którzy utracili te władze w późniejszym okresie swego życia. Do nich zalicza prawodawca i tych, którzy zasadniczo pozbawieni są władz umysłowych, ale w pewnych okolicznościach mają przebłycki świadomości (lucida intervalla). W kanonie 2201 § 2 prawodawca domniemywa, że i w tych okolicznościach nie

⁴⁴ Por. kan. 2314—2319;

Michiels G., *Normae generales*, I, 351, 352;

Van Hove A., *De legibus*, n. 191—194;

Rodrigo L., *De legibus*, n. 158—160;

Ojetti B., *Commentarium*, 102, ad 4;

Cicognani-Staffa, *Commentarium ad I librum Codicis* J. C. I, 202—208.

są oni zdolni popełnić przestępstwa z braku używania rozumu, a wobec tego nie mogą być karani⁴⁵.

Trzecim warunkiem, wymaganym przez prawo kanoniczne, jest ukończenie przez osobę fizyczną siedmiu lat życia. Przepis ten dotyczy i ustaw karnych. Stąd zasadniczo wszystkie osoby, które ukończyły 7 lat i posiadają używanie rozumu podlegają kościelnemu prawu karnemu, a więc mogą być karane, chyba że prawo inaczej będzie postanawiać w poszczególnym wypadku. Taki wyjątek przewiduje prawodawca w kanonie 2230 odnośnie niedojrzałych (impuberes), wyjmując ich spod kar „latae sententiae”. Z reguły niedojrzali nie powinni być karani i cenzurami oraz karami odwetowymi, przynajmniej cięższymi, lecz powinno się do nich stosować raczej środki wychowawcze, niż kary⁴⁶. Za niedojrzałych uważa należy zarówno chłopców, jak i dziewczęta, przed ukończeniem 14 roku życia⁴⁷.

Innym wyjątkiem od zasady przewidzianej w kanonie 2226 § 1, jest przepis kanonu 2227 § 2: „*Nisi expresse nomenclentur, S. R.E. Cardinales sub lege poenali non comprehenduntur, nec Episcopi sub poenis latae sententiae suspensionis et interdicti*”.

Zgodnie z kanonem 2227 § 2 kardynałowie nie podlegają prawu karnemu poza wyjątkami, w których wyraźnie jest o nich mowa. Wymienia ich prawodawca w kanonie 2332 przy

⁴⁵ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 365—359;
 Van Hove A., *De legibus*, n. 195—197;
 Cicognani-Staffa, *Commentarium...*, I, 208—209;
 Rodrigo L., *De leg.*, n. 164—175;
 Michiels G., *De delictis et poenis*, I, 141—178;
 Michiels G., *Principia generalia de personis in Ecclesia*, 47—55;

⁴⁶ Por. kan. 2230. „*Impuberes excusantur a poenis latae sententiae, et potius punitionibus educativis, quam censuris alisque poenis gravioribus vindicativis corrigantur;*”

⁴⁷ Por. Michiels, *Normae generales*, 362, dop. 4;
 Michiels G., *Principia generalia de personis in Ecclesia*, 30 32;
 Roberti, *De delictis et poenis*, I, pars I, 80, n. 57.; pars II, 275, n. 244;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 223, n. 194.

omawianiu apelacji od zarządzeń papieża do soboru; w kanonie 2397 zaznacza, że karydynał, jeżeli odmówił złożenia przysięgi przepisanej w kanonie 234, traci tym samym na zawsze godność kardynalską oraz podlega karom przewidzianym w konstytucji „*Sedis Vacantis Apostolicae*”⁴⁸.

W kanonie 2227 § 2 prawodawca wyłącza spod interdyktu „*latae sententiae*” biskupów⁴⁹. Innych wyjątków Kodeks prawa kanonicznego nie przewiduje⁵⁰. Wynika stąd, że wszystkie inne osoby, poza omówionym wyjątkiem, podlegają prawu karnemu, a więc tym samym stają się i podmiotem kar kościelnych, a wśród nich i interdyktu⁵¹. Odnośnie tej ostatniej kary prawodawca nie poprzestaje na zasadzie ogólnej, ale w kanonie 2274 łącznie z kanonem 2255 ustala przepis szczególny, który ma moc obowiązującą w tej dziedzinie. W kanonie 2274 rozszerza prawodawca zasadę ogólną stwierdzając, że podmiotem interdyktu, poza osobami fizycznymi, mogą być także społeczności albo kolegia.

⁴⁸ Por. AAS, 1946, XXXVIII, 65.

⁴⁹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, I, 80, n. 57; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 224, n. 195.

⁵⁰ W myśl kanonu 1557 § 1 wymiar kar osobom piastującym najwyższą władzę w państwie i ich dzieciom oraz kardynałom, legatom Stolicy Apostolskiej i biskupom może być dokonany wyłącznie przez papieża.

Kan. 1557 § 1. „*Ipsius Romani Pontificis dummodo ius est iudicandi:*

1-o. *Eos qui supremum tenent populorum principatum horumque filios ac filias eosve quibus ius est proxime succedendi in principatum;*

2-o. *Patres Cardinales;*

3-o. *Legatos Sedis Apostolicae, et in criminalibus Episcopos, etiam titulares”.*

⁵¹ Zakonnicy wyjęci podlegają karnym ustawom powszechnym, a ponadto także zobowiązani są zachowywać swoje własne personalne przepisy karne. Zakonnicy wyjęci mogą być karani przez ordynariuszów miejscowych w tych sprawach, w których podlegają ich jurysdykcji (k. 619). Ponadto, jeśli poza domem zakonnym popełnili przestępstwo, a mimo upomnienia przełożonego nie zostali przez niego ukarani (k. 616 § 2). Zgodnie z kanonem 2269 § 2 obowiązani są do przestrzegania interdyktu miejscowego, chyba że posiadają specjalny przywilej w tej materii.

Co należy rozumieć pod wyrażeniem „*communitas seu collegium*”, użytym w kanonie 2274, prawodawca nie określa. Z kanonu 2332 dowiadujemy się, że podmiotem interdyktu mogą być: *uniwersytety, kolegia, kapituły lub jakiegokolwiek in-ne osoby moralne*⁵².

Terminem „*communitas*” dość często operuje prawodawca. I tak, w kanonie 26 jest mowa o społeczności, która zdolna jest przynajmniej do przyjęcia prawa — „*de communitate quae legis saltem recipiendae capax est*”; w kanonie 77 § 4 o „*Communitate seu coetu*”; w kanonie 1655 § 3, 2274 § 1, 2285 § 2 — „*Communitate seu collegio*”. W kanonie 99 jest mowa o podziale osób w Kościele na osoby *fizyczne i moralne*; te ostatnie mogą być *kolegialne i nie kolegialne*. Co oznacza więc: „*coetus, collegium, persona collegialis, communitas*”? W odpowiedzi na to pytanie Michiels⁵³ zaznacza, że „*communitas*” jest to termin ogólny i oznacza wielość osób fizycznych, połączonych ze sobą jakimś węzłem, np. terytorialnym; w związku z tym przez „*communitas*” należy rozumieć: Kościół powszechny, prowincję kościelną, diecezję. Ze względu na śluby „*communitas*” oznaczać będzie: zakon, stowarzyszenie; z racji umowy — np. spółka handlowa (stowarzyszenie handlowe); ze względu na cel: zrodzenie i wychowanie dzieci — rodzina; ze względu na stan — świeccy i duchowni; zawód — duszpasterze i profesorowie.

„*Communitas*” — czyli zrzeszenie ludzi może być osobą prawną lub też nie. Jeśli nie jest osobą prawną, wówczas nosi nazwę „*coetus*”; z tej racji mówi się, że biskupi, proboszczowie, duchowni, każdy z nich należy do swego stanu. Jeśli natomiast to zrzeszenie jest osobą prawną, a przytym osoby fizyczne wchodzące w skład tego zrzeszenia posiadają jednakowy stan, wówczas nosi ono nazwę „*collegium*”; stąd mamy kole-

⁵² Por. kan. 2332. „...Universitates vero, Collegia, Capitula aliave paersonae morales, quocumque nomine nuncupentur, interdictum speciali modo Sedi Apostolicae pariter reservatum incurrunt.”

⁵³ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 168, 169.

gium kardynalskie, audytorskie św. Roty Rzymskiej, zakon-
ne, gdy się ma na myśli członków zakonu lub zgromadzenia,
kapitulne odnośnie członków kapituły. Jeżeli natomiast stan
osób fizycznych, wchodzących w skład zrzeszenia, które jest
osobą prawną, jest różny, co się w wyraźny sposób uwidacz-
nia w Kościele powszechnym, prowincji kościelnej lub diece-
zji, wówczas zrzeszenie to określa Kodeks mianem „*persona
collegialis*” bez żadnego innego dodatku.

W związku z powyższym możemy powiedzieć, że pod wy-
rażeniem „*communitas*” w kanonie 2274 należy rozumieć oso-
bę prawną, której stan członków jest różny, pod terminem
„*collegium*” — osobę prawną, której stan członków jest jed-
nakowy. Rozumowanie nasze znajduje potwierdzenie w kano-
nie 2332, w którym wymienia prawodawca nazwy niektórych
osób prawnych: uniwersytety, kolegia, kapituły i dodaje „*lub
jakiegokolwiek inne osoby moralne*”. Potwierdza także i kanon
2255 § 1, w którym prawodawca zaznacza, że interdykt moż-
na rzucić na osobę fizyczną, jak też i na zrzeszenie osób, któ-
re uznane jest przez prawo lub przełożonego, powołującego
to zrzeszenie, za osobę prawną, czyli moralną: „*...afficere po-
test ... interdictum ... etiam communitatem, ut personam mo-
ralem...*” Zaznaczyć tu także należy, że terminologia Kodeks-
su prawa kanonicznego w określaniu osób prawnych nie jest
stała. Często Kodeks posługuje się terminem „*persona mora-
lis*” zamiast „*persona iuridica*”.

Reasumując należy powiedzieć, że w myśl Kodeksu prawa
kanonicznego podmiotem interdyktu mogą być osoby fizycz-
ne i prawne. W porównaniu z ekskomuniką jest tu zakres o
wiele szerszy, podmiotem bowiem ekskomuniki mogą być
tylko osoby fizyczne (kan. 2255). Upodabnia się w tym wzglę-
dzie interdykt do suspensy (kan. 2255 § 2).⁵⁴ Kodeks prawa

⁵⁴ Por. kan. 2255 § 2. „*Excommunicatio afficere potest tantum
personas phisicas, et ideo, si quando feratur in corpus morale, intelli-
gitur singulos afficere qui in delictum concurrerint; interdictum et
suspensio, etiam communitatem, ut personam moralem ;*

kanonicznego wykazuje całkowitą zgodność z dawnym prawem kanonicznym⁵⁵.

III. Przes t ę p s t w o

1. Odpowiedzialność karna osób fizycznych

Zgodnie z kanonem 2228 i 2233 § 1 do zaciągnięcia lub wymierzenia jakiegokolwiek kary konieczne jest popełnienie przestępstwa⁵⁶. Wynika stąd, że odpowiedzialność karną możemy obarczać tylko te osoby, które zdolne są popełnić przestępstwo, czyli innymi słowy, które mogą być podmiotem przestępstwa.

Z przepisów karnych ustawodawstwa kanonicznego wynika, że podmiotem przestępstwa jest człowiek, pojęty jako osoba fizyczna, obdarzona rozumem i wolną wolą, która może ponieść konsekwencję swego czynu w postaci kary. Z przestępstwem łączy się zawinienie. W myśl kanonu 2195 § 1 przestępstwo popełnia ten, kto dopuszcza się czynu zabronionego pod nieokreśloną przynajmniej sankcją karną zarówno gdy ma zamiar popełnienia przestępstwa (dolus), jak również, gdy spełnia taki czyn na skutek niedbalstwa lub lekkomyślności (culpa). W pojęcie czynu przestępczego włącza się zarówno działanie, jak też i zaniechanie. Czyn jest zachowaniem się człowieka będącego podmiotem przestępstwa⁵⁷.

⁵⁵ Por. c. 1, V, 5 in VI-o;

c. 16, V, II in VI-o;

Conc. Trid. sess. VII, cap. 10 de ref.;

Const. „*Apostolicae Sedis*”, § VI, n. 1, Gasparri P., C. J. C. Fontes, III, 29, n. 552.

⁵⁶ Por. Kan. 2228. „*Poena lege statuta non incurritur, nisi delictum fuerit in suo genere perfectum secundum proprietatem verborum legis*”.

Kan. 2233 § 1. „*Nulla poena infligi potest, nisi certo constet delictum commissum fuisse et non esse legitime praescriptum*”.

⁵⁷ Por. Kan. 2195 § 1. „*Nomine delicti, iure ecclesiastico, intelligitur externa et moraliter imputabilis legis violatio cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata*”.

Powstaje pytanie, czy podmiotem przestępstwa w świetle ustawodawstwa kanonicznego jest tylko człowiek, pojęty jako osoba fizyczna, czy może nim być także zespół ludzi, związanych między sobą ściśle określonym celem, a tworzących pewną jednostkę o charakterze prawnym — zwaną osobą prawną lub moralną? Innymi słowy, czy przestępstwo istnieje wtedy, gdy czyn przedstawia się jako zachowanie człowieka poczytalnego, posiadającego odpowiedni wiek, a będący wynikiem zamiaru bezpośredniego lub ewentualnego, albo też nie umyślności (*culpa*), czy też są pewne odchylenia od tej zasady w kierunku odpowiedzialności karnej grona ludzi, w szczególności osoby prawnej?

Odpowiedzi na to pytanie udziela nam kanon 2274. Skoro w myśl powyższego kanonu interdyktem można karać nie tylko osoby fizyczne, lecz także i osoby prawne, to wnosić stąd należy, że podmiotem przestępstwa są zarówno osoby fizyczne, jak i prawne, ponieważ, jak już wyżej zaznaczyliśmy, zgodnie z kanonem 2228 i 2233 § 1, żadna kara nie może być wymierzona bez popełnienia przestępstwa. W związku z tym, stwierdzić należy, że aczkolwiek dzisiejsze prawo karne charakteryzuje dążność do oczyszczenia pojęcia podmiotu przestępstwa z wszelkich śladów odpowiedzialności kolektywnej, to niemniej problem odpowiedzialności karnej osób prawnych nie obcym jest w dalszym ciągu ustawodawstwu kościelnemu. Dowodem tego jest Kodeks prawa kanonicznego, prawodawstwa anglosaskie, zwłaszcza amerykańskie, podkreślające silnie zasadę odpowiedzialności zbiorowej, a także prawodawstwo międzynarodowe po drugiej wojnie światowej⁵⁸.

2. *Odpowiedzialność karna osób prawnych*

Zanim omówimy zagadnienie odpowiedzialności osób prawnych w prawie kanonicznym, należy uświadomić sobie, że

⁵⁸ Por. Myrcha M., *Zbiorowa odpowiedzialność w karnym ustawodawstwie kanonicznym, polskim i międzynarodowym*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, Lublin 1949, Nr 1, 133—181.

problem odpowiedzialności zrzeczeń ludzkich, a w szczególności osób prawnych nie jest nowy, aczkolwiek wywołał wiele dyskusji po drugiej wojnie światowej. Obecne zainteresowanie się problemem zbiorowej odpowiedzialności jest odruchem społecznym, podyktowanym względami kryminalno-prawnymi, samoobroną społeczeństwa przed przestępcami, nie tylko indywidualnymi, ale i grupami osób, stanowiących mniej lub więcej ścisłą organizację, a przedstawiającymi się nie mniej groźnie dla społeczeństwa, niż przestępcy indywidualni. Odpowiedzialność zbiorowa jest więc jedną z form walki z przestępczością. Coprawda formą mniej kulturalną, a nawet można by powiedzieć i brutalną, bo nawiązującą do czasów barbarzyńskich, ale za to bardziej skuteczną, którą społeczeństwo zmuszone jest stosować wszędzie tam, gdzie prawo nowożytne kulturalną formą, jaką jest odpowiedzialność indywidualna, nie może osiągnąć zamierzonego celu w całości, czy też w części. Jeśli chodzi o ustawodawstwa świeckie, to zachodzi coprawda pewna różnica między odpowiedzialnością zbiorową dawniej stosowaną a obecnie, ale mimo to odpowiedzialność zbiorowa pozostanie zawsze reminiscencją prawa pierwotnego. Sytuacja obecnie się zmieniła w stosunku do dawnego prawa (pierwotnego) o tyle, że kiedy dawniej do odpowiedzialności pociągano całą grupę społeczną dlatego, że sprawcy nie można było wyszukać (solidarna odpowiedzialność danej grupy), to obecnie pociąga się do odpowiedzialności całą grupę, jako całość, chociaż sprawca jest znany⁵⁹. Ta druga forma, jak to zobaczymy, znana była dawnemu ustawodawstwu kanonicznemu, a przejawiała się przy wymierzaniu interdyktu miejscowego. Z pierwszą natomiast spotykamy się w dawnym prawie polskim⁶⁰.

⁵⁹ Por. Makarewicz J., *Prawo karne*, Lwów 1924, 110.

⁶⁰ Por. Myrcha M., *Odpowiedzialność zbiorowa*, 157;
Kutrzeba S., *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*, Lwów 1927, 19;

Rafacz J., *Dawne prawo sądowe polskie*, Warszawa 1936, 414.

W zasadzie dawne prawo polskie uznawało odpowiedzialność indywidualną za popełnione przestępstwo. Odpowiedzialność zbiorowa była

Ustawowe rozwiązanie zagadnienia odpowiedzialności zbiorowej zależy od rozwoju idei pojęcia zawinienia (*dolus*, *culpa*), będącego podstawowym elementem odpowiedzialności karnej. Począwszy od okresu rzymskiego prawa XII tablic, poczytalność, a w związku z tym i karna odpowiedzialność osób prawnych (moralnych), nie jednakowo była rozstrzygana przez ustawodawstwa karne. W starożytności ścierały się już dwa kierunki: jeden odmawiający poczytalności osobom prawnym, drugi stwierdzający, że podmiotem przestępstwa, oprócz osób fizycznych, mogą być także i osoby prawne.

A. Prawo rzymskie i germańskie

Prawo rzymskie stało na stanowisku karnej odpowiedzialności osób fizycznych. Przestępstwo w myśl ustawodawstwa rzymskiego — mogły popełnić tylko osoby fizyczne, nigdy zaś osoby prawne. Zasadę tę wyraził Gaius⁶¹ w następujących słowach: „*Singulorum proprium est maleficium*”, a znalazła ona także potwierdzenie w ustawie karnej, wydanej przez Arkadiusza i Honoriusza:⁶² „*Sancimus ibi esse poenam ubi noxia sunt ... Peccata igitur teneant suos auctores*”. W przytoczonych przepisach jest mowa o tym, że za przestępstwa

z reguły odpowiedzialnością pomocniczą; wchodziła ona w grę tylko wówczas, gdy grupa społeczna nie znalazła i nie wydała właściwego przestępcy. W wypadku więc schwytania i wydania przestępcy nie miała ona miejsca, wtedy przestępca odpowiadał indywidualnie. Odpowiedzialność zbiorowa w dawnym prawie polskim nie wywodziła się więc z odwetu, choć go nie wykluczała, ale raczej z zaniedbania przez grupę społeczną obowiązku policyjnego ścigania przestępcy. Na grupie społecznej ciążył obowiązek ścigania przestępcy, który to obowiązek w dawnym prawie polskim nosił nazwę śladu.

Odpowiedzialność zbiorowa grup społecznych, chociaż z biegiem czasu została w dużej mierze ograniczona, przetrwała jednak w szczątkach do końca państwa polskiego. Występowała ona w średniowieczu w postaci odpowiedzialności rodu, a potem rodziny, a więc w oparciu na wspólnocie krwi, jak też odpowiedzialności opoli, wsi, miast, a więc na przynależności do pewnego terytorium.

⁶¹ Por. *Dig.* 47, 34, 10.

⁶² Por. *Cod.* 47, 22, 9.

(peccata) ponoszą odpowiedzialność sprawcy, co nie wyklucza, iż sprawcą może być osoba prawna, niemniej jednak, gdy się uwzględni wyrażenie przestępstwo (peccatum), to nasuwa się raczej myśl o odpowiedzialności moralnej, która przede wszystkim dotyczy przestępstwa indywidualnego. Należy stąd wyciągnąć taki wniosek: teksty powyższe, aczkolwiek wyraźnie mówią o odpowiedzialności indywidualnej, to jednak w sposób wyraźny nie wykluczają możliwości popełnienia przestępstwa przez osoby prawne. Dopiero Maioranus swoje nowele oparł na założeniu, że osoba prawna nie może być podmiotem przestępstwa. W nowelach tych przytacza motywy, dla których nie wolno karać osób prawnych. Są nimi następujące racje: pojęcie kary słusznej domaga się, aby dotknęła ona tylko sprawcę przestępstwa, a nie osoby niewinne, które mogą się znaleźć wśród osoby prawnej⁶³. Niemniej jednak nie obce są ustawodawstwu rzymskiemu pewne sankcje karne skierowane przeciwko osobom prawnym, jak np. pozbawienie niezawisłości politycznej miast podbitych, co miało miejsce z Kapuą po drugiej wojnie punickiej; nakładanie kontrybucji na podstawie prawa owjskowego (iure militari)⁶⁴, a także wymierzanie kar dyscyplinarnych na podstawie prawa administracyjnego⁶⁵.

W prawie germańskim zasada odpowiedzialności karnej osób prawnych była w pełni realizowana, ponieważ w ustawodawstwie tym obowiązywała zasada odpowiedzialności zbiorowej. Doszukując się genezy tej zasady możnaby sądzić, że poczucie słabości władzy, przy jednocześnie niskim pozio-

⁶³ Por. *Novellae Maiorani*, Tit. VII, 11, Hugo, *Jus civile ante Just.* p. 1386, cyt. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, 98, dop. 4: „Numquam curiae generales condemnatione mulctantur, cum utique hoc et aequitas suadeat. et regula juris antiqui ut noxia tantum caput sequantur, ne propter unius fortasse delictum alii dispendiis affligantur.”

⁶⁴ Por. Vegetius, *De re militari*, III, 4: „Numquam ad contumaciam pari consensu multitudo prorumpit, sed incitantur a paucis; rectius est more maiorum in auctores criminum vindicare ut ad omnes metus ad paucos poena perveniat”. Cyt. Roberti F., *De delictis et poenis*, 98, dop. 6.

⁶⁵ Por. Myrcha M., *Zbiorowa odpowiedzialność*, 142, 143.

mie kultury Germanów, pozwoliło na wprowadzenie jej w życie. Tym tylko da się wytłumaczyć fakt, że prawo to zezwalało na obarczenie odpowiedzialnością karną całej grupy ludzi, za przestępstwo dokonane przez członka tej grupy. Przypuszczano, że kara zbiorowa jest najlepszym środkiem ochrony społeczeństwa przed przestępcami. Ponadto prawo germańskie hołdowało w znacznej mierze odpowiedzialności za skutki. Czyniło to nieraz ze względów religijnych. Mściciel szukał zemsty indywidualnej, czy zbiorowej (rodowej) w razie przypadkowego zabójstwa. Wierzono, że osoba gwałtem pozbawiona życia nie znajdzie pokoju dopóty, dopóki nie zostanie pozbawiony życia ten, kto jej życie odebrał, ewentualnie śmierć jej pomszczona na rodzice⁶⁶.

B. Prawo kanoniczne

a) *Dawne prawo*

Zanim omówimy poszczególne teksty dawnego prawa kanonicznego odnoszące się do odpowiedzialności karnej osób prawnych, należy uprzednio zwrócić uwagę na fakt, że na rozwój prawa kanonicznego w ogólności, a w szczególności karnej odpowiedzialności osób prawnych, wielki wpływ wywarło prawo rzymskie i germańskie. Łatwo w tej dziedzinie dostrzec się ścierania dwu poglądów: rzymskiego i germańskiego. Początkowo szalę zwycięstwa przechylały się w stronę prawa rzymskiego, by z czasem ustąpić drugiemu kierunkowi. Do zmiany poglądu wśród kanonistów na to zagadnienie, w dużej mierze przyczynił się rozwój nauki o osobach moralnych, niemniej także przestępczość osób prawnych⁶⁷.

Kierunek rzymski pozyskał tak sławnych kanonistów, jak: Joannem Teutonicum (zm. 1220), Sinnibaldum Fliscum (zm.

⁶⁶ Por. Glaser S., *Ignorancia iuris w prawie karnym*, 1931, 6; Binding K., *Die Schuld im Deutschen Strafrecht*, 11 sq.

⁶⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 26.

1254), późniejszego papieża Innocentego IV (1243—1254), Durantusa⁶⁸.

Sinnibaldus Fliscus pierwszy wystąpił z nauką o tak zwanej fikcji prawnej osób moralnych. Według niego osoba moralna nie istnieje w rzeczywistości a jest tylko nazwą, fikcją prawną, powstałą w naszym umyśle. Skoro ona jest tylko fikcją, nie można jej oskarżyć o popełnienie przestępstwa⁶⁹. Nie może więc ona być podmiotem przestępstwa. Na tej podstawie autor, już jako papież Innocenty IV, wydaje zarządzenie, mocą którego zabrania karać ekskomuniką osoby moralne⁷⁰. Ustawę tę uzasadnia w następujący sposób: kara, aby mogła osiągnąć swój cel, winna dotknąć tylko sprawców zbrodni. Karząc osobę moralną narażamy się na jednakowe potraktowanie osób winnych i niewinnych, wystawiając tych ostatnich na niezasłużone dotkliwośći kary; ażeby tego uniknąć należy karę ekskomunikacji wymierzać tylko tym członkom osób moralnych, które na to zasłużyły, nigdy zaś osobom moralnym, jako takim.

Podobny pogląd wyznawał Durundus, który między innymi wskazuje na to, że osoba moralna nie posiada duszy, a więc nie może popełnić przestępstwa, a w dalszej konsekwencji nie może być karana⁷¹.

⁶⁸ Por. Myrcha M., *Zbiorowa odpowiedzialność*, 143—157.

⁶⁹ Por. Sinnibaldus Fliscus, *Apparatus in quinque libros Decretalium*, lib. II, c. 14, n. 2: „Universitas non potest excommunicari, quia impossibile est, quod universitas delinquat, quia universitas, sicut et capitulum, populum, gens, et huiusmodi nomina sunt iuris non personarum”.

⁷⁰ Por. c. 5, V, 11 in VI-o: „In universitatem vel collegium proferri excommunicationis sententiam penitus prohibemus, volentes animarum periculum vitare, quod exinde sequi posset, cum nonnumquam contigeret innocios huiusmodi sententia irretiri; sed in illos dumtaxat de collegio vel universitate, quos culpabiles esse constiterit, promulgetur”.

⁷¹ Por. Durantis Gulielmus, *Speculum iudiciale*, I, 3 de proc. § 1, n. 11: „Universitas quae caput non habet damnari non potest in personam; a w IV, 4, de § 9: Universitas non habet animam, unde nec delinquit nec punitur”.

Z nowszych autorów zwolennikiem tego kierunku był Pessina⁷², który mniemał, że władza kościelna nie może karać osób moralnych, lecz najwyżej może je rozwiązać i pozbawić osobowości prawnej. Pogląd ten zwalczał Wernz⁷³, uważając pozbawienie osobowości prawnej za karę i to równoznaczną z karą śmierci wymierzoną jednostce (*poena capitalis*).

Kierunek przeciwny, upatrujący podmiot przestępstwa w osobach prawnych, miał licznych zwolenników pośród wybitnych kanonistów, co więcej, znalazł on przychylnę przyjęcie w dawnym ustawodawstwie kanonicznym, w szczególności w kwestii wymiaru interdyktu⁷⁴.

Już *Glossa* do c. 11, C. VII, q. 1, V. *adulterata* wyraża zasadę, że osoba moralna może popełnić przestępstwo: „*Ergo Ecclesia potest delinquere et etiam universitas*”, a w c. 48, C. VII, q. 1 dodaje: osoba moralna może być pociągnięta do odpowiedzialności karnej ponieważ zdolna jest do popełnienia przestępstwa: „*Ergo credo, quod universitas accusari potest, quia dolum committere potest*”⁷⁵.

Na możliwość popełnienia przestępstwa przez osobę prawną wskazuje papież Innocenty III (1198—1216), omawiając sprawę nadużyć popełnianych przy wyborach⁷⁶. Papież Bonifacy VIII (1294—1303) ściga karą suspensy 1. s. „*ab officio et beneficio*” kapituły, konwenty, kolegia, za popełnienie przestępstwa grabieży dóbr materialnych, przynależnych do kościołów katedralnych, kolegiackich lub zakonnych w czasie, kiedy te kościoły nie posiadają właściwych duszpasterzy. Kara ta ciąży na osobach prawnych (odpowiedzialność zbiorowa) dopóty, dopóki nie zostaną zwrócone przez te osoby przywłaszczone dobra⁷⁷. Zgodnie z rozporządzeniem papieża Urbana IV (1261

⁷² Por. Pessina H., *Elementi di diritto penale*, Neapoli 1892, 49;

⁷³ Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 26, dop. 47;

⁷⁴ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, I, 100, n. 73; Schiappoli D., *Diritto penale canonico*, n. 49 sq.;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, n. 18.

⁷⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, 101, dop. 4.

⁷⁶ Por. c. 23, X, I, 6.

⁷⁷ Por. c. 40, I, 6 in VI-o: *Quia saepe contigit, quod cathedralibus et regularibus ac collegiatis Ecclesiis vacantibus, Capitula, Conventus,*

—1264) karą suspensy „*ipso facto*” są karane także kapituły, konwenty — w razie popełnienia przestępstwa simonii⁷⁸.

Papież Klemens V (1305—1314) na soborze w Vien (1311—1312) ustanawia karną odpowiedzialność miast, w wypadku czynnego znieważenia biskupa. Na miasto, w którym popełniono przestępstwo pobicia, uwięzienia, wydalenia biskupa, rzucano interdykt, z którego ludność tego miasta mogła być zwolniona dopiero po otrzymaniu przez biskupa odpowiedniego zadośćuczynienia. Oprócz odpowiedzialności zbiorowej miasta, przewidziana była tutaj także odpowiedzialność indywidualna sprawców wymienionego przestępstwa. Odpowiedzialność jednakże sięga i tutaj poza samych sprawców. Rozciąga się ona na synów i wnuków sprawców, czyniąc ich niezdolnymi do otrzymania beneficjów kościelnych na terenie tegoż miasta lub diecezji, które pozostawały pod zarządem znieważonego biskupa⁷⁹. Odpowiedzialność rodu występowała także i przy innych przestępstwach, dokonywanych przez członków tych rodów, oczywiście oprócz odpowiedzialności indywidualnej samych sprawców. Odpowiedzialność

Collegia et singulares earundem personae, bona a Praelatis ipsarum dimissa, vel vacationis tempore obvenientia, quae in utilitatem dictarum Ecclesiarum expendi... vel futuris deberent successoribus fideliter reservari, occupant, inter se dividunt, surripiunt, dilapidant, dissipant, et consummunt in earum grave dispendium et iacturam. Decrevimus ut ii, qui praemissa de caetero praesumpserint, eo ipso sint et tandiu permaneant ab officio et beneficiis quibuscumque suspensi, donec plene restituerint, quidquid de bonis perceperint supradictis’.

⁷⁸ Por. c. 1, V, 1 in Extrav. comm.: „...Nos enim, qui secus egerint, si sint singulares personae, tam dantes quam accipietes huiusmodi excommunicationis, si capitulum vel conventus fuerit suspensionis sententiis eo ipso decernimus subiaccere, a quibus, (praeterquam in mortis periculo), absolvi nequeunt absque sedis apostolicae licentia speciali”.

⁷⁹ Por. c. 1, V, 9 in Clem.: „Civitas autem, quae praemissa, vel eorum aliquando in Episcopum suum commiserit, interdicto (donec satisfecerit) subiaceat memorato... Ipsius filii per masculinam descendentes lineam usque ad generationem secundam (omni spe dispensationis adempto) reddatur ipso facto inhabiles ad ecclesiastica beneficia, in civitate et dioecesi, in quibus idem episcopus praesidet”.

zbiorowa wywodziła się tutaj z odwetu. Wyrażała się ona zazwyczaj w zakazie nadawania synom sprawców godności kościelnych i świeckich oraz sprawowania urzędów kościelnych i świeckich, jak też uzyskania beneficjów kościelnych⁸⁰.

Zasadę odpowiedzialności karnej osób prawnych wyraźnie uwypukla sobór Trydencki na sesji 23, zabraniając kapitułom pod groźbą ekskomuniki wydawania „*litteras dimissoriales sede vacante*”⁸¹. Niemniej jasno tę sprawę przedstawia konstytucja Piusa IX (1846—1878) „*Apostolicae Sedis*” z 1869 roku, stanowiąc kary suspensy i interdaktu na osoby prawne. I tak, zaciągają karę interdaktu mocą samego prawa (*ipso iure*), zastrzeżonego w specjalny sposób Stolicy Apostolskiej: uniwersytety, kolegia, kapituły, w wypadku założenia apelacji od zarządzeń papieża do przyszłego soboru powszechnego. Suspensą „*latae sententiae Summo Pontifici reservatae*” są karane: kapituły, konwenty, w wypadku oddania zarządu w ręce biskupów i prałatów, którzy przed objęciem urzędu nie okazali dokumentu wydanego przez Stolicę Apostolską i stwierdzającego ich promocję⁸².

⁸⁰ Por. c. 1, Etrav. Joan. XXII, 12: „...Filius eius ad nullos honores ecclesiasticos vel mundanos, ad nullas dignitates vel beneficia ecclesiastica, aut officia publica quomodolibet admittantur.”

⁸¹ Por. *Conc. Trid.* sess. XXIII, cap. 10 de ref.: „...aut collegia vel capitula quecumque, etiam ecclesiarum cathedralium, litteras dimissorias aliquibus clericis saecularibus, ut ab aliis ordinentur, concedant..... Concedentes autem dimissorias contra formam decreti ab officio et beneficio per annum sint ipso iure suspensi.”

⁸² Por. Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 29, n. 552, § 6. „Interdicta latae sententiae reservata.

1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis eiusdem Romani Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantis”. Por § V. Suspensiones latae sententiae Summo Pontifici reservata. 1. Suspensionem ipso facto incurrunt... Capitula et Conventus Ecclesiarum et Monasteriorum, alique omnes, qui ad illarum seu illorum regimen et administrationem recipiunt Episcopos aliosve Praelatos de praedictis Ecclesiis seu Monasteriis apud eandem S. Sedem quomvis modo provisos, antequam ipsi exhibuerint Litteras apostolicas de sua promotione”.

Ze źródeł wyżej przytoczonych wynika, że ustawodawstwo kanoniczne przedkodeksowe podzielało pogląd, że osoba prawna może popełnić przestępstwo, a wskutek tego ponieść odpowiedzialność karną.

Dla uzupełniania powyższej kwestii wspomnieć należy przynajmniej o niektórych autorach, zwolennikach tegoż kierunku.

Suarez wyraźnie zaznacza, że osoba prawna może popełnić przestępstwo i wobec tego może być karana. Kara może być wymierzona osobie prawnej jako takiej oraz poszczególnym jej członkom⁸³. Pogląd ten podzielają: Schiappoli, D'Annibale, Hilarius a Sexten⁸⁴. Wernz⁸⁵, na uzasadnienie tezy, iż osoba prawna może być podmiotem przestępstw, wysuwa następujące argumenty: Kościół osobom moralnym udziela osobowości prawnej, która nie jest żadną fikcją prawną, lecz prawdziwym związkiem prawnym, łączącym poszczególnych członków w jedno kolegium. Na podstawie tego związku osoba prawna staje się podmiotem praw i obowiązków. Jeżeli osoba prawna zdolna jest nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, to także posiada zdolność popełniania przestępstw, bowiem korzystając z przynależnych jej praw może dopuścić się nadużyć, a w skutek tego wyrządzić szkodę

⁸³ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XVIII, sect. 2, n. 2: „...nam universitas ut sic i. e. collegium seu capitulum graviter delinquere potest, ergo et puniri”.

Disp. XVIII, sect. 2, n. 1; dis. XXVIII, sect. 3, n. 2, 3, 7;

⁸⁴ Por. Schiappoli D., *Diritto penale canonico*, Milano 1905. n. 49;

D'Annibale, J., *Summula theologiae moralis*, Romae 1908, I, Tract. VI. *De delictis et poenis, censuris*, n. 44;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, Moguntiae 1898, 18;

Nieco innego zdania jest Lega (III, n. 68), który zgadza się ze Suarezem, jeśli chodzi o sposób wymierzania suspensy.

Por. także Gibalinus J., *Disquisitiones canonicae et theologicae de sacra iurisdictione in ferendis poenis et censuris ecclesiasticis*, Lugduni 1655, disp. IV, q. 5 sq.

⁸⁵ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 24—26, n. 18;

społeczeństwu, a w dalszej konsekwencji ponieść odpowiedzialność karną. Nadużyciem takim niewątpliwie jest przekroczenie granic w korzystaniu z przynależnych jej praw. Spowodować może ono krzywdę już to osobie fizycznej, już to innej osobie prawnej. Tego rodzaju postępowanie osoby prawnej jest w kolizji z prawem karnym, do którego należy ochrona dobra publicznego. Akt woli u osób moralnych, potrzebny do popełniania przestępstwa, ujawnia się w postaci powzięcia decyzji przez te osoby, zgodnie z ich statutami. Akt ten jest odrębny od woli poszczególnych członków i stanowi podstawę prawną do zaciągania zobowiązań i nabywania praw przez osobą moralną. Akt ten, skoro jest wystarczający do wywołania skutków cywilnych, musi być uznany za wystarczający także i do wywołania skutków karnych, w wypadku przekroczenia prawa karnego.

Oprócz argumentów wypływających z natury rzeczy dochodzi tu jeszcze, zdaniem autora, wola prawodawcy kościelnego, przejawiająca się w ustawach kościelnych, która grożąc karami osobom moralnym tym samym stwierdza, że te, w myśl prawa kanonicznego, są podmiotem przestępstwa. Nawet i w zakazie papieża Innocentego IV karania osób prawnych ekskomuniką, widzi autor potwierdzenie swojej tezy w sposób pośredni. W rozporządzeniu tym papież zabrania wymiaru ekskomunikacji osobom prawnym ze względu na jej indywidualny charakter; nie stwierdza natomiast, że w ogóle nie wolno karać osób prawnych. Przeciwnie, wykluczenie ekskomunikacji jest pośrednim potwierdzeniem, że można stosować do osób prawnych inne kary.

Argumentacja Wernza jest słuszna, a istnienie przepisów prawnych zawierających kary dla osób prawnych przesądza, zdaniem moim, kwestię podmiotu przestępstwa oraz odpowiedzialności karnej osób prawnych w kanonicznym ustawodawstwie przedkodeksowym⁸⁶.

⁸⁶ Mimo wyraźnych przepisów prawnych znaleźli się kanoniści, którzy nie mogli zdecydować się na żaden z omówionych kierunków. Stanowili oni grupę trzecią, liczebnie niewielką niezdecydowanych autorów. Do nich zaliczyć należy Joannem Andeam, który w ko-

mentarzu do c. 53, X, V, 39, n. 6 zdaje się być przeciwnikiem karnej odpowiedzialności osób prawnych, natomiast w komentarzu do c. 30, X, V, 3, n. 9 oraz c. 16, V, II in VI-o wygłasza przeciwne zdanie, stwierdzając, że osoba prawna może popełnić przestępstwo — *universitas potest dolum committere, ...deliquente universitate...*.

Z nowszych autorów do chwiejnych zaliczyć należy Legę, który w tekście odmawia osobom moralnym odpowiedzialności karnej. w dopisku, rozważając kary kościelne, wyciąga przeciwny wniosek. Autor jest zdania, że interdykt i suspensa wymierzone osobom moralnym nie są karami, ale tylko pozbawieniem pewnych praw, przez co naraził się na krytykę Wernza, który uważa, że w Kościele wszystkie kary są niczym innym, jak tylko pozbawieniem pewnych praw.

Por. *Lega M., De delictis et poenis*, ed. 2, Romae 1910, 72, n. 50: „Nihilominus hic plurium in delictum concursus intelligi ita non debet ut plures sint unius delicti subiectum activum, quasi unum idemque crimen plures patnaverint vinculo societatis unam personam constituentes. Ait enim lex 34 ff. De iniur. „Singulorum proprium est maleficium” nimirum crimen a pluribus patratum imputatur singulis, non universis, quasi cuidam personae iuridicae. Nam ius naturale et positivum recognoscens vinculum iuris quo socii in unum coalescent seu in subiectum activum nempe in personam moralem iuridicam, nullimode patitur huiusmodi unionem posse conciliari ad delinquendum; hinc enim vinculum iuris esset operativum iniuriae, quod est absurdum”.

W dopisku 1 na stronie 72, 73, tenże autor zaznacza: „Non exinde excludimus quod personae morales, qua tales, sive sint aliquod collegium constans ex singularibus personis, uti capitulum, sive aliqua universitas bonorum, uti hospitale, beneficium, considerari possint uti subiectum delicti et hinc poenarum, saltem ex iure canonico. Equidem in personas morales feruntur suspensiones et interdicta, quae tangunt ea bona et iura quorum fruitio est penes personam moralem. Hae prohibitiones quoad personam moralem, sunt magis privationes quam propriae poenae; non secus ac delictum personae moralis, non est proprie delictum, quod necessario consistit in deliberata voluntate delinquendi. Siquidem in persona morali illud intelligitur deliberatum eidemque imputabile quod maiori parti placuit. Si exinde persona moralis suspendatur, interdicatur, quod illos qui suffragati non sunt violationi legis poenalis, seu delicto, eiusmodi prohibitiones sunt mere privationes inflictae non sine causa sed absque culpa. (Cf. infra pag. 98). Proinde quia iste prohibitiones tenent, per se non singulos sed personam moralem, sunt magis privationes quam poenae. Quare non intelligitur poena nisi haec lata sit in personam moralem et in singulos. Suarez, Disp. 38, 3, 6; arg. cc. 1, De reb. Eccl. alien. X; et 1, eod. tit. in 6.”

b) Kodeks prawa kanonicznego

Wyżej omówiliśmy kwestię podmiotu i odpowiedzialności karnej osób prawnych w dawnym prawie kanonicznym. Sprawa ta, pomimo istnienia poszczególnych przepisów prawnych oraz jasnych wypowiedzi wybitnych kanonistów, nie była jednolicie rozwiązywana i pozostała otwartą aż do Kodeksu prawa kanonicznego.

Kodeks prawa kanonicznego rozstrzyga tę kwestię po myśli uznania osób prawnych za podmiot przestępstwa i obarczenia ich odpowiedzialnością karną. Dowodem powyższego rozumowania jest szereg kanonów w Kodeksie prawa kanonicznego, przewidujących kary, jakie mogą być wymierzone osobom prawnym. Wynika stąd, że osoby prawne mogą popełnić przestępstwo, ponieważ tylko za popełnione przestępstwo Kodeks zezwala karać⁸⁷. Co więcej, możliwość popełnienia przestępstwa przez osoby prawne Kodeks prawa kanonicznego przewiduje wprost, wyrażając to w słowach: „*Si communitas seu collegium delictum perpetraverit...* (kan. (2274 § 1). *Si communitas seu collegium clericorum delictum commiserit...*” (kan. 2885, § 1).

Kodeks nie określa, jakiego rodzaju przestępstwa mogą być przedmiotem występnej działalności osób prawnych. Z przepisów odnoszących się do samego przestępstwa oraz jego ro-

Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 26, dop. 47: „*Si Lega, De delictis et poenis, n. 50 (2-a ed.) capacitem delinquendi in personis moralibus, quam in textu videtur negare, in nota argumento deducto ex poenis admittit, non videtur sibi constare; dicere autem suspensionem et interdictum quoad personam moralem esse privationem, non poenam, videtur esse lusum verborum, nam plaereque poenae in foro ecclesiastico nunc in praxi vigentes nihil aliud sunt quam iuris privationes. Similiter si Pessina l. c. § 49 dicit auctoritatem publicam personae morali poenas infligere non posse, sed ad summum posse illam dissolvere seu personalitatem iuridicam auferre; immerito negatur hanc dissolutionem esse poenam, quia potius merito aequiparatur poenae capitali quoad individua; Cremani, De iur. crim. 1, I, part. 1, c. 6, § 9: „Sicut universitas iure constat, ita de ea sumi poena dicitur, cum eodem iure privatur”.*

⁸⁷ Por. kan. 2255 § 2, 2274, 2285, 2291, n. 1, 2391 § 1, 2228, 2233 § 1.

dzajów wynika, że każde przestępstwo, którego może dopuścić się osoba fizyczna, może być popełnione przez osobę prawną oprócz przestępstw właściwych dla poszczególnych osób prawnych. Jako przykład można tu podać przepis kanonu 2332, omawiający przestępstwo apelacji od zarządzeń papieża do soboru. W myśl powyższego kanonu wszyscy razem i każdy z osobna, bez względu na stan, stopień i stanowisko (*conditio*) nawet królewskie, biskupie, czy kardynalskie, którzy od ustaw, dekretów lub rozporządzeń rządzącego papieża apelują do soboru powszechnego: są podejrzani o herezję; podlegają tym samym ekskomunice zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej „speciali modo”. Uniwersytety, kolegia, kapituły lub jakiegokolwiek inne osoby moralne popadają w interdykt zastrzeżony Stolicy Apostolskiej „speciali modo”.

Zaznaczyć należy, że norm ogólnych, precyzujących karną odpowiedzialność osób prawnych, Kodeks nie zawiera. Te same normy, jakie mają zastosowanie w ustalaniu poczytalności karnej osób fizycznych, przez analogję będą miały zastosowanie przy ustalaniu poczytalności osób prawnych. Prawodawca wychodzi z założenia, że osoby prawne, składające się z osób fizycznych i działające za pośrednictwem tych osób, muszą w tej materii podlegać tym samym zasadom, co i osoby fizyczne.

Z kanonu 2274 § 1 wynika, że odpowiedzialność karna osób prawnych jest niezależna od odpowiedzialności osób fizycznych. Prawodawca mówi, jeżeli przestępstwo popełni osoba prawna, interdykt można nałożyć albo na poszczególne osoby, które przestępstwo popełniły, będzie to odpowiedzialność indywidualna albo na społeczność jako całość, wówczas wystąpi odpowiedzialność zbiorowa, albo łącznie i na przestępców i na osobę prawną; w tym wypadku mamy kumulację odpowiedzialności: indywidualnej ze zbiorową⁸⁸.

⁸⁸ Podobnie rzecz przedstawia się przy wymiarze suspensy. Por.

Kan. 2285 § 1. „Si communitas seu collegium clericorum delictum comiserit, suspensio ferri potest vel in singulas personas delinquentes vel in communitatem, uti talem, vel in personas delinquentes et communitatem”.

Osoba prawna może popełnić przestępstwo zbiorowo, działając jako całość, np. kapituła, przez powzięcie decyzji sprzecznej z prawem karnym; w tym wypadku każdy członek osoby prawnej przez swój współdział w działaniu przyczynia się do przestępczości a więc staje się także odpowiedzialny karnie. Najczęściej w imieniu osoby prawnej działa zarząd, w którym koncentruje się wola poszczególnych członków. Wolą zarządu jest wola osoby prawnej, jest jednak różna (inna) od woli poszczególnego członka tej osoby. Podobnie rzecz się ma, gdy uchwała zapadnie większością głosów a nie jednomyślnie, przy zbiorowym działaniu osoby prawnej. Dlatego też, gdy mówimy o poczytalności, jak i odpowiedzialności karnej osób prawnych, to nie możemy mieć na uwadze poczytalności w ścisłym tego słowa znaczeniu, to jest takiej, jakiej się wymaga od osób fizycznych. Z tego jednak nie można wnioskować, że osoba prawna jest niepoczytalna, a więc i nie odpowiedzialna. Jest tu poczytalność swego rodzaju, poczytalność odpowiadająca naturze i wymogom osoby prawnej. Poczytalność ta uprawnia właściwą władzę do wymierzenia sankcji karnych, w wypadku popadnięcia osoby prawnej w kolizję z prawem karnym i to w trojaki sposób, jak przewiduje kanon 2274 § 1. Sankcje te będą odczute, jako dolegliwość osobista (kara), przez tych wszystkich członków, którzy w danym wypadku zawinili; jako karę pojmuje je Kodeks prawa kanonicznego. Dla pozostałych niewinnych będą stanowić środek administracyjny, pozbawiający ich pewnych praw ze względu na dobro społeczne⁸⁹. Dobro społeczne wymaga, aby przestępstwo popełnione przez osobę prawną było ukarane, choćby to pociągnęło za sobą pozbawienie pewnych praw (dóbr) osób niewinnych. W przeciwnym bowiem wypadku kara nie osiągnęła by

⁸⁹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 35, n. 24: „innocentes non proprie puniuntur, sed sentiunt privationem nonnullarum rerum ad quas strictum ius non habent; idque licet sine propria culpa, at non sine gravi delicto communitatis aut saltem capituli ipsius, cum etiam illi innocentes partes sunt”.

Por. Suarez F., *De censuris*, 385, n. 473;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 347.

swego celu. Takie rozwiązanie sprawy przyjmuje Kodeks prawa kanonicznego ustalając, że kary wymierzone wprost lub ubocznie osobom prawnym, uważane są dla winnych za właściwe kary, dla niewinnych — za pozbawienie pewnych praw. Konsekwencją tego jest przepis kanonu 2276, w myśl którego kto jest objęty interdyktem miejscowym lub rzuconym na społeczność, lecz sam interdyktu nie spowodował, ani też nie podlega innej cenzurze, może przyjmować sakramenta św., bez uzyskania abszolucji od interdyktu i bez innego zadośćuczynienia⁹⁰.

Porównując Kodeks prawa kanonicznego z dawnym prawem zauważyć należy duże podobieństwo w uregulowaniu poczytalności i odpowiedzialności karnej osób prawnych. Kodeks, podobnie jak i dawne prawo, stoi na stanowisku, że podmiotem przestępstwa może być osoba prawna. Skoro osoba prawna może popełnić przestępstwo, to ze względu na dobro społeczne musi ona i odpowiadać. Jest tu więc odpowiedzialność zbiorowa. Odpowiedzialność zbiorową przewidywało i dawne prawo, jak to wyżej było zaznaczone. Różnica między Kodeksem a dawnym prawem uwidacznia się tylko w tym, że dawne prawo odpowiedzialność zbiorową stosowało nie tylko w wypadku popełnienia przestępstwa przez osobę prawną, ale także i przy popełnieniu cięższych przestępstw przez osoby fizyczne, jakimi były: przestępstwo herezji, apostazji⁹¹, porwania chrześcijan i sprzedania ich saracenom,

⁹⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, 102, 103, n. 73.

⁹¹ Por. c. 15, V, 2 in VI-o: „...ne videlicet haeretici, credentes, receptatores, defensores et fautores eorum, ipsorumque filii usque ad secundam generationem, ad aliquod beneficium ecclesiasticum seu publicum officium admittantur, quod, si secus actum fuerit, sit irritum et inane, primum et secundum gradum per paternam lineam comprehendere declaramus.; per maternam vero ad primum duntaxat volumus hoc extendi. Hoc sane de filiis et nepotis hereticorum, credentium et aliorum huiusmodi, qui tales esse vel tales etiam decessisse probantur...”

c. 2, V, 2 in VI-o. „§ 2. Haeretici autem, credentes, receptatores, defensores et fautores eorum, ipsorumque filii usque ad secundam generationem, ad nullum ecclesiasticum beneficium seu officium publicum admittantur. Quod si secus autem fuerit, decernimus irritum et inane”

zabójstwo kardynałów, duchownych i czynnego znieważenia tychże⁹².

Kodeks prawa kanonicznego ogranicza odpowiedzialność zbiorową tylko do osób prawnych, wyklucza ją przy popełnieniu przestępstwa przez osoby fizyczne. I słusznie. Przyjęcie odpowiedzialności zbiorowej obok odpowiedzialności indywidualnej osób fizycznych byłoby wprowadzeniem odpowiedzialności karnej za skutek. Tego rodzaju postępowanie stałoby w sprzeczności z zasadą odpowiedzialności tylko za winę. W myśl kanonu 2218 § 2 nie tylko te okoliczności, które wyłączają wszelką poczytalność, lecz również i te, które wykluczają dużą winę, uwalniają w zakresie zewnętrznym od wszelkiej kary tak „latae” jak i „ferendae sententiae”⁹³. Wina po stronie sprawcy zachodzi wówczas, gdy sprawca chce wywołać bezprawność czynu lub gdy możliwość wywołania skutku bezprawnego przewiduje i na to się godzi (kan. 2200 § 1), ewentualnie, gdy możliwość skutku bezprawnego prze-

⁹² Por. c. 12, X, V, 37: „...Et ne minus vindictae quam excessus memoria prorogetur, non solum de praemissis nihil perveniat ad heredes, sed etiam usque ad quartam generationem posteritates talium in clericorum collegium nullatenus admittantur, neque in domibus regularibus alicuius praelationis assequantur honorem, nisi cum eis fuerit misericorditer dispensatum”.

c. 5, V, 9 in VI-o: „...Quodsi quis praedictorum filium vel filios habeat, nepotem vel nepotes per rectam lineam descendentem, beneficium seu beneficiatus quovis beneficio, etiamsi pontificalem adeptus vel adepti fuerint dignitatem: sint eis ipso iure privati, spe promotionis omnino sublata. Nulli praterea talium filiorum atque nepotum, ex viri sexu descendentium ab eisdem alicuius aperiatur ianua dignitatis aut honoris ecclesiastici vel mundani, seu ad alicuius loci regimen sit ascensus...”

c. 1, V, 8 in Clem.: „Si quis suadente diabolo.... Ipsius filii, per masculinam descendentem lineam usque ad generationem secundam, omni spe dispensationis adempta, reddantur ipso facto inhabiles ad ecclesiastica beneficia in civitate et dioecesi, in quibus idem episcopus praesidet, obtinenda.

⁹³ Por. Kan 2218 § 2. „Non solum quae ab omni imputabilitate excusant sed etiam, quae a gravi, excusant pariter a qualibet poena tum latae tum ferendae sententiae etiam in foro externo, si pro foro externo excusatio evincatur”.

widuje, lecz bezpodstawnie przypuszcza, że go uniknie, jak i wtedy, gdy skutku bezprawnego lub bezprawności działania nie przewiduje choć może lub powinien przewidzieć (kan. 2203 § 1)⁹⁴. W pierwszym wypadku występuje wina umyślna. w drugim — nieumyślna.

Zagadnienie winy stanowi problem o niezmiernej doniosłości w ustawodawstwie karnym, jak i nauce prawa karnego, już choćby z tej racji, że nowożytnie prawo stoi na stanowisku, że bez winy nie ma odpowiedzialności. Zasadą dziś powszechnie przyjętą w ustawodawstwach karnych jest odpowiedzialność karna za czyn zawiniony⁹⁵. Odpowiedzialność karna bez

⁹⁴ Por. Kan. 2200 § 1. „Dolus heic est deliberata voluntas violandi legem, eique opponitur ex parte intellectus defectus cognitionis et ex parte voluntatis defectus libertatis.”

Kan. 2203 § 1. „Si quis legem violaverit ex omissione debitae diligentiae, imputabilitas munitur pro modo a prudenti iudice ex adiunctis determinando; quod si rem praeviderit, et nihilominus cautiones ad eam evitandam omiserit, quas diligens quivis adhibuisset, culpa est proxima dolo”.

Kan. 2199. Imputabilitas delicti pendet ex dolo delinquentis vel ex eiusdem culpa in ignorantia legis violatae aut in omissione debitae diligentiae; quare omnes casae quae augent, minuunt, tollunt dolum aut culpam, eo ipso augent, minuunt, tollunt delicti imputabilitatem”.

⁹⁵ Por. Michiels G., *De delictis et poenis*, I, Lublin 1934, 98—100;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, 97;

Latini J., *Juris criminalis philosophici summa lineamenta*, Turin — Romae, 1924, 45—52;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 24—35;

Śliwiński S., *Prawo karne*, Warszawa 1946, 209;

Makarewicz J., *Kodeks karny*, Lwów 1935, ed. 4, 62;

Glaser St., *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933, 159;

Wolter W., *Prawo karne*, Warszawa 1947, 155—174;

Papierkowski Z., *Fikcja winy czy niezrozumienie sensu nowoczesnego prawa karnego*, w Zagadnieniach z dziedziny prawa karnego, Lublin 1948, 1—28;

Andrejew I. — Lernell L. — Sawicki J., *Prawo karne Polski Ludowej*, Warszawa 1954, I—14;

Giercenzon A. — Isajew M. — Piontkowski A. — Utiewski B. —, *Prawo karne, przekład z rosyjskiego*, Warszawa 1952, 305—325.

winy oznaczałaby cofnięcie się wstecz do czasów zamierzchłych, kiedy każdy fakt szkodliwy dla jakiejś społeczności wywołuje z jej strony reakcję, bez względu na to czy źródłem jego pochodzenia jest człowiek, zwierzę lub przedmiot martwy. W wypadku odrzucenia odpowiedzialności za skutki spowodowane przez zwierzęta lub przedmioty martwe, odpowiedzialność karna bez winy, to odpowiedzialność za czyn człowieka bez uwzględnienia jego stanu psychicznego, to jest odpowiedzialność za skutek⁹⁶. Z odpowiedzialnością za skutek już dawno zerwało prawo karne⁹⁷. Dziś panuje wszechwładnie w ustawodawstwach karnych zasada podmiotowa (subiektywizm), zasada kładąca nacisk na osobę sprawcy, a nie na okoliczności przedmiotowe. W myśl tej zasady, warunkiem

Schwarz A. B., *Figura hominis diligentis in re culpaе iuridicae*, Romae 1952, 1—224;

Makarewicz J., *Polskie prawo karne*, Lwów-Warszawa 1919, 111;

Kutrzeba St., *Mężobójstwo w prawie polskim XIV i XV wieku*, Kraków 1907, 7, 8;

Rafacz J., *Zranienie w prawie mazowieckim późniejszego średniowiecza*, Lwów 1931, 26;

Rafacz J., *Dawne polskie prawo karne*, Warszawa 1932, 65, 68;

Taubenschlag R., *Prawo karne polskiego średniowiecza*, Lwów 1934, 10, 11;

⁹⁶ Odpowiedzialność za przypadek wyklucza Pismo św. Por. *Deuteronomium*, XIX, 5: „Jako gdyby kto szedł z bliźnim swym do lasu drwa rąbać a zaniósłby się ręką swą z siekierą, aby uciąć drzewa, a spadałaby siekiera z toporzyska i trafiła bliźniego jego, żeby umarł, ten uciecze do jednego z miast owych, aby żyw został”.

⁹⁷ Por. Michiels G., *De delictis et poenis*, I, 98—100;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, 86, 87;

Śliwiński S., *Prawo karne*, 209, 210;

Makarewicz J., *Prawo karne*, Lwów-Warszawa 1924, 140;

Myrcha M., *Nieświadomość bezprawności a wina w karnym ustawodawstwie kanonicznym i polskim*, Warszawa 1956. Odbitka z kwartalnika „Polonia Sacra” zeszyt 4, 1955 r. i zeszyt 1—2 1956 rok., 1—195;

Myrcha M., *Skutki nieznamości prawa w karnym ustawodawstwie kanonicznym i polskim*, w *Collectanea Theologica*, Varsaviae 1952, fasc. III, 116, 117.

odpowiedzialności karnej sprawcy za ściśle określony czyn bezprawny jest stosunek zachodzący między jego czynem a nastrojem psychicznym. Stąd dziś o przestępstwie można mówić, gdy obok bezprawności czynu występuje zawinienie po stronie sprawcy. Stwierdzenie bezprawności czynu jest potępieniem samego czynu z punktu widzenia prawa, jako zjawiska przedmiotowego. Stwierdzenie winy jest potępieniem sprawcy, tegoż czynu⁹⁸.

Dla racji wyżej przytoczonych Kodeks prawa kanonicznego przyjmuje tylko odpowiedzialność za winę; wyklucza natomiast — za skutki. Kan. 2203 § 2. „*Casus fortuitus qui praevideri vel cui praeviso occurri nequit, a qualibet imputabilitate eximit*”. Przypadek, którego nie można przewidzieć, albo przewidzianemu zapobiec, uwalnia od wszelkich odpowiedzialności. Wina i to duża, która stanowi grzech ciężki musi wystąpić u przestępcy, którym może być osoba fizyczna lub prawna. Brak winy, czy też zawinienie występujące w małym stopniu, uwalnia od wszelkich kar „*latae et ferendae sententiae*”. Zasada ta jest tak ściśle przestrzegana, że nie dopuszcza wyjątku. Konsekwencją tego jest, że wykluczona jest odpowiedzialność synów, wnuków za czyny ich ojców lub dziadów. Byłaby to odpowiedzialność zbiorowa za skutek, a nie za winę.

W dawnym prawie kanonicznym obowiązywała też zasada odpowiedzialności za winę. Wyrazem tego jest przepis papieża Celestyna III (1191—1198), w myśl którego każdy odpowiada za swoje grzechy⁹⁹. Zasada ta jednak nie była bezwzględna; dopuszczała ona wyjątki na rzecz odpowiedzialności za skutek przy niektórych ciężkich przestępstwach, o czym zaznaczone zostało wyżej. Obowiązywała tu odpowiedzialność członków rodziny (rodowa), wyrażająca się w odpowiedzialności synów i wnuków. Wernz i w tym wypadku stara się dopatrzeć nie naruszenia powyższej zasady odpo-

⁹⁸ Por. Michiels G., *De delictis et poenis*, 112, 113;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 25, 7n. 244 sq.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 200, n. 168;

⁹⁹ Por. c. 2, X, III, 11: „*cum peccata suos auctores tenere debeant*”.

wiedzialności za winę. Pominąwszy pozbawienie uprawnień, do których ściśle biorąc nie mają prawa wymienione w tych ustawach osoby, zdaniem tegoż autora, Kościół karze nie niewinnych synów, lecz ojców, dla których pomniejszenie uprawnień synów, stanowić będzie powiększenie kary i w ten sposób łatwiej może powstrzymać ich od popełnienia wymienionych zbrodni lub przyczynić się do szybszego pojednania tychże z Kościołem¹⁰⁰. Argument ten, zdaniem moim, nie jest przekonywujący, raczej w tym wypadku istnieje odpowiedzialność za skutek, co pociąga za sobą, że zasada odpowiedzialności za winę nie była bezwzględna, dopuszczała także wyjątki. Kodeks prawa kanonicznego czyni ją obecnie bezwzględną¹⁰¹.

IV. Forma

1. Dawne prawo

Prawo Dekretalów przewidywało podwójną formę wymiaru interdyktu: „*latae et ferendae sententiae*”. Interdykty „*latae sententiae*” znajdujemy w „*Liber sextus Bonifaci VIII*”. Papież Bonifacy VIII (1294—1303) interdyktem „*latae sententiae*” ściga miasta, w których dopuszczono się przestępstwa: prześladowania, czynnego znieważenia, uwięzienia lub morderstwa kardynała. Miasta karane były powyższą karą za udzielenie pomocy, rady sprawcom wymienionych zbrodni oraz za nie wydanie zbrodniarzy w ciągu miesiąca, celem ich ukarania¹⁰².

¹⁰⁰ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 35, n. 24;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 3;

Hinschius P., *Kirchenrecht*, V, 123 sq., 329 sq.

¹⁰¹ Co się tyczy odpowiedzialności zbiorowej w prawie polskim i międzynarodowym por. Myrcha M., *Odpowiedzialność zbiorowa w karnym ustawodawstwie kanonicznym, polskim i międzynarodowym*, Roczniki Teologiczno-kanoniczne, I, Lublin 1949, 157—181.

¹⁰² Por. c. 5, V, 9 in VI-o: „...Civitas vero quaevis alia praeter Urbem, quae talia facienti vel fecientibus seu praesumentibus in his

Podobnie rzecz się ma w *Klementynach* i „*Extravagantes communes*”. Papież Klemens V (1305—1314) na soborze w Vienne (1311—1312) ustanowił sankcję interdyktu „*latae sententiae*”, którą grozi miastom za popełnienie przestępstwa czynnego znieważenia, uwięzienia, wygnania biskupa. Osoby fizyczne dopuszczające się powyższych zbrodni karane były ekskomuniką, zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej¹⁰³.

Papież Jan XXII (1316—1334) karze interdyktem lokalnym „*latae sententiae*” królestwa, ściśle określone terytoria oraz miejsca za uniemożliwienie legatom* papieskim wykonywania ich czynności na wzmiankowanych terytoriach. Sprawcy wymienionych przestępstw ścigani byli sankcją ekskomunikacji „*latae sententiae*”^{103a}.

Najczęściej wymierzono interdykt w formie „*ferendae sententiae*”¹⁰⁴. Zaznaczyć tu należy, że dawne prawo kanoniczne nie przewidywało specjalnych przepisów przy wymiarze interdyktu „*ferendae sententiae*” poza formalnościami, jakich

consilium vel auxilium dederit aut favorem, vel infra mensem saltem taliter delinquentes, prout tanti facinoris enormitas exegerit, et facultas ei adfuerit, non duxerit puniendos, pontificali et supra sit eo ipso dignitate privata, et nihilominus remaneat interdicta”.

¹⁰³ Por. c. 1, V, 8 in Clem.: „Si quis suadente diabolo in hoc sacrilegii genus proruperit, quod quemvis pontificem iniuriose vel temere percusserit, aut ceperit seu banniverit, vel haec mandaverit fieri, aut facta ab aliis rata habuerit, vel socius in his fuerit facientis, aut consilium in his dederit aut favorem, seu scienter defensaverit eundem: in his casibus de praedictis, in quibus excommunicationem per iam editos canones non subiret, sit huius nostrae constitutionis auctoritate, non obstante quacunque consuetudine, quam reputamus approbante sacro concilio potius corruptelam, anathematis mucrone percussus, a quo nequeat, nisi per summum Pontificem, praeterquam in articulo mortis, absolvi... Civitas autem, quae praemissa vel eorum aliquod in episcopum suum commiserit, interdicto, donec satisfecerit, subiaceat memorato...”

^{103a} Por. c. 1, I, 1 in Extrav. Com.: „...Regna, terrae et loca quaelibet subiecta eisdem tamdiu sint eo ipso ecclesiastico supposita interdicto, quamdiu in huiusmodi contumacia duxerint persistendum...”

¹⁰⁴ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 227, 228, n. 219;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 325, n. 295;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv. f. k. K.*, tom 22, 32 sq.

wymagano przy nakładaniu cenzur. Do nich zaliczyć należy wymóg, wynikający z natury rzeczy, ażeby wola przełożonego wymierzającego interdykt była wyrażona w wyraźny sposób¹⁰⁵.

Zasadniczo wymiaru interdyktu „ferendae sententiae” dokonywano drogą postępowania sądowego. W tym wypadku do ważnego wymiaru omawianej kary konieczne było przestrzeganie przepisów, związanych z prawidłowym wydaniem wyroku orzekającego cenzury. Do nich zaliczyć należy, w myśl zarządzenia wydanego przez papieża Innocentego III (1198—1216) oraz Bonifacego VIII (1294—1303), wezwanie oskarżonego, prawne upomnienie¹⁰⁶, danie możliwości obrony oskarżonemu, zebranie dowodów¹⁰⁷. Ponadto należało zachować szczególne przepisy, wydane przez papieża Innocentego IV (1243—1254) na pierwszym soborze Lionńskim w 1245 r., regulujące wymiar ekskomuniki, suspensy i interdyktu. W myśl powyższych przepisów, wyrok skazujący na wymienione kary winien być: wydany na piśmie, w wyroku zaznaczona przyczyna skazania oraz podany do publicznej wiadomości¹⁰⁸. Podkreślić tu należy, że publikacja wyroku wy-

¹⁰⁵ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect 4, n. 1—3; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 233, n. 224;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f.k. K.*, tom 22, 29.

¹⁰⁶ Por. c. 11, X, IV, 1;

c. 13, V, 11 in VI-o: „... maiore excommunicatione ligari monitione canonica non praemissa, in suspensionis et interdicti sententiis... praecipimus inviolabiter observari, decernentes, easdem sententias non tenere aliter promulgatas”.

¹⁰⁷ Por. c. 48, X, V, 39: „Sacro aprobante concilio prohibemus, ne quis in aliquo excommunicationis sententiam, nisi competenti admonitione praemissa, et personis praesentibus idoneis, per quas, si necesse fuerit, possit probari monitio, promulgare praesumat. Quod si contra praesumpserit etiamsi iusta fuerit excommunicationis sententia, ingressum ecclesiae per mensem unum sibi noverit interdictum, alia nihilominus poena mulctandus, si visum fuerit expedire”.

¹⁰⁸ Por. c. 1, V, 11 in VI-o: „... Quisquis igitur excommunicat, excommunicationem in scriptis proferat, et causam excommunicationis expresse conscribat, propter quam excommunicatio proferatur. Exemplum vero huiusmodi scripturae teneatur excommunicato tradere in-

mierzającego interdykt miejscowy była niezbędna, a to w celu umożliwienia wszystkim wiernym podporządkowania się tej karze¹⁰⁹.

Wydanie wyroku deklaratywnego oraz jego publikacja przy zaciągnięciu interdyktu „*latae sententiae*” były niezbędne, o ile przełożony domagał się podporządkowania się skutkom tegoż interdyktu w zakresie zewnętrznym. Bezwzględnie koniecznymi stały się po wydaniu konstytucji „*Ad evitanda*”, na soborze Konstancjeńskim w 1418 roku przez papieża Marcina V (1417—1431)¹¹⁰.

Co się tyczy interdyktu miejscowego to nie ma najmniejszej wątpliwości, że publikacja interdyktu jest konieczna. W przeciwnym wypadku o istnieniu kary nie mieliby pewności ani skazany, ani ci, którzy go wykonać względnie przestrzegać mają. Inaczej ta sprawa przedstawia się przed papieżem Marcinem V. Jeżeli zostało popełnione przestępstwo, za które prawo przewidywało interdykt „*latae sententiae*”, wówczas wszyscy obowiązani byli do podporządkowania się karze i wobec tego do przestrzegania interdyktu bez uprzedniego ogłoszenia go¹¹¹, oczywiście gdy to przestępstwo było znane publicznie. Publikacja interdyktu osobistego, bądź ogólnego, bądź szczegółowego, pozytywnym prawem nie była nakazana. Z tej racji sędzia mógł ją pominąć, mógł także jej dokonać, o ile z powodu towarzyszących okoliczności, jak wielkość przestępstwa, wywołanego zgorzenia oraz osoby zbrod-

fra mensem, si fuerit requisitus; super qua requisitione fieri volumus publicum instrumentum vel literas testimoniales confici sigillo authentico consignatas... Et haec eadem in suspensionis et interdicti sententiis volumus observari...”

¹⁰⁹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, n. 224;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 334, n. 300;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 30 sq.;

Suarez F., *De censuris*, disp. III, sect. 14, n. 1—9.

¹¹⁰ Por. D'Annibale, J., *Summula*, I, n. 372;

Lega M., *De delictis et poenis*, 242, n. 175.

¹¹¹ Por. Lega M., *De delictis et poenis*, 242, n. 175: „*Ante Martinum V si de crimine constabat quod secumtrahebat interdictum populus a loco interdicto per latam juris sententiam debebat se arcere ut legi obtemperet*”.

niarza doszedł do wniosku, że jest ona niezbędną. Publikacja przyczynia się z jednej strony do zwiększenia kary, z drugiej do pełnego jej wykonania. Zobowiązuje ona kler i lud do wykluczenia interdykowanych od nabożeństw i Sakramentów św. oraz do wykonania kary ze wszystkimi jej następstwami. Z powyższych rozważań należy wyciągnąć wniosek, że i po konstytucji papieża Marcina V „*Ad evitanda scandala*” publikacja interdyktu osobistego nie była bezwzględnie konieczną¹¹².

Dodać tylko należy, że zgodnie z powyższą konstytucją, przed ogłoszeniem interdyktu obłożony tą karą uchodził za tolerowanego, a po jej ogłoszeniu za nietolerowanego¹¹³.

2. Kodeks prawa kanonicznego

Kodeks prawa kanonicznego, wzorem dawnego prawa, przewiduje także podwójną formę wymiaru interdyktu: „*latae et ferendae sententiae*”. Oba sposoby wymiaru występują przy interdyktach osobowych. Interdykty „*latae sententiae*” ustanawia prawodawca w kanonie 2332 oraz w kanonie 2338 § 4. W myśl kanonu 2332 za przestępstwo apelacji od zarządzeń papieża do soboru, uniwersytety, kolegia, kapituły lub jakiegokolwiek inne osoby moralne popadają w interdykt zastrzeżony Stolicy Apostolskiej „*speciali modo*”. Zgodnie z kanonem 2338 § 4 kto dał powód do interdyktu miejscowego lub na społeczność, czy na kolegium, podlega temu samemu interdyktowi osobistemu¹¹⁴.

¹¹² Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 333, 334, n. 222.

¹¹³ Por. Lega M., *De delictis et poenis*, 242, n. 175: „*Ex dictis patet, interdictum personale speciale nihil discrepare a lege communi, quamobrem interdictus est toleratus, nisi secuta sit denunciatio quae illum reddat vitandum*”.

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVII, sect. 2, n. 1—5.

¹¹⁴ Por. Kan. 2332. „*Universitates vero, Collegia, Capitula aliave personae morales, quocunque nomine nuncupentur, interdictum speciali modo Sedi Apostolicae pariter reservatum incurrunt*.”

Kan. 2338 § 4 „*Qui causam dederunt interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium sunt ipso facto personaliter interdicti*”.

Interdykty personalne „*ferendae sententiae*” przewiduje kanon 2328 i kanon 2356. W myśl kanonu 2328 za znieważenia ciał zmarłych lub ich grobów, dokonane w zamiarach kradzieży lub w innym złym celu, np. dla okazania pogardy, lekceważenia, należy przestępcę ukarać interdyktem osobistym. Kanon 2356. „Kto zawiera małżeństwo, nawet cywilne tylko, pomimo że jego poprzednie małżeństwo nie było rozwiązane ani uznane za nieważne, albo kto zawiera małżeństwo z osobą, której poprzednie małżeństwo nie było rozwiązane, ani uznane za nieważne, jako bigamista podlega tym samym infamii prawnej; jeżeli zlekceważy upomnienie ordynariusza, dalej żyje w niegodziwym związku, należy go, w miarę winy, ekskomunikować lub obłożyć interdyktem osobistym”.

Interdykt wzbraniający wstępu do kościoła (interdictum ab ingressu ecclesiae) jest karą bądź „*latae*”, bądź „*ferendae sententiae*”. Jako kara „*latae sententiae*” występuje w kanonie 2338 § 3 za naruszenie interdyktu miejscowego lub cenzury. W myśl powyższego kanonu, kto świadomie odprawia lub poleca odprawiać obrzędy religijne w miejscu obłożonym interdyktem, kto duchownych ekskomunikowanych, obłożonych interdyktem lub suspendowanych po wyroku stwierdzającym lub skazującym świadomie dopuszcza do spełniania obrzędów religijnych zabronionych cenzurą, podlega z mocy samego prawa interdyktowi zabraniającemu wstępu do kościoła. Od tego interdyktu nie można uwolnić, dopóki przestępca nie da zadośćuczynienia, jakie za odpowiednie uznał przełożony, którego wyrokiem wzgardzono. Podobnie jako kara „*latae sententiae*” występuje w kanonie 2339, za wymuszenie lub bezprawne sprawienie pogrzebu kościelnego. W myśl powyższego kanonu, kto ośmiela nakazać czy wymusić pogrzeb kościelny dla osób nieochrzczonych, odstępców od wiary, herezyków, schizmatyków oraz eskomunikowanych lub interdyktem dotkniętych po wyroku skazującym lub wyjaśniającym, podlega tym samym ekskomunice „*latae sententiae*” nikomu niezastrażonej; kto wyżej wymienionym osobom samorzutnie sprawia pogrzeb kościelny, wpada w interdykt zabraniający wstępu do kościoła, zastrzeżony ordynariuszowi.

Interdykty miejscowe są tylko „*ferendae sententiae*”¹¹⁵.

Interdykty „*ferendae sententiae*” mogą być nałożone wyrokiem sądowym lub w postępowaniu karno-administracyjnym dekretem przełożonego. Na tego rodzaju postępowanie wskazuje kanon 1933 § 4, w myśl którego pokuty, środki karne, ekskomunika, suspensa, interdykt, byleby popełnienie przestępstwa było pewnym, mogą być wymierzone „*per modum praecepti extra iudicium*”, to jest mocą dekretu w postępowaniu karno-administracyjnym¹¹⁶.

To samo dotyczy deklaracji interdyktów zaciągniętych mocą samego prawa, pod warunkiem, że przestępstwo jest pewne, a prawo skargi nie uległo przedawnieniu¹¹⁷. Do takiego mniemania upoważnia nas kanon 1933 § 4, 2225, 2233 § 1.

Sądownictwo w sądach kościelnych bywa wykonywane przez sędziów jednostkowych lub przez kolegia sędziowskie. Co się tyczy interdyktu, to prawodawca w kanonie 1576 § 1 do wymierzenia tegoż, nie zastrzega trybunału kolegijskiego, a więc wymiar tej kary może nastąpić przez jednego sędziego¹¹⁸.

¹¹⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 423, n. 347.

¹¹⁶ Por. Kan. 1933 § 4. „*Poenitentia, remedium poenale, excommunicatio, suspensio, interdictum, dummodo delictum certum sit, infligi possunt etiam per modum praecepti extra iudicium.*”

¹¹⁷ Odnosnie administracyjnego wymiaru kar w Kościele, por.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 292—301, nn. 257—263;

Cappello F., *Irrogatio poenae per modum praecepti extra iudicium*, w *Periodica de re morali, canonica, liturgica*, 1930, Nr. 19, 36—38;

Michiels G., *De reservatione censurae latae sententiae praecepto peculiari adnexae*, w *Ephem. theol. lovan.*, 1927, Nr 4, sq.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 215, n. 183;

Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 247, n. 415;

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, n. 1700;

Berutti Chr., *Institutiones iuris canonici*, VI, 82—84, n. 27;

Myrcha M., *Administracyjny wymiar kar w kościele*, w „*Po-lonia Sacra*” 1956, Nr. 1—2, 125—149.

¹¹⁸ Por. Kan. 1576 § 1. „*Reprobata contraria consuetudine et revocato quolibet contrario privilegio:*

1-o *Causae contentiosae de vinculo sacrae ordinationis, et matrimonii, vel de iuribus aut bonis temporalibus cathedralis ecclesiae;*

Ogłoszenie wyroku skazującego lub dekretu w postępowaniu karno-administracyjnym jest zawsze konieczne, jeżeli przedmiotem tychże był interdykt miejscowy ogólny lub partykularny, a także interdykt wymierzony na społeczność¹¹⁹. Publikacja jest tu konieczna ze względu na cel, jaki ma osiągnąć interdykt. W innych wypadkach podanie do publicznej wiadomości wyroku lub dekretu skazującego na interdykt personalny pozostawione jest swobodnemu uznaniu przełożonego.

§ 4. Miejscowy interdykt ogólny

I. Pojęcie

Pojęcie interdyktu miejscowego ogólnego podaje prawodawca w kan. 2270 § 1. W myśl powyższego kanonu interdykt stanowi zakaz sprawowania w pewnym miejscu jakichkolwiek obrzędów religijnych lub rytów świętych, poza wypadkami przewidzianymi w § 2 tegoż kanonu. „*Interdictum locale generale... prohibet in loco quodlibet divinum officium vel sacrum ritum, salvis exceptionibus de quibus in § 2 huius canonis et in can. 2271, 2272*”.

Ze względu jednak na dość liczne wyjątki, które w znacznej mierze łagodzą surowość interdyktu generalnego, ten ostatni zwykli autorzy określać, jako *zarządzenie ograniczające sprawowanie obrzędów religijnych i zakazujące jakiego-*

itemque criminales in quibus res est de privatione beneficii inamovibilis aut de irroganda vel declaranda excommunicatione, tribunalj collegiali trium iudicum reservantur;

2-o Causae vero quibus agitur de delictis quae depositionis, privationis perpetuae habitus ecclesiatici, vel degradationis poenam important, resevantur tribunalj quinque iudicum”.

¹¹⁹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 425, n. 348; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 334, n. 300.

kolwiek rytu uroczystego na ściśle ograniczonym terytorium: rzeczpospolitej, prowincji, diecezji lub parafii¹.

Zgodnie z kan. 2291, 1-o, 2-o i 2268 § 1, interdikt ogólny miejscowy może być cenzurą, albo karą odwetową (poena vindicativa)².

¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 426 „n. 351: „Cum autem latissime exceptiones principium ipsum mitigaverint, forte interdictum locale generale rectius dici potest illud quod in territorio alicuius reipublicae, provinciae, diocesis vel paraeciae coarctat usum divinatorum officiorum et prohibet quamlibet rituum sollempnitatem”.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 338, n. 306;

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 236, n. 1789;

Haas A., *Das Interdikt*, 19—33;

² Por. kan. 2291. „Poenae vindicativae quae omnes fideles pro delictorum gravitate afficere possunt, in Ecclesia praesertim sunt:

1-o. Interdictum locale et in interdictum in communitatem seu collegium in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum Superioris”.

Kan. 2268 § 1. „Interdictum est censura qua fideles, in communione Ecclesiae permanentes, prohibentur sacris quae in canonibus, qui sequuntur, enumerantur”.

Kodes prawa kanonicznego jest zgodny w tej materii z dawnym prawem. Dowodem tego jest choćby interdikt wymierzony przez papieża Piusa X, na miasto Galatinę w roku 1909, który był karą odwetową.

Por. AAS, 1909, I, 766. Interdikt natomiast rzucony przez tegoż papieża w 1913 roku na miasto Adrię, był cenzurą. Por. AAS, 1913, V, 517.

Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 235, n. 1788: „iure Codicis affirmare possumus interdictum locale et interdictum personale generale qua talia non esse proprie censuras sed privationes.

Engel L., *Collegium universi iuris canonici*, Venetiis 1718, lib. V. tit. 39, n. 86—88; 84;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 370;

Ballerini-Palmieri, *Opus thel. moral.* VII, n. 383; 77;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, 83;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 224, n. 218, dop. 452: „Interdictum personale speciale vim stricte censurae habere potest, cum interdictum locale et personale generale potius sint privationes, ideo speciale illud interdictum tantum ob peccatum proprium, alia etiam ob peccatum alienum innocentibus imponi possunt”.

II. Zakres terytorialny i personalny interdyktu miejscowego ogólnego

Zakres terytorialny i personalny interdyktu miejscowego pokrywa się z granicami terytorium objętego interdyktem np. rzeczpospolitej, prowincji, diecezji, miasta. Obejmuje on także miejscowości przyległe (*loca accesoria*), np. wyspy graniczące i należące do rzeczpospolitej, przedmieście miast i t.p. (2273)³. Poza wymienionymi granicami interdykt miejscowy nie wywołuje skutków czy to lokalnych, czy personalnych, chyba że ktoś będzie osobiście obłożony interdyktem (k. 2269 § 2)⁴.

1. *Zakres terytorialny.* Zgodnie z kan. 2273 interdykt miejscowy ogólny obejmuje wszystkie miejsca, które znajdują się na terenie objętym interdyktem, nie wyłączając kościoła katedralnego i miejscowości wyjętych (*loca exempta*). Co się tyczy ostatnich, to interdykt miejscowy ogólny dotyczy ich także, wskazuje na to wyraźnie kan. 2269 § 2 i 2273. Uzasadnienia powyższego postanowienia należy dopatrywać się z jednej strony w tym, że z punktu widzenia jurysdykcji Stolicy Apostolskiej wyjęcie (*exemptio*) nie ma żadnego znaczenia prawnego; w ogóle nie istnieje. Z punktu widzenia jurysdykcji biskupiej „*exemptio*” ma uzasadnienie prawne i ono obowiązuje. Niemniej jednak miejscowości wyjęte, znajdujące się na terytorium objętym interdyktem lokalnym ogólnym, temu ostatniemu podlegają, ze względu na uniemożliwienie unicestwienia skutków tejże kary. Przyjąwszy bowiem, że miejscowości wyjęte (*loca exempta*) nie objęte są inter-

³ Por. Kan. 2273. „*Interdicta civitate, interdicta quoque manent loca accessoria etiam exempta et ipsa ecclesia cathedralis;*”

⁴ Por. Kan. 2268 § 2. „*Prohibitio fit vel directe per interdictum personale, cum personis ipsis usus eorum bonorum interdicatur; vel indirecte per interdictum locale, cum certis in locis eorundem dispensatio vel perceptio vetatur.*”

dyktem ogólnym miejscowym, kara nie osiągnęłaby swego celu⁵.

Przeciwnie, nie podlegają interdiktowi miejscowemu ogólnemu te miejscowości, które z punktu prawnego nie pokrywają się z granicami terytorium objętego interdyktem, aczkolwiek materialnie biorąc, znajdują się będą w granicach tegoż terytorium. Zaliczyć tu należy miejscowości stanowiące prałaturę lub opactwo niezależne, albo parafię należącą do innej diecezji⁶.

⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, 427, n. 351;

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 234, n. 1787;

Cappello F., *De censuris*, 381, n. 470;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 330, n. 297;

Chelodi J., *Jus poenale*, 44, n. 39, 40;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*. 85—88;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 373, dop. 28;

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 192;

Jombart E., *Interdit, w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1467;

Berutti Ch. *Institutiones iuris canonici*, VI, 188, n. 68;

Lega M., *De delictis et poenis*, 237, n. 169.

⁶ Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 2273 potwierdza dawne prawo, które obowiązywało od papieża Bonifacego VIII (1294—1303). Por. c. 17, V, 11 in VI-o: „Si civitas, castrum aut villa subiiciatur ecclesiastico interdicto: illorum suburbia et continentia aedificia eo ipso intelligi volumus interdicta. Nam, licet praedicta videantur alias murorum ambitu terminari: hoc tamen casu, ne vilipendi valeat sententia interdicti, (quod fieret, si posset in psorum suburbiis vel continentibus aedificiis licite celebrari ut prius), expedit interpretationem fieri latiore”.

Co należy rozumieć przez miejsca przyległe, Kodeks nie określa. Autorzy na podstawie dawnego prawa nauczali, że interdikt rzucony na miasto odnosi się także do przedmieść, chociażby takowe leżały poza murami miasta oraz do sąsiednich miejscowości, które tak blisko są położone miasta, że mieszkańcy miasta bez wielkiego trudu mogliby się do nich udawać celem uczestniczenia w nabożeństwach kościelnych: w takim bowiem razie mieszkańcy miasta mogliby z łatwością karę obejść i interdikt uczynić iluzorycznym. Na pytanie, jak wielka przestrzeń oddzielać powinna sąsiednie miejscowości od miasta interdykowanego, ażeby nie podlegały interdiktowi, udzielano różnych

2. *Zakres personalny.* Pod względem personalnym zakres interdyktu ogólnego miejscowego rozciąga się na wszystkie osoby znajdujące się na terytorium objętym tym interdyktem, a to z uwagi na osiągnięcie celu zamierzonego przez tę karę. Wyraźnie na tego rodzaju zakres wskazuje kan. 2269 § 2. Z tej racji podlegają skutkom interdyktu nie tylko mieszkańcy posiadający stałe zamieszkanie (*incolae*), lecz przybysze (*advenae*) oraz podróżni (*peregrini*), a także osoby cieszące się przywilejem „*exempcji*” (*exempti*)⁷.

odpowiedzi. Jedni mniemali, że przestrzeń ta ma wynosić najmniej tysiąc kroków, inni uzależniali orzeczenie w tej materii od sumiennego i roztropnego sądu sędziego.

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 85—88;

D'Annibale, *Summula*, I, n. 373, dop. 28;

Chelodi J., *Jus poenale*, 44, n. 39: „*Civitas olim intellegebatur intra muros, loca continetia quae non ultra miliare distarent. Nunc muris fere ubique deiectis, res est ex aliis criteriis iuridicis esit dimentienda*”.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 427, dop. 2: „*Quoniam cum urbes essent muris circumscriptae, fines urbis muris definiebantur. Postea auctores dixerunt interdictum locale extendi usque ad mille passus aut loca a quibus quis posset ad urbem facile accedere, divinis officis participandi causa. Rectius, nisi quid fuerit in sententia vel decreto statutum, res est moraliter aestimanda*”.

„Interdykt ogólny miejscowy, rzucony na cały kraj, na całe królestwo, dotyka wszystkie ziemie i prowincje, nad którymi odnośny władca panuje. Jeżeli w czasie interdyktu książę jaką część kraju utraci wskutek wojny, zamiany lub sprzedaży, interdykt dla odłączonych dzielnic nie ustaje, bo takowy przywiązany jest do miejscowości; jeżeli przeciwnie książę nowe posiadłości ziemskie nabędzie, to te ostatnie wolne są od interdyktu, gdyż kara interdyktu nałożona była na dawniejsze posiadłości i bez nowego wyroku nie może być dalej rozciągana. — Interdykt rzucony na diecezję dosięga wszystkie kościoły, kaplice w całej jej obrębie położone, również nowe kościoły w czasie interdyktu budowane; nie wyjmując kościoła katedralnego ani kościołów zakonnych, chociażby miały przywilej exemptionis z pod jurysdykcji tego, który interdykt rzucił. Od przestrzegania interdyktu przez Biskupa nałożonego nie chroni zakonników nawet zwyczaj przeciwny”. Opielański J., *O cenzurach kościelnych*, 309, n. 204.

⁷ Por. kan. 2269 § 2. „*Interdictum personale sequitur personas ubique; locale non urget extra locum interdictum, sed in loco interdicto*”.

omnes etiam exteri aut exempti, excluso speciali privilegio, illud servare debent”.

Kodeks prawa kanonicznego zgodny jest tu z dawnym prawem kanonicznym. O obowiązku przestrzegania przez wszystkich, nawet zakonników wyjętych, ogólnego interdyktu lokalnego, mówi papież Bonifacy VIII. Por. c. 8, V, 7, in VI-o: „ne aliqui saeculares aut regulares, quantumcumque exemptionis seu libertatis Sedis Apostolicae privilegiis communitati, cuiuscumque ordinis, religionis, status vel conditionis existant, scienter celebrent vel faciant celebrari divina in civitatibus, castris, villis (nisi quatenus eis a iure conceditur), seu locis aliis interdictis ab ordinariis sive delegatis iudicibus vel a iure, aut excommunicatos publice vel interdictos ad divina officia seu ecclesiastica sacramenta vel ecclesiasticam sepulturam admittant. Qui vero contra praesumpserint, praeter alias poenas a iure statutas ingressum ecclesiae sibi noverint interdictum, donec de transgressione huiusmodi ad arbitrium, cuius sententiam contempserunt, satisfecerint competenter”.

Papież Klemens V (1305—1314) ściga sankcją ekskomunikacji „latae sententiae” nie zachowujących interdykt miejscowy ogólny. Kara ta dotyczy zakonników, nawet posiadających przywilej „exempcji”.

Por. 1, V, 10 in Clem.: „...nunc patenter excusationibus fucatis et frivolis innitentes, nunc latenter ecclesiarum suarum ianuis perforatis aut in eis factis fenestris seu modis aliis exquisitis, non absque damno cathedralium et parochialium ecclesiarum et scandalo plurimorum dirumpendo nervum ecclesiasticae disciplinae, civitatum, terrum et aliorum locorum generalia interdicta praesumptione damnabili violare pararesumunt.”

Sobór Trydencki wydaje ogólny przepis, mocą którego obowiązani są zakonnicy wyjęci do publikacji interdyktów ogólnych oraz przestrzegania ich.

Por. *Conc. Trid.* ses. XXV, c. 12, De Reg. et Mon.: „Censurae et interdicta, nedum a Sede postolica emanata, sed etiam ab Ordinariis promulgata, mandante episcopo, a regularibus in eorum ecclesiis publicentur atque servetur”.

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 310, n. 204, pisze: „Interdyktowi ogólnemu miejscowemu podpadają, z wyjątkiem Papieża, wszyscy, którzy na odnośnym terytorium przebywają: mieszkańcy krajowi i cudzoziemcy, świeccy i duchowni, również zakonnicy, nawet exempti, jeżeli osobny przywilej wyjątku nie uzasadnia; nawet Biskup, który interdykt miejscowy nałożył, obowiązany jest przestrzegać go; bo taki interdykt dotyka miejscowość i jak daleko granice jej sięgają, tak daleko funkcji kościelnych sprawować nie wolno. Jeżeli interdyktu przestrzega kościół katedralny, albo macierzysty, albo parafialny, zakonnicy w każdym razie zobowiązani są do niego stosować, nawet chociażby z jakiego bądź powodu był nieważny”.

3. *Wyjątek.* W myśl Kodeksu prawa kanonicznego wyjątek stanowią ci wszyscy, którzy posiadają przywilej nie zachowywania interdyktu ogólnego, ponieważ w tym wypadku, są oni wyjęci spod ogólnego prawa (kan.2269 § 1). Podobnie tę kwestię regulowało dawne prawo⁸.

Poza kardynałami i biskupami, o których była mowa wyżej, a którzy cieszą się przywilejem, udzielonym im mocą samego prawa (kan. 2227 § 2), często taki przywilej posiadali także zakonnicy. I tak, np. Franciszkanie (fratres minores) uzyskali od papieża Klemensa VIII przywilej⁹, mocą którego

⁸ Papież Bonifacy VIII (1294—1803) potwierdza przywilej udzielony zakonnikom, a zezwalający na odprawianie w kościołach zakonnych nabożeństw w czasie trwania ogólnego interdyktu miejscowego, pod warunkiem, że będą to nabożeństwa nieuroczyste, odprawiać je wolno przy zakniętych drzwiach kościelnych oraz po usunięciu z kościoła ekskomunikowanych i obłożonych interdyktem osobistym. Podobne zarządzenie wydaje papież Klemens V. (1305—1314).

Por. c. 24, V, 11 in VI-o: „... Ceteris, quae circa observationem interdictorum a nostris sunt praedecessoribus instituta, in suo robore duraturis, non obstantibus quibusvis privilegiis, ecclesiis, monasteriis, ordinibus, religionibus, seu personis ecclesiasticis, saecularibus vel regularibus, exemptis et non exemptis, sub quavis forma vel expressione verborum ab apostolica sede concessis, quae contra tenorem praesentis constitutionis nullis volumus suffragari, quum quibuslibet tam saecularibus, quam regularibus sufficere debeat, ut tempore interdicti modo praemisso diebus celebrent supra dictis”.

C 1, V, 10 in Clem.: „... Porro hanc sanctionem ad pedentia trahimus, non obstantibus privilegiis, conventionibus, statutis et non obstantibus privilegiis, conventionibus, statutis et consuetudinibus quibuslibet, quae contra praemissa seu aliquod praemissorum regiosis ipsis in nullo volumus suffragari”.

Por. Benedictus XIV, const. „*Romanae Ecclesiae*”. 30 iun. 1741. § 4, Benedicti XIV, *Bullarium*, tom I, Prati 1845, 81; Const. *Quoniam inter*”, 16 Decem. 1743, § 5, *Bullarium*, I, 322.

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 186, n. 66.

⁹ Por. Const. „*Sacra Seraphici*”, 17 octobr. 1595.

W myśl powyższej konstytucji wolno było Franciszkanom odprawiać uroczyste nabożeństwa w święto św. Franciszka, św. Bonawentury, św. Antoniego z Padwy, św. Ludwika, św. Bernardyna, św. Klary, św. Elżbiety, w święta wszystkich męczenników zakonu, św. Dydaka i w uroczystość Porciunkuli, chociażby interdykt był na-

w czasie trwania ogólnego interdyku miejscowego wolno im było odprawiać uroczyste nabożeństwa w swoich kościołach, w pewne uroczystości swego zakonu.

Powstaje pytanie, czy tego rodzaju przywileje przysługują także i innym zakonom, które nabyły je „per communicationem”? Pytanie to powstaje w związku z przepisem kan. 613 § 1, wykluczającym na przyszłość wszelkie nabywanie przywilejów „per communicationem”. Czy wobec tego przepis kan. 613 § 1 dotyczy wyłącznie wypadków przyszłych, to jest przywilejów mogących być nabytymi w przyszłości, czy też odnosi się także do przywilejów osiągniętych „per communicationem” przed Kodeksem prawa kanonicznego?¹⁰ Kwestia powyższa autorytatywnie rozstrzygnięta została przez Papieską Komisję Interpretacji Kodeksu i dziś nie budzi najmniejszych wątpliwości¹¹. W myśl orzeczenia wyżej wymienionej Komisji, każdy zakon zachowuje przywileje nabyte przed Kodeksem, drogą „per communicationem” i będące w ich spokojnym posiadaniu (*pacifica possessio*)¹². Rozstrzygnięcie powyższe odpowiada przepisom zawartym w kan. 4 i 10. W myśl kan. 4 Kodeks nie znosi żadnych przywilejów i praw nabytych w przeszłości czy to przez osoby fizyczne, czy moralne pod warunkami

łożony przez papieża. „Ferraris i Philipps czynią wzmiankę, że Leon X przywilej, o którym jest mowa, rozszerzył dla całej Hiszpanii na uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Panny Marii; ale odnośnie Konstytucji pomiędzy Bullami tego Papieża odnaleźć nie można”. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 318, 319, n. 212.

¹⁰ Por. Kan. 613 § 1. „Quaelibet religio iis tantum privilegiis gaudet, quae vel hoc in Codice continentur, vel a Sede Apostolica directe eidem concessa fuerint, exclusa in posterum qualibet communicatione”.

¹¹ Por. Pontific. Comm., 30 decem. 1937, AAS, 1938, XXX, 73: „An verba huius can. 613 § 1: exclusa in posterum qualibet communicatione, ita intelligenda sint ut revocata fuerint privilegia a religionibus ante C. J. C. per communicationem legitime acquisita et pacifice possessa. resp. Negative.”

Por. także Sartori C., *Enchiridion canonicum seu Sanctae Sedis responsiones*, ed. 9, (1917—1953), Romae 1954, 128.

¹² Por. Goyeneche, *De communicatione privilegiorum inter religiosos*: Annotationes w Apollinaris 1938 (11), 177—180;

Roberti F., *De delictis et penis*, I, paris, II, 428, n. 351.

kiem, że powyższe osoby posiadają te przywileje, z nich korzystają i nie zostały im one odwołane. Inaczej natomiast sprawa się przedstawia, kiedy tego rodzaju przywileje są zniesione (*revocata*) przez Kodeks prawa kanonicznego .Kan. 613 § 1 nie odwołuje żadnych przywilejów, a więc pozostają one w mocy, choćby były nabyte „per communicationem”¹³.

III. Pr z e s t ę p s t w a

Przestępstwa, za które interdykt miejscowy ogólny może być wymierzony, muszą być bardzo ciężkie (*gravissima*) i popełnione przez kierowników społeczności lub przez znaczną część tej społeczności. Pod tym względem prawo obecnie obowiązujące jest zgodne z dawnym prawem¹⁴. Ze względu na bardzo uciążliwe skutki (*pravationes*), na jakie narażony jest lud przez stosowanie powyższej kary, ta ostatnia jest wymierzana bardzo ostrożnie i nadzwyczaj rzadko.

Dawne prawo przewidywało pięć interdyktów miejscowych ogólnych za następujące przestępstwa:

1. Na miasta, poza Rzymem, które dopuściły do znieważenia kardynałów¹⁵.
2. Na prowincje, których książęta uniemożliwili legatom papieskim pełnienie im ich funkcji legackich¹⁶.
3. Na terytoria, których zwierzchnicy prześladowali biskupów, wypędzając ich z diecezji lub wtrącając do więzienia¹⁷.
4. Na miasta, które uniemożliwiały przeprowadzenie zgodnych z prawem kanonicznym wyborów papieża¹⁸.

¹³ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 67—98; 227—256.

¹⁴ Por. Wernz F. *Jus decretalium*, VI, 233, n. 223;

Suarez F. *De censuris*, disp. XXXVI, sect 3, n. 1, sq., 10 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl. lib.* V, tit. 39, n. 345 sq.;

Kober F., *Das Interdikt*, w A.f.k.K., tom 22, 17 sq.

¹⁵ Sext. V, 9, 5.

¹⁶ Extr. comm., I, 1, 1.

¹⁷ Clem. V, 8, 1.

¹⁸ Sext. I, 6, 3.

5. Na miasta, które trudniły się lichwą, jak też i na miasta, które sprzyjały lichwiarzom¹⁹.

Sobór Trydencki wymienione wyżej interdykty potwierdził²⁰.

Kodeks prawa kanon. nie grozi wyraźnie (expresse) żadnym interdyktem ogólnym lokalnym, ani „latae”, ani „ferendae sententiae”²¹.

IV. Skutki

Skutki interdyktu miejscowego ogólnego inne są dla wszystkich wiernych, inne dla duchownych, a jeszcze inne dla osób dotkniętych interdyktem.

1. Skutki dotyczące wiernych

Skutki interdyktu miejscowego ogólnego odnośnie wiernych, zgodnie z kan. 2271 są następujące:

A. *Dozwolone jest wszystkim wiernym*, a więc także i duchownym, albowiem pojęcie wiernych odnosi się także i do nich, pod warunkiem, że nie są personalnie obłożeni interdyktem, tylko i wyłącznie w kościele katedralnym, parafialnym albo w kościele jedynym jaki jest w mieście:

a) przyjmować sakrament chrztu, pokuty, małżeństwa, Eucharystii, a w związku z tym, wolno przechowywać Najśw. Sakrament oraz wysłuchać codziennie jednej Mszy św.;

b) brać udział (assistere) codziennie w odprawianiu Mszy św., w benedykcji wody używanej do chrztu i olejów św.;

c) słuchać słowa Bożego;

d) brać udział w egzekwacjach za zmarłych.

Wszystkie wyżej wymienione, a dozwolone, czynności winny być dokonane w formie prostej (sine ulla ritum solemni-

¹⁹ Sext. V, 5, 1.

²⁰ Conc. Trid. sses. 7, c. 10 de ref.

²¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, II, 428, n. 351.

te), to jest w szatach zwykłych liturgicznych, bez śpiewu, gry na organach lub innych instrumentach muzycznych²².

Porównując obecnie Kodeks prawa kanonicznego z dawnym prawem zauważyć należy daleko idące złagodzenie karności kościelnej w tym względzie.

Według prawa Dekretalów, w miejscu obłożonym miejscowym interdyktem ogólnym, nie wolno było udzielać Eucharystii wiernym za wyjątkiem umierających i znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci (in periculo mortis), — a także w święta wyjęte, to jest w dni kiedy interdykt nie obowiązywał²³. Wyjątkowo dozwolonym było udzielić chorym ostatnie-

²² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 428, 429, n. 352;

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 236, n. 1789;

Augustine Ch. A *Commenary...* VIII, 203, 204;

Cappello F., *De censuris*, 379, 380, n. 468;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 190, n. 69;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 337, n. 305;

Haas A., *Interdit*, 47 — 69;

Jombart E., *Interdit w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, 1467.

Blat A., *De delictis et poenis*, 147, n. 98.

Sole J., *De delictis et poenis*, 168, n. 235;

De Meester, *Compendium*, III, 206, n. 1772;

Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 287, n. 476.

²³ Por. c. 11, X, IV, 1;

c. 11, X, V, 38: „Verum quoniam quibusdam intelleximus dubitari, utrum, quum clericis vel laicis dandum sit viaticum in extremis, an etiam unctio impedenda, et an cum aliis sacramentis indulgenda sit decendentibus sepultura;... In illo enim verbo, per quod poenitentiam morientibus non negamus, viaticum etiam, quod vere poenitentibus exhibetur, intelligi volumus, ut nec ipsum etiam decendentibus denegetur”.

c. 43, X, V, 39: „... Praeterea quaesivisti, quum Ferrarensis civitas sit interdicto et excommunicationis supposita, et ideo sint ibidem. praeter baptismum parvulorum et poenitentias morientium, universa sacramenta ecclesiastica interdicta, an liceat tibi baptisatos pueros in frontibus consignare. Super quo tibi taliter respondemus, quod, sicut baptisari possunt pueri, sic et baptisati ad confirmationem in frontibus a te possunt sacro chrismate deleniri.”

go namaszczenia, jeśli nie mogli przyjąć innego sakramentu, a w wypadku nadzwyczajnym udzielić święceń, gdy zachodził brak kapłanów do sprawowania dozwolonych sakramentów św²⁴.

Wolno natomiast było przyjmować chrzest, nawet w formie uroczystej i to zarówno, jeśli chodzi o dzieci, jak i dorosłych, bez względu na to czy byli chorzy, czy zdrowi, a to z uwagi na konieczność tego sakramentu do zbawienia²⁵. Dozwolonym było także przyjmowanie i sprawowanie sakramentu bierzmowania, z racji, iż jest on uzupełnieniem chrztu (*accessorium baptismi*)²⁶. Wolno było także w czasie ogólnego interdyktu miejscowego przyjmować i sprawować sakrament pokuty i to nie tylko chorym, — umierającym i podróżnym, ale także

c. 19, V, 11 in VI-o: „Quoniam in baptismo et confirmatione, quae nedum pueris, sed et adultis propter morae periculum exhiberi possunt licite tempore interdicti, chrismatis utimur unctione: posse, licet terra interdicta existat, chrisma die coenae Domini confici, dubium non existit”.

c. 24, V, 11 in VI-o: „...Sane a nostris dudum fuit praedecessoribus constitutum, ut in terris seu locis, ecclesiastico suppositis interdicto, nulla, certis casibus et sacramentis exceptis, divina celebrentur officia, vel ministrentur ecclesiastica sacramenta.

²⁴ Por. 24, V, 11 in VI-o: „...concedimus, quod tempore interdicti, ab homine vel a iure prolati, non tantummodo morientes, sed etiam viventes, tam sani etiam quam infirmi, ad poenitentiam, (quae propter pronitatem et facilitatem hominum ad peccandum summe necessaria est), licite admittatur”.

c. 57, X, V, 39: „Permittimus ecclesiarum ministris semel in hebdomada tempore interdicti, non pulsatis campanis, voce submissa, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, missarum solemniam celebrare causa conficiendi corpus Domini, quod decedentibus in poenitentia non negatur”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, n. 226;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 1, 21 sq.; 28 sq.;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 322 sq., 328 sq.; 330 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl. lib. V*, tit. 39, n. 355, 356;

²⁵ Por. 19, 24, V, 11 in VI-o.

²⁶ Por. c. 43, X, V, 39;

wszystkim wiernym²⁷. Podobnie rzecz się miała i z sakramentem małżeństwa²⁸. Jeśli natomiast chodzi o Mszę św., to w myśl Sext. V, 11, 24 dozwolonym było odprawienie jej raz w tygodniu²⁹.

B. Zabronione jest wszystkim wiernym

a) *Dawne prawo.* Według dawnego prawa zabronione było wszystkim wiernym przyjmowanie Sakramentu Eucharystii, ostatniego namaszczenia, święceń³⁰, poza wypadkami

c. 19, V, 11 in VI-o;

Opieliński J. *O cenzurach kościelnych*, 321, 322, n. 216;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 7 sq;

Schmalzgrueber F., *Jus eccles.*, lib. V, tit. 39, n. 352;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv. f.k.K.*, tom 22, 326;

Ballerini-Palmieri, *Opus theol. morale*, VIII, n. 392;

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 90.

²⁷ Por. c. 11, X, V, 38;

c. 24, V, 11 in VI-o, gdzie papież Bonifacy VIII rozszerza przywileje dotychczas udzielone.

Suarez F. *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 13 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus eccles.* lib. V, tit. 39, n. 353;

Kober F., *Das Interdikt*, 1. c., 326 sq.;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 323, n. 216;

Richter A., *De origine et evolutione interdicti*, I, 75, n. 69;

²⁸ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 235, n. 226;

Schmalzgrueber F. lib. V, tit. 39, n. 358;

Kober F., *Das Interdikt*, 1. c. 331 sq.;

Suarez F. *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 51;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 325, 326, n. 216;

Lega M., *De delictis et poenis*, 244, n. 179.

²⁹ Por. c. 24, V, 11 in VI-o: „...Adiicimus praeterea, quod singulis diebus in ecclesiis et monasteriis missae celebrentur, et alia dicantur officia. sicut prius, submissa tamen voce et ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, et campanis etiam non pulsatis”.

³⁰ Por. c. 11, X, IV, 1:

c. 11, X, V, 38;

c. 43, X, V, 39;

c. 19. 24, V, 11 in VI-o.

przewidzianymi przez prawo, stanowiącymi wyjątek od tej zasady³¹.

b) *Kodeks prawa kanonicznego*. Zabrania wiernym w kościele katedralnym, parafialnym albo w kościele jedynym, jaki jest w mieście:

- 1) przyjmować sakrament bierzmowania i święcenia (ordo);
- 2) brać udział w pozostałych obrzędach Bożych (in divinis officiis), np. w benedykcji Najśw. Sakramentem, procesjach, itp.

3) przyjmować sakramentalia (arg. k. 2271, 2-o).

W pozostałych kościołach i kaplicach publicznych (k. 1188 § 1, 1-o), półpublicznych, (k. 1188 § 1, 2-e), czy też prywatnych (k. 1188 § 1, 3-o) zabrania przyjmować sakramentów św., brać udział w jakichkolwiek obrzędach religijnych lub słuchać słowa Bożego (arg. z kan. 2271, 2-o). Odnosnie powyższego zakazu, nie stanowią wyjątku, kościoły „Confraternitatum” (kan. 716 § 1), albo kaplice prywatne, posiadane na mocy przywileju, chyba że wyjątkowo w jakimś przypadku mogą być uważane za jedyny kościół w mieście. Do takiego wniosku naprowadza nas kan. 2271, 2-o, w którym prawodawca używa wyrażenia: „iisque solis”, to jest kościoła katedralnym, parafialnym, albo jedynym w mieście³².

³¹ c. 57, X, V, 39;

c. 24, V, 11, in VI-o.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, n. 226.

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 321, n. 215.

³² Por. Kan. 2270 § 1. „Interdictum locale sive generale sive particulare non vetat morientibus Sacramenta et Sacramentalia, servatis servandis, ministrare, sed prohibet in loco quodlibet divinum officium vel sacrum ritum, salvis exceptionibus de quibus in § 2 huius canonis et in can. 2271, 2272”.

Kan. 2271. „Si interdictum fuerit locale generale et interdicti decreto aliud non caveatur expresse:

2-o. In ecclesia vero cathedrali, ecclesiis paroeialibus vel in ecclesia quae unica sit in oppido, in iisque solis, permittuntur unius Missae celebratio, asservatio sanctissimi Sacramenti, administratio baptismatis, Eucharistiae, poenitentiae, assistentia matrimoniis, exclusa benedictione nuptiali, mortuum exequiae, vetita tamen quavis sollemnitate, benedictio aquae baptismalis et sacrorum oleorum, praedicatio

Powyższy zakaz nie jest bezwzględny i zgodnie z kan. 2271, może ulec zmianie w wyroku lub dekreście wymierzającym interdykt³³.

W niebezpieczeństwie śmierci, pochodzącym nie tylko z przyczyn zewnętrznych, a także wewnętrznych, jak choroba, starość, wolno przyjąć każdy sakrament, jak np. chrzest, bierzmowanie, sakrament pokuty, Wiatyk, sakrament małżeństwa, jeśli tego zachodzi potrzeba, ostatniego namaszczenia³⁴, a także

verbi Dei. In his tamen sacris functionibus prohibetur cantus et pompa in sacra suppellectili et sonitus campanarum, organorum, aliorumve instrumentorum musicalium; sacrum autem Viaticum ad infirmos privatim deferatur".

³³ Interdykt wymierzony na miasto Adrię w 1909 roku oraz Galatinę w 1913 roku, zabraniał: publicznej administracji sakramentów św.; wyjątek stanowił sakrament chrztu udzielony dzieciom oraz sakramenta św. udzielone umierającym, nieurocyste zawarcie związku małżeńskiego; sprawowania obrzędów Bożych, odprawiania Mszy św., za wyjątkiem jednej w tygodniu; odprawiania uroczystych egzekwii, dzwonienia. Por. AAS, 1909, I, 765—766; 1913, V, 517—518.

³⁴ Inaczej tę kwestię regulowało dawne prawo. Por. c. 11, X, V, 38.

W tekście powyższym jest mowa o pokucie i wiatyku. Autorzy, z pominięcia ostatniego namaszczenia przez prawodawcę w przytoczonej ustawie, wyciągnęli wniosek, że sakrament ostatniego namaszczenia jest wzbroniony, chyba że umierający nie może przyjąć innego sakramentu. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 324, pisze: „Ostatnie Olejem św. Namaszczenie było zawsze i jest do dziś dnia w czasie interdyktu najsurowiej zakazane: nawet w święta uroczyste, w których wierni przypuszczeni być mogą do officia divina, nie można tego sakramentu udzielać, bo do officia divina nie należy, ani też administruje się w kościele. Gdyby atoli chory żadnego innego Sakramentu przyjąć nie mógł, uczeni opierając się na domniemanej woli i cichym zezwoleniu Kościoła, prawie jednomyślnie twierdzą, że można mu Ostatniego Olejem św. Namaszczenia udzielić. Bo nie przypuszcza się, mówią, ażeby Kościół, troskliwa matka, umierającym synom swoim bez żadnego sakramentu z tego świata schodzić pozwolił i tym sposobem wystawił ich na niebezpieczeństwo wiecznego zatracenia”.

Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 430, dop. 1.

Wernz F. *Jus decretalium*, VI, 234, n. 226;

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 90;

Ballerini-Palmieri, *Opus theol. morale*, VII, n. 392;

Legu M., *De delictis et poenis*, 244, n. 179; dop. 1: „Extrema unctio non est sacramentum necessitatis, non administratur; arg. cap. 11 h. t.

błogosławieństwo apostołskie na godzinę śmierci i inne sakramentalia (kan. 2270 § 1).

Roberti³⁵ uważa, że powyższe zezwolenie udzielone mocą prawa ogólnego nie należy stosować do tych, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci z przyczyny zewnętrznej (kan. 2252, 2253), ponieważ Kodeks w kan. 2270 § 1 mówi tylko „de morientibus”, a ci którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci grożącej z przyczyny zewnętrznej nie są umierający, a ponadto jako zdrowi mogą się udać do kościoła, w którym wolno administrować sakramenta św. Takie rozumowanie, moim zdaniem, może mieć zastosowanie tylko w wypadkach normalnych, to jest podczas pokoju. W czasie wojny, zwłaszcza nalotu nieprzyjaciela czy zbliżającego się frontu, wolno, moim zdaniem, udzielać wszystkim sakramentów, albowiem nie są oni dalsi od śmierci, jak obłożnie chorzy, przykuci do łoża boleści. Pod słowem „morientibus” — umierającym — należy rozumieć tych wszystkich, którzy są bliskimi śmierci, bez względu na przyczynę. Należy więc do pojęcia „morientibus” zastosować interpretację szerszą (por. kan. 18).

Jak już wyżej zaznaczyłem, w niebezpieczeństwie śmierci wolno przyjmować wszystkie sakramenta. Kwestię sporną stanowi tu tylko sakrament bierzmowania. Roberti³⁶ twierdzi, że niegodziwe jest przyjęcie tego sakramentu, z tej racji, że sakrament ten nie jest koniecznym do zbawienia. Za udzieleniem tegoż sakramentu, nawet poza przypadkiem niebezpieczeństwa śmierci, wypowiedział się Wernz³⁷, motywując

X. Verum si sacramentum poenitentiae dari nequit, quia moribundus sensibus est destitutus, tunc administratur. E. U. — Lehmkuhl (II 908). — Sed ordinario prohibetur, uti prohibetur, extra casum necessitatis Eucharistiae administratio. Absolute autem prohibetur benedictio nuptiarum et ordinum collatio”.

³⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 430, n. 352.

³⁶ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 430, n. 352.

³⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 235, n. 226: „Item cofirmatio cum sit baptismi accessorium, in forma quoque solemniter administrari et recipi potest, dummodo, qui ministrat hoc sacramentum, specialiter interdictus non sit neque is, qui recipit, eidem speciali interdicto sit subiectus, nisi prius satisfactionem exhibeat, vel cautionem praestet,

tym, że ten sakrament jest uzupełnieniem chrztu (accessorium baptismi). Dawne prawo, wyraźnie zezwalało na udzielanie sakramentu bierzmowania³⁸. Moim zdaniem, przeważają tu zasady, wypowiedziana już przez sobór Trydencki, a obecnie podtrzymana przez kan. 2252, iż w niebezpieczeństwie śmierci ustają wszelkie zastrzeżenia, a więc i odnośnie zakazu wypływającego z lokalnego interdyktu ogólnego.

W uroczystości Bożego Narodzenia, Wielkiej Nocy, Zielonych Świąt, Bożego Ciała³⁹, Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny⁴⁰

vel saltem iuret aut spondeat, sese, cum potuerit, esse satisfacturum".

Por. także c. 3, 4, X, V, 27; c. 8, V, 7 in Sext.

³⁸ Por. c. 11, X, IV, 1;

c. 43, X, V, 39: „...quod, sicut baptisari possunt pueri, sic et baptisati ad confirmationem in frontibus a te possunt sacra chrismate deleniri”.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 338, n. 307;

Berutti Ch. *Institutiones iuris canonici*, VI, 190, n. 69.

³⁹ Kodeks prawa kanonicznego nawiązuje tu do dawnego prawa. Papież Bonifacy VIII, ażeby zapobiec licznym niebezpieczeństwom, które duszom ludzkim wskutek zupełnego wstrzymania nabożeństw kościelnych groziły, pozwolił, by w czasie interdyktu ogólnego miejscowego w główne święta roku, na Boże Narodzenie, na Wielkanoc, na Zielone Świątki i w święto Wniebowzięcia N. M. Panny odprowadzono nabożeństwa kościelne w uroczysty sposób, przy otwartych drzwiach, z biciem w dzwony i przy współudziale całego ludu.

Por. 24, V, 11, in VI-o: „...In festivitibus vero Natalis Domini, Paschae, ac Pentocostes et Assumptionis Virginis gloriosae campanae pulsentur, et ianuis apertis alta voce divina officia sollenniter celebrentur,...”; Por. c. 11, V, 7 in VI-o;

Por także c. 11, 25, X, V, 33, gdzie papież Innocenty III podobnych przywilejów udzielił „Regularibus, collegiatis Ecclesiis aut Episcopis”.

Do świąt wyżej wymienionych, papież Marcin V, bullą „Ineffabile” z roku 1429, dołączył uroczystość Bożego Ciała z oktawą, co potwierdził papież Eugeniusz IV, bullą „Excellentissimus” z roku 1433.

Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 318, n. 212;

Leg a M., *De delictis et poenis*, 245, n. 179.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 236, n. 227;

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 87;

Ballerini-Palmieri, *Opus theol. morale*, VIII, n. 389—390;

D’Annibale J., *Summula*, I, n. 375;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 362 sq.

interdykt lokalny zostaje zawieszony⁴¹. Z tej też racji, w powyższe święta, dozwolone jest sprawowanie obrzędów Bożych oraz zastosowanie rytu uroczystego (ritus sollemnes), niemniej jednak, ze względu na wyraźny przepis (kan. 2270 § 1), zabronione jest w tych dniach, udzielanie święceń oraz uroczyste błogosławienie małżeństw⁴². Ograniczenie to nie było znane dawnemu prawu⁴³. Można powiedzieć, że Kodeks pod tym względem wprowadza ostrzejszą dyscyplinę.

Poza miejscem obłożonym interdyktem wierni, którzy nie są ukarani interdyktem personalnym, nie podlegają żadnym zakazom wypływającym z generalnego interdyktu lokalnego. Z tej też racji mogą przyjmować wszystkie sakramenta i sakramentalia oraz brać udział we wszystkich obrzędach Bożych, i to bez uzyskania abszolucji od interdyktu, lub dania zadośćuczynienia (kan. 2276)⁴⁴. Co więcej, mogą specjalnie opuścić miejsce objęte interdyktem lokalnym, w celu przyjęcia sakramentów św. lub brania udziału w nabożeństwach,

40 Papież Leon X dla Hiszpanii, Ameryki Południowej i Filipin dołącza święto Niepokalanego Poczęcia N. M. P.

Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 236, dop. 550;

Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 288, n. 476;

De Meester A., *Compendium*, III, 207, n. 1772, dop. 1;

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 87;

Augustine C. W., *A Comentary...*, VIII, 204, dop. 24;

Ferreres, *Institutiones iuris canonici*, II, n. 1038.

41 Wyjątki przewidziane przez Kodeks odnoszą się tylko do świąt wymienionych w Kodeksie, nie rozciągają się na oktawy tych świąt.

Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 237, n. 1789.

42 Por. kan. 2270 § 2. „In die Nativitatis Domini, Paschatis, Pentostes, sanctissimi Corporis Christi et Beatae Mariae Virginis in coelum assumptae interdictum locale suspenditur, et prohibetur tantum collatio ordinum et sollemnis nuptiarum benedictio”.

43 Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 430, dop. 4: „Hae duae limitationes antiquitus non erant”.

Por. Kan. 2276. „Qui interdicto locali vel interdicto in communitatem seu collegium subest, quin eidem causam dederit, nec alia censura prohibetur, potest, si sit rite dispositus, Sacramenta recipere, ad normam canonum praecedentium, sine absolute ab interdicto aliave satisfactione”.

44 Michiels G., *Normae generales*, I, 386—410.

czyli w intencji uwolnienia się z nakazu prawnego. Opuszczenie bowiem miejsca objętego interdyktem nie może być nikomu poczytane za przestępstwo (*in fraudem legis*), albowiem nie jest ono sprzeczne z prawem, chyba że będzie wyraźnie zabronione (kan. 14 § 1, n. 1).⁴⁵

2. Skutki dotyczące duchownych

A. Dawne prawo

Interdykt zgodnie z dawnym ustawodawstwem kościelnym zawieszał całą zbawienną działalność Kościoła i wywierał swe skutki w potrójnym kierunku: na „*officia divina*”, Sakramenta św. i na pogrzeb kościelny⁴⁵.

Przez „*divina officia*” rozumiano te wszystkie czynności kościelne, do których sprawowania potrzebne jest posiadanie święceń wyższych, a które wyłącznie przez duchownych uroczyście i w miejscach na ten cel przeznaczonych wykonywane być mogą. Do nich zalicza się: odprawianie Mszy św.⁴⁶, publiczne śpiewanie brewiarza w chórze⁴⁷, modły i litanie z uroczystą procesją, sprawowanie sakramentaliów, to znaczy rozmaitych konsekracji, benedykcji, egzorcyzmów dotyczących bądź osób, bądź rzeczy podług aprobowanych rytuałów oraz inne funkcje liturgiczne⁴⁸. W pojęcie „*divina officia*” nie włącza się głoszenia słowa Bożego⁴⁹.

Zgodnie z zarządzeniem papieża Aleksandra III (1159 — 1181), w miejscu obłożonych interdyktem ogólnym wzbronio-

⁴⁵ Por. c. 8, V, in VI-o;

⁴⁶ Por. c. 24, V, 11 in VI-o.

⁴⁷ Por. c. 11, X, V, 38; c. 24, V, 11 in VI-o.

⁴⁸ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 236, n. 227;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 1, 2;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom, 22, 305, 306 sq.;

Schmalzgrueber F., lib. V, tit. 39, n. 361 sq.;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 314, n. 210, 211.

⁴⁹ Por. c. 43, X, V, 39;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 362 sq.

ne było duchownym sprawowania obrzędów Bożych (divina officia)⁵⁰.

Powyższy zakaz złagodził papież Grzegorz IX (1227—1241), zezwalając raz na tydzień w czasie ogólnego interdyktu miejscowego odprawić Mszę św., celem sprawowania Najświętszej Eucharystii dla umierających w pokucie. Msze należało odprawiać po cichu, przy zamkniętych drzwiach, bez dzwonięcia oraz po wykluczeniu ekskomunikowanych i obłożonych interdyktem⁵¹.

Dalsze złagodzenie wprowadził papież Bonifacy VIII (1294—1303) zezwalając duchownym, bez względu na sprawowanie wiatyku, na codzienne odprawianie Mszy św. w kościołach i klasztorach w czasie ogólnego interdyktu miejscowego⁵². Kanoniści zastanawiali się, czy ten przywilej obejmuje także i kaplice prywatne? W odpowiedzi na to pytanie zdania uczonych były podzielone. Opieliński, jak i szereg innych kanonistów, uznawali za prawdopodobniejszą opinię przeczącą, opierając się na orzeczeniu soboru Trydenckiego, odróżniającego kościół od kaplicy prywatnej⁵³.

Papież pozwala codziennie odprawiać Mszę św. jak dawniej „*sicut prius*”, to znaczy, jak w tym czasie kiedy interdyktu nie było. Wyrażenie to interpretowano w tym sensie, że w kościołach i po klasztorach nie tylko jedna Msza św. jest dozwo-

⁵⁰ Por. c. 9, X, II, 24: „...alioquin eidem abbati et monachis ingressum interdicatis ecclesiae, et in terra praefati V. et uxoris eiusdem usque ad dignam satisfactionem inhibeat is divina officia celebrari”.

⁵¹ Por. c. 57, X, V, 39: „Permittimus ecclesiarum ministris semel in hebdomada tempore interdicti, non pulsatis campanis, voce submissa, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, missarum solemniam celebrare causa conficiendi corpus Domini, quod decedentibus in poenitentia non negatur”.

⁵² Por. c. 24, V, 11 in VI-o: „...Adiicimus praeterea, quod singulis diebus in ecclesiis et monasteriis missae celebrentur et alia dicantur divina officia sicut prius, submissa tamen voce et ianuis clausis, excommunicatis ac interdictis exclusis, et campanis etiam non pulsatis”.

Por. także c. 16, V, 11, in VI-o.

⁵³ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 316, n. 212.

lona, lecz tyle Mszy św., ilu jest kapłanów, bez różnicy czy oni pochodzą z miejsca interdykowanego, czy przybyli skąd inąd; powtóre, że nie tylko Msza „de die”, ale także Mszę za zmarłych i Msze wotywnie mogą być odprawiane. Korzystanie z powyższego przywileju dozwolone było pod następującymi warunkami:

a) „*officia divina*” wolno sprawować „*voce submissa*”, to znaczy po cichu, bez śpiewu uroczystego, ażeby ci, którym nie wolno brać udziału w nabożeństwie i którzy znajdują się na zewnątrz kościoła, nie słyszeli, co się dzieje w kościele.

b) „*Januis clausis*”, to znaczy przy drzwiach zamkniętych, ażeby do kościoła nie weszli ci, którym prawo wzbrania tegoż.

c) „*Excommunicatis et interdictis exclusis*”. Przez ten warunek rozumiano wykluczenie ekskomunikowanych i interdykowanych. Odnośnie interdykowanych istniała rozbieżność poglądów. Jedni mniemali, że tylko interdykowani są wykluczeni od udziału w nabożeństwie, reszta zaś ludu, który interdyktowi nie podpadał, może brać udział. Inni rozciągali ten zakaz na wszystkich interdykowanych i nie interdykowanych. Pogląd ten wyznawał Opieliński⁵⁴ opierając się na rozporządzeniu papieża Klemensa V (1305—1314), który zabrania Franciszkanom zezwalać na udział w nabożeństwach kościelnych członkom trzeciego zakonu⁵⁵.

Przywilej Bonifacego VIII odnosił się wyłącznie do kleru. Duchownym papież pozwala na odprawianie Mszy św. i innych nabożeństw, z wyjątkiem ekskomunikowanych i interdykowanych. O świeckich przywilej nie wspomina. Konsekwencją tego jest, że w wypadku, gdy duchowni interdykowani, albo osoby świeckie, chociaż nie interdykowane, są obecne na nabożeństwie w miejscu objętym interdyktem miej-

⁵⁴ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 316, 317, n. 212.

⁵⁵ Por. c. 3, V, 10 in Clem.: „*Quum ex eo, quod religiosi viri fratres Minores in suis recipiunt ecclesiis ad audienda divina officia tempore interdicti fratres et sorores, de ordine tertio...: eisdem fratribus Minoribus districtius inhibemus, ne de cetero aliquem vel aliquos praedictorum... ad divina in suis ecclesiis tempore interdicti quoquo modo admittant*”.

scowym, należy je wyprosić, a jeśli nie chcą wyjść, nie wolno rozpoczynać nabożeństwa kościelnego. Jeżeli przybędą one w czasie odprawiania nabożeństwa, należy je przerwać, w przeciwnym bowiem razie warunek wykluczenia ekskomunikowanych i obłożonych interdyktem nie będzie dotrzymany, a w myśl powyższej ustawy wolno odprawiać nabożeństwo tylko przy zachowaniu wszystkich warunków. Duchowni za nieprzerwanie w tym wypadku nabożeństwa, zdaniem Suareza⁵⁶, zaciągają nieprawidłowość.

d) „*Campanis non pulsatis*”, to znaczy bez bicia w dzwony. Warunek ten pośrednio wskazuje na wykluczenie ludu z nabożeństwa, ponieważ dzwonienie ma za cel zwołać lud na nabożeństwo. Skoro papież zakazuje dzwonić, to tym samym zabrania ludowi brać udział w nabożeństwie. Nie wolno dzwonić także w czasie Mszy św. na sanctus lub na podniesienie. Dozwolone natomiast dzwonienie na kazanie, Anioł Pański lub kiedy Wiatyk niesie się do chorego, ponieważ takie dzwonienie wzywa wiernych nie do uczestniczenia w nabożeństwie kościelnym, lecz do modlitwy prywatnej⁵⁷.

Do „*officia divina*” należy także odmawianie brewiarza w chórze. Papież Bonifacy VIII nie tylko dozwolił, ale nawet nakazał, ażeby kler do chóru zobowiązany także w czasie interdyktu ogólnego miejscowego odmawiał codziennie godziny kanoniczne, w zwykły sposób, pod karą utraty „*distributiones quotidianae*”⁵⁸. Warunki wyżej wymienione należało wypełnić i przy odmawianiu brewiarza w chórze⁵⁹.

⁵⁶ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 1, 27.

⁵⁷ Por. Hilarius a Sexten, *De censuris*, 87;

D'Annibale, J., *Summula*, I, n. 374;

Ballerini-Palmieri, *Opus theol. morale*, VII, n. 389;

Lega M., *De delictis et poenis*, 244, n. 179.

⁵⁸ Por. c. 24, V, 11 in VI-o: „...Et tam canonici quam clerici ecclesiarum, in quibus distributiones quotidianae illis, qui horis intersunt canonicis, tribuuntur, si ad officia non venerint supra dicta, distributiones easdem amittant, sicut interdicto perderent non exstante, si divinis officiis non adessent”.

⁵⁹ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 319, n. 213: „Wreszcie w myśl przywileju Bonifacego VIII wolno jest codziennie

B. Kodeks prawa kanonicznego

O skutkach, jakie sprowadza ogólny interdykt miejscowy na duchownych, jest mowa w kanonie 2271, 1-o: „*Si interdictum fuerit locale generale et interdicti decreto aliud non caveatur expresse:*

1-o Permittitur clericis, dummodo non sit ipsi personaliter interdicti, omnia divina officia et sacros ritus in quacunque ecclesia aut oratorio privatim obire, ianuis clausis, voce submissa et campanis non pulsatis”;

Jeżeli rzucony został miejscowy interdykt ogólny, a w dekrete inaczej wyraźnie nie zaznaczono, to duchowni, o ile sami nie podlegają interdyktowi osobistemu, mogą odprawiać wszystkie nabożeństwa i obrzędy w każdym kościele i w każdej kaplicy, lecz tylko prywatnie, przy drzwiach zamkniętych, po cichu i bez dzwonięcia.

W myśl kanonu 2271, 1-o duchownym dozwolone jest, pod warunkiem, że nie są obłożeni interdyktem personalnym:

1. W kościele katedralnym, parafialnym lub jedynym w mieście udzielać sakramenty św., sprawować obrzędy święte, głosić słowo Boże, odprawiać egzekwie za zmarłych, w granicach, w jakich wolno wiernym uczestniczyć w wyżej wymienionych czynnościach.

Wszystkie powyższe czynności wolno wykonywać duchownym, ale pod warunkiem wykluczenia wszelkiej okazałości zewnętrznej (*sine ulla ritus sollemnitatem*). Z tej też racji, nie mogą oni odprawiać Mszy św. śpiewanej, Mszy „*pro sponsis*”, udzielać benedykcji małżeńskiej. Nabożeństwa żałobne (*exequiae*) należy odprawiać głosem przyciszonym i bez Mszy św. żałobnej (*sine Missa exequialis*). Naogół wszystkie obrzędy religijne sprawować bez śpiewu i okazałości w szatach liturgicznych; nie wolno dzwonić, grać na organach i innych instrumentach muzycznych (kan 2271, 2-o).

sprawować sakramentalia, ale tylko wewnątrz kościoła i klasztoru i tylko dla kleru i dla zakonników, bo ludowi wstęp do kościoła jest wzbroniony i skutkiem tego udziału brać on nie może w sakramentaliach”.

2. W pozostałych kościołach i kaplicach dozwolone jest samym duchownym, przy drzwiach zamkniętych i powstrzymaniu się od dzwonięcia, przyciszonym głosem odprawiać nabożeństwa i sprawować wszystkie obrzędy Boże (kan. 2271, 1-o). Z tej racji kapłani mogą odprawiać cichą Mszę św., kanonicy recytować godziny kanoniczne. Niemniej jednak, liczne obrzędy faktycznie są zabronione, a mianowicie te wszystkie, których nie godzi się odprawiać bez uczestnictwa wiernych, np. chrzczyć, udzielać benedykcji małżeńskiej, odprawiać nabożeństw żałobnych i w ogóle te, odprawianie których nie jest bezwzględnie konieczne, jak np. przechowywanie Najśw. Sakramentu, w celu udzielenia błogosławieństwa itp.⁶⁰.

Ongiś dyskutowano nad tym, czy w wyżej wymienionych obrzędach mogą brać udział wierni, którzy nie są obłożeni interdyktem personalnym. Przeważała opinia łagodniejsza, zezwalając tym ostatnim, na branie udziału w nabożeństwach⁶¹. Obecnie Kodeks prawą kanonicznego wprowadza tu obostrzenie, nakazując odprawianie nabożeństw przy drzwiach zamkniętych (*ianuis clausis*), (kan. 2271, 2-o), to jest bez udziału wiernych⁶². Postanowienie powyższe należy tu-

⁶⁰ Por. Roberti F., *de delictis et poenis*, I, pars II, 431, n. 352; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 238, n. 1790; Augustine Ch., *A commentary...*, VIII, 206; Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 190, 191, n. 69; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 338, n. 307; Jombart E., *Interdit*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1468, 1469;

Cappello F., *De censuris*, 382, n. 471;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 371, dop. 27;

Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 288, n. 476.

⁶¹ Pogląd ten podzielał Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 209, 210;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 316, n. 212: „Za prawdziwsze uznajemy zdanie przeciwne, które nie przelewa tej koncesji na lud nie interdychowany, lecz zakaz rozciąga na wszystkich interdychowych i nie interdychowanych”.

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 310 sq., wyrażają pogląd surowszy, na poparcie którego przytaczają liczne dowody.

⁶² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 413, n. 352; Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 288, n. 476.

maczyć tym, że obecnie Kodeks zaradza potrzebie duchowej wiernych przez pozwolenie na odprawianie nabożeństw, w wymienionych w prawie kościołach (katedralnym, parafialnym lub jedynym w mieście). Jasnym jest, że nie mogą być usunięte z kościoła te osoby, które są konieczne do odprawienia właściwego nabożeństwa, np. kościelny, czy ministrant, który służy do Mszy św.

Nakaz odprawiania nabożeństw po cichu (sub missa voce), powoduje wykluczenie wszelkiego śpiewu.

Przez zakaz dzwonienia, należy rozumieć zakaz używania dzwonów do zwoływania wiernych, na nabożeństwo. Nie dotyczy ono natomiast dzwonienia na Anioł Pański, oraz wzywania wiernych na prywatne modły⁶³.

Przez duchownych, kan. 2271, 1-o, którym dozwolone jest branie czynnego udziału w nabożeństwach i obrzędach religijnych, należy rozumieć wszystkich, którzy posiadają tonsurę (kan. 108 § 1)⁶⁴, o ile nie zostali wykluczeni ze stanu duchownego przez dobrowolne wystąpienie lub wydalenie. Czy mogą brać udział w nabożeństwach także klerycy (seminarzyści) oraz nowicjusze w zakonach męskich? Kodeks prawa kanonicznego nie udziela dość jasnej odpowiedzi na to pytanie. Biorąc pod uwagę kanon 108 § 1, w którym zaznaczone jest, że przez duchownych rozumieć należy te osoby, które przyjęły przynajmniej pierwszą tonsurę, to zgodnie z zasadami interpretacyjnymi, wyrażonymi w kanonie 18, należy udzielić odpowiedzi negatywnej. W praktyce zwrócić należy uwagę przede wszystkim na wyrok lub dekret wymierzający interdikt. W nim bowiem najczęściej określany będzie zakres personalny interdiktu miejscowego. Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 2271 przyznaje przełożonym uprawnienie do oznaczenia zakresu personalnego tejże kary.

⁶³ Identycznie tę sprawę regulowało dawne prawo. Por. Opiełiński J., *O cenzurach kościelnych*, 315—319, n. 212;

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 204 — 211;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 2, n. 1—10, sect. 3.

⁶⁴ Por. Kan. 108 § 1: „Qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram mancipati sunt, clerici dicuntur”.

Kan. 2271. „*Si interdictum fuerit locale generale et interdicti decreto aliud non caveatur expresse:*”

Zresztą zakonnicę często posiadają przywileje, a więc i ten wypadek należy rozstrzygnąć w świetle posiadanych przywilejów. Co się zaś tyczy zakonnic, to sprawa jest tu prosta: zakonnice, kiedy odmawiają godziny kanoniczne, nie sprawują obrzędów religijnych, a wobec tego przepis ten nie ma do nich zastosowania⁶⁵.

Czy obowiązany jest do przestrzegania miejscowego interdyktu ogólnego przełożony, który go wymierzył? Odpowiedź na to pytanie uzależniona jest od rozstrzygnięcia kwestii, czy przełożony obowiązany jest do zachowywania prawa wydanego przez siebie? W odpowiedzi na to pytanie należy rozróżnić ustawy, które pochodzą od zbiorowego ciała ustawodawczego, jakim jest np. synod plenarny lub prowincjonalny oraz ustawy, których twórcą jest sam przełożony, działając w granicach przysługującej mu jurysdykcji.

W pierwszym wypadku przełożony jest obowiązany do zachowania prawa wydanego przez kolegium, np. przez synod plenarny. Racja jest w tym, że poszczególni członkowie danego kolegium, jako osoby fizyczne są niższymi (*inferiores*) w stosunku do całego kolegium, jako takiego. Stąd ustawy wydane przez to kolegium muszą oni uznawać za ustawy pochodzące od wyższego przełożonego i z tej racji im się podporządkować. Nie mogą oni traktować tych ustaw, jako własnych od siebie pochodzących, ponieważ każdy z nich sprawował tylko częściowo władzę prawodawczą⁶⁶. Zasada ta w pełni ma zastosowanie do interdyktu miejscowego wymierzonego przez synod prowincjonalny lub plenarny. Poszczególni biskupi zobowiązani są do przestrzegania tegoż interdyktu.

W drugim wypadku wszyscy kanoniści nauczają, że prawodawca nie jest obowiązany do przestrzegania ustaw karnych przez siebie wydanych, a w szczególności do podporządkowania się karom wymierzonym na podstawie tych ustaw. Racja jest w tym, że prawodawca przez nikogo nie może być

⁶⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 432, n. 352.

⁶⁶ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 363.

zmuszony do podporządkowania się ustawom, wydanym przez siebie: nie może być zmuszony przez siebie, ponieważ nikt siebie nie zmusza⁶⁷; nie może być zmuszony przez innych a to z tej racji, że nie ma nad sobą zwierzchnika i to w sensie bezwzględny, jeśli jest najwyższym prawodawcą (papież), lub względny, to jest, gdy działa w zakresie przyznanych mu uprawnień. Zasada ta przede wszystkim dotyczy kar „*ferendae sententiae*”. Godność sprawowanego urzędu, jak też i dobro publiczne domaga się, ażeby ją zastosować i przy karach „*latae sententiae*”⁶⁸, oraz odnieść nie tylko do przełożonych, pojętych jako osoby fizyczne, ale i do kolegialnych ciał ustawodawczych⁶⁹.

W związku z powyższym należy odpowiedzieć, że przełożony, który wymierzył miejscowy interdykt ogólny, nie jest obowiązany w *zasadzie* do jego przestrzegania. Mówię w *zasadzie* ponieważ autorzy dochodzą do innego wniosku. I tak np. Opieliński pisze w tej sprawie: „Interdyktowi ogólnemu miejscowemu podpadają, z wyjątkiem Papieża, wszyscy, którzy na odnośnym terytorium przebywają: mieszkańcy krajowi i cudzoziemcy, świeccy i duchowni, również zakonnicy nawet exempti, jeżeli osobny przywilej wyjątku nie uzasadnia; nawet Biskup, który interdykt miejscowy nałożył, obowiązany jest przestrzegać go; bo taki interdykt dotyka miejscowość i jak daleko jej granice sięgają, tak daleko funkcji kościelnych sprawować nie wolno”⁶⁹. Pogląd ten między innymi podziela i Roberti⁷⁰. Zdaniem moim uzasadnić ten pogląd można jedynie tym, że przełożony, mocą prawa naturalnego, obowiązany jest do dania dobrego przykładu poddanym, w tym wypadku do działania takiego, jakiego wymaga się od członków społeczności. Z tej racji, jak to wszyscy kanoniści

⁶⁷ Por. S. Thomas, *Summa Theol.*, I—II, q. 96, art. 5, ad 3.

⁶⁸ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 363, dop. 2, 5.

Suarez F., *De legibus*, I, III, c. 35, n. 15—19.

⁶⁹ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 310, n. 204.

⁷⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 432, n. 352: „Qui interdictum irrogaverit et ipse aliqua ratione observare debet ut subditos coerceat”.

nauuczają, prawodawca obowiązany jest podporządkować się niekarnym ustawom przez siebie wydanym, a których zachowywanie przez wszystkich, z punktu widzenia dobra ogólnego, jest konieczne, np. ustawom unieważniającym⁷¹. Wymaga tego porządek społeczny, honor przełożonego i dobro podwładnych, jak to niejednokrotnie podkreślali papieże⁷² i sobór Trydencki⁷³. Różnica uwidacznia się między autorami tylko w wyszukaniu podstawy i racji takiego podporządkowania się prawodawcy własnym ustawom⁷⁴. Jedni mniemają, że prawodawca zobowiązany jest wprost i bezpośrednio na mocy własnej ustawy, ponieważ ustawa wydana została dla

⁷¹ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 364; i dop. 1;

S. Thomas, *Summa Theol.*, I—II, q. 96, art. 5, ad 3;

Suarez F., *De legibus*, l. III, c. 35, n. 4, 5, 24;

Van Hove A., *Commentarium Lovaniense*, tomus II, *De legibus ecclesiasticis*, Mechliniae 1930, n. 203, ad 3;

Reiffenstuel, A., *Jus canonicum*, lib. I, tit. 2, n. 271.

⁷² Św. Izydor w Lib. III Sententiarum, de summo bono, c. 53 c. 2, D. IX: „Justum est principem legibus obtemperare suis. Tunc enim jura ab omnibus custodienda existimet, quando et ipse illis reverentiam praebet. (Justum est). Principes legibus teneri suis, nec in se convenit, posse damnare jura, quae in subiectis constituunt. Justa est enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur”.

Por. także c. 20, C. XII 1; c. 6, X, I, I, 2, gdzie papież Innocenty III tak powiada: „Quum omnes unum corpus simus in Christo, singuli autem alter alterius membra, non debent maiores minoribus, aut seniores junioribus invidere, sed omnes, qui in una Ecclesia uni Domino famulantur, pari gaudeant libertate, quum pondus et pondus, mensura et mensura utramque abominabile sit apud Deum, et evangelicus paterfamilias pari mercede primos vineae suae operarios remuneravit et extremos. ... Quum igitur quod quisque juris in alterum statuit ipse debeat uti eo, et sapientis dicat auctoritas: „Patere legem quam tu ipse tuleris”, fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus...”

⁷³ Por. Conc. Trident. sess. XIV, c. 1 de ref.: „Totius familiae domini status et ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite”.

⁷⁴ Por. Michiels G., *Normae generales*, I, 364, 365;

Van Hove A., *De legibus*, n. 204, 205.

społeczności, której od jest częścią⁷⁵. Inni natomiast dopatrują się tego obowiązku nie w ustawie wydanej przez prawodawcę, ale w prawie naturalnym zobowiązującym, ażeby część upodobniła się do całości; jest to zobowiązanie pośrednie, oparte na zasadach słuszności naturalnej nakazującej i przełożonemu podporządkować się temu, co on uznał za konieczne lub pożyteczne dla dobra ogólnego. Argumenty wyżej przytoczone uzasadniać mogą pogląd, że do przestrzegania ogólnego interdyktu miejscowego zobowiązany jest także zwierzchnik, który go wymierzył⁷⁶.

2. W *niebezpieczeństwie śmierci* (in periculo mortis) duchowni obowiązani są do udzielenia umierającemu sakramentów św. i sakramentaliów (2270 § 1)⁷⁷. Przy sprawowaniu powyż-

⁷⁵ Pogląd ten wypowiada Suarez F., *De legibus*, 1. III, c. 35, n. 11: „Omnis potestas legislativa est a De principaliter... Unde licet homo immediate legem ferat, in eo actu se gerit ut minister et dispensator Dei...; ergo intentio et voluntas principis ferentis legem debet conformari intentioni Dei dantis potestatem: imo efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei quam particularis legislatoris. Deus autem... vult legislatorem humanum non habere potestatem ad ferendas leges, nisi cum universali obligatione illarum quam totam rempublicam ut constantem ex corpore et capite comprehendat: ergo. Probatur minor ex ipsa necessitate communis boni ad quod haec potestas ordinatur: datur enim in aedificationem, non in destructionem. Quod autem ad huiusmodi bonum commune pertineat, potestatem hanc ita esse datam principi, ut licet in potestate eius sit legem ferre (vel abolere), si tamen feratur universalis sit, et ipsum comprehendat, declarant sufficienter testimonia Scripturae (cfr. v. g. Mt. XXIII), et rationes adductae, et communis sensus non solum Patrum, sed etiam Philosophorum”.

⁷⁶ Tego zdania są: Reiffenstuel A., *Jus can.*, lib. I, tit. 2, n. 272; Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. I, tit. 2, n. 36; Salmanticenses, *De legibus*, c. 3, n. 38 sq.;

Michiels G., *Normae generales*, I, 365: „licet enim legislatoris obligatio in casu quoad obiectum seu materiam circumscribatur lege ab ipso statuta, quoad causam formalem tamen in solo jure naturali et divino fundatur”.

⁷⁷ Por. Kan. 2270 § 1. „Interdictum locale sive generale sive particulare non vetat morientibus Sacramenta et Sacramentalia, servatis servandis, ministare, sed prohibet in loco quodlibet divinum officium

szych sakramentów czy sakramentaliów należy zachować przepisy obowiązujące w czasie interdyktu (kan. 2271—2-o), czyli wszystkie czynności wykonywać po cichu, bez okazałości zewnętrznej⁷⁸. Wiatyk zanosi się prywatnie⁷⁹.

3. *Poza miejscem objętym interdyktem duchowni*, jeśli nie są obłożeni interdyktem personalnym, mogą odprawiać wszystkie nabożeństwa i obrzędy religijne w uroczystej formie (sollemnes ritus peragere), bez uprzedniego uzyskania absolucji od interdyktu lub zadośćuczynienia. Do takiego wniosku doprowadza nas kan. 2276, który zezwala na przyjmowanie sakramentów i sakramentaliów tym, którzy nie są osobiście w interdykcie i to bez uzyskania absolucji, bądź zadośćuczynienia. Analogiczne więc, duchowni mogą odprawiać wszystkie nabożeństwa i obrzędy kościelne⁸⁰.

vel sacrum ritum, salvis exceptionibus de quibus in § 2 hñus canonis et in can. 2271, 2272”.

⁷⁸ Por. kan. 2271 — 2-o: „W kościele katedralnym, w kościołach parafjalnych i w kościele, który jest jedynym w mieście, wolno odprawiać codzień jedną Mszę św., przechowywać Najświętszy Sakrament, udzielać chrztu, Komunii św., służyć spowiedzi, asystować przy zawieraniu małżeństw (bez benedykcji małżeńskiej), odprawiać nabożeństwa pogrzebowe (exequiae), z wykluczeniem wszelkiej okazałości zewnętrznej (sollemnitas), poświęcać wodę chrzcielną i oleje św., głosić słowa Boże; przy tych czynnościach zabroniony jest śpiew i wystawność w sprzętach, dzwonięcie, gra na organach i innych instrumentach muzycznych; Wiatyk należy do chorych zanosić prywatnie”.

Por. c. 11, X, IV, 1; c. 11, X, V, 38.

⁷⁹ W sprawie prywatnego zanoszenia Wiatyku do chorych por. Benedictus XIV, enc. „*Inter omniagenas*” 2 febr. 1744 § 23: „sacerdos stolam semper hebeat propriis copertam vestibus; in sacco seu bursa pyxidem recondat, quam per funiculos collo appensam in sinu reponat; et numquam solus procedat, sed uno saltem fidei, in defectu clerici associetur; Gasparri P. C. J. *Fontes*, I, 803, n. 339;

Por. S. C. de Sacramentis in Romana et aliarum, communionis infirmorum 5 ian. 1928, AAS, 1928, XX, 79.

⁸⁰ Por. Kan. 2276. „Kto jest objęty interdyktem miejscowym lub rzuconym na społeczność, lecz sam interdykt nie spowodował, ani też nie podlega innej cenzurze, może przyjmować sakramenta św. podług prawideł poprzednich kanonów bez absolucji od interdyktu i bez innego zadośćuczynienia”.

4. *Pogrzeb kościelny*. Według prawa Dekretalów w miejscu objętym interdyktem generalnym nie wolno było urządzać żadnego pogrzebu chrześcijańskiego⁸¹. Pozbawieni go byli wszyscy świeccy bez wyjątku: winni czy niewinni, dorośli czy dzieci, posiadający jak i pozbawieni rozumu. Krótko mówiąc, wszystkim, którzy zmarli na terenie objętym interdyktem odmawiano pogrzebu kościelnego⁸². Poza terytorium objętym interdyktem prawo nie zabraniało urządzania pogrzebu kościelnego tym, którzy nie byli personalnie dotknięci tą karą⁸³. Co się tyczy duchownych zmarłych w miejscu objętym interdyktem ogólnym, to jeśli nie byli osobiście w tej karze i nie dali powodu do wymierzania ogólnego interdyktu, a ponadto przestrzegali go, wolno ich było, na podsta-

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, II, 432, n. 352.

Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 239, n. 1790;

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 89;

⁸¹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 237, n. 228;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 1;

Kober F., *Das Interdikt* w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 333 sq.;

Thomassin L., *Vetus et nova ecclesiae disciplina*, Paris 1668, P. III, lib. 1, cap. 65, n. 8;

Rituale Romanum De exequiis, lib. III, tit. 28 de sepult.; Interdykt rzucony na miasto Adrię nie zabraniał pogrzebu, zabraniał tylko uroczystego pogrzebu kościelnego. Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 237, dop. 554.

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 327, n. 218: „W czasie interdyktu miejscowego ogólnego, pogrzeb kościelny wzbroniony jest na całym terytorium interdykowanym dla wszystkich bez różnicy...”

⁸² Por. c. 11, X, V, 38: „...Licet autem per generale interdictum denegetur omnibus tam unctio, quam sepultura ecclesiastica...”

Schmalzgrueber F., *Jus eccles.* lib. V, tit. 39, n. 369 sq.;

Kober F., *Das interdikt* w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 336 sq.;

Reiffenstuel A., *Jus can.* lib. V, tit. 39, n. 212.

⁸³ Por. c. 16, V, 11 in VI-o;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 327, n. 218: „Zwioki atoli niewinnych, którzy specjalnie interdykowani nie są, zawiezione być mogą na miejsce interdyktowi niepodlegające i tam w ziemi poświęconej pochowane, tak samo jak niewinnym żyjącym wolno opuścić miejsce interdykowane i gdzie indziej w nabożeństwie uczestniczyć”.

wie przywileju pochować na cmentarzu lub w kościele⁸⁴, lecz bez okazałości zewnętrznej (*sine solemnitatibus*)⁸⁵.

Kodeks prawa kanonicznego, w kanonie 2271 2—o, zezwala na pogrzeb kościelny w czasie trwania miejscowego interdaktu ogólnego. Prawodawca w wymienionym kanonie zaznacza: jeżeli rzucony został miejscowy interdakt ogólny, a w dekrecie inaczej nie zarządono, to w kościele katedralnym,

⁸⁴ Por. c. 11, X, V, 38: „... concedimus tamen ex gratia, ut clerici decedentes, qui tamen servaverint interdictum, in coemeterio ecclesiae sine campanarum pulsatione, cessantibus solennitatibus omnibus, cum silentio tumulentur”.

c. X, V, 33, § 3 „Quodsi Templarii vel Hospitalarii ad ecclesias venerunt interdictam, non nisi semel in anno ad ecclesiasticum officium admittantur, nec tunc ibi sepeliantur corpora defunctorum”.

c. 8, V, 7 in VI-o.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 237, n. 228;

Kober F., *Das Interdikt*, l. c. 338 sq.;

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. III, tit. 1, n. 19;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 37, 328, n. 218: „Przez clericos rozumieją się nie tylko duchowni świeccy począwszy od tonsurowanych, ale także zakonnicy obojga płci, którzy, gdy chodzi o favores, również zaliczają się do clericis... Niektórzy uczeni mniemali, że pogrzeb może się odbyć tylko na cmentarzu a nie w kościele, opierając się na słowach przywileju: „in coemeterio ecclesiae”. Lecz dziś ogólnie zgadzają się, że wolno chować także w kościele, bo przez „coemeterium” rozumie się nie tylko cmentarz, lecz każde miejsce do chowania umarłych przeznaczone. Powyższy zakaz odprawiania pogrzebu kościelnego w czasie interdaktu rozciąga się także na święta uroczyste, wśród których dozwolone są officia divina z przypuszczeniem ludu. Bo pogrzeb kościelny jest aktem od officia divina niezależnym; dlatego choć ostatnie dozwolone są, nie dozwolony jest równocześnie pogrzeb kościelny”.

⁸⁵ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 327, n. 218: „Po zniesieniu zaś interdaktu ciała wszystkich tych, którzy w czasie interdaktu na nieświęconym miejscu pochowani byli, mogą być przeniesione i pogrzebane na cmentarzu w ziemi poświęconej. Gdyby kto mimo interdaktu w ziemi poświęconej był pochowany, tego odkopywać nie potrzeba, bo prawo to nie o interdetykowanych, lecz tylko o ekskomunikowanych przepisuje, jakkolwiek ci, którzy chowają ciężko grzeszą i w niektórych razach w kary kościelne popadają”.

w kościołach parafialnych i w kościele, który jest jedynym w mieście, wolno odprawiać codziennie jedną Mszę św., przechowywać Najświętszy Sakrament, udzielać chrztu, Komunii św., słuchać spowiedzi, asystować przy zawieraniu małżeństw (bez benedykcji małżeńskiej), odprawiać nabożeństwa pogrzebowe — „mortuorum exequiae”, jednakże z wykluczeniem wszelkiej okazałości zewnętrznej, to jest bez śpiewu, gry na organach i innych instrumentach muzycznych oraz bicia w dzwony. W związku z powyższym wolno jest odprawiać cichą Mszę św. żałobną, odmówić egzekwie, nie wyłączając „Libera”⁸⁶.

Kodeks prawa kanonicznego jest o wiele łagodniejszy w porównaniu z dawnym prawem.

3. Skutki dotyczące sprawców

W myśl kan. 2338 § 4 *personalnie* ukarani interdyktem i to „*ipso facto*” są ci, którzy stali się *przyczyną* wymierzenia interdyku lokalnego⁸⁷. Pod pojęciem „*causam dederunt*” należy rozumieć tych wszystkich, którzy byli sprawcami lub współsprawcami przestępstwa, to znaczy, po porozumieniu się współ-

⁸⁶ Por. Coronata M. C., *De delictis et poenis*, 239, n. 1790. dop. 4: „Utrum Missa exsequialis lecta ad exequias requiratr videtur affirmative respondendum saltem si de ritu, completo exequiarum sermo sit et proinde dicemus Missam exsequialem permitti tempore interdicti; Difficile intelligitur qua ratione excludendum sit Libera, cum saltem eius recitatio essentialis ritui exsequiarum videatur, unde si Augustine, l. c. VIII, 206—207 dicit exsequias faciendas esse sine Libera, sed iuxta rubricas, contradictiorum videtur quod affirmat”.

Coronata M. C., *De locis et temporibus sacris*, 258—260, n. 250; 260, n. 250;

Augustine Ch., *A commentary...* VIII, 206, 207.

⁸⁷ Por. Kan. 2338 § 4: „Qui causam dederunt interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium, sunt ipso facto personaliter interdicti”.

nie popełnili przestępstwo (kan. 2209 § 1), albo występując jako podżegacze lub pomocnicy byli główną przyczyną popełnienia tegoż (kan. 2209 § 3), czyli gdyby nie ich czynność, przestępstwo nie byłoby popełnione. Do nich nie zalicza się tych, którzy ułatwiali popełnienie przestępstwa (kan. 2209 § 4), albo po popełnieniu przestępstwa udzielili pomocy lub okazali życzliwość (kan. 2209 § 7)⁸⁸.

Kodeks prawa kanonicznego nawiązuje w tej mierze do dawnego prawa. Zgodnie z Sext, V, 11, 16, ci, którzy stali się powodem wymierzenia interdyktu ogólnego miejscowego, zaciągali „*ipso facto*” interdykt osobisty. W związku z tym nie tylko w miejscu obłożonym interdyktem, ale także i poza nim, nie mogli uczestniczyć (*participare*) w obrzędach i nabożeństwach odprawianych w kościele⁸⁹.

W myśl Kodeksu prawa kanonicznego osobiście obłożeni interdyktem:

1. Nie mogą sprawować i udzielać sakramentów św. i sakramentaliów, chyba że zajdą okoliczności przewidziane w kan. 2261; nie mogą odprawiać nabożeństw (*divina officia*) i brać w nich udziału, z wyjątkiem słuchania słowa Bożego; od biernego udziału nie potrzeba ich usuwać; czynnego — należy ich pozbawić, jeśli zapadł na nich wyrok skazujący lub stwierdzający a także, gdy notorycznie wiadomo, że podlegają in-

⁸⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars. II, 432, 433, n. 352.

⁸⁹ Por. c. 16, V, 11 in VI-o: „Si sententia interdicti proferatur in clericum: non intelligitur, nisi aliud sit expressum in ea, interdictus populus, nec etiam e converso. Unde uno interdicto ipsorum alius licite admittitur ad divina. Ceterum quum propter delictum domini vel rectoris est civitas interdicta, cives eiusdem, qui culpabiles non existunt, (dummodo et ipsi propter dominum vel rectorem puniendum in eis non fuerint interdicti), possunt extra ipsam licite interesse divinis. Quum vero, alicuius terrae populus interdicto notatur: singulares ex eo personae, quas interdictas esse constat, ne sententia effectu careat, quum divinarum auditio et sacramentorum perceptio populo ut universis non competant, non debent alicubi, (casibus expressis a iure duntaxat exceptis), audire divina vel ecclesiastica recipere sacramenta”.

terdyktowi (kan. 2275, 1-o); nie mogą przyjmować sakramentów i sakramentaliów (kan. 2260 § 1); nie mogą być promowani do święceń (kan. 2265 § 1, 3-o); nie wolno im wybierać, prezentować, wyznaczać (nominare), a także nie mogą osiągnąć godności, urzędu, beneficium, pensji i innych obowiązków, ani też dostąpić łaski i uzyskać dyspensy (kan. 2265 § 1-2); pozbawieni są także pogrzebu kościelnego, w myśl kanonu 1240 § 1, 2-o (kan. 2275, 4-o).

Podkreślić należy, że obłożeni interdyktem osobistym zobowiązani są do stałego przestrzegania tejże kary. Do nich nie ma zastosowania kan. 2232 § 1, w myśl którego uwolnieni są od zachowania cenzury z powodu grożącego im zniesławienia. Interdykt lokalny suponuje przestępstwo najczęściej notoryczne (plerumque notorium) i naogół w wyroku czy w dekreście wymierzającym te kary, sprawcy przestępstwa (auctores) są wyraźnie (expresse) wymienieni, tak że w żaden sposób nie mogą się usprawiedliwiać od zachowania interdyktu na skutek grożącego im zniesławienia. Podlegają z tej racji wszystkim następstwom, jakie są związane z wydaniem wyroku skazującego lub stwierdzającego⁹⁰.

3. Obłożeni osobistym interdyktem zobowiązani są do przestrzegania powyższej kary nie tylko na terytorium, na który nałożony został ogólny interdykt miejscowy, lecz także i poza tym terytorium, albowiem w myśl kan. 2269 § 2 interdykt osobisty (interdictum personale) dotyka bezpośrednio osobę i wiąże ją wszędzie — „interdictum personale sequitur personas ubique” (kan. 2269 § 2)⁹¹.

V. Sankcje karne

1. Dawne prawo.

Nieprzestrzeganie interdyktu ogólnego miejscowego, od najdawniejszych czasów uważane było w Kościele za duże prze-

⁹⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 433, n. 352; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 243, n. 1796.

⁹¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, n. 433.

stępstwo⁹². Dopuszczający się pogwałcenia interdyktu ogólnego miejscowego, bez względu na to, czy to byli duchowni (clerici), czy świeccy, swoim nieposłuszeństwem wyrządzali wielką zniewagę władzy kościelnej i naruszali karność kościelną⁹³, a ponadto uniemożliwiali osiągnięcie celu zamierzonego poprzez nałożenie interdyktu⁹⁴. Dodać należy, że obowiązek zachowania interdyktu miejscowego ogólnego ciążył na wszystkich wiernych zarówno duchownych, jak i świeckich „sub gravi”⁹⁵.

⁹² Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, n. 230;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 2, 3; disp. XXXIV, sect. 4, 5; disp. XXXV, sect. 1, n. 10 sq.; sect. n. 5;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, lit. 39, n. 389;

Reiffenstuel A., *Jus can.*, lib. V, tit. 39, n. 216—225;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 330, n. 219, 220.

⁹³ Por. c. 5, X, I, 4, w którym papież potępia zwyczaj, na podstawie którego nie zachowywano nałożonego interdyktu: „Quum inter vos ex una parte, et canonicos sancti Petri de Curia ex altera, super eo quod dicti canonici sancti Petri generale interdictum a venerabili fratre nostro episcopo vestro, vel a vobis in civitate Cenomanensi positum non servabant... allegans de consuetudine antedicta, quod in generali etiam interdicto licitum erat eis, pulsatis campanis, alta voce, interdictis tamen et excommunicatis exclusis, divina officia celebrare. Nos igitur cognito quod ex tali consuetudine, si qua foret, dirumperetur nervus ecclesiasticae disciplinae, ipsam de consensu fratrum nostrorum penitus duximus irritandam, quum non consuetudo, sed corruptela potius sit censenda.

c. 1, V, 10 in Clem.: „Ex frequentibus praelatorum quaerelis accepimus, et nos ipsi experientia certa probavimus in minoribus constituti, quod plerumque religiosi dirumpendo nervum ecclesiasticae disciplinae, civitatum, terrarum et aliorum locorum generalia interdicta praesumptione damnabili violare praesumunt. Nos... mandamus quatenus religiosi quicunque tam exempti quam non exempti, cuiuscumque ordinis et condicionis existant.. observare.. alioquin non servantes excommunicationis sententiae hoc ipso volumus subiacere”

⁹⁴ Por. Clemens XI, Const. „Alias cum”, 5 oct. 1709, § 1;

Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, I, 531, n. 268.

⁹⁵ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 4, n. 1; sect. 5 n. 1;

Kober F., *Das Interdikt* w Archiv f. k. K., tom 22, 37;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, n. 230: „...grave delictum ecclesiasticum committunt”.

Jeśli chodzi o sankcję karną na łamiących interdykt miejscowy ogólny, to dawne prawo rozróżniało świeckich i duchownych. Co się tyczy pierwszych, to ani prawo dawne, ani dyscyplina obowiązująca tuż przed Kodeksem prawa kanonicznego nie przewidywała specjalnej kary poza wypadkiem, kiedy ktoś nakazywał lub zmuszał do udzielenia pogrzebu chrześcijańskiego imiennie obłożonemu interdyktem personalnym. Za tego rodzaju przestępstwo *Dekretaly* przewidywały karę *ekskomuniki*, zaciąganej „*ipso facto*”⁹⁶. Podobnie

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 330, n. 219: „Osoby duchowne dopuszczają się grzechu ciężkiego, gwałcąc interdykt miejscowy przez publiczne przy drzwiach otwartych odprawianie nabożeństwa kościelnego, przez sprawowanie Sakramentów św. i przez odprawienie pogrzebu kościelnego, z wyjątkiem tych przypadków, które prawo wymienia. Atoli parvitas materię chroni od grzechu śmiertelnego, np. gdyby drzwi kościoła przez krótki tylko czas otworne były. — Osoby świeckie grzeszą ciężko, gwałcąc interdykt miejscowy, w potrójnym kierunku: a) przez to, że duchownych do odprawiania nabożeństwa kościelnego (*officia divina*) zmuszają albo przeszkadzają w wykluczeniu z nabożeństwa tych, którym w nim uczestniczyć nie wolno; b) że przyjmują zakazane sakramenta; c) że odprawiają pogrzeb na miejscu interdykowanym albo innych do tego zmuszają. — Uczeni nie zgodni są pod tym względem, czy ciężko grzeszy osoba świecka, niewinna i osobiście nie interdykowana, jeżeli tylko obecna jest na kościelnym nabożeństwie. Jedni twierdzą, że tak jest, ponieważ obecność taka jest *materia gravis*; inni za św. Alfonsem z wszelkim prawdopodobieństwem przeczą temu i poczytują taką obecność za grzech mały, bo przestrzeganie interdyktu miejscowego szczególnie do duchownych należy”.

Por. S. Alphonsus, *Theol. Moral.*, 1. VII, n. 336.

Lega M., *De delictis et poenis*, 242, n. 176: „*Interdictum vero cuiusque speciei gravem continet prohibitionem quam observare sub gravi iubeantur omnes ad quos spectant*”.

⁹⁶ Por. c. 1, III, 7. in Clem.: „*Clemens V in concilio Viennensi. „Eos qui proprie temeritatis audacia defunctorum corpora, non sine contemptu clavium ecclesiae, in coemeteriis interdicti tempore, in casibus non concessis a iure, vel excommunicatos publice, aut nominatim interdictos, vel usuarios manifestos scienter sepelire praesumunt, decernimus ipso facto excommunicationis sententiae subiaccere, a qua nullatenus absolvantur, nisi prius ad arbitrium dioecesani episcopi eis, quibus per praemissa fuerit iniuria irrogata, satisfactionem*

karą ekskomunikacji „*ipso facto*” i to nawet zastrzeżonej papieżowi Dekretały ścigały możnowładców, zmuszających podwładnych do łamania interdaktu miejscowego⁹⁷. Pius IX w konst. „*Apostolicae Sedis*” przewidywał karę ekskomunikacji „*latae sententiae*” nie zastrzeżoną nikomu, na zmuszających do udzielenia pogrzebu kościelnego imiennie obłożonych interdaktem⁹⁸.

Natomiast, jeśli chodzi o duchownych dopuszczających się tego przestępstwa, prawo dawne postępowało z nimi surowiej, niż ze świeckimi⁹⁹. I tak, duchowni, którzy byli osobiście

exhibuerint competentem, nullo eis circa praemissa exemptionis vel quovis alio privilegio, sub quacunque forma verborum concessio, aliquo aliter suffragante”.

⁹⁷ c. 2, V, 10 in Clem. „...excommunicationis sententia „a qua per sedem duntaxat apostolicam possint absolvi, sacro aprobante concilio innodamus” Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 5, n. 13;

Reiffenstuel A., *Jus can.*, Lib. V, tit. 39, n. 225.

Kober F., *Das Interdikt* w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 38;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, n. 231;

⁹⁸ Por. Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 24, n. 552: „§ IV. n. 1. Excommunicationi latae sententiae nemini reservatae subiacere declaramus: 1. Mandantes seu cogentes tradi Ecclesiasticae Sepulturae haereticos notorios, aut nominatim excommunicatos vel interdictos”.

Lega M., *De delictis et poenis*, 243, n. 177.

Opieliński, *O cenzurach kościelnych*, 332, n. 220.

⁹⁹ Por. c. 1, X, I, 5;

c. 18, X, V, 31, w którym to przepisie prawnym papież Grzegorz IX, przewiduje karę suspensy „ab officio et beneficio” oraz pozbawienie jurysdykcji na duchownych nie przestrzegających interdaktu miejscowego. „Quia vero, ubi magis exceditur, ibi est severius vindicandum, mandamus, quatenus omnibus, quos praedictus episcopus in supra dicta beneficia, praebendas et dignitates intrusit, non solum a beneficiis ipsis, praebendis et dignitatibus, verum etiam ab aliis beneficiis, si qua obtinent, et ecclesiis prorsus amotis, tam praesumptores eosdem, quam omnes alios, qui praefatum interdictum damnabiliter violarunt, suspendas auctoritate apostolica ab officio et beneficio. Illos quoque, quos in personas et res praedictorum canonicorum, praelatorum et clericorum manus temerarias constiterit extendisse, ad nostram venire compellas praesentiam, pro meritis sententiam recepturos, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis”.

obłożeni tą karą, jeżeli wykonywali czynności wypływające ze święceń¹⁰⁰, lub jeżeli nie będąc w osobistym interdycie, świadomie odprawiali nabożeństwa w miejscu objętym interdyktem, zaciągali nieprawidłowość (irregularitatem)¹⁰¹. Ponadto duchowni karani byli interdyktem zabraniającym wstępu do kościoła (ab ingressu ecclesiae), i to mocą samego prawa, przyczym kara ta zastrzeżona była temu, kto wymie-

¹⁰⁰ Por. c. 1, V, 11 in VI-o: „Si quis autem iudicum huiusmodi constitutionis temerarius exstiterit violator: per mensem unum ab ingressu ecclesiae et divinis officiis noverit se suspensum... Et haec eadem in suspensionis et interdicti sententiis volumus observari. Caveant autem ecclesiarum praelati et iudices universi, ne praedictam poenam suspensionis incurrant; quoniam, si contigeret eos sic suspensos divina officia exsequi sicut prius, irregularitatem non effugient iuxta canonicas sanctiones, super qua non nisi per summum Ponticem poterit dispensari”.

c. 20, V, 11 in VI-o: „Is, cui est ecclesiae interdictus ingressus quum sibi per consequens conseatur in ipsa divinorum celebratio interdicta, irregularis efficitur, si contra interdictum huiusmodi divinis in ea se ingerat, in suo agens officio sicut prius. Talis quoque, si hoc interdicto durante decedat, non debet in ecclesia vel coemeterio ecclesiastico, nisi poenituerit, sepeliri”.

c. 1, II, 14 in VI-o.

Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 239, n. 231;

Kober F., *Das interdict* w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 39, 40;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 4, n. 21 sq.;

¹⁰¹ Por. c. 18, V, 11 in VI-o: „§ 1. Is vero, qui scienter in loco celebrat supposito interdicto, (nisi super hoc privilegiatus existat, aut a iure sit concessum eidem), irregularitatem incurrit, a qua nequit per alium, quam per Romanum Pontificem liberari, et adeo efficitur ineligibilis, quod nec ad eligendum cum aliis debet admitti”.

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 4, n. 14 sq.;

Lega M., *De delictis et poenis*, 243, n. 177;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 331, n. 219: Duchowni tak świeccy jak zakonni popadają w irregularitas, jeżeli w interdycie osobistym szczegółowym albo na miejscu nominatim interdycowanem wykonują funkcję duchowne, do których potrzebny jest ordo sacer”.

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 216, 217, 218;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 371, 372, 375.

rzył interdykt miejscowy¹⁰². Z kary tej mogli być zwolnieni dopiero po daniu satysfakcji przełożonemu, którego polecenie (rozkaz) przestąpili. Ponadto tracili przywilej, mocą którego, po śmierci mogli być pochowani w miejscu poświęconym, mimo trwania interdyktu¹⁰³. Następnie pozbawieni byli i to zarówno duchowni świeccy, jak i zakonnicy, czynnego i biernego prawa wyborczego lub postulacji¹⁰⁴. Jeżeli świadomie (praesumpserint) przyjęli święcenia od jakiegś osoby będącej w in-

¹⁰² Pius IX, Const. „*Apostolicae Sedis*”, § VI, n. 2. „*Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato iudice, vel a iure interdictis, aut nominatum excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica Sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint*”.

Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 30, n. 552.

Bonifacy VIII w c. 8, V, 7 in VI-o: „...Qui vero contra praesumpserint, praeter alias poenas a iure statutas ingressum ecclesiae sibi noverint interdictum, donec de transgressione huiusmodi ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserint, satisfecerint competenter”.

Lega M., *De delictis et poenis*, 243, n. 177;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 331, n. 220: „5. Ci, którzy z wiedzą divina w miejscu interdykowanym odprawiają, albo odprawianie ich powodują (celebrantes vel celebrari facientes), popadają ipso iure w interdykt ab ingressu ecclesiae, dopóki zadość nie uczynią”.

¹⁰³ Por. c. 11, X, V, 38: „...Licet autem per generale interdictum denegatur omnibus tam unctio quam ecclesiastica sepultura, concedimus tamen ex gratia, ut clerici decedentes, qui tamen servaverint interdictum, in coemeterio ecclesiae sine campanum pulsatione, cessantibus solennitatibus omnibus, cum silentio tumulentur”.

c. 20, V, 11, in VI-o: „...Talis quoque, si hoc interdicto durante decedat, non debet in ecclesia vel coemeterio ecclesiastico, nisi poenituerit, sepeliri”.

¹⁰⁴ Por. c. 18, V, 11, in VI-o: „...et adeo efficitur ineligibilis, quod nec ad eligendum cum aliis debebit admitti”.

c. 1, X, V, 1;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI 239, n. 231;

Lega M., *De delictis et poenis*, 243, n. 177;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 4, n. 16 sq.;

Kober F., *Das Interdikt* w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 40;

Reiffenstuel A., *Jus can.*, lib. V, tit. 39, n. 220;

terdykcie zabraniającym jej udzielania święceń (*interdicto a collatione ordinum*), zaciągali *suspensę „ipso facto”* od wykonywania czynności wypływających z przyjętych święceń. Gdyby nawet i w dobrej wierze przyjęli święcenia od osoby będącej w karze, o której mowa wyżej, to i wówczas nie mogli spełniać czynności święceń, dopóki nie uzyskali dyspensy¹⁰⁵.

Poza omówionymi karami „*latae sententiae*” duchowni naruszający interdykt miejscowy mogli być karani karami „*ferendae sententiae*”. Papież Grzegorz IX ustanawia sankcję *suspensy „ab officio et beneficio”* na duchownych świeckich¹⁰⁶. Papież Aleksander III (1159—1181) zezwala karać duchownych świeckich za naruszenie interdyktu miejscowego pozbawieniem beneficjum, a zakonników nakazuje umieścić w surowszym klasztorze¹⁰⁷.

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 331, n. 220: „Duchowni tak *saeculares* jak *regulares* oraz zakonnice tracą prawo głosu czynnego i biernego przy wyborach, jeżeli pogwałcili interdykt miejscowy”.

¹⁰⁵ Por. Pius IX, *Const. „Apostolicae Sedis, Gasparri, C. J. C. Fontes*, III, 30, n. 552.

¹⁰⁶ Por. c. 18, X, V, 31;

c. 7, X, V, 27: „...*Quaesivisti paeterea, qualiter puniri debeant clerici ac monachi vel moniales ecclesiarum conventualium, qui post latam interdicti sententiam in locis suppositis interdicto praesumpserunt hactenus, et adhuc etiam non verentur divina officia celebrare, quamvis propter hoc sint excommunicationis vinculo innodati. Ad hoc breviter respondemus, quod clerici, quia talia praesumpserunt, sunt ecclesiasticis beneficiis spoliandi; monachi vero vel moniales in arctioribus monasteriis ad peragendam poenitentiam detrudendi*”.

c. 1, V, 10 in Clem.: „...*circa interdictorum observantiam praedictorum, auctoritate sedis apostolicae vel a locorum ordinariis positurum... districte praecipiendo mandamus, quatenus religiosi quicumque etiam exempti quam non exempti, cuiuscumque ordinis existant quum cathedralem vel matricem seu parochialem loci ecclesiam illa viderint aut sciverint observare, ...alioquin non servantes excommunicationis sententiae hoc ipso volumus subiacere... Porro hanc sanctionem ad pendentia trahimus, non obstantibus privilegiis, conventionibus, statutis et consuetudinibus quibuslibet, quae contra praemissa aliquid praemissorum religionis ipsis in nullo volumus suffragari*”.

¹⁰⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 239, 240, n. 231;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris eccl.*, 94.

2. Kodeks prawa kanonicznego

Kodeks prawa kanonicznego przewiduje sankcje karne tylko na duchownych winnych świadomego przekroczenia nakazu przestrzegania interdyktu ogólnego miejscowego. W myśl kan. 2338 § 3 świadomie celebrujący lub zezwalający na odprawianie nabożeństw w miejscach objętych interdyktem miejscowym zaciągają „ipso facto” interdykt wzbraniający wstępu do kościoła (*interdictum ab ingressu ecclesiae*), z którego nie mogą być uwolnieni dotąd, dopóki nie uczynią zadość w sposób wystarczający, według uznania tego, którego wyrok zlekceważyli, nie przestrzegając interdyktu¹⁰⁸.

Zgodnie z kan. 985, 7-o, zaciągają nieprawidłowość (*irregularitatem*) ci wszyscy, którzy wykonują czynności święceń wyższych (*ordinis sacri*) zabronionych interdyktem miejscowym¹⁰⁹.

VI. W y g a ś n i ę c i e i n t e r d y k t u o g ó l n e g o m i e j s c o w e g o

Odpuszczenie interdyktu ogólnego miejscowego może być dokonane w podwójny sposób:

1. Jeśli interdykt jest cenzurą, wówczas tylko mocą absolucji, która może być udzielona także pod warunkiem rozwiązującym. Zwalniani są zawsze za pomocą absolucji ci, którzy stali się przyczyną wymierzenia interdyktu miejscowego, a w konsekwencji zaciągnęli osobisty interdykt¹¹⁰.

¹⁰⁸ Por. Kan. 2338 § 3. „*Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis interdictis vel admittentes ad celebranda officia divina per censuram vetita clericos excommunicatos, interdictos, suspensos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, interdictum ab ingressu ecclesiae ipso iure contrahunt, donec, arbitrio eius cuius sententiam contempserunt, congruenter satisfecerint*”.

¹⁰⁹ Por. kan. 985. „*Sunt irregulares ex delicto*”.

7-o. *Qui actum ordinis, clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt, vel eo ordine carentes, vel ab eius exercitio poena canonica sive personali, medicinali aut vindicativa, sive locali prohibiti*”.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, II, 432, n. 352;

¹¹⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 433, n. 353;

2. Jeśli interdykt jest karą odwetową (poena vindicativa), wygaśnięcie interdyktu może nastąpić z upływem czasu, na jaki zastał nałożony, albo z chwilą wypełnienia warunku rozwiązującego (conditio resolutive), albo mocą dyspensy, udzielonej przez właściwego przełożonego (a legitimo superiore). Ze względu na to, że w Kodeksie nie ma interdyktów miejscowych ogólnych „latae sententiae” zwolnienie (relaxatio) z tej kary zastrzeżone jest temu, kto wymierzył interdykt miejscowy ogólny¹¹¹.

Nigdy z tej kary nie może być zwolniony sprawca, mocą absolicji, czy dyspensy w zakresie wewnętrznym (in foro poenitentiae). Wyjątek stanowi interdykt personalny specjalny¹¹². Osobisty interdykt szczegółowy odpuścić można tylko przez absolicję, której udzielić może spowiednik, o ile interdykt nie jest „ab homine” lub zastrzeżony.

§ 5. Szczegółowy interdykt miejscowy

Szczegółowy interdykt lokalny może być wymierzony na kościół lub kaplicę (ecclesia vel oratorium; kan. 2272 § 3), kaplicę (sacellum) lub ołtarz (kan. 2272 § 2) i cmentarz (kan. 2272 § 1)¹.

Zanim rozpatrzemy szczegółowe postanowienia Kodeksu odnośnie interdyktu dotyczącego wyżej wymienionych miejsc, poświęcić należy kilka uwag ogólnym skutkom tejże kary.

¹¹¹ Por. Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 340, n. 310; Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVIII, sect. 2, n. 1, 2; Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom, 22, 42 sq.; Hilarius a Sexten, *De censuris*, 95; Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 398 sq.; Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 242, 243; Jombart E., *Interdit*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, 1472, 1473;

Cappello F., *De censuris*, 386, 387, n. 476, 477.

¹¹² Por. Roberti F., *De delictis*, I, 434, n. 353.

¹ Por. Kan. 2272 § 3: „Si latum fuerit in certam ecclesiam vel oratorium:”.

Kan. 2272 § 2: „Si interdictum fuerit coemeterium...”

I. Ogólne skutki szczegółowego interdymtu miejscowego

Szczegółowy interdymtu miejscowy powoduje następujące skutki:

1. *Odnosnie wiernych.* Szczegółowy interdymtu miejscowy dotyczy bezpośrednio miejsca, a pośrednio wiernych, pod którym to pojęciem należy rozumieć i duchownych². Wszyscy wierni narażeni są na znoszenie niedogodności (privationes), w postaci zabronienia, w miejscu objętym interdymtem, wszelkich nabożeństw i obrzędów św., z wyjątkiem przewidzianych dla kościołów parafialnych³.

2. *Odnosnie duchownych.* Duchownym, zabronione jest, w miejscach objętych interdymtem szczegółowym, odprawianie wszelkich nabożeństw i obrzędów religijnych, w granicach, które niżej będą omówione. Zakaz dotyczy nie tylko miejscowego duchowieństwa, lecz rozciąga się także na podróźnych, włóczęgów (peregrinos et vagos), jak też zakonników, posiadających przywilej exemptioni (kan. 2269 § 2), chyba że będą posiadali specjalny przywilej uprawniający ich do nieprzestrzegania szczegółowego interdymtu miejscowego⁴. Taki przywilej zdarza się bardzo rzadko.

Co się tyczy biskupów, to ma tu zastosowanie kan. 2227 § 2⁵.

3. *Odnosnie obłożonych interdymtem osobistym.* Ci, którzy stali się przyczyną szczegółowego interdymtu miejscowego, bez względu na to, czy to będą duchowni, czy świeccy, za-

Kan. 2272 § 1: „In interdicto locali particulari, si interdictum fuerit altare vel sacellum alicuius ecclesiae, nullum sacrum officium seu sacer ritus in eisdem celebretur”.

² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 434, n. 354;

³ Por. kan. 2271, 2-o;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 431, n. 352.

⁴ Por. Kan. 2269 § 2. „Interdictum personale sequitur personas ubique; locale non urget extra locum interdictum, sed in loco interdicto omnes etiam exteri aut exempti, excluso speciali privilegio, illud servare debent”.

⁵ Por. kan. 2227 § 2. „Nisi expresse nominentur, S. R. E. Cardinales sub lege poenali non comprehenduntur, nec Episcopi sub poenis latae sententiae suspensionis et interdicti”.

ciągają „*ipso facto*” osobisty interdykt i podlegają wszystkim skutkom wyżej omówionym⁶.

4. W *niebezpieczeństwie śmierci*. W niebezpieczeństwie śmierci (in periculo mortis) można i w miejscach objętych szczegółowym interdyktem miejscowym godziwie udzielać umierającym wszystkich Sakramentów i sakramentaliów (morientibus, kan. 2270 § 1)⁷. Z tej racji Roberti mniema⁸, że wolno także i w tych miejscach odprawiać Mszę św., ażeby przygotować Wiatyk dla umierających. Pogląd ten, moim zdaniem, należy uważać za słuszny. Wypadek powyższy będzie jednakże nadzwyczaj rzadkim, ponieważ w czasie trwania szczegółowego interdyktu miejscowego, niekoniecznie trzeba będzie korzystać z miejsc objętych tym interdyktem, ażeby chorym udzielić sakramentów, czy sakramentaliów.

5. *Zawieszenie interdyktu*. Kodeks prawa kanonicznego nie przeprowadza rozróżnienia między miejscowym interdyktem ogólnym a szczegółowym (kan. 2270 § 2). Z tej racji, przewidziane w kan. 2270 § 2 zawieszenie interdyktu w święta wyszczególnione w tym kanonie, ma zastosowania także i do interdyktu miejscowego szczegółowego. Zgodnie z powyższym, szczegółowy interdykt miejscowy ulega zawieszeniu w święta uroczyste: Bożego Narodzenia, Wielkiej Nocy, Zielonych Świąt, Bożego Ciała i Wniebowzięcia N.M.P. W powyższe święta dozwolone jest uroczyste odprawianie nabożeństw i obrzędów św. Jednakże i w te święta obowiązuje zakaz przewidziany w kan. 2270 § 1, udzielania święceń wyższych oraz uroczystego błogosławieństwa małżeńskiego⁹.

⁶ Por. Kan. 2338 § 4. „Qui causam dederunt interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium, sunt ipso facto personaliter interdicti”.

⁷ Por. Kan. 2270 § 1. „Interdictum locale sive generale sive particulare non vetat morientibus Sacramenta et Sacramentalia, servatis servandis, ministrare...”

⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 434, n. 354: „nisi fallimur, licet etiam in eisdem locis Missam celebrare ut Viaticum praebeatur morituris;”

⁹ Por. Kan. 2270 § 2. „In die Nativitatis Domini, Paschatis, Pentecostes, sanctissimi Corporis Christi et Beatae Mariae Virginis in coelum assumptae interdictum locale suspenditur, et prohibetur tantum collatio ordinum et sollemnis nuptiarum benedictio”.

6. *Skutki interdyktu poza miejscem.* Poza miejscem objętym szczegółowym interdyktem miejscowym wolno duchownym sprawować wszystkie obrzędy i nabożeństwa, a wierni mogą w nich brać udział, ponieważ zakaz wypływający z interdyktu ma charakter partykularny; dotyczy tylko miejsc objętych interdyktem szczegółowym i nie obowiązuje poza granicami tych miejscowości (kan. 2269 § 1). Wyjątek stanowią tylko przestępcy ukarani osobistym interdyktem szczegółowym (kan. 2269 § 2)¹⁰.

7. *Przestępstwa.* Przestępstwa, za które może być wymierzony szczegółowy interdykt miejscowy, są w zasadzie o wiele mniejsze od przestępstw stanowiących podstawę do wymierzenia ogólnego interdyktu miejscowego. Najczęściej wymierza się szczegółowy interdykt miejscowy za publiczną profanację miejsc świętych, by w ten sposób wymóc usunięcie zgorznienia wywołanego tym przestępstwem oraz przyczynić się do naprawy wyrządzonej w ten sposób szkody publicznej, często także w celu ukarania pewnej społeczności (coetus) lub rodziny posiadających półpubliczną, czy prywatną kaplicę i tym podobnie. Dodać tu należy, że niekoniecznym jest, aby przestępstwo było popełnione przez wszystkich członków społeczności. Wystarczy, by znaczna część była sprawcą głównym, czy współsprawcą tego przestępstwa, w myśl zasad, podanych w kan. 2209 § 1 — 3 lub, żeby przestępstwo było popełnione przez zwierzchnika tej społeczności.¹¹

Kodeks nie wymienia w części szczegółowej żadnego szczegółowego interdyktu miejscowego.

8. Skutki miejscowego interdyktu wymierzonego na kościół lub kaplicę

Prawodawca stosuje identyczne normy, jeśli chodzi o interdykt wymierzony na kościół lub kaplicę. Z tej racji należy je wspólnie omawiać.

¹⁰ Por. Kan. 2269 § 2. „Interdictum personale sequitur personas ubique; locale non urget extra locum interdictum...”

¹¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 435, n. 354;

1. Kościół

A. *Pojęcie*. Kościół (ecclesia) jest to budynek święty przeznaczony na służbę Bożą, w tym głównie w celu, by wszystkim wiernym służył do publicznego wykonywania kultu religijnego (kan. 1161).

Na pojęcie kościoła składa się: 1) budowla oddana przez konsekrację lub poświęcenie wyłącznie na wykonywanie kultu religijnego (odprawianie Mszy św., głoszenie kazań, administrowanie sakramentów); 2) budowla powyższa przeznaczona przede wszystkim dla ogółu wiernych do sprawowania publicznego kultu.¹²

B. *Podział*. Rozróżniamy kościoły katedralne, kolegiackie, konwentualne (kan. 1165 § 3, 1268 § 3), zależnie od tego, czy przy tych kościołach mieszkają i w nich spełniają obrzędy religijne, to jest odmawiają w chórze brewiarz, oraz odprawiają uroczystą Mszę konwentualną: kanonicy, kapituły katedralnej, kolegiackiej lub zakonnicy (communitas religiosorum). Kościół nazywamy parafialnym, jeśli jest przeznaczony na sprawowanie opieki duszpasterskiej, przez wyznaczonego duszpasterza, nad pewną częścią diecezji (por. kan. 216 § 1)¹³.

2. Kaplica

Nazwa. Kodeks, na określenie kaplicy, używa nazwy „*oratorium*”. Dawniej używano także określenia „*capella*”, stąd właśnie polska nazwa — *kaplica*.

A. *Pojęcie*. Kaplica jest to miejsce przeznaczone na służbę Bożą, lecz nie głównie w tym celu, aby służyło dla ogółu

¹² Por. Kan. 1161. „*Ecclesiae nomine intelligitur aedes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem omnibus Christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum*”.

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, ed. 4, Taurini-Romae 1951, II, 29, n. 729;

¹³ Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, II, 29—30, n. 730.

wiernych na publiczne wykonywanie czynności religijnych (kan. 1188 § 1)¹⁴.

Podobieństwo między kościołem, a kaplicą polega na tym, że obydwie budynki przeznaczone są na publiczne wykonywanie służby Bożej, różnica natomiast — że kościół ma służyć w pierwszym rzędzie ogółowi wiernych, podczas kiedy kaplica jest przeznaczona głównie dla pewnych tylko osób, rodzin lub społeczności¹⁵.

B. *Podział*. Kodeks prawa kanonicznego rozróżnia kaplice publiczne, półpubliczne i prywatne¹⁶.

a) *Kaplica publiczna* (oratorium publicum). Kaplica nazywa się publiczną, jeżeli jest przeznaczona głównie dla wygody (in commodum) jakiegoś stowarzyszenia, a nawet osób prywatnych, tak jednak, iż ogół wiernych ma do niej przynajmniej w czasie nabożeństw prawnie uzasadniony dostęp (kan. 1188 § 2, n. 1)¹⁷.

Prawo dostępu może być nabyte: przez zwyczaj, zadawnienie, układ, akt fundacyjny, przepis Stolicy Apostolskiej, nakaz ordynariusza.

Znakiem pewnym, że kaplica jest publiczną, jest otwarty dostęp dla wszystkich oraz nadanie kaplicy duchownemu, jako tytuł beneficjalny. Inne znaki, jak dzwonnica, stały ołtarz, tytuł czyli wezwanie pod którym jest poświęcona, mogą przysługiwać także kaplicom półpublicznym.

Do kaplic publicznych stosują się przepisy prawa, odnoszące się do kościołów (kan. 1191 § 1)¹⁸. W związku z tym, w ka-

¹⁴ Por. Kan. 1188 § 1. „Oratorium est locus divino cultui destinatus, non tamen eo potissimum fine ut universo fidelium populo usui sit ad religionem publice colendam”.

¹⁵ Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, II, 60, n. 761.

¹⁶ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars I, 435, n. 355; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, II, 61, 62, n. 762.

¹⁷ Por. 1188 § 2, 1-o. „Est vero oratorium: Publicum, si praecipue erectum sit in commodum elicuius collegii aut etiam privatorum, ita tamen ut omnibus fidelibus, tempore saltem divinatorum officiorum, ius sit, legitime comprobatum, illud adeundi;”

¹⁸ Por. Kan. 1191 § 1. „Oratoria publica eodem iure jure ecclesiae reguntur”.

plicy publicznej, którą ordynariusz oddał przez konsekrację lub poświęcenie na cele kultu publicznego, zgodnie z kan. 1155, 1156, wolno wykonywać wszystkie czynności święte, o ile nie sprzeciwiają się temu przepisy rubryk (kan. 1191 § 2)¹⁹

Wolno przeto w kaplicy publicznej odprawiać Mszę św., nabożeństwa czterdziestogodzinne, administrować sakramenta św. i sakramentalia. Można w nich również zyskiwać odpusty. Wyjątek stanowią czynności zastrzeżone z prawa proboszczowi, oraz obrzędy zabronione przepisami liturgicznymi. Tak np. w ostatnich trzech dniach Wielkiego Tygodnia nie wolno odprawiać uroczystych nabożeństw w kaplicach, w których nie przechowuje się Najśw. Sakramentu. W jakichkolwiek kaplicach wzbronione jest odprawianie uroczystych nabożeństw według rytu uproszczonego²⁰, w mocy pozostaje jednak zwyczaj prawny, pozwalający nawet w półpublicznych kaplicach zakonnych na odprawianie w Wielki Czwartek cichej Mszy św. celem udzielenia Komunii²¹.

Ordynariusz nie może później ograniczyć przyznanego prawa odprawiania świętych czynności w kaplicy publicznej, jeśli tego nie uczynił przy udzielaniu pozwolenia na jej budowę (por. kan. 1191, 1193 i 1194)²².

b) *Kaplica półpubliczna (oratorium semipublicum)*. Kaplica nazywa się półpubliczną, jeżeli jest przeznaczona na użytek (in commodum), jakiegoś zgromadzenia lub pewnego gro-

¹⁹ Por. Kan. 1191 § 2. „Quare in oratorio publico, dummodo auctoritate Ordinari ad publicum Dei cultum perpetuo per benedictionem vel consecrationem, ad normam can. 1155, 1156, dedicatum fuerit, omnes sacrae functiones celebrari possunt, salvo contario rubricarum praescripto”.

²⁰ Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, II, 62, 63, n. 765.

²¹ Por. *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. 1, a. 1899, 269; Sebastiani, *Summarium theologiae moralis*, ed. 4, n. 451, II; Leitner, *Handbuch des katholischen K. R.*, 343;

²² Por. Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, II, 63, n. 765. Noldin, *De sacramentis*, ed. 16, n. 200, 2.

na wiernych, podczas kiedy inni wierni nie mają do niej wolnego dostępu (kan. 118 § 2, n. 2)²³.

Półpublicznymi są kaplice seminariów duchownych, stowarzyszeń religijnych, przynajmniej zatwierdzonych przez ordynariusza miejscowego, konwiktów i hospicjów dla studentów, szpitali, ochron, więzień²⁴ itp.

W kaplicach półpublicznych prawidłowo erygowanych można odprawiać wszystkie nabożeństwa i czynności kościelne, o ile czegoś nie zabraniają rubryki lub zastrzeżenia ordynariusza (kan. 1193)²⁵.

c) *Kaplica prywatna (oratorium privatum seu domesticum)*. Przez kaplicę prywatną należy rozumieć kaplicę urządzonej w domu prywatnym, dla wygody pewnej tylko osoby lub rodziny (kan. 118 § 2, n. 3)²⁶.

Zezwolenie na stałe odprawianie Mszy św. w kaplicach prywatnych może dać jedynie Stolica Apostolska. O ile indult Stolicy św. inaczej nie przewiduje, to w kaplicach domowych, po uprzednim stwierdzeniu przez ordynariusza, że są odpowiednio urządzone, można odprawiać codziennie, za wyjątkiem świąt uroczystych, jedną tylko Mszę św. cichą; innych czynności kościelnych nie wolno w nich wykonywać (kan. 1195 § 1)²⁷.

²³ Por. Kan. 1188 § 2, „Est vero oratorium: 2-o Semi-publicum, si in commodum alicuius communitatis vel coetus fidelium eo convenientium erectum sit, neque liberum cuique sit illud adire”;

²⁴ Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, II, n. 766.

²⁵ Por. Kan. 1193. „In oratoriis semi-publicis, legitime erectis, omnia divina officia functionesve ecclesiasticae celebrari possunt, nisi obstant rubricae aut Ordinarius aliqua exceperit”.

²⁶ Por. Kan. 1188 § 2. „Est vero oratorium: 3-o Privatum seu domesticum, si in privatis aedibus in privatis aedibus in commodum alicuius tantum familiae vel personae privatae erectum sit.”

²⁷ Por. Kan. 1195 § 1. „In oratoriis domesticis ex indulto Apostolicae Sedis, nisi aliud in eodem indulto expresse caveatur, celebrari potest, postquam Ordinarius oratorium visitaverit et probaverit ad normam can. 1192, § 2, unica Missa, eaque lecta, singulis diebus, exceptis festis sollemnioribus; sed aliae functiones ecclesiasticae ibidem ne fiant.”

Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, II, 67—72, n. 769—

3. *Skutki*

Skutki interdyktu wymierzonego na kościół lub kaplicę podaje kan. 2270 § 1, w myśl którego zabronione jest naogół sprawowanie jakichkolwiek obrzędów i odprawianie nabożeństw — „*generatim prohibeantur quaevis officia divina et quicumque ritus sacri*”²⁸. Interdykt rzucony na kościół obejmuje również przyległe kaplice (*sacella contingua*, kan. 2273), ze względu na to, że kaplica łącznie z kościołem tworzą jedną całość w myśl zasady: „*accessorium sequitur principale*”. Nie dotyczy natomiast cmentarza okalającego kościół (kan. 2273)²⁹.

Skutki interdyktu szczegółowego miejscowego, wyrażające się w zakazie odprawiania wszelkich nabożeństw i obrzędów w miejscu objętym interdyktem, ulegają znacznemu ograniczeniu, jeśli chodzi o kościoły kapitulne lub parafialne. Innymi słowy, zasada powyższa dopuszcza wyjątki odnośnie kościołów kapitulnych i parafialnych.

a) W wypadku gdy interdyktem obłożony jest *kościół kapitulny, katedralny, czy kolegiacki*, a kapituła nie jest ukarana interdyktem, to jeśli dekret, wymierzający interdykt lokalny szczegółowy, inaczej nie postanawia (kan. 2271, 1-o), wolno jest duchownym, wyjątek stanowiąc obłożeni interdyktem osobistym, odprawiać ciche nabożeństwa (*voce submissa*) i obrzędy religijne przy drzwiach zamkniętych i nie używając

²⁸ Por. Kan. 2270 § 1. „*Interdictum locale sive generale sive particulare non vetat morientibus Sacramenta et Sacramentalia, servatis servandis, ministrare, sed prohibet in loco quodlibet divinum officium vel sacrum ritum, salvis exceptionibus de quibus in § 2 huius canonis et in can. 2271, 2272*”.

²⁹ Por. Kan. 2273. „*Interdicta civitate, interdicta quoque manent loca accessoria etiam exempta et ipsa ecclesia cathedralis; interdicta ecclesia, interdicta sunt sacella contingua, non vero coemeterium; interdicto sacello, non est interdicta integra ecclesia nec, interdicto coemeterio, interdicta est ecclesia ipsi contingua, sed interdicta sunt omnia oratoria in coemeterio erecta*”.

dzwonoń (kan. 2272 § 3, 1-o)³⁰. Powyższe zezwolenie, które w zasadzie rozciąga się na wszystkie obrzędy i nabożeństwa, faktycznie jest ograniczone do tych obrzędów i nabożeństw, które można odprawiać bez brania w nich udziału wiernych.

Powyższe zezwolenie nie ma zastosowania (*non viget*), jeśli w dekreście nakładającym interdykt postanowionym jest, że Mszę św. konwentualną należy odprawiać i odmawiać godziny kanoniczne, w innym kościele lub kaplicy (kan. 2272 § 3, 1-o).

Kodeks nie wspomina o kościołach *konwentualnych*. Cóż o tych ostatnich należy powiedzieć? Czy wyjątek powyższy ma zastosowanie także i do *kościół konwentualnych*? Roberti uważa³¹, że przez analogię należy zastosować kan. 2272 § 3, 1-o i do kościołów konwentualnych, aczkolwiek jeśliby taki wypadek miał miejsce, trudno przypuścić, ażeby był objęty interdyktem kościół konwentualny, a nie obłożona nim społeczność zakonna (*communitas*).

b) W wypadku rzucenia interdyktu na *kościół parafialny*, jeśli w dekreście inaczej nie postanowiono (kan. 2271, 2-o), wolno udzielać i przyjmować sakrament chrztu, Eucharystii, a w związku z tym wolno przechowywać Najśw. Sakrament, udzielać i przyjmować sakrament pokuty, małżeństwa. Wolno także codziennie odprawiać jedną Mszę św. błogosławić wodę używaną do chrztu i oleje św., przyczym, przy wyżej wymienionych obrzędach dozwolonym jest, by brał w nich udział lud (*assistere*). Ponadto wolno jest głosić słowo Boże i odpra-

³⁰ Por. Kan. 2271. „*Si interdictum fuerit locale generale et in interdicti decreto aliud non caveatur expresse:*

1-o *Permittitur clericis, dummodo non sint personaliter interdicti, omnia divina officia et sacros ritus in quacunque ecclesia aut oratorio privatim obire, ianuis clausis, voce submissa et campanis non pulsatis*”;

Kan. 2272 § 3. „*Si latum fuerit in certam ecclesiam vel oratorium:*

1-o *Si ecclesia fuerit capitularis nec interdictum sit Capitulum, valet praescriptum can. 2271, n. 1, nisi interdicti decretum praecipiat Missam conventualem celebrari et horas canonicas recitari in alia ecclesia aut oratorio*”;

³¹ Por. Roberti F., *Le delictis et poenis*, I, pars II, 436, n. 355.

wiać nabożeństwa pogrzebowe (peragere exequias defunctorum, kan. 2272 § 3, 2-o)³².

Uprawnienie powyższe nie przysługuje, jeśli dekret wyznaczy inny kościół do sprawowania obrzędów i nabożeństw parafialnych, na czas, przez jaki kościół będzie obłożony interdyktem miejscowym.

c) W wypadku, kiedy kościół jest jednocześnie *kapitulnym* i *parafialnym*, skutki, o których jest mowa pod a) i b), ulegają kumulacji³³.

III. Skutki interdyktu wymierzonego na ołtarz lub kaplicę

1. *Pojęcie*. Ołtarz (altare), jest to miejsce konsekrowane, na którym odprawiana jest ofiara Mszy św. Przez *kaplicę* (sacellum) należy rozumieć niewielkie pomieszczenie (parvus locus), poświęcone Bogu, w którym znajduje się ołtarz³⁴.

³² Por. Kan. 2272 § 3, „Si latum fuerit in certam ecclesiam vel oratorium:

2-o Si fuerit paroecialis, servetur praescriptum cit. can. 2271, n. 2, nisi interdicti decretum aliam ecclesiam pro interdicti tempore eidem substituat”.

Kan. 2271, 2-o In ecclesia vero cathedrali, ecclesiis paroecialibus vel in ecclesia quae unica sit in oppido, in iisque solis, permittuntur unius Missae celebratio, asservatio sanctissimi Sacramenti, administratio baptismis, Eucharistiae, poenitentiae, assistentia matrimonii, exclusa benedictione nuptiali, mortuorum exequiae, vetita tamen quavis sollemnitate, benedictio aquae baptismalis et sacrorum oleorum, praedicatio verbi Dei. In his tamen sacris functionibus prohibetur cantus et pompa in sacra suppellectili et sonitus campanarum, organorum, aliorumve instrumentorum musicalium; sacrum autem Viaticum ad infirmos privatim deferatur”.

³³ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 436, 437, n. 355;

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 240, 241, n. 1791;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 188—193, n. 68, 69.

³⁴ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 437, n. 356.

Ponieważ prawodawca stosuje te same normy dla ołtarza i kaplicy, dlatego należy je wspólnie omawiać.

2. *Skutki*. Interdykt wymierzony na ołtarz lub kaplicę, powoduje skutki przewidziane w kan. 2272 § 1, to jest zakaz odprawiania na ołtarzu, względnie w kaplicy, wszelkich nabożeństw lub obrzędów św. (nullum divinum officium aut sacer ritus in iisdem celebretur)³⁵. Zasada ta nie przewiduje żadnych wyjątków.

Zauważyć należy, że zgodnie z kan. 2273 interdykt wymierzony na kaplicę lub ołtarz, nie rozciąga się na kościół; wymierzony na ołtarz — nie dotyczy kaplicy³⁶.

IV. Skutki interdyktu wymierzonego na cmentarz

1. *Pojęcie*. Cmentarzem w znaczeniu ogólnym nazywamy miejsce przeznaczone na chowanie ciał zmarłych. W znaczeniu ścisłym, kościelnym, cmentarz jest miejscem świętym, prawnie przeznaczonym na chowanie ciał zmarłych wiernych (por. kan. 1165 i 1205 § 1)³⁷.

Kodeks prawa kanonicznego przeprowadza rozróżnienie między cmentarzem i kościołem i do obu stosuje odrębne zasady. Z tej racji, podobnie, jak interdykt rzucony na kościół, nie

³⁵ Por. Kan. 2272 § 1. „In interdicto locali particulari, si interdictum fuerit altare vel sacellum alicuius ecclesiae, nullum sacrum officium seu sacer ritus in eisdem celebretur”.

³⁶ Por. Kan. 2273. „... interdicto sacello, non est interdicta ecclesia...”

³⁷ Por. kan. 1154. „Loca sacra ea sunt quae divino cultui fidelium-ve sepulturae denotantur consecratione vel benedictione quam probati liturgici libri ad hoc praescribunt”.

Kan. 1205 § 1. „Cadavera fidelium sepelienda sunt in coemeterio quod, secundum ritus in probatis liturgicis libris traditos, sit benedictum, sive sollemni sive simplici benedictione ab iis data de quibus in can. 1155, 1156”.

In s a d o w s k i H., *Kościelne prawo pogrzebowe*, Włocławek 1930, 21—35;

W ó j c i k W., *Prawo cmentarne w Polsce od połowy XVI wieku*, w „Polonia Sacra”, 1958, Nr 2, 165—218.

dotyczy cmentarza, tak i odwrotnie, interdykt wymierzony na cmentarz, rozciąga się na wszystkie kaplice(oratoria), znajdujące się na nim (kan. 2273) — w myśl zasady, że część zawiera się w całości³⁸.

Inaczej natomiast tę sprawę regulowało dawne prawo. W myśl *Sext. V. 11. 17* interdykt wymierzony na kościół, rozciągał się także i na cmentarz przyległy, na którym nie można było chować zmarłych wiernych³⁹.

2. *Skutki*. Skutki interdyktu wymierzonego na cmentarz przewiduje kan. 2272 § 2, w myśl którego można wprawdzie grzebać na nim ciała wiernych, lecz bez żadnego kościelnego obrzędu (*sine ullo ecclesiastico ritu*)⁴⁰. Skutkiem więc interdyktu wymierzonego na cmentarz, jest zakaz odprawiania wszelkiego obrzędu kościelnego — „*nullus ecclesiasticus ritus celebrari possit*”.

Porównując kan. 2270 § 1, 2271, 1-o, 2272 § 1 z kan. 2272 § 2 zauważymy różnicę w wyrażeniu. Podczas, gdy w wyżej wymienionych kanonach prawodawca użył terminu „*ritum sacrum*”, to w kan. 2272 § 2 mówi „*de ritu ecclesiastico*”. Nadaje więc pojęciu ryt w kan. 2272 § 2 szerszy zakres. Z tej racji, zakaz dotyczy nie tylko czynności przeznaczonych do kultu Bożego, lecz także czynności, które w celu pogłębienia

³⁸ Por. Kan. 2273. „... interdictione ecclesiae, interdictione sunt sacella contingua, non vero coemeterium; nec interdictione coemeterio, interdictione est ecclesia ipsi contingua, sed interdictione sunt omnia oratoria in coemeterio erecta”.

³⁹ Por. c. 17, V, 11 in VI-o: „Si civitas castrum aut villa sibi incantur ecclesiastico interdictione: illorum suburbia et continentia aedificia eo ipso intelligi volumus interdictione. Nam, licet praedicta videantur alias murorum ambitu terminari: hoc tamen casu, ne vilipendi valeat sententia interdictione, (quod fieret, si posset in ipsorum suburbis vel continentibus aedificiis licite celebrari ut prius), expedit interpretationem fieri latiore. Ratione quoque simili, si sit ecclesia interdictione supposita vel subiecta, nec in capella eius celebrari, nec in coemeterio ipsius eidem ecclesiae continguis poterit sepeliri; secus, si ei contingua non existant”.

⁴⁰ Por. Kan. 2272 § 2. „Si interdictione fuerit coemeterium, fidelium quidem cadavera sepeliri ibidem possunt, sed sine ullo ecclesiastico ritu”.

pobożności stosowane są przez Kościół, aczkolwiek nie mają bezpośredniego związku z kultem Bożym⁴¹.

Dlatego też:

a) przy grzebaniu zmarłych nie może kapłan odśpiewać ani odmówić modlitw, pokropić ciała wodą święconą, dzwonić, palić światła, użyć nakrycia (stragulum) na trumnę ze zwłokami itp. Nie przeszkadza to jednak odprawieniu nabożeństwa żałobnego w kościele (exequiae), chyba, że i kościół będzie obłożony interdyktem. W tym wypadku, jeśli jest to kościół parafialny, wówczas wolno i w tym kościele odprawiać nabożeństwo żałobne (exequias peragere), lecz z wykluczeniem wszelkiej okazałości zewnętrznej — „seclusa sollemnitate” (kan. 2272 § 2, 2-o, 2271, 2-o)⁴².

b) nie wolno, we wszystkich kaplicach, jakie znajdują się na cmentarzu, odprawiać Mszy św., nabożeństw żałobnych, (exequiae), i wszystkich innych obrzędów, jak również nabożeństw świętych (ritus sacri) lub kościelnych (ritus ecclesiastici).

Nie ma najmniejszej wątpliwości, że interdykt obowiązuje nie tylko w chwili dokonywania grzebania zmarłych, lecz przez cały czas, na jaki jest wymierzona kara. Powyższy zakaz dotyczy nie tylko samego pogrzebu, ale także nabożeństw odprawianych w dniu 7 lub 30 od śmierci oraz w rocznicę śmierci. Obowiązuje on także w dniu Zadusznym, jeśli ta uroczystość przypada w czasie trwania kary.

Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, ażeby po ustaniu (wygaśnięciu) interdykту były odprawiane na cmentarzu wszelkie obrzędy i nabożeństwa św. albo zostały uzupełnione nad pochowanymi w czasie trwania interdykту⁴³.

⁴¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 437, n. 357; Coronata M., *Institutiones iuris can.*, IV, 240, n. 1791.

⁴² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 425, n. 350.

⁴³ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 437, 438, n. 357.

Blat, *De delictis et poenis*, 152, n. 100;

Augustine Ch., *A commentary*, VIII, 207.

V. Sankcje karne za przekroczenie interdyktu szczegółowego miejscowego

1. *Dawne prawo.* Dawne prawo stosowało te same sankcje karne za przestępstwo nieprzestrzegania interdyktu miejscowego szczegółowego, co i za niezachowanie interdyktu miejscowego ogólnego⁴⁴.

2. *Kodeks prawa kanonicznego.* wzorem dawnego prawa, nie przewiduje specjalnych sankcji karnych za nie podporządkowanie się karze interdyktu miejscowego, lecz stosuje te same sankcje karne, jakie prawodawca przewiduje za przestępstwo niezachowania interdyktu ogólnego (kan. 2338 § 3). Kan. 2338 § 3, ze względu na swój charakter ogólny ma zastosowanie do interdyktu miejscowego zarówno ogólnego, jak i szczególnego. W myśl powyższego kanonu, świadomie celebrowający lub zezwalający na odprawianie nabożeństw w miejscach objętych interdyktem miejscowym szczegółowym zaciągają „*ipso facto*” interdykt wzbraniający wstępu do kościoła (ab ingressu ecclesiae), z którego mogą być zwolnieni dopiero wówczas, kiedy zdaniem (arbitrio) tegoż przełożonego, którego zakaz przekroczyli, w dostateczny sposób (congruenter) zadość uczynią.

W myśl kanonu 985, 7-o zaciągają nieprawidłowość (irregularitatem) ci wszyscy, którzy wykonują czynności święceń wyższych, wzbronionych interdyktem miejscowym.

Zauważyć należy, że niezachowanie miejscowego interdyktu szczegółowego stanowi szczególne (peculiare) przestępstwo przewidziane w kan. 2338 § 3. Z tej racji, jeśli ktoś nakaze (mandet) przy grzebaniu zmarłych na cmentarzu, obłożonym interdyktem, zastosować obrzędy kościelne albo je sam dobro-

⁴⁴ Por. c. 5, X, I, I, 4; c. 1, V, 10 in Clem.; c. 18, V, 11 in VI-o; Suarez F., *De censuris, disp. XXXIII, sect. 2, 3; disp. XXXIV, sect. 4, 5; disp. XXXV, sect. 1, sect. 3;*

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum, lib. V, lit. 39, n. 389 sq.;*

Wernz F., *Jus decretalium, VI, 238, n. 230;*

Kober F., *Das Interdikt* w *Archiv f. K. K.*, tom 22, 37 sq.;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 330, n. 219;

Lega M., *De delictis et poenis*, 242, n. 176; 243, n. 177.

wolnie wypełni, popełnia przestępstwo specjalne, przewidziane w kan. 2338 § 3, zagrożone sankcją karną przewidzianą w tym kanonie. Nie popełnia natomiast przestępstwa specjalnego przewidzianego w kan. 2339 za udzielenie pogrzebu chrześcijańskiego tym osobom, którym prawo kanoniczne odmawia tegoż pogrzebu, albowiem w myśl kan. 1204, pogrzeb chrześcijański, poza odprawieniem obrzędów kościelnych, zawiera jeszcze wiele innych czynności⁴⁵.

VI. Wygaśnięcie miejscowego interdyktu szczegółowego

Wygaśnięcie miejscowego interdyktu szczegółowego następuje w tych samych okolicznościach i dla tych samych racji, co i wygaśnięcie ogólnego interdyktu miejscowego, o czym była mowa wyżej, Stąd, jeśli interdykt jest cenzurą, wygaśnięcie jego może nastąpić wyłącznie przez udzielenie absolucji. Konieczność zastosowania absolucji odnosi się także do tych osób, które stały się przyczyną nałożenia miejscowego interdyktu szczegółowego. Jeśli interdykt jest karą odwetową, wygaśnięcie może nastąpić w czasie, na jaki został wymierzony, przez wypełnienie warunku rozwiązującego (*conditio resolutia*), bądź przez udzielenie dyspensy przez właściwego przełożonego. Są to te same przyczyny, jakie występują przy ogólnym interdykcie miejscowym, a uzasadniają ustanie interdyktu. Przy interdykcie miejscowym szczegółowym mogą wystąpić jeszcze inne przyczyny uzasadniające wygaśnięcie tegoż, jak np.: zniszczenie kościoła, kaplicy, ołtarza, na które wymierzony był interdykt, przeniesienie cmentarza na inne miejsce, w wypadku, kiedy cmentarz podlegał karze interdyktu miejscowego lokalnego. W przytoczonych tu przykładach, miejsce obłożone interdyktem, z punktu widzenia prawnego, przestaje istnieć. Skoro nie ma przedmiotu, musi także wygasnąć i kara⁴⁶.

⁴⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 438, n. 358; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 337, n. 305; Jombart E., *Interdit w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1470.

⁴⁶ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 438, n. 359;

§ 6. Osobisty interdykt ogólny

I. Pojęcie

Istotę osobistego interdyktu ogólnego podaje kan. 2274 § 1 i § 3. W myśl kan. 2274 § 1, jeżeli przestępstwo popełni społeczność czy kolegium, można nałożyć interdykt na społeczność lub kolegium, jako całość. Zgodnie z kan. 2274 § 3, interdykt wymierzony na społeczność czy kolegium jako całość jest karą, mocą której społeczność czy kolegium pozbawione jest uprawnienia wykonywania wszelkich duchownych praw, jakie jej jako całości przysługują¹.

Kodeks prawa kanonicznego wprowadza pewną różnicę w pojęciu osobistego interdyktu ogólnego, w porównaniu z dawnym prawem. Według dawnego prawa osobisty interdykt ogólny upodabniał się do interdyktu ogólnego miejscowego, a nie rzadko utożsamiał się z nim. Dowodem tego jest łączne traktowanie przez autorów², a niekiedy i wykazywanie, że prawie jednakowe powodują skutki, z małymi tylko wyjątkami, jak np. przekroczenie zakazu wymierzonego interdyktem ogólnym miejscowym, powoduje zaciągnięcie nieprawidłowo-

Jombart E., *Interdit w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1472, 1473;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 340, n. 309, 310;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 240, n. 232;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXXVIII;

Kober F., *Das Interdikt* w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 42 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 398 sq.;

Hilarius a Sexten, *De censuris*, 95;

¹ Por. Kan. 2274 § 1. „Si communitas seu collegium delictum perpetraverit, interdictum ferri potest vel in singulas personas deliquentes, vel in communitatem uti talem, vel in personas deliquentes et in communitatem”.

§ 3. „Si alterum, communitas seu collegium nequit ius ullum spirituale exercere quod ei competat”.

² Por. Interdykty personalne i jednocześnie miejscowe wymierzone na miasta Adrię i Galatinę w 1909 i 1913 roku. AAS, 1909, I, 766; AAS, 1913, V, 517.

ści, podczas kiedy nie zachowanie interdyktu osobistego ogólnego nie pociąga za sobą tej kary³.

Obecnie Kodeks prawa kanonicznego przeprowadza dokładną różnicę między osobistym interdyktem ogólnym a miejscowym interdyktem ogólnym(kan. 2268 § 2)⁴. W związku z tym, osobisty interdykt ogólny nie może być obecnie utożsamiany z ogólnym interdyktem miejscowym, natomiast, ponieważ wykazuje wiele podobieństwa, może być rozważany łącznie z osobistym interdyktem szczegółowym, o którym będzie mowa niżej. W tym ostatnim wypadku, skutki obu interdyktów ulegają kumulacji, wskutek czego kara staje się o wiele surowszą⁵.

Zgodnie z kan. 2255 § 2 i kan. 2291, 1-o, interdykt osobisty ogólny może być cenzurą lub karą odwetową. Tą ostatnią wyraźnie przewiduje kan. 2291, 1-o⁶.

³ Por. D'Annibale J., *Summula*, I, n. 372: „Utrisque (interdicti localis et personalis generalis) poenae eadem vis est”.

W dopisku 18 dodaje tenże autor: „Nam quaecumque alterum vetat fieri a personis interdictis, alterum in locis interdictis fieri vetat. Dixi paene, quia is qui violat interdictum locale — contrahit irregularitatem, qui violat interdictum personale — non item”.

Leg a M., *De delictis et poenis*, 242, 243, n. 176: „praeterea clerici qui vel interdictum personale speciale violantes ordines exercent vel in loco nominatim interdicto sacra celebrent vel ministrant, incurrunt irregularitatem; arg. cap. 18 § 1 h. t. in 6.”

c. 18, V, 11 in VI-o: „§ 1. Is vero, qui scienter in loco celebrant supposito interdicto, (nisi super hoc privilegiatus existat, aut a iure sit concessum eidem), irregularitatem incurrat, a quo nequit per alium quam per Romanum Pontificem liberari, et adeo efficitur ineligibilis, quod nec ad eligendum cum aliis debet admitti”.

⁴ Por. Kan. 2268 § 2. „Prohibitio fit vel directe per interdictum personale, cum personis ipsis usus eorum bonorum interdicetur; vel indirecte per interdictum locale, cum certis in locis eorundem dispensatio vel perceptio vetatur”.

⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 439, n. 360.

⁶ Por. Kan. 2255 § 1. „Censurae sunt: 1-o Excommunicatio; 2-o Interdictum”;

§ 2. „... interdictum et suspensio (afficere potest) etiam communitatem, ut personam moralem; ... interdictum et suspensio possunt esse vel censurae vel poenae vindicativae, sed in dubio praesumuntur censurae”.

W myśl kan. 2269 § 2, osobisty interdykt ogólny obowiązuje kolegium wszędzie, gdziekolwiek ono się znajdzie⁷.

II. *Podmiot*. Podmiotem osobistym interdyktu ogólnego, w myśl kan. 2274 § 1, może być *społeczność lub kolegium*. Podobnie tę kwestię regulowało dawne prawo⁸. Społeczność (*communitas*) i kolegium (*collegium*), ogólnie biorąc, oznacza prawie to samo, to jest związek (*societas*) zachodzący między ludźmi, wspólnotę (*consociatio*) lub pewną całość (*corpus*). W ścisłym znaczeniu pojęcie społeczność (*communitas*) ma szerszy zakres, niż pojęcie „collegium”. Przez *społeczność* rozumiemy jakikolwiek związek zachodzący pomiędzy poszczególnymi członkami, przyczym związek ten jest dość luźnym, podczas, gdy przez *kolegium* rozumiemy związek prawny łączący członków w jedną całość. Społecznością jest naród (*natio*), (*urbs*), związek miast (*municipium*), diecezja itp. Kolegium natomiast stanowi kapituła (*kongregacja*), zakon (*ordo*), „confraternitas, sodalitas, pia unio” itp.

Pojęciu społeczność, kolegium, przy stosowaniu interdyktu osobistego ogólnego należy nadać ścisłą interpretację, ponieważ w danym wypadku chodzi o karę (kan. 2219 § 1, 19)⁹. Jeżeli więc osobisty interdykt ogólny wymierzony jest na jakąś społeczność, kolegium, w znaczeniu najogólniejszym (*absolute, simpliciter*), dotyczy on więc wszystkich członków na-

Kan. 2291. „*Ponae vindicativae quae omnes fideles pro delictorum gravitate afficere possunt, in Ecclesia praesertim sunt:*

1-o *Interdictum locale et interdictum in communitatem seu collegium in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum Superioris*”;

⁷ Por. Kan. 2269 § 2. „*Interdictum personale sequitur personas ubique*”;

⁸ Por. c. 16, V, 11, in VI-o: „*Si sententia interdicti proferatur in clerum*”

c. 1, V, 5 in V 1-o. Wernz, *Jus decretalium*, VI, 232, n. 222;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 2, n. 5 sq.

⁹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, II, 439, n. 360.

leżących do tej społeczności, czy kolegium¹⁰. W wypadku, gdy interdyktem są obłożeni świeccy, nie podlegają wówczas tej karze duchowni i przeciwnie, jeśli wymierzany jest na duchownych (*ecclesiastici*), kara ta nie obejmuje wiernych¹¹. Jeśli w dekrecie wymierzającym interdzykt jest użyte wyrażenie „*clerici*”, należy dokładnie badać czy pod tym pojęciem rozumiał przełożony także i zakonników (*religiosi*)¹². Zasadniczo pod pojęcie „*clerici*”, nie podciąga się zakonników „*religiosi*”¹³. Co więcej, autorzy, przynajmniej za opinię prawdopodobną (*probabiliter*), uważają pogląd, w myśl którego pod słowem „*clerici*” nie należy rozumieć duchownych, którzy nie mają w danej społeczności (diecezji) żadnego beneficjum czy urzędu, albowiem uważa się, że ci nie stanowią łącznie z miejscowym klerem jednej społeczności (*unum corpus*)¹⁴. Inaczej natomiast gdyby zakonnicy posiadali beneficjum świeckie albo interdzykt wymierzono w formie ogólnej na osobę kościelne¹⁵.

¹⁰ Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 241, n. 1792 ;

¹¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pras II, 440, n. 360.

¹² Por. Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 336, n. 304;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 193, n. 70;

¹³ Por. Cappello F., *De censuris*, 378, n. 467;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 2, n. 14;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 330 sq.;

Ballerini-Palmieri, *Opus theol. moral.*, VII, n. 557.

¹⁴ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 233, n. 222;

Kober F., *Das Interdikt* w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 299 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 330 sq.;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXII, sect. 2, n. 17;

Devoti J., *Institutiones iuris canonici*, tit. 19, § 3;

Alphonsus (S.), *Theologia moralis*, VII, n. 331;

¹⁵ Por. Cappello F., *De censuris*, 379, n. 467;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 339;

Ballerini-Palmieri, *Opus theol. morale*, VII, n. 554;

Jombart É., *Interdit* w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1471;

Chelodi J., *Jus poenale*, n. 39, dop. 2;

Hollweck J., *Die Kirchliche Strafgesetze*, § 58;

Kober F., *Kirchenb.*, 229 sq.

II. Władza

Władzą właściwą do wymierzenia interdyktu osobistego ogólnego na lud państwa, diecezji, jest jedynie, w myśl kan. 2269 § 1, *Stolica Apostolska*. Ogólny interdykt osobisty na parafian może rzucić również biskup, czyli ordynariusz miejscowy¹⁶. Pod słowem, *ordynariusz miejscowy*, należy rozumieć tych wszystkich, o których jest mowa w kan. 198 § 1. Ogólnego interdyktu osobistego nie może wymierzyć wikariusz generalny (kan. 2220 § 2).

W praktyce należy zwrócić baczną uwagę na słowa, jakimi postępuje się przełożony w wyroku, dekreście, czy też prawodawca użył w ustawie. Jeśli określenie nie jest jasne, należy uwzględnić wszystkie inne reguły przewidziane w kan. 18 do wykrycia właściwego znaczenia. Pamiętać jednak należy, że ma tu duże znaczenie ścisła interpretacja, albowiem chodzi tu o karę (kan. 19)¹⁷.

Jeśli osobisty interdykt ogólny wymierzony jest na *kler* (cleri), to w myśl *dawnego prawa* nie podlegali temuż interdyktowi biskupi oraz inni wyżsi przełożeni (*superiores praelati*), jeśli w dekreście, czy w wyroku nie było wyraźnej o nich wzmianki¹⁸. Obecnie ma tu zastosowanie kan. 2227 § 2, w myśl którego wyjęci są z pod kary interdyktu „*laetae sen-*

¹⁶ Por. Kan. 2269 § 1. „*Generale interdictum locale in territorium dioecesis, reipublicae, quam personale in populum dioecesis, reipublicae, ferri tantum potest a Sede Apostolica vel de eius mandato; interdictum vero generale in paroeciam vel paroeciae populum, et particulare sive locale sive personale, etiam Episcopus ferre potest*”.

¹⁷ Por. Kan. 19. „*Leges quae poenam statuunt, aut liberum iurium exercitium coarctant, aut exceptionem a lege continent, stricte subsunt interpretationi*”.

¹⁸ Por. c. 4, V, 11, in VI-o: „*Quia periculosum est episcopis et eorum superioribus propter exsecutionem pontificalis officii, quod frequenter incumbit, ut in aliquo casu interdicti vel suspensionis incurrant sententiam ipso et alij superiores praelati nullius constitutionis occasione, sententiae sive mandati, praedictam incurrant sententiam ullatenus ipso iure, nisi in ipsis de episcopis expressa mentio habeatur*”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 232, n. 222.

tentiae” biskupi, chyba że będzie o nich wyraźna wzmianka (nisi expresse nominetur)¹⁹.

Co się tyczy zakresu, to osobisty interdykt ogólny dotyczy wszystkich członków społeczności, którym przysługują prawa z przynależności do tej społeczności²⁰ — „*quae iurium communitatis sunt capaces*”. Z tej racji interdykt rozciąga się także i na nieobecnych (absentes), niewinnych (innocentes), na niedojrzałych płciowo (impuberes), którzy w tym czasie staną się dojrzałymi płciowo, (puberes) a w ogóle na wszystkich, którzy są lub staną się w czasie obowiązywania interdyktu członkami społeczności. Przeciwnie, interdykt osobisty ogólny nie dotyczy przybyszów (perigrini), włóczęgów (vagi), gości (hospites). Nie będzie także obowiązywał tych, którzy będąc niewinnymi (innocentes), to jest, nie będąc w osobistym szczególnym interdykcie, przestaną być członkami danej społeczności, np. utracili stałe zamieszkanie, wystąpili z zakonu, opuścili społeczność²¹ itp.

Od zasady, że interdykt osobisty ogólny obejmuje wszystkich członków społeczności, wprowadza prawodawca wyjątek odnośnie dzieci²² (infantes, kan. 12), oraz pozbawionych używania rozumu (amentes). Co się tyczy dzieci, to w myśl kan. 12 nie podlegają one prawu kościelnemu. Do tego, żeby kogoś obowiązywało prawo kanoniczne koniecznym jest, z prawa pozytywnego Bożego, przyjęcie chrztu, z prawa naturalnego — używania rozumu, a z prawa pozytywnego kościelnego — ukończenie 7 lat życia²³. Dzieci, nie mające ukończonych 7 lat życia, nie podlegają w ogóle prawu kościelnemu a więc także i karom.

¹⁹ Por. Kan. 2227 § 2. „Nisi expresse nominetur, S. R. E. Cardinales sub lege poenali non comprehenduntur, nec Episcopi sub poenae latae sententiae suspensionis et interdicti”.

²⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 440, n. 360.

²¹ Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 241, n. 1792.

²² Por. Kan. 12. „Legibus mere ecclesiasticis non tenentur qui baptismum non receperunt, nec baptisati qui sufficienti rationis usu non gaudent, nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum aetatis annum nondum expleverunt, nisi aliud iure expresse caveatur”.

²³ Por. Michiels G., *Normae generales*, ed 2, I, 345—410.

Zgodnie z kan. 2230 nie podlegają osobistemu interdyktowi ogólnemu niedojrzali płciowo (*impuberes*)²⁴. Z chwilą jednakże uzyskania dojrzałości płciowej (*puberes*) ogólny interdykt osobisty rozciąga się także i na nich. Wykluczeni są od tej kary wszyscy, nieposiadający używania rozumu (*amentes*) a to z tej racji, że do wymierzenia powyższej kary wymaga się po stronie sprawcy przestępstwa winy i to w dużym stopniu. Tego ostatniego brak u pozbawionych aktualnie rozumu. Nawet w przebiegach świadomości (*lucida intervala*) nie podlegają oni tej karze, albowiem, w myśl kan. 2201 § 2, w tych wypadkach, jest domniemanie prawne, że nie posiadają rozumu a wskutek tego nie są zdolni do popełnienia przestępstwa (kan. 2201 § 1)²⁵.

Członkowie jednak społeczności objętej interdyktem, w wypadku gdy nie są obłożeni osobistym interdyktem szczegółowym ani też nie podlegają innej cenzurze wzbraniającej przyjmowania sakramentów, mogą przyjmować sakramenta św. podług prawideł poprzednich kanonów, bez abszolucji od interdyktu i bez innego zadość uczynienia (kan. 2276)²⁶.

III. P r z e d m i o t

Przedmiotem interdyktu osobistego ogólnego są prawa, jakie przysługują społeczności lub kolegium. Ze względu na to, że powyższa kara polega na zawieszeniu praw ducho-

²⁴ Por. Kan. 2230. „*Impuberes excusantur a poenis latae sententiae, et potius punitioibus educativis, quam censuris aliisve poenis gravioribus vindicativis corrigantur; puberes vero qui eos ad legem violandam induxerint vel cum eis in delictum concurrerint ad normam can. 2209 §§ 1-3, ipsi quidem poenam lege statutam incurrunt*”.

²⁵ Por. Kan. 2201 § 1. „*Delicti sunt incapaces qui actu carent usu rationis*”.

§ 2. *Habitualiter amentes, licet quandoque lucida intervalla habeant, vel in certis quibusdam ratiocinationibus vel actibus sani videantur, delicti tamen incapaces praesumuntur*”.

Michiels G., *De delictis et poenis*, I, 165—178;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars I, 114—151, n. 83—121.

²⁶ Por. Kan. 2276. „*Qui interdicto locali vel interdicto in communitatem seu collegium subest, quin eidem causam dederit, nec alia censura prohibetur, potest, si rite dispositus, Sacramenta recipere, ad normam canonum praecedentium, sine absolutione ab interdicto aliave satisfactione*”.

wych, z jakich korzysta społeczność wynika, że prawa te społeczność musi posiadać i że były one uznane, przynajmniej w pewnej mierze, przez zwierzchność kościelną²⁷.

Pozbawienie praw społeczności następuje na skutek popełnienia przez nią przestępstwa. Dalszym więc przedmiotem interdyktu osobistego ogólnego jest przestępstwo.

IV. Pr z e s t ę p s t w a

Przestępstwa, na skutek których może być wymierzony interdykt osobisty ogólny, muszą być popełnione przez samą społeczność lub kolegium, jako takie, przez ich zwierzchników lub przez większą część członków tejże społeczności, tak ażeby ono mogło być przypisane całej społeczności, jako takiej, np. zbuntowanie się przeciwko prawnym przełożonym, przeprowadzenie wyborów symoniackich itp. Kara ta nigdy nie może być wymierzona za przestępstwa prywatne, to znaczy, popełnione przez poszczególnych członków, jako osoby prywatne. Przestępstwo musi być ciężkie i po stronie sprawców wystąpić wina w dużym stopniu (kan. 2218 § 2, i 2242 § 1). Niekonieczne jest stwierdzenie winy u wszystkich członków społeczności objętych karą interdyktu. Wystarczy ustalenie jej u przełożonego lub większej części społeczeństwa. W tym wypadku uważa się, że ona rozciąga się na całą społeczność²⁸. Pod tym względem Kodeks prawa kanonicznego jest zgodny z dawnym prawem²⁹.

²⁷ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 440, n. 360; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 336, n. 304;

²⁸ Por. Kan. 2274 § 1. „Si communitas seu collegium delictum perpetraverit, interdictum ferri potest vel in singulas personas deliquentes, vel in communitatem uti talem, vel in personas deliquentes et in communitatem”.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars I, 440, n. 360; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 333, n. 299;

Cappello F., *De censuris*, 377, n. 466;

²⁹ Por. c. 16, V, 11, in VI-o: „Ceterum quum propter delictum domini non existunt, (dummodo et ipsi propter dominum vel rectorem puniendum in eis non fuerint interdicti), possunt extra ipsam licite interesse divinis...”

c. 3, X, V, 37; c. 2, V, 10 in Extravg. com.; Conc. Trident. XXV, cap. 3 de ref.;

V. Skutki

Skutki osobistego interdyktu ogólnego przewiduje kan. 2274 § 3, w myśl którego społeczność objęta tym interdyktem, nie może korzystać z żadnych duchowych praw, jakie posiada³⁰. Zauważyć należy, że Kodeks nie podaje pod jakim rygorem ów zakaz obowiązuje: czy pod rygorem *nieważności*, czy — *niegodziwości*. Ze względu na to, że Kodeks wyraźnie nie wspomina, iż czynność wykonana wbrew powyższemu zakazowi będzie nieważną, przyjęć należy, że zakaz powyższy obowiązuje tylko pod *rygorem niegodziwości* a to z uwagi, iż do spraw karnych należy stosować ścisłą interpretację (kan. 19). Niemniej jednak ze względu na to, że tego rodzaju kara jest zawsze ogłaszana, trudne jest w praktyce do przypuszczenia, ażeby dozwolone było społeczności korzystanie z zabronionych praw³¹.

Prawa, jakie posiada społeczność w znaczeniu szerszym, np. państwo, miasto, prowincja, diecezja itp. są najczęściej nieliczne. Do nich zalicza się np.: prawo wybierania (*ius eligendi*), wyznaczania (*nominandi*), prezentowania (*praesentandi*), prawo patronatu, posiadanie pewnej jurysdykcji w sprawach kościelnych (*certa iurisdictio in causis ecclesiasticis*), przywileje, dyspensy (*praenotificatones, bonorum cesiones*) itp.³².

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVI, sect. 3, n. 1, sq. 10 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 345 sq.;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 233, n. 223;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 17 eq.;

Benedictus XIV, *De synodo dioec.*, lib. X, cap. 1, n. 2 sq.;

Hinschius P., *Das Kirchenrecht*,... V, 297.

³⁰ Por. Kan. 2274 § 3. „Si alterum, communitas seu collegium nequit ius ullum spirituale exercere quod ei competat”.

³¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 440, n. 361: „Communitas nequit propria iura exercere. Codex autem non dicit expresse, si hoc faciat, invalide agere”.

³² Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 242, n. 1794.

Chelodi J., *Jus poenale*, 46, n. 41, dop. 2.;

Hollweck J., *Die Kirchlichen Strafgesetze*, 128, 129, § 54;

Wernz F., *Jus decretalium*, l. c. VI, 232, n. 222.

Cappello F., *De censuris*, 377, 378, n. 466;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 193, n. 70.

Przeciwnie, liczniejsze prawa posiada kolegium w ścisłym tego słowa znaczeniu. Niektóre z nich dla przykładu omówimy niżej.

Kapituła, bez względu na to, jakiego ona jest rodzaju, nie może spełniać obowiązków chóralnych (*nequit choralis officia persolvere*), np. odmawiać godzin kanonicznych, odprawiać Mszy św. konwentualnej oraz innych Mszy św. i innych świętych czynności sobie właściwych (kan. 413 § 1-2); brać udziału w uroczystym odprawianiu Mszy św. przez biskupa (kan. 412 § 1); używać stroju i odznaczeń kapitulnych (kan. 409 § 1); wybierać, prezentować, wyznaczać (*nominare*) i w ogóle wykonywać innych praw jej przysługujących. Członkowie kapituły mogą zarządzać majątkiem kapitulnym (*administrare*) i nie są pozbawieni dochodów z beneficjum, lecz tracą dochody (*distributiones*), jakie zwykło potrącać się za opuszczane św. czynności (*sacras functiones*).

Ponadto kapituła katedralna (*sede plena*) nie może służyć biskupowi radą (*consilium*) lub wyrażać zgody (kan. 391 § 1). „*Sede vacante*” nie może zastępować biskupa w zarządzaniu diecezją (kan. 391 § 1). Nie może wybrać wikariusza kapitulnego w wypadku zawakowania stolicy biskupiej „*sede vacante*” (kan. 432 § 1); nie może być zaproszona na synod prowincjonalny (kan. 286 § 3).

Zakon (*religio*) nie może przyjmować nowych członków do zakonu (*in religionem*; kan. 538), do nowicjatu (kan. 542), dopuszczać do ślubów (kan. 472 sq.), korzystać z przywilejów zwłaszcza z egzempcji (kan. 615), wybierać lub postulować (kan. 507 § 1), wykonywać uprawnień (*exercere facultes*) itp.

Duchowni nie tracą jednak przywilejów kleryckich (*privilegia clericalia*). Tych ostatnich pozbawieni są jedynie przez wykluczenie ze stanu duchownego (*reductio ad statum laica-*

Sole J., *De delictis et poenis*, 174, n. 244;

Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 287, n. 475.

Jombart E., *Interdit w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1471.

Haas A. *Das Interdikt*, 89—103.

lem) i przez pozbawienie na zawsze noszenia stroju kościelnego (kan. 123).

Każdy jednak członek społeczności czy kolegium zachowuje wszystkie prawa i przywileje duchowne, jakie osobiście posiada (*quae personaliter possidet*).

Ze względu na to, że interdykt osobisty ogólny jest zawsze publikowany, nie może się wydarzyć, ażeby społeczność była usprawiedliwiona od nieprzestrzegania tejże kary, na skutek grożącego jej zniesławienia (kan. 2232 § 1).

W niebezpieczeństwie śmierci jakiegoś z członków społeczności lub kolegium interdykt nie zostaje zniesiony (*poena non relaxatur*) ponieważ członek, o ile nie jest obłożony interdyktem może korzystać ze wszystkich dóbr duchownych (kan. 2276).

Ponadto ogólny interdykt osobowy nie ulega zawieszeniu w niektóre uroczyste święta, o których jest mowa w kan. 2270 § 2, odnośnie ogólnego interdyktu miejscowego. Czyli innymi słowy, przepis kan. 2270 § 2 nie ma zastosowania do ogólnego interdyktu osobistego³³.

Osobisty interdykt szczegółowy zaciągają ci wszyscy, którzy stali się przyczyną wymierzenia interdyktu na społeczność (kan. 2338 § 1). Przeto podlegają oni także skutkom i tej drugiej kary. Jeżeli interdykt osobisty ogólny, to jest interdykt wymierzony na społeczność (*in communitatem*), jest połączony z interdyktem osobistym specjalnym, czyli innymi słowy, gdy interdykt dotyka zarówno poszczególnych winnych jak i społeczność, łączą się wówczas skutki interdyktu osobistego ze skutkami interdyktu wymierzonego na społeczność (kan. 2274)³⁴.

³³ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 441, n. 361. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 243, 243, n. 1794.

³⁴ Por. Kan. 2274 § 4. „*Si tertium, effectus cumulantur*”.

Kan. 2338 § 4. „*Qui causam dederunt interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium, sunt ipso facto personaliter interdicti*”.

VI. Wygaśnięcie interdyktu

Zwolnienie z interdyktu następuje przez absolicję, jeśli jest cenzurą. Przez dispensę, upływ czasu, wypełnienie warunku rozwiązującego — jeśli jest karą odwetową. Ustać może w obu wypadkach przez wygaśnięcie społeczności (*extinctioe communitatis*). Interdykt ogólny osobowy nie może być nigdy odpuuszczony w sakramencie pokuty³⁵.

VII. Obowiązujące interdykty osobowe ogólne

Kodeks prawa kanonicznego przewiduje tylko jeden interdykt ogólny osobowy za przestępstwo przewidziane w kan. 2332. Jest nim interdykt „*latae sententiae*” w specjalny sposób zastrzeżony Stolicy Apostolskiej (*speciali modo reservatum*), a wymierzony na uniwersytety, kolegia i inne osoby moralne ,jakkolwiek byłyby one nazwane, które apelowały do soboru powszechnego od ustaw, dekretów i poleceń (*mandata*) papieża.

W tym wypadku poszczególne osoby są obłożone interdyktem osobistym i społeczność jako taka, nie może korzystać z przysługujących jej praw. Tego rodzaju interdykt nie może być wymierzony, jeśli nie jest stwierdzona wina u wszystkich członków społeczności. Z tej racji, jeśli interdykt jest wymierzony na społeczność i na poszczególnych jej członków, a w społeczności znajdzie się ktoś niewinny, ten nie podlega oso-

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 442, n. 361;

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 243, n. 1795;

Cappello F., *De censuris*, 377, 378, n. 466.

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 336, n. 304.

³⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 442, n. 362;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 340, 341, n. 309, 310;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 240, n. 232;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVIII;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 398 sq.;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 42 sq.;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris*, 95;

c. 39, X, V, 39.

bistemu interdyktowi, aczkolwiek zwykle domniemanie prawne przemawia na korzyść przełożonego³⁶.

§ 7. Osobisty interdykt szczegółowy

I. Pojęcie

Interdyktem osobistym szczególnym lub w ogóle interdyktem osobistym nazywamy cenzurę, która zabrania biernego i czynnego udziału w obrzędach Bożych, sprawowania przyjmowania sakramentów i sakramentaliów, wykonywania pewnych praw oraz pozbawia pogrzebu kościelnego (kan. 2275, 1-o, 4-o)¹.

Osobisty interdykt² szczególny jest zawsze cenzurą; nigdy nie jest karą odwetową. Ustalić to łatwo na podstawie kan.

³⁶ Por. Kan. 2332. „Omnes et singuli cuiuscumque status, gradus seu conditionis etiam regalis, episcopalis vel cardinalitiae fuerint, a legibus, decretis, mandatis, Romani Pontificis pro tempore existentis ad Universale Concilium appellantes, sunt suspecti de haeresi et ipso facto contrahunt excommunicationem Sedi Apostolicae speciali modo reservatam; Universitates vero, Collegia, Capitula aliaeve personae morales, quocumque nomine nuncupentur, interdictum speciali modo Sedi Apostolicae pariter reservatum incurrunt”.

¹ Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti:

1-o Nequeunt divina officia celebrare eisve, excepta praedicatione verbi Dei, assistere; passive assistentes non est necesse ut expellantur; sed ab assistentia activa, quae aliquam secumferat participationem in divinis officiis celebrandis, repellantur interdicti post latam sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, aut alioquin notorie interdicti;”

2-o Prohibentur Sacramenta et Sacramentalia ministrare, conficere et recipere, ad normam can. 2260, § 1, 2261;

3-o Praescripto can. 2265 etiam ipsi adstriguntur;

4-o Carent sepulturae ecclesiasticae ad normam can. 1240, § 1, n. 2”.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 442; n. 364: „Interdictum personale speciale vel simpliciter interdictum personale est censura qua prohibet divina officia, sacramenta et sacramentalia, quaedam iura et sepulturam ecclesiasticam (cfr. c. 2275, 1-o — 4-o)”.

Haas A., *Das Interdikt*, 109—112;

Jombart É., *Interdit*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1471.

² W kanonie 2275 używa prawodawca wyrażenia „personaliter interdicti”. Określenia tego nie można utożsamiać z terminem „nomi-

2291, 1-o, 2-o, gdzie nie jest wyliczony pośród kar odwetowych³. Z racji, że jest cenzurą suponuje zawsze upór (kontumację, kan. 2241 § 1)⁴. Interdykt osobisty nie traci natury cenzury nawet w wypadku, kiedy zostanie wymierzony równocześnie z interdyktem miejscowym lub z interdyktem na społeczność (in communitatem), jako kara odwetowa⁵.

Ze względu na charakter personalny, osobisty interdykt (interdictum personale) dotyka bezpośrednio osobę i wiąże ją wszędzie (kan. 2269 § 2)⁶.

W związku z tym, że osobisty interdykt jest zawsze cenzurą, upodobania się on z ekskomuniką, która także jest cenzurą i nie może być karą odwetową (kan. 2255 § 2)⁷. Ponadto podobieństwo jego z ekskomuniką uwidacznia się jeszcze w pochodzeniu. Wywodzi się bowiem z ekskomuniki, o czym była

natum interdicti". Osobisty interdykt może ktoś zaciągnąć mocą samego prawa (ipso iure) lub może być mu wymierzony wyrokiem sądowym lub dekretem w postępowaniu karno-administracyjnym. W pierwszym wypadku jest „*simpliciter personaliter interdictus*”, w drugim — „*personaliter et nominatim interdictus*”.

Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 243, n. 1796, dop. 5;

Eichmann E., *Das Strafrecht des Codex Juris Canonici*, 101.

³ Por. Kan. 2291. „*Poenae vindicativae quae omnes fideles pro delictorum gravitate afficere possunt, in Ecclesia praesertim sunt:*

1-o *Interdictum locale et interdictum in communitatem seu collegium in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum Superioris;*

2-o *Interdictum ab ingressu ecclesiae in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum Superioris;*”

⁴ Por. Kan. 2241 § 1. „*Censura est poena qua homo baptisatus, delinquens et contumax, quibusdam bonis spiritualibus vel spiritualibus adnexis privatur, donec a contumacia recedens, absolvatur*”.

⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 442, n. 364.

⁶ Por. Kan. 2269 § 2. „*Interdictum personale sequitur personas ubique*”;

Kan. 2226 § 4. „*Poena reum ubique terrarum tenet, etiam resoluta iure Superioris, nisi aliud expresse caveatur*”.

⁷ Por. Kan. 2255 § 2. „*Excommunicatio est semper censura; interdictum et suspensio possunt esse vel censurae vel poenae vindicativae, sed in dubio praesumuntur censurae*”.

mowa wyżej. Jako oddzielna kara pojawia się dopiero w wieku VI i powoduje wiele skutków wspólnych z karą ekskomuniki.

Niemniej jednak zachodzi istotna różnica między interdyktem osobistym a ekskomuniką. Różnica ta uwidacznia się w zasadniczym skutku, jaki powoduje ekskomunika. W przeciwieństwie do ekskomuniki, obłożeni interdyktem osobistym nie są wykluczeni ze współuczestnictwa z wiernymi, nie ma obowiązku usuwać ich z uczestnictwa w obrzędach Bożych — non sunt expellendi a divinis officiis — korzystają z odpustów, publicznych modłów, zachowują w zasadzie jurysdykcję, nigdy nie tracą beneficjów lub dochodów (fructus); dozwolonym im jest zatrzymywać pewne urzędy (munera), wykonywać niektóre akty prawne kościelne, korzystać z przywilejów, a ponadto dozwolone jest innym osobom w sprawach świeckich (in civilibus) utrzymywać z nimi stosunki i to bez żadnych zastrzeżeń (absolute)⁸.

II. Pr z e s t ę p s t w a

Przestępstwa, za które może być wymierzony interdikt osobisty, są zawsze przestępstwami własnymi, popełnionymi przez przestępcę. Odnośnie tych muszą zaistnieć wszystkie warunki wymagane w kan. 2242 § 1 do zastosowania cenzury⁹.

III. S k u t k i

Skutki osobistego interdiktu dotyczą sprawowania i administrowania sakramentów i sakramentaliów, odprawiania nabożeństw (celebrationem divinorum officiorum), przyjmowania sakramentów i sakramentaliów, brania udziału w nabożeństwach oraz także pewnych praw, urzędów, przywilei i łask, jak również pogrzebu chrześcijańskiego.

⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 442, n. 364; Haas A., *Das Interdikt*, 109—112;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 335, n. 303;

⁹ Por. Kan. 2242 § 1. „Censura punitur tantummodo delictum externum, grave, consummatum, cum contumacia coniunctum”;

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars I, 443, n. 364.

Skutki powyższe należy rozpatrzyć z punktu widzenia sprawcy dotkniętego interdyktem osobistym, jak też przełożonych i duchownych, to jest osób, do których należy troska o przestrzeganie interdyktu¹⁰.

1. *Sprawowanie i administrowanie sakramentów św.
i sakramentaliów.*

Zgodnie z kan. 2275, 2-o i kan. 2261 § 1—3, kto podlega osobistemu interdyktowi nie może (prohibetur) sprawować i administrować sakramentów św. i sakramentaliów¹¹. Zakaz ten pojęty jest z jednej strony jako kara, z drugiej, jako zabezpieczenie przed uniknięciem profanacji. Przepis powyższy obowiązuje jednak pod rygorem *godziwości*, a nie *nieważności*. Stąd, jeśli obłożony interdyktem osobistym administruje i sprawuje sakramenta i sakramentalia, czynności powyższe są ważne. Co więcej, działanie powyższe należy uznać i za godziwe, jeśli obłożony interdyktem osobistym dokonał go na prośbę wiernych, nawet domniemaną. Należy zwrócić uwagę, że o godzi-

¹⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars. II, 4443, n. 365.

¹¹ Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti:

2-o Prohibetur Sacramenta et Sacramentalia ministrare, conficere et recipere, ad normam can. 2260, § 1, 2261”;

Kan. 2260 § 1. „Nec potest excommunicatus Sacramenta recipere; immo post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam nec Sacramentalia”.

Kan. 2261. § 1. Prohibetur excommunicatus Sacramenta et sacramentalia conficere et ministrare, salvis exceptionibus quae sequuntur”.

§ 2. Fideles, salvo praescripto § 3, possunt ex qualibet iusta causa ab excommunicato Sacramenta et Sacramentalia petere, maxime si alii ministri desint, et tunc excommunicatus requisitus potest eadem ministrare neque ulla tenetur obligatione casusam a requirente percontandi.

§ 3. Sed ab excommunicatis vitandis necnon ab aliis excommunicatis, postquam intercessit sententia condemnatoria aut declaratoria fideles in solo mortis periculo possunt petere tum absolutionem sacramentalem ad normam can. 882, 2252, tum etiam, si alii desint ministri, cetera Sacramenta et Sacramentalia”.

wości powyższych czynności, mówimy z punktu widzenia cenzury, a nie z punktu widzenia moralnego (kan. 2275, 2-o i 2261 § 2—3).

A. *Obłożeni interdyktem osobistym*, których kara nie jest notoryczną — non notorii — w zasadzie winni powstrzymać się od sprawowania i administrowania sakramentów i sakramentaliów. Wyjątkowo mogą spełniać powyższe czynności, jeśli zachodzą przyczyny usprawiedliwiające. Taką przyczyną, przewidzianą w kan. 2232 § 1, jest grożące zniesławienie, na skutek powstrzymania się od administracji sakramentów i sakramentaliów lub też prośba skierowana ze strony wiernych (kan. 2261 § 2)¹².

B. *Faktycznie notoryczni* (notorii de facto) nigdy nie są usprawiedliwieni z powodu grożącego im zniesławienia (ob periculum infimiae kan. 2232 § 1), natomiast dotyczy ich drugi wyjątek, a mianowicie, kiedy są proszeni przez wiernych (kan. 2275, 2-o i 2261 § 1—2), wówczas ważnie i godziwie administrują sakramenta i sakramentalia¹³.

C. *Obłożeni interdyktem osobistym, po wyroku skazującym lub stwierdzającym* winni powstrzymać się od administracji i sprawowania sakramentów i sakramentaliów. W wypadku gdyby dokonali powyższych czynności, to one będą ważne. *Wyjątek stanowi sakrament pokuty. Udzielenie tego ostatniego jest nieważne, na skutek utracenia jurysdykcji zwykłej,*

¹² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 443, n. 365;

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 244, n. 1796;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 335, 336, n. 303;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 194, n. 70, III;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, n. 226;

¹³ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 321, n. 216: „Kapłan zaś, który osobiście i specjalnie jest interdykowany, chrzcić nie może, wyjąwszy w razie koniecznej potrzeby”.

Podobnie te kwestie regulowało dawne prawo. Por. c. 9, X, V, 27: „Verum, quia tempore suspensionis ignari celebrastis divina, vos reddi ignorantia probabilis excusatos. Ceterum, si forte ignorantia crassa et supina aut erronea fuerit, propter quod dispensationis gratia egeatis, eam vobis de benignitate apostolica indulgemus:”.

c. 11, X, V, 38; 43, X, V, 39; 19, 24, V, 11 in VI-o.

z chwilą wydania wyroku skazującego lub deklarującego (kan. 873 § 3)¹⁴. Jurysdykcja delegowana po wyroku bywa zazwyczaj odwołana lub w ogóle nie bywa udzielana. Kościół jednak uzupełnia jurysdykcję w wypadku zaistnienia ogólnego błędu (in errore communi kan. 209)¹⁵ oraz w niebezpieczeństwie śmierci (in periculo mortis, kan. 882, 2252)¹⁶. W tych ostatnich wypadkach udzielenie sakramentu pokuty przez obłożonego interdyktem osobistym czy to przez wyrok skazujący, czy po wyroku wyjaśniającym, będzie ważne. Lecz udzielenie absolucji współnikowi grzechu przeciwko 6-temu przykazaniu Bożemu (complicis), poza wypadkiem konieczności, jest zawsze niegodziwe (illicita) ze strony ispowiednika (kan. 884). Jeśli interdyktem osobistym obłożony jest ordyna-

¹⁴ Por. Kan. 873 § 3. „Haec iurisdictio cessat amissione officii, ad normam can. 183, et, post sententiam condemnatoriam vel declarationem, excommunicatione, suspensione ab officio, interdicto”.

¹⁵ Por. Kan. 209. „In errore communi aut dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, iurisdictionem supplet Ecclesia pro forum externo tum interno”.

Pałka P., *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, Lublin 1936, 93—165.

¹⁶ Por. Kan. 882.: In periculo mortis omnes sacerdotes, licet ad confessiones non approbati, valide et licite absolvunt quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis aut censuris, quantumvis reservatis et notoriis, etiamsi praesens sit sacerdos approbatus, salvo praescripto can. 884, 2252”.

Kan. 884. „Absolutio complicis in peccato turpi invalida est, praeterquam in mortis periculo; et etiam in periculo mortis, extra casum necessitatis, est ex parte confessarii illicita ad normam constitutionum apostolicarum et nominatim constitutionis Benedicti XIV Sacramentum Poenitentiae, 1 Jun. 1741”.

Kan. 2252. „Qui in periculo mortis constituti, a sacerdote, specialis facultatis experte, receperunt absolutionem ab aliqua censura ab homine vel a censura specialissimo modo Sedi Apostolicae reservata, tenentur, postquam convaluerint, obligatione recurrendi sub poena recidientiae, ad illum qui censuram tulit, si agatur de censura ab homine; ad S. poenitentiarium vel ad Episcopum aliumve facultate praeditum, ad normam can. 2254, § 1, si de censura a iure; eorumque mandatis parendi”.

Myrcha M., *Zwolnienie z cenzur w świetle przepisów prawa kanonicznego*, w „Polonia Sacra”, 1957, Nr 1, 87—211.

riusz lub proboszcz, to po wyroku skazującym nie ważnie będzie asystował przy zawieraniu małżeństwa (kan. 1095 § 1, 1-o)¹⁷.

D. *Sankcje karne*. Prawodawca przewiduje sankcje karne w kan. 985, 7-o. W myśl powyższego kanonu, kto narusza interdikt osobisty przez wykonywanie aktów władzy święceń, zastrzeżonych duchownym wyższych święceń, staje się nieprawidłowym z występku (*irregularis ex delicto*)¹⁸.

E. *Wierni godziwie (licite)* proszą o udzielenie im sakramentów i sakramentaliów, jeśli obłożony interdyktem nie jest notorycznie znany (*non est notorius*), przy zaistnieniu jakiegokol-

¹⁷ Por. Kan. 1095 § 1, *Parochus et loci Ordinarius valide matrimonio assistunt*:

1-o *A die tantummodo adeptae canonicae possessionis beneficii ad normam can. 334, § 3, 1444, § 1, vel initi officii, nisi per sententiam fuerint excommunicati, vel interdicti vel suspensi ab officio aut tales declarati.*

Biskupski St. *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymsko-Katolickiego*. Warszawa 1956, 317—367.

¹⁸ Por. Kan. 985. „*Sunt irregulares ex delicto*”:

7-o *Qui actum ordinis, clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt, vel eo ordine carentes, vel ab eius exercitio poena canonica sive personali, medicinali aut vindicativa, sive locali prohibiti*”.

Identycznie tę kwestię regulowało dawne prawo. Por. c. 1, V, 11, in VI-o: „*et haec eadem in suspensionis et interdicti sententiis volumus observari. Caveant autem ecclesiasticorum praelati et iudices universi, ne praedictam poenam suspensionis incurrant; quoniam, si contigerit eos sic suspensos divina officia exsequi sicut prius, irregularitatem non effugient iuxta canonicas sanctiones, super qua non nisi per summum Pontificem poterit dispensari*”.

c. 20, V, 11 in VI-o: „*Is, cui est ecclesiae interdictus ingressus, quum sibi per consequens censeatur in ipsa divinorum celebratio interdicta, irregularis efficitur, si contra interdictum huiusmodi divinis in ea se ingerat, in suo agens officio, sicut prius*”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, 239, n. 231;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 4, n. 21 sq.;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 39;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 331, n. 220;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 371, 372, 375.

Legas M., *De delictis et poenis*, 242, 243, n. 176.

wiek słusznej przyczyny, zwłaszcza, jeśli brak jest innych ministrów (kan. 2275, 2-o)¹⁹.

Wierni nie powinni (non licet) prosić obłożonego interdyktem osobistym, którego kara jest notorycznie znana (interdicto notorio), o udzielenie im sakramentów czy sakramentaliów, poza wypadkiem konieczności — nisi gravis necessitas adsit (kan. 2275, 2-o, 2261 § 1—2)²⁰.

Obłożonego interdyktem osobistym po wyroku skazującym lub deklarującym wolno wiernym prosić o absolicję sakramentalną tylko w niebezpieczeństwie śmierci (kan. 882, 2252). O udzielenie innych sakramentów — tylko w tym wypadku, gdy zaistnieje brak innych ministrów, mogących im udzielić sakramentów czy sakramentaliów.

Kodeks prawa kanonicznego przewiduje tutaj łagodniejszy wymiar kary, niż dawne prawo, zezwalając na udzielanie wszystkich sakramentów. Według prawa dawnego chrzest należało udzielać zawsze, Eucharystię i ostatnie namaszczenie — tylko w wypadku, gdy umierający nie mógł wyznać grzechów²¹.

Sankcje karne. Jeśliby ktoś odważył się przyjąć święcenia od będącego w interdykcie po wyroku stwierdzającym lub

¹⁹ Podobnie tę kwestię regulowało dawne prawo. Por. c. 9, X, V, 27; Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 353; Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 20; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, n. 226.

²⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 444, n. 365.

²¹ Por. c. 11, X, V, 38; c. 43, X, V, 39; c. 19, 24, V, 11 in VI-o;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 234, n. 226;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris*, 90;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIII, sect. 1, n. 1

Kober F., *Das Interdikt* w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 322 sq.;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 321, n. 216;

Lega M., *De delictis et poenis*, 244, n. 179.

Por. także S. Congr. de Prop. Fide (C. P. pro Sin.), 21 Ian. 1789, ad 2: „Sacerdotem suspensum et interdictum nullo unquam tempore administrare posse baptismum cum solemnitatibus, sed, quando propter necessitatem debeat baptizare, baptizet private”.

Seredi J., *C. J. C. Fontes*, VII, 173, n. 4625.

wymierzającym powyższą karę, zaciąga „*ipso facto*” *suspensę* „*a divinis*”, zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej. Jeśliby ktoś w dobrej wierze przyjął święcenia od osoby wyżej wymienionej, pozbawiony zostaje prawa wykonywania przyjętych święceń, dopóki nie uzyska dyspensy (kan. 2372)²².

W myśl kan. 985, 7-o, kto narusza interdykt osobisty przez wykonywanie aktów władzy święceń zastrzeżonych duchownym wyższych święceń, zaciąga nieprawidłowość z występku (*irregularis ex delicto*).

Kodeks prawa kanonicznego jest pod tym względem zgodny z dawnym prawem²³.

2. *Odprawianie nabożeństw.*

A. *Zasada.* Obłożony interdyktem osobistym nie może godziwie odprawiać nabożeństw i brać w nich udziału z wyjątkiem słuchania słowa Bożego (kan. 2275 1-o)²⁴.

Co należy rozumieć przez słowo — *nabożeństwa* (*divina offi-*

²² Por. Kan. 2372. „Suspensionem a divinis Sedj Apostolicae reservatam, ipso facto contrahunt, qui recipere ordines praesumunt ab excommunicato vel suspenso vel interdicto post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, aut a notorio apostata, haeretico, schismatico; qui vero fide a quopiam eorum sit ordinatus, exercitio careat ordinis sic recepti donec dispensetur”.

²³ Por. Pius IX, Const. „Apostolicae Sedis”, § V, n. 6. „Suspensionem ab Ordine suscepto ipso iure incurrunt, qui eundem Ordinem recipere praesumpserunt ab excommunicato, vel suspenso, vel interdicto nominatim denunciatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio: eum vero qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere Ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus”.

Gasparri P., *C. J. C., Fontes*, III, 29, n. 552.

Bucceroni J., *Comm. Const. „Apost. Sedis”*, n. 101, 175;

Wernz F., *Jus decretales*, VI, 239, n. 231;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 331, n. 220;

Lega M., *De delictis et poenis*, 243, n. 176.

²⁴ Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti:

1-o Nequeunt divina officia celebrare, eisve, excepta praedicatione verbi Dei, assistere...”

cia), jak też — *udział czynny i bierny w nabożeństwach* — zostało wyżej wyjaśnione (kan. 2256, 1-o).

1) *Obłożeni interdyktem, lecz nie notoryczni*, nie mogą godziwie odprawiać nabożeństw (kan. 2275, 1-o). Jest to zasada. Od tej zasady przewiduje prawodawca wyjątek w kan. 2232 § 1, w myśl którego uwolnieni są od zachowywania cenzury w wypadku, jeśli na skutek przestrzegania jej grozi im zniesławienie.

a) *Faktycznie notoryczni* winni bezwzględnie powstrzymać się od odprawiania nabożeństw. To samo ma zastosowanie do obłożonych tą karą i będących po wyroku skazującym lub stwierdzającym. Zakaz, odnośnie powyższych osób, ma charakter absolutny, albowiem nie ma do nich zastosowania wyjątek przewidziany w kan. 2232 § 1.

W związku z wyrażeniem użytym przez prawodawcę w kan. 2275, 1-o: „*quae aliquam secumferat participationem in divinis officis celebrandis*”, powstaje pytanie, czy Kodeks surowszą zasadę stosuje, jeśli chodzi o wykluczenie od czynnego udziału w odprawianiu nabożeństw, do *obłożonych interdyktem osobistym*, a będących po wyroku skazującym lub stwierdzającym, czy też do *ekskomunikowanych*, znajdujących się w tych samych warunkach, to znaczy, będących także po wyroku skazującym lub stwierdzającym?. Zdania autorów w tej materii, są podzielone. Jedni dają odpowiedź twierdzącą²⁵, inni przeczą²⁶. Pośród tych ostatnich znajduje się Roberti²⁷, który, moim zdaniem, słusznie uważa, że absurdalnym byłoby wykluczać tu obłożonych interdyktem osobistym, jeśli przez ekskomunikę nie są pozbawieni wykonywania tych czynności, jak np. czynności organisty.

²⁵ Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 244, n. 1796;

Cappello F., *De censuris*, 376, n. 465;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 335, n. 303;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 194, n. 70 ad III.

Chelodi J., *Jus poenale*, n. 37, dop. 4;

²⁶ Augustine Ch., *Commentary*, VIII, 177.

²⁷ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars I, 445, n. 365;

Obłożeni interdyktem osobistym, a naruszający interdykt przez wykonywanie czynności władzy święceń, zastrzeżonych duchownym wyższych święceń, stają się *nieprawidłowymi z występku* (irregulares ex delicto, kan. 985, 7-o).

B. *Przełożeni*. Zgodnie z kan. 2275, 1-o, to jest duchowni, do których należy z urzędu (ex officio) troska o to, by nabożeństwa były odprawiane stosownie do przepisów liturgicznych, obowiązani są wykluczyć od wszelkiego czynnego udziału w nabożeństwach, ukaranych interdyktem osobistym a będących notorycznie znanymi (notorii) lub po wyroku skazującym, czy stwierdzającym, a także tych, o których karze dowiedzieli się na podstawie donosu (denuntiatos).

Duchowni, którzy świadomie dopuszczają do odprawiania nabożeństw, wzbronionych cenzurą, będącym w interdykcie po wyroku skazującym lub stwierdzającym, zaciągają „ipso facto” interdykt wzbraniający wstępu do kościoła (interdictum ab ingressu ecclesiae, kan. 2338 § 3)²⁸. Ci, którzy dopuszczają notorycznych do wykonywania powyższych czynności, nie zaciągają żadnej kary.

Nie mogą natomiast duchowni, do których należy troska o właściwe odprawienie nabożeństw, wykluczyć obłożonych interdyktem, których kara nie jest notoryczną (interdictos non notorios). Zasada powyższa wynika z kan. 2232, w myśl którego przełożony nie może domagać się przestrzegania kary — „latae sententiae” — w zakresie zewnętrznym, jeśli przestępstwo nie jest notoryczne. Potwierdza także i kan. 2275, 1-o, w którym zostały wymienione osoby, jakie należy wykluczyć a pominięte zostały te, których przestępstwa nie są notoryczne²⁹.

²⁸ Por. Kan. 2338 § 3. „Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis interdictis vel admittentes ad celebranda officia divina per censuram vetita clericos excommunicatos, interdictos, suspensos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, interdictum ab ingressu ecclesiae ipso iure contrahunt, donec, arbitrio eius cuius sententiam contempserunt, congruenter satisfecerint.”

²⁹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 445, n. 365.

3. Przyjmowanie sakramentów św. i sakramentaliów.

Przyjmowanie sakramentów św. i sakramentaliów jest wzbronione będącym w interdykcie osobistym; wyraźnie zaznacza to prawodawca w kan. 2275, 2-o, 2260 § 1³⁰.

A. *Sakramenta św.*

Zasada. Dotknięci interdyktem osobistym nigdy nie mogą godziwie przyjmować sakramentów św. Wyjątek stanowi kan. 2232 § 1, w myśl którego dozwolone jest będącym w cenzurze, nie przestrzeganie tejże kary, a w konsekwencji i przyjmowanie sakramentów św., gdyby powstrzymanie od ich przyjęcia groziło sprawcom zniesławieniem lub gdyby narażało ich na wielkie zło. Przyjmowanie sakramentów w tych wyjątkowych wypadkach jest nie tylko ważne, ale i godziwe³¹. W innych wypadkach jest zawsze niegodziwe (illita), jednak ważne. Wyjątek stanowi sakrament pokuty na skutek braku dyspozycji u penitenta, chyba że przypadkowo zachodziłaby dobra wiara, np. z powodu zapomnienia lub nieświadomości cenzury. Za ważnością przyjętych sakramentów św. przemawia fakt, że Kościół nie może zmienić instytucji ustanowionej przez Chrystusa, wszak wszystkie sakramenta są ustanowienia Bożego³².

Prawo zabrania także ministrom udzielać sakramentów św. osobom, których kara jest notoryczna oraz po wyroku skazującym lub stwierdzającym karę interdyktu osobistego (kan. 2275, 2-o). Zasada ta włącza wyjątki.

Do nich zalicza się sakrament małżeństwa. Dla poważnej przyczyny wolno jednej stronie udzielić sakramentu małżeństwa drugiej stronie, będącej w interdykcie osobistym. Wolno także proboszczowi, dla słusznej przyczyny (si gravis causa urgeat), asystować przy zawieraniu małżeństwa przez obło-

³⁰ Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti: 2-o Prohibentur Sacramenta et Sacramentalia ministrare, conficere et recipere, ad normam can. 2260, § 1, 2261”;

³¹ Por. Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 244, n. 1796. ,

³² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 445, n. 365.

zonych karą interdyktu osobistego, zasiągnąwszy uprzednio rady ordynariusza, o ile to jest możliwe (kan. 1066)³³.

Sankcje karne za nieprzestrzeganie powyższego zakazu podaje kan. 2364. W myśl powyższego kanonu, udzielanie sakramentów św. osobom nieuprawnionym do ich przyjmowania, czy to z prawa Boskiego, czy kościelnego, stanowi przestępstwo, za które szafarza sakramentów należy zasuspendować od udzielania sakramentów na czas, jaki ordynariusz roztropnie oznaczy i skazać go na inne kary w miarę winy³⁴.

B. *Sakramentalia*. Obłożony interdyktem osobistym może przyjmować sakramentalia aż do wydania wyroku; po wyroku nie może ich godziwie przyjmować (kan. 2275, 2-o, 2260 § 1). Przed wydaniem wyroku nie może godziwie przyjmować sakramentów, jeśli to jest połączone z braniem udziału w nabożeństwach, co jest mu zabronione kanonem 2275, 1-o. Wyjątek stanowi wypadek, kiedy kara interdyktu osobistego nie jest notoryczną, a zachodzi przyczyna usprawiedliwiająca nieprzestrzeganie cenzury, przewidziana w kan. 2232 § 1, to jest grożące sprawcy zniesławienie. Po wydaniu wyroku skazującego, czy wyjaśniającego, obłożony interdyktem osobistym nie może godziwie przyjmować sakramentów (kan. 2275, 2-o, 2260 § 1). W wypadku, gdyby je jednak przyjął, sakramentalia będą ważne.

Szafarz. Nie wolno szafarzom (ministri) udzielać sakramentów podlegającym interdyktowi osobistemu, których kara jest znana (notoriis), oraz co do których wydany został *wyrok skazujący lub wyjaśniający* (kan. 2275, 2-o, 2232 § 1, 2260 § 1). Co się zaś tyczy egzorcyzmów, to ze względu na to, że

³³ Por. Kan. 1066. „Si publicus peccator aut censura notorie innotatus prius ad sacramentalem confessionem accedere aut cum Ecclesia reconciliari recusaverit, parochus eius matrimonio ne assistat, nisi gravis urgeat causa, de qua, si fieri possit, consultat Ordinarium”.

³⁴ Por. Kan. 2364. „Minister qui ausus fuerit Sacramenta administrare illis qui iure sive divino sive ecclesiastico eadem recipere prohibentur, suspendatur ab administrandis Sacramentis per tempus prudenti Ordinarii arbitrio definiendum aliisque poenis pro gravitate culpae puniatur, firmis peculiaribus poenis in aliqua huius generis delicta iure statutis”.

można ich dokonywać nie tylko na katolikach i katechumenach, lecz także i na akatolikach i ekskomunikowanych (kan. 1152), to przez analogię należy przyjąć, że można je sprawować także i na obłożonych interdyktem personalnym³⁵.

C. *Święcenia*. Nie wolno obłożonym interdyktem osobistym przyjąć święceń, a to z uwagi, iż wzbronione im jest przyjmowanie sakramentów św., jak i z wyraźnego przepisu Kodeksu (kan. 2275, 3-o, 2265, § 1, 3-o)³⁶. Nie wolno im przyjąć także i pierwszej tonsury (kan. 950), ponieważ wzbronione im jest branie udziału w nabożeństwach (kan. 2275, 1-o)³⁷, chyba, że wyjątkowo, na skutek grożącego im zniesławienia usprawiedliwieni byłiby od zachowania cenzury. Wyjątek ten, rzadko może się wydarzyć w praktyce, albowiem nie przyjęcie pierwszej tonsury w zasadzie nikogo nie zniesławia³⁸.

Przełożeni nie mogą udzielić święceń dotkniętym interdyktem osobistym, których kara jest notorycznie znana (notoriis), ponieważ ci ostatni nie mogą brać udziału w nabożeństwach (kan. 2275, 1-o). Tym więcej nie mogą udzielić tym, co do których zapadł wyrok skazujący lub wyjaśniający a to z uwagi na wyraźny zakaz prawa (kan. 2275, 3-o, 2265 § 1, 3-o). Zresztą przełożeni nie mogą dopuścić do święceń wszystkich niegodnych³⁹.

³⁵ Por. Kan. 1152. „Exorcismi a legitimis ministris fieri possunt non solum in fideles et cathechumenos, sed etiam in acatholicos vel excommunicatos”.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 446, n. 365.

³⁶ Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti: 3-o Praescripto can. 2265 etiam ipsi adstringuntur;

Kan. 2265 § 1, Quilibet excommunicatus: 3-o Promoveri nequit ad ordines”.

³⁷ Por. Kan. 950. „In iure verba: ordinarie, ordo, ordinatio, sacra ordinatio, comprehendunt, praeter consecrationem episcopalem, ordines enumeratos in can. 949 et ipsam primam tonsuram, nisi aliud ex natura rei vel ex contextu verborum eruatur”.

Kan. 2275. Personaliter interdicti: 1-o Nequeunt divina officia celebrare eisve, excepta praedicatione verbi Dei „assistere;”

³⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 446, n. 365.

³⁹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 393, dop. 4. Kan. 855 §§ 1, 2; Kan. 731 § 2; kan. 1066 .

4. *Bierny udział w nabożeństwach.*

A. *Obłożeni interdyktem osobistym.* W myśl kan. 2275, 1-o, kto podlega osobistemu interdyktowi szczegółowemu, ten nie może brać udziału w nabożeństwach, z wyjątkiem słuchania słowa Bożego⁴⁰. Od przestrzegania powyższego zakazu mogą być usprawiedliwieni dotknięci interdyktem osobistym, dopóki przestępstwo ich nie stanie się notorycznym ze względu na grożące im zniesławienie (kan. 2232 § 1). W wypadku gdy kara ich stanie się notoryczna, a tym więcej, skoro zostanie wydany wyrok skazujący lub wyjaśniający, zobowiązani są i to „sub gravi” do wypełnienia powyższego obowiązku⁴¹.

B. *Przełożeni.* Duchowni, którym zleconą jest opieka nad nabożeństwami, aczkolwiek zgodnie z kan. 2232 § 1, mogą domagać się przestrzegania cenzury przez obłożonych interdyktem osobowym, jeśli ich przestępstwo jest notoryczne (de facto notorii) a także przez tych, na których zapadł wyrok skazujący lub wyjaśniający, to niemniej, w myśl wyraźnego przepisu kanonu 2275 1-o, nie są obowiązani ich wyrzucać lub przerywać nabożeństwo, jeśli biernie w nim uczestniczą⁴².

5. *Prawa.*

A. *Obłożeni interdyktem osobistym.* Prawa, których prawodawca, w myśl kan. 2275, 3-o i kan. 2265 § 1, 1-o, zabrania wykonywać osobom obłożnym interdyktem osobistym, są następujące: prawo wybierania, prezentowania

⁴⁰ Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti: 1-o. Nequeunt divina officia celebrare, eisve, excepta praedicatione verbi Dei, assistere; passive assistentes non est necesse ut expellantur...”

⁴¹ Por. Kan. 2232 § 1 „... ante sententiam tamen declaratoriam a poena observanda deliquens excusatur quoties eam servare infamia nequit...”

⁴² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 446, 447, n. 365.

(kan. 1470 § 4), wyznaczania (nominandi). Godziwe korzystanie z powyższych praw jest wyraźnie przez prawodawcę wzbronione, chyba że wyjątkowo na skutek grożącego im zniesławienia uwolnieni są od zachowania cenzury (kan. 2232 § 1). W wypadku, gdy ich przestępstwo stanie się notorycznym, przewidziany wyjątek w kan. 2232 § 1 nie ma tu zastosowania. Jeżeli natomiast zapadł wyrok skazujący na powyższą karę lub wyjaśniający, to dotknięci interdyktem osobistym nie mogą korzystać z powyższych praw pod rygorem nieważności. Wszystkie czynności przez nich dokonane, jak: nominacje, wybory, prezentowania są nieważne (kan. 2265 § 2, 167 § 2)⁴³.

B. *Przełożeni*, zgodnie z kan. 2232 § 1, wykluczyć powinni od wykonywania powyższych praw *notorycznych przestępców*, ukaranych interdyktem osobistym. Niemniej jednakże czynności przez nich dokonane będą ważne, choć niegodziwe. Przełożeni obowiązani są ogłosić za nieważne czynności dokonane przez powyższych przestępców, po wydaniu na nich wyroku skazującego lub wyjaśniającego (kan. 2265 § 2, 2223 § 4). Co się tyczy wyborów, to zauważyć należy, że te ostatnie będą ważne, choćby w nich brał udział obłożony interdyktem osobistym po wyroku skazującym lub stwierdzającym, jeżeli kandydat otrzymał przeważającą ustawowo większość głosów, po odliczeniu głosu, złożonego przez obciążonego interdyktem, który należy uznać za nieważny (kan. 167 § 1, 2265 § 2). Nie powoduje nieważności wyborów świadome dopuszczenie do nich będącego w karze interdyktu po wyroku skazującym lub wyjaśniającym, albowiem zastrzeżenie w kan. 167 § 2 — „*nisi scienter admissus fuerit excommunicatus post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam*” — odnosi się wyłącznie do ekskomunikowanych. Obłożonych interdyktem prawodawca traktuje łagodniej, niż ekskomunikowanych. Racja jest w tym, że aczkolwiek interdykt osobisty jest ciężką karą, niemniej jednak jest on łagodniejszą od ekskomunikacji,

⁴³ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 447, n. 365; Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 244, 245, n. 1796.

która wyłącza w ogóle ze współuczestnictwa z wiernymi w społeczności chrześcijańskiej⁴⁴.

6. Niezdolność

Dalszym skutkiem interdyktu osobistego jest niezdolność osoby nim dotkniętej do osiągnięcia urzędów (munera), pensji, łask papieskich (kan. 2275, 3-o, 2265, § 1. 2-o)⁴⁵. Pod pojęciem „munera” należy tu rozumieć: godności (dignitates), beneficja, wszelkiego rodzaju urzędy, pojęte nawet w szerszym znaczeniu (kan. 145 § 1—2).

A. *Obłożony interdyktem osobistym* nie może godziwie przyjąć urzędu lub pensji. Jest to zasada, która dotyczy wszystkich bez wyjątku dotkniętych tą karą. Od tej zasady przewiduje prawodawca wyjątek w kan. 2232 § 1 odnośnie przestępstwa nienotorycznego. „Non notorius” ze względu na grożące mu zniesławienie jest usprawiedliwiony od nie przestrzegania cenzury a wskutek tego może godziwie i ważnie przyjąć urzędy i pensje⁴⁶.

Nieważność powyższych aktów, to jest przyjęcia urzędu lub pensji, uzależnia prawodawca od wydania wyroku skazujące-

⁴⁴ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 404, n. 340.

Kan. 167 § 2. „Si quis ex praedictis admittatur, eius suffragium est nullum, sed electio valet, nisi constet, eo dempto, electum non retulisse requisitum suffragiorum numerum, aut scienter admissus fuerit excommunicatus post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam”.

⁴⁵ Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti: 3-o Praescripto can. 2265 etiam ipsi adstringuntur;

Kan. 2265 § 1. Quilibet excommunicatus: 2-o Nequit consequi dignitates, officia, beneficia, poensiones ecclesiasticas aliudve munus in Ecclesia”;

⁴⁶ Por. Kan. 2265 § 2. „Actus tamen positus contra praescriptum § 1 nn. 1, 2, non est nullus, nisi positus fuerit ab excommunicato vi-tando vel ab alio excommunicato post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam; quod si haec sententia lata fuerit, excommunicatus nequit praeterea gratiam ullam pontificiam valide consequi, nisi in pontificio rescripto mentio de excommunicatione fiat”.

go lub stwierdzającego. Przyjęcie więc urzędu lub pensji po wyroku jest nieważne.

Przed wyrokiem skazującym lub stwierdzającym wszyscy obłożeni interdyktem osobistym mogą ważnie, aczkolwiek niegodziwie, uzyskać wszelkie łaski od papieża (kan. 36 § 2)⁴⁷. Przeciwnie natomiast, po wyroku skazującym lub stwierdzającym, nie może uzyskać łaski od papieża, chyba że w reskrypcie jest wzmianka o interdycie (kan. 2275, 3-o, 2265 § 2)⁴⁸.

B. *Przełożeni*, zgodnie z kan. 2232 § 1, nie mogą udzielić pensji lub urzędu przestępcom notorycznym (*interdictis notoriis*), ponadto obowiązani są ogłosić, jako nieważne (*declarare nullas*) nadanie wszelkich urzędów lub pensji osobom po wyroku skazującym lub stwierdzającym powyższą karę (kan. 2275, 3-o, 2265 § 2).

⁴⁷ Por. kan. 36 § 2. „*Gratiae et dispensationes omnes genus a Sede Apostolica concessasae etiam censura irretitis validae sunt, salvo praescripto can. 2265, § 2, n. 3, 2285*”.

⁴⁸ Por. 1, I, 3 in VI-o, gdzie papież Grzegorz IX około 1230 roku postanowił: „*Ipsa jure rescriptum vel processum per ipsum habitus non valeat, si ab excommunicato, super alio quam excommunicationis vel appellationis articulo, fuerit impetratum*”.

Przepis powyższy złagodził papież Marcin V konstytucją „*Ad evitanda*”, wydaną na soborze w Konstancji w 1418 roku, ograniczając niezdolność uzyskania reskryptów papieskich do ukaranych wyłącznie ekskomuniką większą.

Mansi J., *Collectio Conciliorum*, 27, col. 1192—1193; Gasparri P., *C. J. C., Fontes*, I, 58;

c. 26, X, I, 3;

Michiels G., *Normae generales*, ed. 2, II, 295—297;

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, 1. I, tit. 3, n. 41 sq.;

Ferraris L., *Prompta bibliotheca*, ad v. „*Excommunicatio*”, a. VI, n. 20.

Vilien A., *Absolution*, w *Dictionnaire de droit canonique*, I, col. 122;

Van Hove A., *De rescriptis*, n. 95.

Por. także przepis Grzegorza IX nakazujący wykluczyć z nabożeństw ekskomunikowanych i obłożonych interdyktem personalnym, a zamieszczony w c. 57, X, V, 39: „*excommunicatis exclusis*”.

7. Pogrzeb kościelny

A. Dawne prawo

Według dawnego prawa wszyscy obłożeni interdyktem osobistym szczegółowym, bez względu na to czy to byli świeccy, czy duchowni, pozbawieni byli pogrzebu kościelnego, ale pod warunkiem, że byli „nominatim”⁴⁹, tj. z wyraźnym podaniem przez sędziego imienia i nazwiska, ukarani, ponadto, na mocy Dekretu Marcina V „Ad vitanda”, przez sędziego duchownego publicznie ogłoszeni⁵⁰.

⁴⁹ Por. c. 24, X, V, 33: „... Sane quibusdam regularibus apostolica sedes indulset, ut his, qui fraternitatem eorum assumpserint, si forsitan ecclesiae, ad quas pertineat, a divinis officiis fuerint interdictae, ipsoque mori contigerit, sepultura ecclesiastica non negetur, nisi excommunicati vel nominatim interdicti fuerint”;

c. 8, V in VI-o: „Episcoporum et aliorum praelatorum querelis frequentibus et querulosis clamoribus excitati, praesenti decreto duximus statuendum, ne aliqui saeculares aut regulares, quantumcumque exemptionis seu libertatis sedis apostolicae privilegiis communitati, cuiuscunque ordinis, religionis, status vel conditionis existant scienter celebrent vel faciant celebrari divina in civitatibus, castris, villis, (nisi quatenus a iure conceditur), seu locis aliis interdictis ab ordinariis sive delegatis iudicibus vel a iure, aut excommunicatos publice vel interdictos ad divina officia seu ecclesiastica sacramenta vel ecclesiasticam sepulturam admittant. Qui vero contra praesumpserint, praeter alias poenas a iure statutas ingressum ecclesiae sibi noverint interdictum, donec de transgressione huiusmodi ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserint, satisfecerint competenter”.

c. 1, III, 7 in Clem: gdzie papież Klemens V na soborze w Vienne postanawia: Eos, qui proprie temeritatis audacia defunctorum corpora non sine contemptu clavium ecclesiae, in coemeteriis interdicti tempore, in casibus non concessis a iure, vel excommunicatos publice, aut nominatim interdictos, vel usuarios manifestos scienter sepelire praesumunt, decernimus ipso facto excommunicationis sententiae subiacere, a qua, nullatenus absolvantur, nisi prius ad arbitrium dioecesanis episcopi eis, quibus per praemissa fuerit iniuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem, nullo eis circa praemissa exemptionis vel quovis alio privilegio, sub quacumque forma verborum concessio, aliquo modo suffragante”.

⁵⁰ Por. Wernz F., *Jus decretalium* VI, 237, n. 228;

Suarez F., *De censuris*, disp. V, sect. 3;

Jeżeli osobisty interdykt szczegółowy jako taki, imiennie i publicznie nie był ogłoszony, to odmowa pogrzebu chrześcijańskiego mogła nastąpić nie z tytułu kary, to jest nie mocą interdyktu, ale jako publicznemu grzesznikowi, oczywiście, gdy takie przestępstwo było notoryczne i jeżeli umarł bez oznak skruchy⁵¹.

B. Kodeks prawa kanonicznego

Kodeks prawa kanonicznego nawiązuje w tej materii do dawnego prawa, przewidując jako jeden ze skutków interdyktu osobistego, pozbawienie pogrzebu chrześcijańskiego. W myśl kanonu 1240 § 1, pozbawieni są pogrzebu chrześcijańskiego notoryczni „interdicti”, jako publiczni grzesznicy (publici et manifesti peccatores), chyba że przed śmiercią okazali znaki pokuty. Obłożeni tą karą, po wyroku skazującym lub stwierdzającym formalnie, z racji tej kary, są pozbawieni pogrzebu chrześcijańskiego (kan. 2275, 4-o, 1240 § 1, 2-o)⁵². Ci ostatni winni być pochowani na miejscu niepoświęconym, lecz

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 21, 341;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl. lib.* V, tit. 39, n. 377;

Lega M., *De delictis et poenis*, 243, n. 176.

⁵¹ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 329, n. 218, ad 4; „Interdykowany osobiście szczegółowo nie może być pochowany w ziemi poświęconej, jeżeli interdykt z wyraźnym podaniem imienia jego przez sędziego duchownego został publicznie ogłoszony (specialiter et nominatim interdictus), i jeżeli umarł bez rozgrzeszenia i bez znaków żalu, skoro zaś żal objawił i pokutę czynił, a bez rozgrzeszenia umarł, może być pochowany na miejscu święconym po udzieleniu po śmierci absolucji z interdyktu według Rytuału. Jeżeli szczegółowo interdykowany jako taki imiennie i publicznie przez sędziego ogłoszony nie został, nie mocą interdyktu, lecz jako publiczny grzesznik, który bez żalu i pokuty rozstał się z tym światem, może i powinien być wykluczony od pogrzebu kościelnego na święconym miejscu”.

⁵² Por. Kan. 2275. „Personaliter interdicti: 4-o Carent sepultura ecclesiastica ad normam can. 1240, § 1, n. 2”.

Kan. 1240, § 1, „Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa:

2-o Excommunicati vel interdicti per sententiam condemnatoriam vel declaratoriam”.

ogrodzonym i strzeżonym, (kan. 1212)⁵³. Na szafarzach (ministri) ciąży obowiązek (sub gravi) odmówienia pogrzebu chrześcijańskiego zmarłym, którzy byli obłożeni interdyktem osobistym specjalnym. Za naruszenie powyższego zakazu przewiduje prawodawca sankcje karne. Jeśliby ktoś ośmielił się nakazać (mandare) lub zmusić (cogere) do udzielenia pogrzebu chrześcijańskiego będącym w interdykcie (interdicos), wbrew przepisowi kanonu 1240 § 1, zaciąga ekskomunikę „*latae sententiae*” nie zastrzeżoną nikomu; zezwalający dobrowolnie (sponte) na pogrzeb chrześcijański, będącym w interdykcie zaciągają „*ipso facto*” interdykt wzbraniający wstępu do kościoła zastrzeżony ordynariuszowi (*intedictum ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum*, c. 2339)⁵⁴. Jeżeli bezprawnie (illegitime) udzielono pogrzebu chrześcijańskiego będącym w osobistym interdykcie, fakt ten nie powoduje zbeszczeszczenia (*violatio*) ani kościoła, ani cmentarza (por. kan. 1172 § 1, 4-o)⁵⁵, nie należy także ekshumować nieboszczyka. Zasadę powyższą łatwo ustalić na podstawie kan. 1242, w którym nakaz ekshumacji odnosi się wyłącznie do ekskomunikowanego⁵⁶; ukarani interdyktem osobistym nie są wymienieni, stąd wynika, że przepis kanonu 1242, nakazujący ekshumację, nie odnosi się do nich. Wyraźniej jeszcze występuje to na podsta-

⁵³ Por. Kan. 1212. „*Praeter coemeterium benedictum alius, si haberi queat, sit locus, clausus item et custoditus, ubi ii humentur quibus sepultura ecclesiastica non conceditur*”.

⁵⁴ Por. Kan. 2339. „*Qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi ecclesiasticae sepulturae infideles, apostatas a fide, vel haereticos, schismaticos, aliosve sive excommunicatos sive interdictos contra praescriptum can. 1240, § 1, contrahunt excommunicationem latae sententiae nemini reservatam; sponte vero sepulturam eisdem donantes, interdictum ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum*”.

⁵⁵ Por. Kan. 1172 § 1. „*Ecclesia violatur infra recensitis tantum actibus, dummodo certi sint, notorii, et in ipsa ecclesia positi: 4-o Sepultura infidelis vel excommunicati post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam*”.

⁵⁶ Por. Kan. 1242. „*Si fieri sine gravi incommodo queat, cadaver excommunicati vitandi, qui, contra canonum statuta, sepulturam in loco sacro obtinuit, exhumandum est, servato praescripto can. 1214, § 1, et in loco profano de quo in can. 1212, reponendum*”.

wie kan. 2277, gdzie prawodawca w sposób wyraźny wskazuje, że pochowanie na cmentarzu lub w kościele obłożonego interdyktem „ab ingressu ecclesiae” nie pociąga obowiązku usunięcia nieboszczyka: „nec si sepaliatur, oportet ut cadaver admoveatur”⁵⁷.

Prawo *Dekretalów* przewidywało karę *ekskomuniki* „*latae sententiae*” na tych, którzy świadomie zezwolili na pogrzeb chrześcijański, imiennie ukaranych interdyktem osobistym (*nominatim interdictos*), z której nie mogli być uwolnieni, dopóki nie uczynili zadość biskupowi miejsca, któremu, przez fakt powyższy uczynili zniewagę⁵⁸. Pius IX, konst. „*Apostolicae Sedis*”, ustalił *ekskomunikę* „*latae sententiae*” nikomu nie zastrzeżoną, na tych, którzy polecili lub zmusili do udzielenia pogrzebu chrześcijańskiego „*nominatim interdictos*”⁵⁹.

⁵⁷ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 448, n. 367, ad VII;

Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 245, n. 1796;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 336, n. 303;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 195, n. 70;

Jombart E., *Interdit, w Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1472.

Insadowski H., *Kościelne prawo pogrzebowe*, Lublin 1930, 160—173;

Sole J., *De delictis et poenis*, 175, n. 256; 278, n. 367;

Pelle P., *Le droit penal de l'Eglise*, 155—157, n. 98;

Torquebiau-Naz-Clercq, Jombart, *Traité de droit canonique*, IV, 669, n. 1068;

Bączkowiec F., *Prawo kanoniczne*, wyd. 3, Opole 1958, III, 450, n. 491.

Cappello F., *De censuris*, 377, n. 465;

D'Annibale, *Summula* I, n. 376;

Ballerini-Palmieri, *Opus thel. morale*, VII, n. 560;

⁵⁸ Por. c. 1, III, 7 in Clem.: „aut *nominatim interdictos*... *scienter sepelire praesumunt, decernimus ipso facto excommunicationis sententiae subiacere, a qua nullatenus absolvatur, nisi prius ad arbitrium dioecesani episcopi, quibus per praemissa fuerit iniuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem*...”

c. 8, V, 7 in VI-o; c. 24, X, V, 33; c. 2, V, 10, in Clem.

⁵⁹ Por. Pius IX, Const. „*Apostolicae Sedis*”, § IV, *Excommunicationi latae sententiae nemini reservatae subiacere declaramus*:

8. Wygaśnięcie interdyktu personalnego

Odpuszczenie osobistego interdyktu szczegółowego może nastąpić tylko za pomocą absolucji, z tej racji, że kara powyższa ma charakter cenzury⁶⁰. Przy rogrzeszaniu z powyższej kary należy zwrócić uwagę, czy interdykt jest „*latae*”, czy „*ferendae sententiae*”.

Jeśli jest „*latae sententiae*”, należy znów rozróżnić czy jest zastrzeżony, czy nie zastrzeżony.

W wypadku, gdy interdykt „*latae sententiae*” jest nie zastrzeżony, to w zakresie zewnętrznym (*in foro externo*) absolucji może udzielić ten, kto ma jurysdykcję, w zakresie zewnętrznym⁶¹. W zakresie wewnętrznym (*in foro sacramentali*) każdy spowiednik może udzielić absolucji⁶².

Od interdyktu zastrzeżonego, ten tylko może udzielić absolucji, kto go ustanowił (*qui illud constituit*), i zastrzegł sobie lub komuś udzielił władzy rozgrzeszenia, od zastrzeżonych interdyktów⁶³. W zakresie wewnętrznym (*in foro sacramentali*), pozostają w mocy uprawnienia udzielone przez prawo powszechne spowiednikom, w nagłych wypadkach (kan. 2254 § 1—3, 4), i w niebezpieczeństwie śmierci (kan. 2252)⁶⁴.

1. Mandantes seu cogentes tradi Ecclesiasticae Sepulturae haereticos notorios, aut nominatim excommunicatos vel interdictos”.

Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 28, n. 552.

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 332, n. 220;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, n. 231;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIV, sect. 5, n. 13; disp. XXXV, sectio 3, n. 1—5.

⁶⁰ Por. Kan. 2248 § 1. Quaelibet censura, semel contracta, tollitur tantum legitima absolutione”.

⁶¹ Por. Kan. 2236 § 1. „Remissio poenae sive per absolutionem, si agatur de censuris, sive per dispensationem, si de poenis sive per dispensationem, si de poenis vindicativis, concedi tantum potest ab eo qui poenam tulit, vel ab eius competentente Superiore aut successore, vel ab eo cui haec potestas commissa est.”

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 301—313;

⁶² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, 355, n. 312.

⁶³ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, l. c., 356, n. 313;

⁶⁴ Roberti F., *De delictis et poenis*, l. c., 367, n. 321.

Jeśli jest interdykt „*ferendae sententiae*”, to w grę wchodzi zasady, przewidziane w kan. 2253, 2-o i 2245 § 2. W myśl kan. 2253, 2-o, udzielenie absencji od interdyktu jest zawsze zastrzeżone, wymierzającemu. Wyjątek stanowi wypadek niebezpieczeństwa śmierci, w którym ustają wszelkie zastrzeżenia (kan. 2252). Wówczas rozgrzeszenia może udzielić każdy kapłan, przy zachowaniu warunków przewidzianych w kan. 2252⁶⁵.

9. Obowiązujące interdykty personalne.

Kodeks prawa kanonicznego przewiduje trzy interdykty osobiste:

1. Ci, którzy dali powód do interdyktu miejscowego, albo do interdyktu na społeczność lub kolegium, karani są „*ipso facto*” interdyktem personalnym (kan. 2338 § 4)⁶⁶. Interdykt ten zawsze jest karą „*latae sententiae*”, kiedy interdykt lokalny czy personalny, wymierzony na kolegium, z powodu winy jego członków, jest karą „*latae sententiae*”, jak to ma np. miejsce, w wypadku, o którym jest mowa w kan. 2332, tj. za przestępstwo apelacji do soboru przyszłego od ustaw, zarządzeń i nakazów urzędującego papieża.

W myśl tego kanonu uniwersytety, kolegia, kapituły i inne osoby moralne, jakiej bądź nazwy, jeżeli odwołują się od ustaw, zarządzeń, nakazów, panującego papieża, do soboru powszechnego, ściągają na siebie interdykt zastrzeżony Stolicy Apostolskiej „*speciali modo*”⁶⁷.

⁶⁵ Por. Myrcha M., *Zwalnianie z cenzur w świetle przepisów prawa kanonicznego*, w „*Polonia Sacra*” 1957, Nr 1, 87—211.

⁶⁶ Por. Kan. 2338 § 4. *Qui causam dederunt interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium, sunt ipso facto personaliter interdicti*”.

⁶⁷ Por. Kan. 2332. „... *Universitates vero, Collegia, Capitula aliaeve personae morales, quocunque nomine nuncupentur, interdictum speciali modo Sedi Apostolicae pariter reservatum incurrunt*”.

Należy także przyjąć, że interdykt personalny jest karą „*latae sententiae*” także i w wypadku, jeśli dotknięci tym interdyktem byli powodem wymierzenia interdyktu miejscowego, czy personalnego na społeczność „*ferendae sententiae*”. Jest karą „*latae sententiae*”, ponieważ zaciąga się go „*ipso iure*”. Przeciwnie, w wypadku gdy przełożony, przy nałożeniu interdyktu ogólnego personalnego, wymieni z imienia i nazwiska sprawców przestępstwa, wówczas nie ma wątpliwości, że interdykt personalny jest „*ab homine*”⁶⁸.

2. Interdyktem personalnym, poza karami przewidzianymi w kan. 2328, winni być karani przestępcy, dopuszczający się znieważenia ciał zmarłych lub ich grobów, dokonanych w zamiarze kradzieży lub innym złym celu, np. dla okazania pogardy, lekceważenia⁶⁹.

3. Kto popełnia przestępstwo dwużeństwa może być, poza innymi karami, ukarany interdyktem osobistym. Odnośny kanon brzmi: „Kto zawiera małżeństwo, nawet tylko cywilne, pomimo że jego poprzednie małżeństwo nie było rozwiązane ani uznane za nieważne, albo kto zawiera małżeństwo z osobą, której poprzednie małżeństwo nie było rozwiązane ani uznane za nieważne, jako dwużeniec (*bigamus*) podlega tym samym infamii prawnej; jeżeli zlekceważywszy upomnienie ordynariusza dalej żyje w niegodziwym związku, należy go w miarę winy ekskomunikować lub obłożyć interdyktem osobistym (kan. 2356)”⁷⁰.

⁶⁸ Por Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 449, n. 367.

⁶⁹ Por. Kan. 2328. „*Qui cadavera vel sepulcra mortuorum ad furtum vel alium malum finem violaverit, interdicto personali puniatur, sit ipso facto infamis, et clericus praeterea deponatur*”.

⁷⁰ Por. Kan. 2356. „*Bigami, idest qui, obstante coniugali vinculo, alium matrimonium, etsi tantum civile, ut aiunt, attentaverint, sunt ipso facto infames: et si, spreta Ordinarii monitione, in illicito contubernio persistent, pro diversa reatus gravitate excommunicentur vel personali interdicto plectantur*”.

§ 8. Interdykt zabraniający wstępu do kościoła

I. Pojęcie

Pojęcie interdyktu wzbraniającego wstępu do kościoła podaje prawodawca w kanonie 2277: „*Interdictum ab ingressu ecclesiae secumfert prohibitionem ne quis in ecclesia divina officia celebret vel eisdem assistat aut ecclesiasticam sepulturam habeat; si autem assistat, non est necesse ut expellatur, nec, si sepeliatur, oportet ut cadaver amoveatur*”.

W myśl powyższego przepisu interdykt wzbraniający wstępu do kościoła zabrania spełniania w kościele obrzędów religijnych, brania w nich udziału a także pozbawia prawa do pogrzebu kościelnego¹.

Pojęcie interdyktu zabraniającego wstępu do kościoła, przewidziane przez Kodeks prawa kanonicznego, zgodne jest z dawnym prawem, które zabraniało wykonywania aktów wyższych święceń, uczestniczenia w obrzędach duchownych oraz odmawiało pogrzebu kościelnego w kościele i na cmentarzu, jeżeli skazany na powyższą karę umarł bez objawów żalu i pokuty².

¹ Por. Kan. 2277. „*Interdictum ab ingressu ecclesiae secumfert prohibitionem ne quis in ecclesia divina officia celebret vel eisdem assistat aut ecclesiasticam sepulturam habeat; si autem assistat, non est necesse ut expellatur, nec, si sepeliatur, oportet ut cadaver amoveatur*”.

² Por. c. 2, C. V, q. 2: „*Praesenti decreto censemus, ut imprimis paternaliter uocentur, et per septem dies expectentur, nullius ecclesiasticae rei interdicta licentia. Huic vero expectationi iterum addantur dies septem, interdicta licentia ecclesiam intrandi et omnia diuina officia audiendi...*”

c. 48, X, V, 39: „*Sacro approbante concilio prohibemus, ne quis in aliquem excommunicationis sententiam, nisi competenti admonitione praemissa, et personis praesentibus idoneis, per quas, si necesse fuerit, possit probari monitio, promulgare praesumat. Quod si contra praesumpserint etiamsi iusta fuerit excommunicationis sententia, ingressum ecclesiae per mensem unum sibi noverit interdictum, alia nihilominus poena mulctanus, si visum fuerit expedire...*”

1. Interdykt wzbraniający wstępu do kościoła może być: cenzurą (kan. 2277) lub karą odwetową; tą ostatnią jest w wypadku, gdy jest wymierzony dożywotnio (in perpetuum), na czas ściśle określony lub też według uznania przełożonego (kan. 2291, 2-o)³.

Ze względu na to, że jest on interdyktem osobistym (personalnym), to ma tu zastosowanie przepis kanonu 2269 § 2, w myśl którego obowiązuje on skazanego wszędzie⁴.

Porównując Kodeks prawa kanonicznego z dawnym prawem kanonicznym dopatrzeć się może pewnej różnicy w ustawowym ujęciu powyższego środka karnego. Według dawnego prawa kanonicznego interdykt wzbraniający wstępu do kościoła w porównaniu z ogólnym interdyktem stanowił odrębny i samoistny środek karny; był on interdyktem częściowym

c. 20, V, 11 in VI-o: „Is, cui est ecclesiae interdictus ingressus, quum sibi per consequens censeatur in ipsa divinorum celebratio interdicta, irregularis efficitur, si contra interdictum huiusmodi divinis in ea se ingerat, in suo agens officio sicut prius, Talis quoque, si hoc interdicto durante decedat, non debet ecclesia vel coemeterio ecclesiastico, nisi poenituerit, sepeliri. Sane, sicut excommunicatio, sic ab officio vel ab ingressu ecclesiae lata suspensio aut ipsius effectus per appellationem sequentem minime suspenduntur”.

c. 12, X, V, 38: „Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha eucharistiae sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi perceptione duxerit abstinendum; alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur, et moriens Christiana careat sepultura...”

c. 9, X, III, 49: „Ecclesia, in qua divina mysteria celebrantur, licet adhuc non extiterit consecrata, nullo iure privilegium immunitatis admittitur: quia obsequis divinis dedicata nullius est temerarris ausibus profananda”.

³ Por. Kan. 2291. „Poenae vindicativae quae omnes fideles pro delictorum gravitate afficere possunt, in Ecclesia praesertim sunt:

2-o Interdictum ab ingressu ecclesiae in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum Superioris”;

⁴ Por. Kan. 2269 § 2. „Interdictum personale sequitur personas ubique...”

i szczegółowym⁵. Z tej racji do wymiaru jego wymagano specjalnego wyroku⁶. Nie utożsamiał się on z interdyktem ogólnym ani nie stanowił skutku interdyktu wymierzonego w formie ogólnej⁷. Podlegał on, jak to już zaznaczono na zakazie wykonywania funkcji święceń w kościele⁸, brania

⁵ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 307, n. 203, ad 4: „Interdyktem częściowym i szczegółowym jest interdykt tak zwany od wstępu do kościoła (*interdictum ab ingressu ecclesiae*), który na specjalną zasługuje wzmiankę, że w prawie jest o nim mowa. Ponieważ jest częściowym, nie wszystkich pozbawia dóbr kościelnych w definicji wymienionych, lecz zabrania wstępu do kościoła i zakazuje 1. wykonywać akty wyższych święceń; 2. być obecnym na obrzędach duchownych; 3. zabrania pogrzebu kościelnego w kościele i na cmentarzu, jeżeli interdykowany umarł bez objawów żalu i pokuty. Kto więc popadł w interdykt *ab ingressu ecclesiae*, temu wstęp do kościoła zakazany, ten nie może w nim Mszy św. lub innych funkcji kościelnych odprawiać ani na nich być obecnym, ani udzielać, ani przyjmować Sakramentów św., ten nie może być pochowany ani w kościele, ani na cmentarzu”.

⁶ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, n. 229;
 Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 4, n. 1, 2;
 Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 379;
 Hinschius P., *Das Kirchenrecht der Katholiken u. Protestan-
 ten in Deutschland*, IV, 705 sq.; V, 13 sq.;

⁷ Por. 48, X, 39; 20, V, 11 in VI-o; 12, X, V, 38;
 Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 4, n. 3; 4;
 Hinschius P., V, 66, dop. 2.

⁸ Por. Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris*, 92;
 D'Annibale J., *Summula*, I, n. 377; 378, 379;
 Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 4, n. 5.
 Ballerini-Palmieri, *Opus thel. morale*, VII, n. 564, 6-o.

⁹ Por. c. 9, X, III, 49;
 Suarez F., 1. c. n. 5, 6;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, dop. 568, wskazuje, że skazanemu na powyższą karę nie jest wzbroniony wstęp do kościoła celem wysłuchania kazania oraz pomodlenia się prywatnie w czasie, kiedy nie odprawiają się nabożeństwa: „*Quare a concione audienda vel a ab orationibus privatis extra divina officia non prohibetur, cui ingressus ecclesiae interdictus est.*”

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 308, n. 203, podziela powyższy pogląd. W tej sprawie pisze: „Interdykt ten nie zabrania

w nich udziału, spełniania obrzędów religijnych w kościele⁹, oraz pozbawiał prawa do pogrzebu kościelnego¹⁰.

W myśl prawa kanonicznego kodeksowego interdyktu ten pojęty jest raczej, jako pewien rodzaj osobistego interdyktu. Z tej racji obowiązuje on sprawcę przestępstwa wszędzie (kan. 2269 § 2).

Różnica między nimi uwidacznia się tylko w skutkach. Interdykt zabraniający wstępu do kościoła różni się od interdyktu osobistego tym, że wywołuje tylko pewne jego skutki i to w ściśle określonych granicach. W przeciwieństwie do interdyktu osobistego nie pozbawia on prawa administrowania i przyjmowania obrzędów religijnych poza kościołem i brania w nich udziału; nie zabrania także korzystania z prawa wyborczego lub nominacji, osiągnięcia godności, urzędów, beneficjów, pensji i innych zajęć w kościele oraz uzyskania łask i dyspens papieskich¹¹.

wstępu do kościoła chcącemu się prywatnie pomodlić; ... Również nie zakazuje przechodzić przez kościół, albo uczestniczyć w dysputach teologicznych, albo wykonywać w nim akty zewnętrznej jurysdykcji kościelnych, np. wybierać Biskupa, rozgrzeszać z cenzur in foro externo; bo interdykt ten zabrania wstępu do kościoła o tyle, o ile kościół jest miejscem świętym do funkcji kościelnych przeznaczonem”.

¹⁰ Por. c. 20, V, 11 in VI-o; c. 12, X, V, 38;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 4, n. 10, sq.

Lega M., *De delictis et poenis*, 240, n. 171: „item vi huius interdicti prohibetur ecclesiastica sepultura, ex cap.20. De sent. ex. in 6”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, n. 229: „...quo quis prohibetur in ecclesia sacrum, ordinem exercere atque divina officia celebrare vel audire et sepultura ecclesiastica donari, etiam in coemeterio ab ecclesia separato”.

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 308, n. 203: „Mocą tej cenzury zabroniony jest pogrzeb kościelny w kościele i na cmentarzu, chociażby ostatni od kościoła był odległy”.

¹¹ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 449, n. 368;

Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 245, n. 1797;

Sole J., *De delictis et poenis*, 176, n. 247;

Cappello F., *De censuris*, 383, n. 472;

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 195, n. 71;

Péllé P., *Le droit penal de l'Église*, 157, n. 99;

2. *Przestępstwa*, które ściga prawodawca sankcją karną w postaci interdyktu wzbraniającego wstępu do kościoła, są zawsze przestępstwami osobistymi i mniejszymi w porównaniu do przestępstw, za popełnienie których przewiduje prawodawca osobisty interdykt¹². Takimi przestępstwami, w myśl Kodeksu prawa kanonicznego, są: zbeszczeszczenie kościoła lub cmentarza (kan. 2329), naruszenie interdyktu miejscowego lub cenzury (kan. 2338 § 3), dobrowolne i bezprawne sprawienie pogrzebu kościelnego osobom, którym prawo kanoniczne odmawia tegoż (kan. 2339). W dawnym prawie kościelnym takimi przestępstwami były: naruszenie przepisu o obowiązku spowiedzi przynajmniej raz w roku i przyjęcia Komunii św. w okresie wielkanocnym¹³, pominięcie upomnień przy wymiarze ekskomuniki¹⁴, nie spełnienie obowiązku doniesienia o niezachowywaniu rezydencji przez osoby do tegoż zobowiązane¹⁵, objęcie w zarząd diecezji przez biskupa nieposiadającego nominacji od Stolicy Apostolskiej¹⁶.

De Meester A., *Juris canonici et juris canonico-Civilis compendium*, III, 209, n. 1775;

Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, 288, n. 478;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 339, n. 308;

Jombart E., *Interdit*, w *Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXX, col. 1472;

Haas A., *Das Interdikt*, 19—33, 112—116;

Chelodi J., *Jus poenale*, 47, n. 41;

¹² Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 450, n. 368.

¹³ Por. c. 12, X, V, 38: „...alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur, et moriens Christiana careat sepultura”...

¹⁴ Por. 48, X, V, 39: „...Quod si contra praesumpserint, etiamsi iusta fuerit excommunicationis sententia, ingressum ecclesiae per mensem unum sibi noverit interdictum...”

¹⁵ Por. Conc. Trid. ses. VI, c. 1, de ref.: „...Crescente vero contumacia, ut severiori sacrorum canonum censurae subiiciatur, metropolitanus suffraganeos episcopos absentes, metropolitanum vero absentem suffraganeus episcopus antiquior residens, sub poena interdicti ingressum ecclesiae eo ipso incurrenda infra tres menses per litteras seu nuncium Romano Pontifici denunciare teneatur”...

¹⁶ Por. Pius IX, const. „*Romanus Pontifex*”, 28 aug. 1873, § 11: „Si vero aliqui ex praedictis Episcopali caractere sint insigniti, in

II. Skutki

Skutki interdyktu wzbraniającego wstępu do kościoła dotyczą: 1. prawa odprawiania obrzędów religijnych w kościele; 2. prawa brania udziału w obrzędach religijnych odprawianych w kościele; 3. pogrzebu kościelnego. O skutkach owych jest mowa w kanonie 2277, który ma następujące brzmienie:

„Interdictum ab ingressu ecclesiae secumfert prohibitionem ne quis in ecclesia divina officia celebret vel eisdem assistat aut ecclesiasticam sepulturam habeat; si autem assistat, non est necesse ut expellatur, nec, si, sepeliatur, oportet ut cadaver amoveatur”.

Interdykt zabraniający wstępu do kościoła zabrania spełniania w kościele obrzędów religijnych i udziału w nich oraz pozbawia prawa do pogrzebu kościelnego. Gdyby dotknięty takim interdyktem biernie tylko brał udział w obrzędach, nie ma obowiązku usuwania go.

1. Prawo odprawiania obrzędów religijnych w kościele.

Wzbronione jest, będącemu w interdykcie wzbraniającym, wstępu do kościoła, w tym samym zakresie i w identyczny sposób jak i obłożonemu interdyktem osobistym. Z tej racji, ma tu zastosowanie to wszystko, co było powiedziane odnośnie interdyktu osobistego¹⁷.

2. Prawo brania udziału w obrzędach religijnych w kościele.

Zabranianym jest, także, dotkniętemu tą karą, brania biernego udziału w obrzędach religijnych odprawianych w kościele (kan. 2277). Zakaz ten obowiązuje w tym samym zakre-

poenam suspensionis ab exercitio Pontificalium, et interdicti ab ingressu ecclesiae ipso facto, absque ulla declaratione incidunt, S. Sedi pariter reservatam”.

Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 76, n. 565.

¹⁷ Por. Schmalzgrueber F., *Jus eccl. lib.* V, tit. 39, n. 380, 386 sq.;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 339, n. 308.

sie i dla podobnych racji, jak i przy interdykcie osobistym. W wypadku, gdyby dotknięty takim interdyktem, wbrew powyższemu zakazowi, brał bierny udział w obrzędach religijnych, w myśl Kodeksu prawa kanonicznego nie ma obowiązku usuwania go (kan. 2277)¹⁸. Zakres zakazu wzbraniającego odprawiania nabożeństw i brania w nich udziału, ogranicza Kodeks prawa kanonicznego do kościoła. Wynika stąd, że skutki powyższego interdyktu dotyczyć będą każdego kościoła. Nie wolno więc, będącemu w tej karze, ani odprawiać, ani brać udziału w nabożeństwach, w żadnym kościele. Co należy rozumieć pod pojęciem — kościoła, wskazuje prawodawca w kan. 1161. Zgodnie z powyższym kanonem, przez kościół należy rozumieć budynek święty, przeznaczony na służbę Bożą, w tym głównie celu, by wszystkim wiernym służył do publicznego wykonywania kultu religijnego¹⁹.

Od kościoła należy odróżnić kaplicę publiczną, półpubliczną i prywatną. Co pod tym pojęciem należy rozumieć, wskazuje kan. 1118 § 1-2, 1-o, 3-o²⁰. Ze względu na to, że zakaz przewidziany w kan. 2277, dotyczy kościoła, wynika stąd, że ukarany interdyktem zabraniającym wstępu do kościoła, może poza kościołem, t.j. w kaplicy nawet publicznej a tym bardziej półpublicznej i prywatnej, znajdującym się na cmen-

¹⁸ Por. Cappello F., *De censuris*, 383, n. 472.

¹⁹ Por. Kan. 1161. „Ecclesiae nomine intelligitur aedes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem ut omnibus Christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum”.

²⁰ Por. Kan. 1188 § 1. „Oratorium est locus divino cultui destinatus, non tamen eo potissimum fine ut universo fidelium populo usui sit ad religionem publice colendam”.

§ 2. Est vero oratorium:

1-o Publicum, si praecipue erectum sit in commodum alicuius collegii aut etiam privatorum, ita tamen omnibus fidelibus, tempore saltem divinatorum officiorum, ius sit, legitime comprobatum, illud adeundi;

2-o Semi-publicum, si in commodum alicuius communitatis vel coetus fidelium eo convenientium erectum sit, neque liberum cuique sit illud adire;

3-o Privatum seu domesticum, si in privatis aedibus in commodum alicuius tantum familiae vel personae privatae erectum sit”.

tarzu lub innym miejscu, udzielać sakramentów świętych, odprawiać Mszę św. itp., a w ogóle sprawować wszystko, co inni w tych warunkach mogą czynić²¹.

²¹ Pogląd ten podziela: Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 245, n. 1797: „In oratoriis autem etiam publicis licet interdicto ab ingressu ecclesiae etiam sacra celebrare”. W dopisku 10 podaje autor uzasadnienie: „quia in odiosis versamus, probabile putamus, non obstante c. 1191, § 1, quo dicuntur oratoria publica eodem quo ecclesiae iure regi”.

Cappello F., *De censuris*, 383, n. 472, ad 2: „Nomine ecclesiae non venient oratorium privatum, vel semi-publicum aut publicum, sed tantum „aedes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem ut omnibus Christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum”.

Chelodi J., *Jus poenale*, 47, n. 41, dop. 1;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 340, n. 308: „In odiosis ecclesia intelligenda est in sensu proprio et stricto prout distinguitur (ex can. 1161) tum ab oratorio privato tum a semipublico vel publico. Quare extra ecclesiam in sensu dicto intellectam huiusmodi interdicto punitus perinde hebetur ac si nulla afficeretur censura”.

Odmienne poglądy wypowiada Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici* VI, 193, n. 71, dop. 1, wymieniony zakaz rozciągając i na kaplice publiczne a to z powodu przepisu kanonu 1191, § 1. „Generale praesciptum can. 1191, § 1: „Oratoria publica eodem iure quo ecclesiae reguntur” manifeste comprobatur prohibitionem ne interdictus ab ingressu ecclesiae divina officia in ecclesia celebret vel eisdem assistat, intelligendam esse quoque ne id faciat pariter in oratorio publico”.

Por. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, wyd. 3, III, 452, n. 492: „Zakaz dotyczy odprawiania nabożeństw w kościele; dlatego poza kościołem, np. w kaplicy, nawet publicznej, może obłożony takim interdyktem odprawiać Mszę św. udzielać sakramentów św. itd.”.

W związku z powyższym należy powiedzieć, że obecnie nie da się utrzymać pogląd, ogólnie przyjęty przez autorów, piszących przed Kodeksem prawa kanonicznego, w myśl którego przez kościół należy rozumieć: „locum auctoritate Episcopi deputatum ad sacra facienda”. Por. w tej sprawie: Suarez F., *Disp. XXXV, sect 4, n. 2, 3*;

Ballerini-Palmieri, *Opus thel. morale*, VII, n. 564;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 385;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 308, n. 203: „Przez kościół” rozumie się każda świątynia powagą Biskupa do nabożeństwa kościelnego przeznaczona, bez różnicy czy jest konsekrowana czy nie, oraz wszystkie jej części, jak chór, zakrystya i t. d.; rozumieją się też kaplice publiczne, lecz nie prywatne”.

Między kanonistami dyskutowana jest kwestia, czy będącemu w interdykcie wzbraniającym wstępu do kościoła wzbronionym jest także przyjmowanie sakramentów św. Tutaj zdania autorów są podzielone. Jedni utrzymują iż skazanemu na tę karę nie wolno przyjmować sakramentów św., a jako uzasadnienie wysuwają argument, że ten nie może przyjmować sakramentów św., kto nie może brać udziału w obrzędach Bożych (assistere)²². Inni temu przeczą twierząc, że przyjmowanie sakramentów św. jest zgoła odmiennym skutkiem, od brania biernego udziału w obrzędach religijnych. Różnica między obu skutkami uwidacznia się, gdy porównamy kanony 2260 § 1 z kan. 2259 § 1-2 i kan. 2275, 1-o. z kan. 2275, 2-o. W kanonie 2277 prawodawca nie wspomina o zakazie przyjmowania sakramentów. Skąd wynika, że dozwolone jest przyjmowanie tych ostatnich osobom będącym w interdykcie wzbraniającym wstępu do kościoła. Opinię tę, wśród innych autorów, podziela także i Roberti²⁴, zaznaczając, że skazany na powyższą karę może przyjmować sakramenta św., o ile to nie będzie połączone z braniem udziału w obrzędach Bożych sprawowanych w kościele.

²² Por. Woywod S., *Commentary*, II, n. 219 odmawiając tego prawa powołuje się na kanon 2256.

²³ Por. Cappello F., *De censuris* n. 472: „Etiam iure antiquo, iuxta veriore sententiam, licebat interdicto privatim Sacramenta recipere in Ecclesia”.

Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 245, n. 1797: „Docebant communiter auctores ante Codicem interdictum ab ingressu ecclesiae posse probabilius in ecclesia privatim orare et Sacramenta recipere et praedicationi assistere, id etiam post Codicem licere putamus”.

Bączkowiec F., *Prawo kanoniczne*, wyd. 3, III, 452, n. 492: „może też w kościele modlić się prywatnie, nawiedzać Najśw. Sakrament, słuchać słowa bożego oraz przyjmować sakramenta św”.

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 196, n. 71: „ibidem autem ipse privatim orare et Sacramenta vel Sacramentalia recipere potest extra tempus divinatorum officiorum”.

Poglądu powyższego zdaje się nie podzielać Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 339, n. 308: „Poterit tamen in ecclesia privatim orare et concini interesse”.

²⁴ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 450, n. 369.

Przed Kodeksem prawa kanonicznego ogólnie wyrażony był pogląd, że osobom obłożonym interdyktem zabraniającym wstępu do kościoła dozwolone było wchodzić do kościoła i prywatnie się w nim modlić, a także prywatnie przyjmować sakramenta św., to znaczy w tym czasie, gdy nie są odprawiane nabożeństwa w kościele. Na uzasadnienie powoływano się na c. 20, V, 11 in VI-o, w którym prawodawca pomija milczeniem tego rodzaju zakaz²⁵.

Zastanawiali się także autorzy, czy skazany na karę interdyktu wzbraniającego wstępu do kościoła może przed kościołem na cmentarzu stać i tam słuchać nabożeństwa odprawianego się w kościele? Na to pytanie jedni udzielali odpowiedzi przeczącej; jako uzasadnienie wysuwali argument, że głównym celem tego interdyktu jest powstrzymanie interdykowanego od publicznego kościelnego nabożeństwa i z tej właśnie racji wzbroniony jest mu wstęp do kościoła; kto zaś, poza kościołem znajdując się, słucha Mszy św. i innych nabożeństw, ten w rzeczy samej jest na nich obecny. Inni odpowiadali twierdząco. Podstawą do takiej odpowiedzi była, zdaniem ich niemożliwość zastosowania w tym wypadku zasady: „*accessorium sequitur principale*”, a ponadto zasady interpretacyjnej prawa karnego, w myśl której prawo karne należy ściśle tłumaczyć²⁶.

²⁵ Por. w tej sprawie: Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 387;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 379;

Ballerini-Palmieri, *Opus theol. morale*, VII, n. 56;

Wernz F., *Jus decretalium* VI, 238, n. 229, dop. 569: „Hinc etiam huiusmodi interdicto receptio privata sacramentorum, cum cap. 20. h. t. in Sext. non exprimitur, extra divina officia est permissa”.

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 308, n. 203: „Interdykt tenwedle wszelkiego prawdopodobieństwa nawet nie zabrania Sakramenta prywatnie w nim przyjmować, lecz zabrania takowe sprawować;” powiedzieliśmy „prywatnie” to znaczy w tym czasie, gdy nabożeństwo kościelne się nie odprawia”.

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 4, n. 20—23;

²⁶ Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 309, n. 308;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 4, n. 19—24;

Kwestia powyższa w świetle przepisów Kodeksu prawa kanonicznego nie nastęrcza żadnych trudności. W kanonie 2277 zabrania prawodawca, skazanemu na powyższą karę, wstępu do kościoła. W kanonie 1161 Kodeks określa, co należy rozumieć pod pojęciem *kościół*. W myśl tego kanonu jest nim sam budynek, a nie cmentarz. Kanon 19 i 2219 § 1: „*In poenis benignior est interpretatio facienda*” — nakazują nam ścisłą interpretację, która ogranicza powyższą karę do samego kościoła. Za takim rozumowaniem przemawia także i kanon 2273 rozróżniający między budynkiem kościelnym i cmentarzem²⁷.

3. Pogrzeb kościelny.

W myśl kanonu 2277 obłożony interdyktem wzbraniającym wstępu do kościoła, pozbawiony jest prawa do pogrzebu kościelnego. Zakaz ten jest identyczny z zakazem dotyczącym będących w interdykcie osobistym. Ma więc tu zastosowanie to wszystko, co było wyżej powiedziane. Należy zauważyć, że Kodeks w kan. 2277 wyraźnie wskazuje, że w wypadku gdy obłożony tą karą został pochowany na miejscu poświęconym (cmentarzu), nie zachodzi konieczność usunięcia jego zwłok²⁸.

²⁷ Por. Kan. 2273, „... interdicta ecclesia, interdicta sunt sacella contingua, non vero coemeterium;”...

²⁸ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 451, n. 369; Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 339, n. 308;

Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 246, n. 1797; zaznacza, że wydany powinien być wyrok deklaracyjny przed pozbawieniem pogrzebu kościelnego. — „Videtur autem requiri ad privationem sepulturae sententia saltem declaratoria”.

Por. kan. 1240, § 1, „*Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa*:

2-o *Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam;*”

Woywod S., *Commentary*, II, n. 2116.

Niektórzy autorzy, jak np. Eichmann²⁹, zakaz pogrzebu chrześcijańskiego ograniczają do kościoła (por. kan. 1205 § 1). Z tym poglądem nie zgadza się Roberti³⁰. I słusznie. Pogrzeb chrześcijański, w myśl Kodeksu prawa kanonicznego, ma własną i ściśle określoną definicję (kan. 1204). Zgodnie z kanonem 1204, pogrzeb kościelny polega na: a) przeniesieniu ciała do kościoła; b) na odprawieniu tamże nabożeństwa żałobnego; c) na złożeniu zwłok w miejscu prawnie przeznaczonym na chowanie zmarłych wiernych. Według tej definicji, należy rozumieć zakaz pogrzebu, o którym jest mowa w kan. 2277. W tym kanonie prawodawca, w sposób wyraźny, odróżnia odprawianie nabożeństw religijnych i branie udziału w obrzędach religijnych, od pogrzebu chrześcijańskiego. Skoro prawodawca, w wyraźny sposób, zabrania pogrzebu chrześcijańskiego, należy przyjąć i rozumieć pogrzeb w tym sensie, w jakim rozumie go i określa prawodawca a więc, że występują tu wszystkie skutki pozbawienia pogrzebu chrześcijańskiego³¹.

²⁹ Por. Kan. 1205 § 1: „Cadavera fidelium sepelienda sunt in coemeterio quod, secundum ritus in probatis liturgicis libris traditos, sit benedictum, sive sollemni sive simplici benedictione ab iis data de quibus in can. 1155, 1156”.

Eichmann E., *Theologische Revue*, 1929, 28, 321.

³⁰ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 451, n. 369; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 246, n. 1797: „Sepultura ecclesiastica hic intelligenda est de toto ritu sacro sepulturae non exclusa levatione cadaveris. Sepultura prohibetur non solum in ecclesia sed etiam in oratoriis”.

Blat J., *De delictis et poenis*, 157, n. 105;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 238, n. 229: „et sepultura ecclesiastica donari, etiam in coemeterio ab ecclesia separato”.

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris*, 92;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 377;

Lega M., *De delictis et poenis*, 240, n. 171;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXV, sect. 4, n. 10;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 307, n. 203: „zabrania pogrzebu kościelnego w kościele i na cmentarzu, jeżeli interdykowany umarł bez objawów żalu i pokuty”.

³¹ Co się tyczy dawnego prawa por. c. 20, V, 11 in VI-o: „Is, cui est ecclesiae interdictus ingressus... Talis quoque, si hoc interdicto durante

III. Wygaśnięcie interdyktu w z b r a n i a j ą - c e g o w s t ę p u d o k o ś c i o ł a

Jeśli interdykt wzbraniający wstępu do kościoła jest cenzurą, wówczas wygaśnięcie jego jest normowane tymi samymi zasadami, co wygaśnięcie interdyktu osobistego. Mają tu więc zastosowanie przepisy dotyczące cenzur. Uwolnienie z tego interdyktu może nastąpić jedynie przez absolucję³².

Jeśli natomiast jest karą odwetową, to wygaśnięcie jego może nastąpić przez dyspensę, przez upływ czasu na jaki został wymierzony lub wypełnienie warunku rozwiązującego, jeśli był nałożony pod warunkiem (*conditio resolutive impleta*)³³.

W nagłych wypadkach tajnych (*in casibus occultis urgentioribus*), w których nie można zachować interdyktu „*latae sententiae*” bez narażenia się na niebezpieczeństwo zgorszenia lub zniesławienia, może być przez spowiednika w zakresie sakramentalnym (*in foro sacramentali*) zawieszony (*suspendi*), w myśl kanonu 2290 § 1-2. Zgodnie z powyższym kanonem, każdy spowiednik może w sakramencie pokuty zawiesić obowiązek przestrzegania kary, zobowiązując jednak penitenta by nie wyjawiając swego nazwiska, zwrócił się w ciągu miesiąca pisemnie i za pośrednictwem swego spowiednika, do Penitencjarii, albo też do biskupa lub innego przełożonego, mającego odpowiednią władzę i zastosował się do jego zlecenia. Gdyby, w nadzwyczajnym wypadku, rekurs był niemożliwy, wówczas sam spowiednik może udzielić dyspensy, według przepisu kanonu 2254 § 3, dotyczącego rozgrzeszenia, w wypadku nagłym, z cenzur zastrzeżonych. Spowiednik powinien nałożyć na penitenta to wszystko, co według prawa

decadat, non debet in ecclesia vel coemeterio ecclesiastico, nisi poenituerit, sepeliri”.

³² Por. Kan. 2248 § 1. „*Quaelibet censura, semel contracta, tollitur tantum legitima absolute*”.

³³ Por. Kan. 2289. „*Poena vindicativa finitur eius expiatione vel dispensatione ab eo concessa qui legitimam habeat dispensandi potestatem ad normam can. 2236*”.

w spowiedzi nałożyć potrzeba, a ponadto, oprócz pokuty sakramentalnej, nową pokutę pod groźbą ponownego wpadnięcia w tę samą karę, gdy z własnej ciężkiej winy rozgrzeszony nie wypełnił teźże w czasie przez spowiednika oznaczonym³⁴.

Ilekróż winowajca, przez poddanie się karze, musiałby narazić samego siebie na zniesławienie a drugich na zgorszenie, nie jest zobowiązany do przestrzegania kary, chociażby nie miał dyspensy. Jeżeli w wypadku tajnym, nagłym udaje się do spowiednika o zawieszenie kary, ma tę korzyść, że z chwilą zawieszenia kary może swoje obowiązki spełniać, nawet w zwykłych, nie nagłych wypadkach³⁵.

IV. Obowiązujące interdykty wzbraniające wstępu do kościoła

Kodeks przewiduje trzy interdykty wzbraniające wstępu do kościoła za następujące przestępstwa:

1. Za zbezczeszczenie kościoła (*violatio*) lub cmentarza ordynariusz ma obowiązek ukarać winnych interdyktem wzbra-

³⁴ Por. Kan. 2290 § 1. „In casibus occultis urgentioribus, si ex observatione poenae vindicativae latae sententiae, reus seipsum proderet cum infamia et scandalo, quilibet confessarius potest in foro sacramentali obligationem servandae poenae suspendere, iniuncto onere recurrendi saltem intra mensem per epistolam et per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommodo, reticito nomine, ad S. Poenitentiarum vel ad Episcopum facultate praeditum et standi eius mandatis”.

§ 2. „Et si in aliquo casu extraordinario hic recursus sit impossibilis, tunc ipsemet confessarius potest dispensationem concedere ad normam can. 2254, § 3”.

³⁵ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 451, n. 370;

Coronata M., *Institutionem canonici*, IV, 246, 247, n. 1798;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 240, n. 232, 233;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris*, 95, 96;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXVIII, sect. 1, n. 7 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 401;

niającym wstępu do kościoła oraz innymi odpowiednimi karami (kan. 2329)³⁶.

2. Naruszenie interdyktu miejscowego lub cenzury: a) kto świadomie odprawia lub poleca odprawiać obrzędy religijne w miejscu obłożonym interdyktem; b) kto duchownych ekskomunikowanych, obłożonych interdyktem lub suspendowanych po wyroku stwierdzającym lub skazującym świadomie dopuszcza do spełnienia obrzędów religijnych, zabronionych cenzurą, podlega z mocy samego prawa interdyktowi zabraniającemu wstępu do kościoła; od tego interdyktu nie można uwolnić dopóty, dopóki przestępca nie da zadośćuczynienia, według uznania przełożonego, którego wyrok zlekceważono (kan. 2338, § 3). Jest to interdykt „*latae sententiae*”³⁷.

3. Wymuszenie lub bezprawne urządzenie pogrzebu kościelnego:

a) kto ośmiela się nakazać lub wymusić (*mandare seu cogere*) pogrzeb kościelny dla osób nieochrzczonych, odstępców od wiary, heretyków, schizmatyków oraz ekskomunikowanych lub ukaranych interdyktem, po wyroku skazującym lub wyjaśniającym, podlega tym samym ekskomunice „*latae sententiae*” niezastrzeżonej nikomu;

b) kto wyżej wymienionym osobom samorzutnie (*sponte*) urządza pogrzeb kościelny, wpada w interdykt zabraniający wstępu do kościoła, zastrzeżony ordynariuszowi (kan. 2339)³⁸.

³⁶ Por. Kan. 2329. „*Ecclesiae vel coemeterii violatores, de quibus in can. 1172, 1207, interdicto ab ingressu ecclesiae aliisque congruis poenis ab Ordinario pro gravitate delicti puniantur*”.

³⁷ Por. Kan. 2338 § 3. „*Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis interdictis vel admittentes ad celebranda officia divina per censuram vetita clericos excommunicatos, interdictos, suspensos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, interdictum ab ingressu ecclesiae ipso iure contrahunt, donec arbitrio eius cuius sententiam contempserunt, congruenter satisfecerint*”.

³⁸ Por. Kan. 2339. „*Qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi ecclesiasticae sepulturae infideles, apostatas a fide, vel haereticos, schismaticos, aliosve sive excommunicatos sive interdictos contra praescriptum can. 1240, § 1, contrahunt excommunicationem latae sententiae; sponte vero sepulturam eisdem donantes, interdictum ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum*”.

§ 9. Zakaz odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu

I. Dawne prawo

Dawne prawo kanoniczne poza interdyktem wymienia zakaz odprawiania nabożeństw na ściśle określonym terytorium. Zakaz powyższy określa terminem: „*cessatio a divinis*”. Wyrażeniem tym posługuje się papież Innocenty III (1198—1126)¹, Grzegorz X (1271—1276)², Bonifacy VIII (1294—1303)³, Klemens V (1305—1314)⁴.

Zakaz odprawiania nabożeństw wykazuje wiele podobieństw z interdyktem. Z tej racji autorzy omawiają łącznie obie instytucje⁵.

1. *Pojęcie*. Na podstawie przepisów prawnych, wydanych przez wyżej wymienionych papieży, autorzy określali zakaz

¹ Por. 13, § 1, X, I, 31: „Coeterum si canonici absque manifesta et rationabili causa, maximum in contemptum episcopi, cessaverint divinis, episcopus, si voluerit, nihilominus celebret in ecclesia cathedrali, et metropolitanus ad queralam ipsius, tanquam super hoc delegatus a nobis, taliter eos per censuram ecclesiasticam cognita veritate castiget, quod metu poenae talia de cetero non praesumant”.

² c. 2, I, 16 in VI-o: „Si canonici a divinis cessare voluerint,…”

³ c. I, 16 in VI-o: „Quamvis super cessationibus a divinis,…”

⁴ c. 1, V, 10 in Clem.: „...Quod etiam in interdictis et in cessationibus a divinis,…”

⁵ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, proem;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 402 sq.;

Bonacina M., *De censuris*, disp. VI;

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 378;

Ballerini-Palmieri, *Opus Thel. morale*, VII, n. 12;

Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris*, 92;

Hirschius P., *Das Kirchenrecht der Katholiken u. Protestanten in Duetschland*, IV, 358 sq., 373, sq.;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 241, n. 235;

Kober F., *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 22, 9 sq.;

Hirschel, *Das Interdikt*, w *Archiv f. k. K.*, tom 46, 328 sq.;

Legas M., *De delictis et poenis*, 245, n. 180;

Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 341, n. 312.

odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu w następujący sposób: zarządzenie władz kościelnych dotyczące w pierwszym rzędzie duchownych, zgodnie z którym nie wolno jest w ściśle określonym miejscu odprawiać nabożeństw kościelnych i administrować sakramentów św.⁶.

Zastanawiali się kanoniści, czy powyższy zakaz posiada charakter kary, a jeśli tak, czy jest karą odwetową, czy cenzurą, a w szczególności, czy zaliczyć go można do interdyktu? W odpowiedzi na to pytanie zdania autorów były podzielone. Covaruvias zaliczał go do cenzur. Ten sam pogląd wypowiadał Soto, który wylicza aż pięć rodzajów cenzur, a wśród nich i zakaz odprawiania nabożeństw. W uzasadnieniu powołuje się na argument, że zakaz odprawiania nabożeństw jest karą kościelną, wymierzoną za popełnione przestępstwo i dla złamania upor, a więc w nim dopatrzeć się możemy wszystkich cech, jakie są istotne cenzurom. Przeciwną opinię propagował Navarrus oraz Panormitanus. Zdaniem ich zakaz odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu nie jest cenzurą. Na uzasadnienie Navarrus nie podaje żadnych argumentów, natomiast Panormitanus stwierdza, że różnica między interdyktem a powyższym zakazem uwidacznia się w tym, że zakaz jest kwestią faktu, natomiast interdykt może być zaciągnięty mocą samego prawa (*ipso iure*). Z wymienionymi poglądami polemizuje Suarez zaznaczając, że w omawianem zakazie nie możemy dopatrzeć się właściwości interdyktu, a w ogólności uznać go za cenzurę lub za karę odwetową już to i z tej racji, że przekroczenie powyższego zakazu nie powoduje zaciągnięcia nieprawidłowości, co ma miejsce przy niepodporządkowaniu się cenzurom, a w szczególności interdyktowi. W związku z tym zakaz odprawiania nabożeństw Suarez zalicza do *zarządzeń administracyjnych*, które coprawda wydawane są

⁶ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 241, n. 235: „Prohibitio ecclesiastica primario clericis imposita abstinendi a celebratione divinatorum officiorum et administratione sacramentorum in aliquo loco”.

Leg a M., *De delictis et poenis*, 245, n. 180: „Prohibitio divina obediendi et ministrandi sacramenta in loco sacro”.

Suarez F., *De censuris*, disp. 39, sect. 1, n. 1.

z powodu dużej i oczywistej winy sprawcy, to niemniej nie są karą, lecz oznaką żałoby, z powodu krzywdy wyrządzonej Kościołowi⁷. Pogląd powyższy podzielają: Wernz, Lega⁸ oraz inni kanoniści a słuszność swego rozumowania widzą w zarządzeniu wydanym przez papieża Bonifacego VIII, który nie ustanawia sankcji nieprawidłowości za świadome nie przestrzeganie zakazu odprawiania nabożeństw w bezczeszczonym kościele⁹.

Zakaz odprawiania nabożeństw bezpośrednio dotyczy miejsc¹⁰, a pośrednio natomiast osób, z pośród których w szczególności sposób wiąże duchownych¹¹.

2. *Podział*. Zakaz odprawiania nabożeństw na ściśle określonym terytorium dzielili autorzy na ogólny i partykularny w zależności od tego, czy obejmował on całe terytorium, czy tylko pewną jego część, np. kościół parafialny, kolegiatę. Podstawę takiego podziału kanoniści upatrywali w zarządzeniu wydanym przez papieża Klemensa V (1305—1314), na soborze w Wien w roku 1311—1312¹² oraz przez papieża Innocentego

⁷ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 1, n. 1—8, 12—15;

⁸ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 241, 242, n. 236;

Lega M., *De delictis et poenis*, 245, n. 180.

⁹ Por. c. 18, V, 11 in VI-o: „Is qui in Ecclesia sanguinis aut seminis effusione polluta.... scienter celebrare praesumat, licet in hoc temerarie agat, irregularitatis tamen (cum id non sit expressam in iure) laqueum non incurrit”.

¹⁰ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 1, n. 1, sect. 2, n. 1.

¹¹ Por. Suarez F., *De cens.*, disp. XXXIX, sect. 2, n. 2;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 242, n. 235;

Lega M., *De delictis et poenis*, 245, n. 180;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 402.

¹² Por. c. 1, V, 10, in Clem.: „....Quod etiam in interdicitis et in cessationibus a divinis, indictis per provincialium conciliorum statuta... In cessationibus vero generalibus a divinis civitatum, terrarum et aliorum locorum, quas aliquando ex consuetudine vel aliis capitula, collegia vel conventus saecularium aut regularium ecclesiarum sibi vindicant...” idem intelligimus observandum”....

Suarez, *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 1, n. 4, 5;

III (1198—1216)¹³. Inne podziały właściwe interdyktowi, a mianowicie na zakaz bezwzględny i częściowy, „*latae et ferendae sententiae*” nie miały prawnego uzasadnienia przy tym środku prawnym, aczkolwiek nie były wykluczone¹⁴. Nie miał natomiast tu zastosowania podział na zakaz personalny i lokalny ponieważ zarządzenie to dotyczyło bezpośrednio miejsca a pośrednio dopiero osób, jak to już było zaznaczone¹⁵.

3. *Rys historyczny.* Z zakazem odprawiania nabożeństw w pewnych miejscach spotykamy się już w głębokiej starożytności kościelnej. Uprawnienia Kościoła do wydawania tego rodzaju zarządzeń administracyjnych dopatrywać się należy w prawie Bożym¹⁶, które aczkolwiek nakazuje, ażeby były odprawiane nabożeństwa, to jednakże nie wymaga, ażeby one były sprawowane zawsze i wszędzie. Z tej racji można powiedzieć, że tego rodzaju zakaz nie jest sprzeczny z prawem Bożym i że Kościołowi przysługuje prawo skorzystania z tych uprawnień przy zaistnieniu słusznych przyczyn¹⁷.

Pierwszych śladów wydawania zakazu odprawiania nabożeństw w pewnych miejscach dopatrzeć się możemy w IV i V wieku. W tym to okresie pojawiają się zarządzenia zabraniające odprawianie nabożeństw w kościołach zajętych przez heretyków: Arian lub Donatystów. Przyczyny tego zakazu dopatrywać się należy w woli Kościoła, zerwania wszelkiej łączności wiernych z heretykami¹⁸.

Gracjan w swym Dekrecie zamieszcza przepis fałszywie przypisywany papieżowi Julianowi, a właściwie pochodzący

¹³ Por. c. 55, X, II, 28;

Saurez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. n. 5, 7.

¹⁴ Por. c. 1, 2, X, III, 38;

Suares F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 1, n. 3; sect. 2, n. 15, 16.

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib., V, tit. 39, n. 406;

¹⁵ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 242, n. 236;

Lega M., *De delictis et poenis*, 246, n. 180.

¹⁶ Por. Suares F., *De censuris*, disp. XXXIX, prooem.

¹⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 243, n. 237.

¹⁸ Por. Hirschel, w *Archiv f. k. K.*, tom 46, 329, 332 sq.

z ksiąg pokutnych Teodora, arcybiskupa kantuaryjskiego i ksiąg pokutnych Kummeańskich¹⁹. W myśl powyższego przepisu nie wolno było heretykom odprawiać nabożeństw w kościołach katolickich. Za nieświadome naruszenie powyższego przepisu groziła sankcja karna — 40 dni pokuty, za świadome — 1 rok pokuty, a za okazaną wzgardę Kościołowi lub jego zarządzeniom wyłączenie z Kościoła wspólnie z heretykami. Przy okazaniu żalu za wyżej wymienione bezprawie — 10 lat pokuty²⁰.

W szóstym i siódmym wieku zakaz odprawiania nabożeństw coraz częściej był stosowany. W tym to okresie pojawiają się zarządzenia zabraniające arbitralnych zakazów²¹. Nadużyciom w tej materii wypowiedziano wojnę na soborze Lateraneńskim IV w roku 1215. Papież Innocenty III postanowił, że w wypadku, gdyby kanonicy zarządzili, iż w kościele katedralnym mają być wstrzymane nabożeństwa, przyczym zakaz powyższy oparli na błahych podstawach, a w szczególności uczynili to ze względu na okazanie wzgardy biskupowi, to tenże tym zarządzeniem nie jest związany i może odprawiać nabożeństwa w kościele. Metropolita, na żądanie zainteresowanego biskupa, ma rozpatrzyć sprawę i jako pełnomocnik papieża skarcić kanoników²², nie wyłączając cenzury, ażeby w przyszłości powstrzymać ich od podobnych czynów.

¹⁹ Por. Schmitz H. I., *Die Bussbücher und Bussdisziplin der Kirche*, Mainz 1883, 529, 639; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 243, dop. 609.

²⁰ Por. c. 41 § 1, C. XXIV, q. 1: „Si quis permiserit hereticum missam suam celebrare in ecclesia catholica, et nescit, quadraginta dies poeniteat; si pro reuerentia eius, annum unum poeniteat; si pro dampnatione ecclesiae catholicae, et consuetudinis Romanorum, proiciatur ab ecclesia, sicut hereticus, nisi habeat poenitentiam; si habuerit, decem annos poeniteat”...

²¹ Por. c. 7 Conc. Tolet. XIII, an. 683;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 243, n. 237;

²² Por. c. 13, X, I 31: „...§ 1. Ceterum si canonici absque manifesta et rationabili causa, maximum in contemptum episcopi, cessaverint a divinis, episcopus, si voluerit, nihilominus celebret in ecclesia cathedrali, et metropolitanus ad quaerelam ipsius, tanquam super hoc

Pomimo zarządzeń wydanych przez papieża Innocentego III, nadużycia w tej materii nie ustały i sprawą to zmuszony był się zająć powtórnie drugi sobór Lionński w roku 1274. Papież Grzegorz X (1271—1276) wymaga od kanoników, którzy na podstawie przysługującego im uprawnienia pragną wydać zakaz odprawiania nabożeństw, ażeby uprzednio podali do wiadomości przyczynę tego zakazu. Pominięcie powiadomienia lub wydanie zakazu bez zaistnienia przyczyny kanonicznej zobowiązywało do restytucji wszystkich strat materialnych, poniesionych przez tenże kościół z powodu wydanego zakazu. Ponadto kanonicy tracili wszystkie dochody, jakie w tym czasie im się należały, i zobowiązani byli do odszkodowania na rzecz tych, którzy z racji powyższego zarządzenia ponieśli straty materialne. W wypadku, gdy ustalona została przyczyna kanoniczna wydania zakazu, odpowiedzialnością cywilną za poniesione straty materialne przez kościół oraz kanoników obarczony był ten, kto ją spowodował²³.

Najsurowsze przepisy karne w tej materii wydał papież Bonifacy VIII (1294—1303). Papież zobowiązuje kanoników, którzy zamierzają wydać zakaz odprawiania nabożeństw, do

delegatus a nobis, taliter eos per censuram ecclesiam cognita veritate castiget, quod metu poenae talia de cetero non praesumant".

²³ Por. c. 2, I, 16 in VI-o: „Si canonici a divinis cessare voluerint, prout in ecclesiis aliquibus sibi ex consuetudine vel alias vindicant: antequam ad cessationem huiusmodi quoquo modo procedant, in instrumento publico, vel patentibus litteris sigillorum suorum aut alterius authentici munimine roboratis, cessationis ipsius causam expriment, et illud vel illas ei, contra quem cessare intendunt, assignent, scituri, quod, si hoc praetermisso cessaverint, vel causa quam expresserint, non fuerint inventa canonica, omnia, quae de quibuscunque proventibus illius ecclesiae in qua cessatum fuerit, cessationis tempore perceperint, restituent. Illa vero, quae pro eodem tempore debentur eidem, nullo modo percipient, sed ipsi ecclesiae cedere, ac nihilominus ei, contra quem cessaverint, de damnis et iniuriis satisfacere tenebuntur. Si autem causa eadem canonica fuerit iudicata, is, qui occasionem cessationi dederat, ad omne interesse dictis canonicis et ecclesiae, cui debitum officium eius est culpa subtractum, ad certam quantitatem taxandam et in divini cultus augmentum convertendam, superioris arbitrio condemnetur...”

wezwania na obrady wszystkich zainteresowanych, podobnie jak się to czyni przy wyborach i wspólnie przedyskutowania przyczyny powyższego zakazu. Jeżeli po naradach dojdą oni do wniosku, że należy wydać omawiany zakaz, wówczas winni zwrócić się do tej osoby, z powodu której ma być wydane powyższe zarządzenie, ażeby tenże usunął powód tegoż zarządzenia. W wypadku gdy krzywda wyrządzona Kościołowi zostanie naprawiona nie wolno wydawać zakazu odprawiania nabożeństw. W przeciwnym wypadku można wydać zarządzenie zabraniające odprawiania nabożeństw, ale pod tym warunkiem, że obie strony, to jest ten kto spowodował swym postępowaniem powyższe zarządzenie, jak i jego autorzy, zobowiązani są stać się osobiście, albo za pośrednictwem pełnomocników, przed papieżem, ażeby tenże sprawę rozpatrzył i winnych ukarał. W wypadku gdy strona wydająca powyższy zakaz nie spełni tego warunku, zakaz nie ma mocy prawnej²⁴.

²⁴ Por. c. 8, I, 16 in VI-o: „Quamvis super cessationibus a divinis, quae a capitulis, conventibus sive collegiis saecularium vel regularium ecclesiarum multoties sine causa rationabili attentatur, manifesta satis a felicis recordationis Innocentio III et Gregorio X praedecessoribus nostris manaverint instituta, quia tamen post illa est plerumque compertum, cessationes easdem irrationabiliter esse factas: nos, ad tam perniciosum evitandum abusum, eadem statuta cum infra scripta moderatione in suo volentes robore perdurare, de fratrum nostrorum consilio districtius inhibemus, ne a saeculari vel regulari capitulo, collegio seu conventu ecclesiae cuiuscunque cessationes ipsae, nisi vocatis omnibus, (prout sunt pro electionis negotio evocandi), et deliberatione habita diligenti, ac episcopo aliove quocunque clerico sive laico, (cuiuscunque dignitatis, praeeminentiae, conditionis aut status existat), propter cuius iniuriam vel offensam eadem videtur cessatio facienda, post praedictas vocationem et deliberationem de cessando habitam requisito, quod irrogatam iniuriam vel offensam emendet, aliquatenus attententur, neque tunc etiam, si emendam inde habuerint, vel per eos steterit, quo minus habeant competentem. Si autem praemissis servatis, capitulum, collegium vel conventus alicuius ecclesiae ad cessationem eandem duxerint procedendum: extunc infra unius mensis spatium pars utraque, videlicet ii, qui cessant, et illi etiam, propter quorum factum a divinis cessatur, (nisi superveniente concordia inter eos cessatio illa cesset), iter arripiant per se vel per procuratores idoneos cum munimentis et actis ad negotium ipsum

Zarządzenia, wyżej omówione, starają się zapobiec nadużyciom przy wykonywaniu prawa zawieszania nabożeństw, nie pozbawiają jednakowoż tegoż kapituł, które je uzyskały na podstawie zwyczaju lub w inny sposób. Prawo to potwierdza papież Klemens V na soborze w Vien pod warunkiem, że będą zachowywane przepisy wydane przez tegoż papieża i jego poprzedników²⁵.

Sobór Trydencki potwierdza częściowo zarządzenie wydane przez papieża Klemensa V, nakazując zakonnikom wyjętym przestrzeganie wszystkich interdiktów, wymierzonych nie tylko przez Stolicę Apostolską, lecz także i przez ordynariuszów. Zarządzenie to dotyczyło także i zarządzeń administracyjnych w sprawie zakazu odprawiania nabożeństw²⁶. Uwzględniwszy jednakże przepisy wydane na sesji 24, cap. 20 de ref. należy dojść do wniosku, że kapituły „*sede plena*” pozbawione zostały prawa wydawania zarządzeń administracyjnych dotyczących zakazu odprawiania nabożeństw²⁷.

Sobór Trydencki nie zabronił jednakże wydawania podobnych zarządzeń przez ordynariuszów, oczywiście przy zaist-

spectantibus ad sedem apostolicam veniendi, et continuatis dietis, quam cito commode poterint, se apostolico conspectui repraesentent, ut, partibus praesentibus, aut una praesente, altera non veniente vel mittente, examinato negotio apud sedem eandem, pars, quae culpabilis inventa fuerit in praemissis, praeter alias poenas a dictis canonibus institutas, si Romano Pontifici videbitur expedire, poena docente cognoscat, quantum excesserit, quae cessationi factae rationabiliter causam dedit, vel quae sine rationabili et manifesta causa cessavit. Parte insuper a divinis cessante supra scripta tam in cessando quam in veniendo sive mittendo ad sedem apostolicam non servante, non servetur cessatio; sed ea non obstante ut prius in ipsa ecclesia celebretur”.

²⁵ Por. c. 1, V, 10 in Clem.;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 1, n. 2, 8 sq.

²⁶ Por. *Conc. Trident.* sess. XXV, cap. 12 de regularibus: „Censurae et interdicta, nedum a sede apostolica emanata, sed etiam ab ordinariis promulgata, mandante episcopo a regularibus in eorum ecclesiis publicentur atque serventur”.

²⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 243, 244, n. 237;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 3, n. 3;

nieniu słusznej przyczyny. W praktyce kościelnej spotykamy się z tego rodzaju zakazami jeszcze w wieku XIX. Papież Pius IX zabrania odprawiania nabożeństw w kościołach zagrabionych przez starokatolików²⁸.

4. *Cel.* Celem zakazu wykonywania czynności kościelnych w pewnym miejscu jest wola prawodawcy złamania uporą u ludzi wyrządzających krzywdę Kościołowi przez swój bunt przeciwko niemu. Cel ten jest wspólny i cenzurom. Z tej racji środek ten nie można było stosować jako odwet za popełnione przestępstwo, podobnie jak się to rzecz ma z cenzurami. Konsekwencją powyższego jest, że zarządzenie powyższe mogło być wydane wyłącznie z powodu popełnienia ciężkiego i to publicznie, przestępstwa, a wymierzonego przeciwko dobru powszechnemu Kościoła lub władzy kościelnej²⁹.

5. *Forma.* Co się zaś tyczy formy, to aczkolwiek zakaz odprawiania nabożeństw nie jest cenzurą, a w szczególności interdyktem, to niemniej przy jego wymiarze przestrzegano wszystkie formalności, jakie związane były z wydaniem wyroku skazującego na cenzury. Do formy tej nie zobowiązywało prawo³⁰, lecz ustalona ona została na podstawie zwyczaju³¹. Ponadto nie wolno było pominąć i przepisów specjalnych, wydanych w tej materii dla zwalczania nadużyć, a o których wyżej była mowa³².

²⁸ Por. *Instruct. ad Nuntium Monacensem* 12 Mart. 1873 w *Archiv f. k. K.*, tom XXXIX, 434: „Interdicenda est ecclesia neohaereticis attributa”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 244, n. 237;

Hirschel, w *Archiv f. k. K.*, tom 46, 329—337;

Hinschius P., IV, 375. Autor bezpodstawnie występuje przeciwko instrukcji papieża Piusa IX.

²⁹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 245, n. 239;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 1, n. 4, 5;

Schmalzgrueber F., *Jus ecl. lib.* V, tit. 39, n. 417.

³⁰ Por. c. 1, V, 11 in VI-o: „...Quisquis excommunicat, excommunicationem in scriptis proferat, et causam excommunicationis expresse conscribat, propter quam excommunicatio proferatur... Et haec eodem in suspensionis et interdcti sententiis volumus observari...”.

³¹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 245, n. 240;

³² Por. c. 2, 8, I, 16 in VI-o;

6. *Władza*. Władzą uprawnioną do wydania powyższego zakazu był przełożony posiadający jurysdykcję w zakresie zewnętrznym, a szczególności mający prawo wymierzania interdyktu. Zasadę tę łatwo ustalić na podstawie zarządzenia wydanego przez papieża Klemensa V. W związku z tym, tego rodzaju zarządzenie mógł wydać papież w stosunku do całego Kościoła, biskupi inni prałaci — odnośnie terytoriów podległych ich jurysdykcji. Wyjątkowo prawo do tego rodzaju zarządzeń administracyjnych posiadały także i kapituły, jak to niejednokrotnie podkreślili papieże Innocenty III, Grzegorz X oraz Klemens V³³. Sobór Trydencki, wzmacniając władzę biskupów, zniósł to uprawnienie³⁴ przysługujące kapitułom na podstawie zwyczaju.

7. *Skutki*. Zasadniczym skutkiem omawianego zarządzenia był zakaz odprawiania nabożeństw³⁵. Dotyczył on w pierwszym rzędzie duchownych i zobowiązywał ich do podporządkowania się powyższemu zarządzeniu, już choćby z tej racji,

Leg a M., *De delictis et poenis*, 246, dop. 1;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 1, n. 5 sq.;

³³ Por. c. 55, X, II, 28; c. 1, 2, X, III, 38;

c. 2, 8, I, 11 in VI-o; c. 1, V, 10, in Clem.

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 3, n. 1, 2 3;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 244, n. 238.

³⁴ Por. Conc. Triden. sess. XXIV, cap. 20 de ref.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 244, dop. 616: „Quare quae veteres et recentiores scriptores (cfr. Schmalzgr. h. t. n. 415; Kirchenlex. v. cessatio a divinis) de poestate capitulorum habent, cessandi a divinis sede plena, videntur esse antiquata”.

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesisticum*, lib. V, tit. 39, n. 415;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 3, n. 3: „Additur vero in Clem. 1 de Sent. excomm. non solum provinciale Concilium, sed etiam aliquod capitulum, vel Collegium posse cessationem ponere... Hoc tamen posterius difficile est, quia tales communitates non posunt censuras nec leges ferre. Propter quod Glossa ibi et Panor. dict. c. Dilectis, nu. 18. putant id esse intelligendum ubi ex consuetudine legitima praescripta acquisitum fuerit illud ius: nam alioqui ordinarium non est, ut constat ex c. Quaesivit, de His quae fiunt a maiori parte Capituli”.

³⁵ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 2, n. 1;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, 39, n. 405, 406.

że w tym wypadku chodziło o prawo kościelne, którego nie wolno przekraczać żadnemu wiernemu³⁶. Przez „*officia divina*”, których sprawowanie było wzbronione, rozumiano: odprawianie Mszy św., publiczną recytację godzin kanonicznych oraz wszystkie inne benedykcje i funkcje kościelne, nie wyłączając sprawowania i administrowania sakramentów św. oraz pogrzeb kościelny³⁷. Dozwolone było natomiast chowanie zmarłych na miejscu poświęconym, ponieważ o tym zakazie nie było żadnej wzmianki w prawie kanonicznym³⁸. W porównaniu z interdyktem miejscowym zakaz odprawiania obrzędów Bożych był tu ściślej przestrzegany, ponieważ nie przewidywano tu żadnego wyjątku, jak to niżej będzie wykazane; nie tak rygorystyczny, gdy się ma na myśli pogrzeb kościelny; identyczny, gdy chodzi o sakramenta św.³⁹. W związku z tym, w czasie zakazu odprawiania nabożeństw dozwolone było administrowanie tylko tych sakramentów św., które są konieczne do osiągnięcia zbawienia, mianowicie chrztu oraz pokuty i Wiatyku umierającym. Mając na uwadze łaskawość Kościoła autorzy mniemali, a była to opinia ogólnie przyjęta, że w czasie obowiązywania zakazu odprawiania nabożeństw, można administrować i przyjmować wszystkie te sakramenta św., których administracja i przyjmowanie dozwolone jest w czasie obowiązywania interdyktu miejscowego⁴⁰.

Zastanawiali się kanoniści, czy przywilej udzielony przez papieża Bonifacego VIII, mocą którego rygor interdyktu miejscowego znacznie został złagodzony, ma zastosowanie i do

³⁶ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 245, n. 241;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, Lib. V, tit. 39, n. 421.

³⁷ Por. c. 24, V, 11 in VI-o;

Schmalzgrueber F., *Jus eccles.*, lib. V, tit. 39, n. 407 sq.;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 2, n. 2.

³⁸ Por. Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 413;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 2, n. 28.

³⁹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 244, n. 237;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 2, n. 3, 4.

⁴⁰ Por. c. 11, X, IV, 1, przepis ten służył za argument do konkluzji wyżej podanej.

Lega M., *De delictis et penis*, 246, n. 180;

Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 412.

administracyjnego zakazu odprawiania nabożeństw w ściśle określonym miejscu?⁴¹ W odpowiedzi na to pytanie zdania autorów były podzielone. Jedni udzielali tu odpowiedzi twierdzącej, wysuwając argumenty, że bądź to nie zachodzi istotna różnica między interdyktem a omawianym zakazem, bądź to można się dopatrzeć tu dużego podobieństwa w skutkach, jakie oba środki karne wywołują⁴². Z tej racji należy je rozpatrywać na jednej płaszczyźnie. Inni, a wśród nich i Lega, wypowiadali pogląd przeciwny, widząc istotną różnicę między interdyktem a zakazem odprawiania nabożeństw⁴³. Ten ostatni pogląd należy uznać za słuszniejszy, biorąc pod uwagę obowiązujące ówczesne przepisy prawne. Dodać tu jeszcze można, że zakaz odprawiania nabożeństw mógł być wydany tylko na skutek popełnienia bardzo ciężkiego przestępstwa i to publicznie, a więc przy zaistnieniu nadzwyczajnych okoliczności, podczas gdy karać interdyktem miejscowym, w myśl obowiązującego ówczesnie prawa kanonicznego, wolno było i w innych przypadkach. Stąd, stosowanie interdyktu było o wiele częstsze, od administracyjnego zakazu odprawiania nabożeństw. Ponadto interdykt był karą „*latae et ferendae sententiae*”, zakaz natomiast zawsze „*ferendae sententiae*”⁴⁴.

8. *Sankcje karne.* Za przekroczenie zakazu odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu prawo kanoniczne nie przewidywało żadnej sankcji karnej „*latae sententiae*”, w stosunku do świeckich. Inaczej natomiast tę kwestię regulowało odnośnie duchownych. Papież Klemens V na soborze

⁴¹ Por. c. 24, V, 11 in VI-o.

⁴² Por. w tej materii Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 2, n. 4—17, który szczegółowo tę kwestię omawia.

⁴³ Por. Lega M., *De delictis et poenis*, 246, n. 180: „Et sententia negativa est magis probabilis et in praxi tenenda; „nam cessatio a divinis distinguitur ab interdicto locali pro quo lata est Alma Mater”.

D'Annibale J., *Summula*, I, n. 378;

Van-Espen, B., *Jus ecclesiasticum universum*, Lovanii, 1759, par. III, tit. XI, n. 39.

⁴⁴ Por. Schmalzgrueber F., *Jus eccl.*, lib. V, tit. 39, n. 403; Lega M., *De delictis et poenis*, 246, n. 180, dop. 1.

w Wienne ustanawia karę ekskomuniki, którą zaciągają wszyscy duchowni zarówno świeccy, jak i zakonnicy, nie wyłączając zakonników wyjętych, za niepodporządkowanie się zakazowi odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu⁴⁵. Papież Pius IX (1846—1878), konstytucją „*Apostolicae Sedis*” z roku 1869, znosi powyższą ekskomunikę⁴⁶. Od roku 1869, do wejścia w życie Kodeksu prawa kanonicznego, przekroczenia tego rodzaju zarządzenia karane były karami arbitralnymi „*ferendae senentiae*”, których jakość, jak i wielkość, uzależniona była od swobodnego uznania sędziego. Dodać tu należy, że sankcje powyższe stosowane były zarówno do duchownych, jak i do świeckich, świadomie naruszających powyższe zarządzenie⁴⁷.

9. *Wygaśnięcie zakazu*. Odwołać zarządzenie administracyjne zabraniające w pewnym miejscu sprawowania obrzędów Bożych, ewentualnie uwolnić od niego, mógł przełożony, który wydał powyższy zakaz, jego następca, delegat oraz zwierzchnik⁴⁸. Zasadniczo zakaz odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu nie wygasał „*ipso facto*” na skutek upływu czasu lub spełnienia warunku, ponieważ nie był wymie-

⁴⁵ Por. C. 1, V, 10 in Clem.: „... alioquin non servantes excommunicationis sententiae hoc ipso volumus subiacere. Quod etiam in interdicitis et in cessationibus divinis, indictis per provincialium conciliorum statuta vel ipsorum auctoritate, quum maius sit provinciale concilium quam singularis praelati provinciae, ac iudicium integrum, quod plurimorum sententiis comprobatur, volumus observari...”

⁴⁶ Por. Gasparri P., *C. J. C. Fontes*, III, 24, n. 552. Wśród ekskomunik wymienionych w powyższej Konstytucji nie znajdujemy ekskomuniki, ustanowionej przez papieża Klemensa V, a przewidzianej za przekroczenie zakazu odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu.

⁴⁷ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 246, n. 242;

Schmalzgrueber F., *Jus eccles.*, Lib. V, tit. 39, n. 423;

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 2, n. 35—37.

⁴⁸ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 4, n. 1—4.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 246, n. 243;

Lega M., *De delictis et poenis*, 247, n. 180: „Relaxatur cessatio ab eo qui cessationem induxit, vel eius Superiore aut successore vel ab illius delegato”.

rzany na ściśle określony czas, lecz przeciwnie, podobnie jak cenzury, do wygaśnięcia uporu u sprawcy przestępstwa, z powodu którego wydano powyższy zakaz. Sądz o tym, czy sprawca się poprawił i naprawił wyrządzone zgorszenie należał do przełożonego, wydającego powyższe zarządzenie⁴⁹. Wyjątkowo na podstawie przepisu wydanego przez papieża Bonifacego VIII zakaz odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu wygasał: „*ipso facto*” pod dwoma warunkami: 1. jeżeli w ciągu miesiąca od wydania zarządzenia strony nie pogodziły się między sobą; 2. jeżeli w ciągu tegoż miesiąca nie przekazały sprawy papieżowi do osądzenia⁵⁰. Wyjątek ten nie miał praktycznego znaczenia i w ostatnich czasach obowiązywania dawnego prawa nie był przestrzegany, jak to stwierdza Wernz⁵¹.

II. Kodeks prawa kanonicznego

Kodeks prawa kanonicznego pomija milczeniem dawny zakaz odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu⁵². Zgodnie z kanonem 6, n. 5 zakaz ten uchylony został jako sankcja karna.

⁴⁹ Por. Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 4, n. 2.

⁵⁰ Por. c. 8, I, 16 in VI-o: „...Parte insuper a divinis cessante supra scripta tam in cessando quam in veniendo sive mittendo ad sedem apostolicam non servante, non servetur cessatio; sed ea non obstante ut prius in ipsa ecclesia celebretur”.

⁵¹ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 246, n. 243: „quae cap. 8. de off. ord. 1.I.16. in Sext. statuuntur, cessationes quasdam ipso iure tolli transacto mense et parte in mora culpabili existente, nostra aetate non iam videntur esse practici momenti.”

Suarez F., *De censuris*, disp. XXXIX, sect. 3, n. 14;

Lega M., *De delictis et poenis*, 247, n. 180: „Cessat, ipso iure, vi legis, cap. 8, De off. ord. in 6, si post mensem, haec duo concurrant, nempe si 1) ab indicta cessatione partes inter se non convenerint et rem composuerint, 2) et cessationem indicens negotium non detulerit Romam”.

⁵² Por. Wernz-Vidal, *Jus canonicum*, VII, 341, n. 312.

Kanon 6, n. 5 postanawia: „*Quod ad poenas attinet, quarum in Codice nulla fit mentio, spirituales sint vel temporales, medicinales vel ut vocant, vindicativae, latae vel ferendae sententiae, eae tamquam abrogatae hebeantur*”.

Pod wyrażeniem „*ad poenas quod attinet*”, użytym przez prawodawcę w kanonie 6, n. 5 należy rozumieć sankcję karną, dawniej obowiązującą, w której określone były, poza samą karą, warunki obiektywne i subiektywne konieczne do wymiaru tejże kary. Sankcja ta, o ile nie ma o niej wyraźnej wzmianki w Kodeksie prawa kanonicznego, czy to w piątej czy to w innych księgach Kodeksu lub w Dokumentach dołączonych do tegoż, tym samym uchylona została przez Kodeks prawa kanonicznego i w dalszym ciągu nie obowiązuje, wobec czego nie może być aplikowana. Nie można natomiast pod wyżej wymienionem wyrażeniem rozumieć rodzajów kar, które w przyszłości nie mogły by być stosowane, o ile o nich nie ma wyraźnej wzmianki w Kodeksie. Przemawia za tym ten fakt, że Kodeks, aczkolwiek wylicza różne rodzaje kar, mianowicie w kanonie 2255 cenzury, w kanonie 2291 kary odwetowe, w kanonie 2306 środki karne, w kanonie 2313 § 1 pokuty, to jednak wyliczenie w tych kanonach kar nie jest wyczerpujące, ale przykładowe, na co wskazują słowa: „*praesertim*” użyte w kanonie 2291 oraz „*praecipuae poenitentiae sunt*” w kanonie 2313 § 1. Z tej racji nie jest wzbronione stosowanie i innych kar, przede wszystkim odwetowych i pokut, których wyraźnie nie wymienia Kodeks prawa kanonicznego. Wniosek stąd, że pod¹ wyrażeniem: „*Quod ad poenas attinet*” należy rozumieć sankcje karne, o których nie wspomina Kodeks⁵³.

W Kodeksie, ani w dokumentach dołączonych do niego, nie ma mowy o sankcji karnej zakazu odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu, a więc sankcja ta zniesiona została obecnie przez Kodeks prawa kanonicznego. Rozważania, które wyżej podaliśmy, mają tylko znaczenie historyczne.

⁵³ Por. Michiels G., *Normae generales*, ed. 2, I, 124—131.

§ 10. Interdykt w dawnym partykularnym ustawodawstwie polskim

Synody Polski przedrozbiorowej, zajmują się kwestią wymiaru interdyktu, w szczególności sprawą, kto i za jakie przestępstwa może wymierzyć interdykt miejscowy oraz rozpatrują sankcje karne za naruszenie tegoż, przez pochowanie ciał zmarłych w miejscu objętym interdyktem.

1. *Władza.* Zgodnie z postanowieniami synodu prowincjonalnego z 1561, uprawnionym do wymiaru interdyktu miejscowego był ordynariusz miejsca. Było to uprawnienie bezwzględne. Wymieniony synod pozbawia prawa wymiaru tejże kary oficjałów. W wypadku, gdyby ordynariusz zmuszony był przebywać poza granicami swej diecezji, może delegować do tej czynności swego wikariusza „*in spiritualibus*”, przy czym delegacja ta musi być specjalna; nie wystarczy tu delegacja ogólna.

Wikariusz generalny mógł skorzystać z tego uprawnienia tylko w wypadkach wyraźnie przewidzianych w prawie powszechnym i statutach synodalnych, przy czym zachować obowiązany był wszystkie przepisy związane z wymiarem tejże kary, a przewidziane w wyżej wymienionych ustawach¹.

¹ Por. Chodyński Z., — Likowski E., *Decretales summorum pontificum pro Regno Poloniae et Constitutiones synodorum provincialium et dioecesanarum Regni ejusdem ad summam collectae, cum annotationibus, declarationibus, admonitionibus et additionibus ex historia, jure ecclesiastico universali et jure civili regni*. Posnaniae 1883, tomus III, lib. V, tit. 39. *De sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti*, cap. 25: „Interdicta non ferenda nisi ex gravi causa. Reservatur solis Episcopis potestas ferendorum interdictorum.

Provincialis an. 1561. Obviando scandalis, quae ex crebra et indiscreta fulminatione interdictorum ecclesiasticorum propter leves causas, quae a iudicibus ordinariis et foranesis promulgantur, decrevit haec S. Synodus, ut deinceps nemo Officialium praeter solos R.R. DD. Loci Ordinarios fulminare interdictum ecclesiasticum audeat. Quodsi vero Episcopum aliquem abesse ab Episcopatu suo contigerit, specialiter eam facultatem fulminandorum interdictorum Vicario suo in

2. *Przestępstwa*. Zgodnie z wyżej wymienionym synodem prowincjonalnym z roku 1561 wymiar interdyktu mógł nastąpić tylko za ciężkie przestępstwa. Synod zwalcza nadużycia w tej materii, jakimi były, wśród innych, ściganie tą sankcją karną i lżejszych przestępstw. Częste i nierozsądne wymiary interdyktu wywoływały tylko zgorzenia, a nie przyczyniały się do podniesienia karnośći kościelnej. Synod, chcąc temu zaradzić, jako zasadę ogólną ustanawia na przyszłość, że podstawą wymiaru teje kary mogą być tylko i wyłącznie ciężkie przestępstwa. Przestrzeganie powyższej zasady przyczyni się także i do zachowania prawa powszechnego, które przewiduje wymiar teje kary tylko za ciężkie przestępstwa.

W myśl starodawnych synodów prowincjonalnych takimi przestępstwami były: uwięzienie, czynne znieważenie i wygnanie biskupów. Sprawcy wymienionych przestępstw, bez względu na to, jaką posiadali godność lub stanowisko, nie wyłączając królów i książąt oraz ich pomocnicy i podżegacze, karani byli ekskomuniką „*laetae sententiae*”. Ponadto w całej prowincji następowało „*ipso facto*” zawieszenie wszystkich obrzędów Bożych, w czasie którego zakazu nie wolno było udzielać sakramentów św. Wyjątek stanowił sakrament chrztu św. oraz pokuty, którą można było sprawować umiarkowanym. Jako szczególny skutek wymienionego interdyktu synody podkreślają zakaz pogrzebu kościelnego². Za wymie-

spiritualibus absens D. Ordinarius committat. RR. vero DDni censuram ac moderationem adhibebunt, in quibus causis illud fulminari et promulgari fuerit necesse juxta juris communis et statutorum Synodaliū dispositionem. Habetur: Const. prov. lib. 4 h. t.”

² Por. Chodyński-Likowski, *Decretales*, III, lib. V, tit. 39, cap. 27: „*Provinciales antiquae. Si unquam rex, princeps vel quisquis alius, cuiuscumque status, conditionis vel eminentiae existat, Archiepiscopus vel Episcopus comprovincialem injuriose ceperit vel temere percusserit seu banniverit vel hoc mandaverit fieri, aut facta ab aliis rata habuerit vel socius fuerit facientis aut consilium dederit, in his vel favorem, seu scienter defensaverit: ultra poenam sententiae excommunicationis, quam ipso facto incurrunt, statim in tota provincia cessent divina officia ipso facto, nec exhibeantur in ipsa aliqua ecclesiastica sacramenta, praeter baptismum parvulorum et poenitentias morientium, ecclesiastica sepultura specialiter interdicta...*”

nione przestępstwa synody przewidują interdykt miejscowy „*latae sententiae*”, obejmujący całą prowincję. Innym przestępstwem, ściganym także interdyktem miejscowym, było zabójstwo duchownych. Zakres tegoż interdyktu zależał od godności i stanowiska osoby duchownej. I tak, w wypadku zabójstwa arcybiskupa lub biskupa interdykt obejmował całą prowincję; diecezję, — jeżeli podmiotem tego przestępstwa był prałat lub kanonik kościoła katedralnego. Za morderstwo dokonane na osobie prałata lub kanonika należącego do kościoła kolegiackiego lub konwentualnego, synody ustanawiają interdykt miejscowy obejmujący archidiaconat, na terenie którego popełniono powyższą zbrodnię. Zabójstwo dokonane na osobie plebana lub innego duchownego świeckiego lub zakonnego, pociągało za sobą interdykt miejscowy, ograniczony do dekanatu wiejskiego lub stolicy archipresbitera. I wreszcie, interdyktem miejscowym, obejmującym miejsce oraz parafię, na terenie której popełniono zbrodnię zabójstwa duchownych święceń mniejszych. We wszystkich wypadkach interdykt był karą „*latae sententiae*”, na co wskazują słowa „*subjaceant interdicto*”. Tę samą karę przewidują starodawne synody prowincjonalne za uwięzienie wymienionych duchownych.

Zadanie ciężkich ran osobom duchownym, wyżej wymienionym, karane było interdyktem „*ferendae sententiae*”. Wymiar tejsze kary synody uzależniają od swobodnego uznania ordynariusza³.

Za przestępstwo zabójstwa duchownych, synody prowincjonalne ustanawiają karę konfiskaty majątku ruchomego i nie-

³ Por. Chodyński-Likowski, *Decretales*, III, lib. V, tit. 39, cap. 27: „...Quodsi vero (quod absit) occidant, bona ipsius mobilia et immobilia ecclesiae jure perpetuo applicentur. Quodsi minor praelatus ecclesiae cathedralis aut canonicus, in tota dioecesi; si vero collegiatae vel conventualis ecclesiae captus vel occisus fuerit, in toto archidiaconatu, in quo scelus patratum est. Si vero plebanus aut presbyter seu quilibet in sacris ordinibus sive saecularis vel regularis fuerit, in decanatu rurali vel archipresbyterali sede; si vero alius clericus in minoribus constitutus, locus ille et parochia loci illius ecclesiastico subjaceat interdicto. De atroci vero vulnere relinquitur arbitrio Ordinarii quoad interdictum ponendum...”

ruchomego zabójcy, na rzecz kościoła pokrzywdzonego, poza karą interdyktu miejscowego „*latae sententiae*”, o którym była mowa wyżej.

3. *Przestrzeżenie interdyktu.* Interdykt miejscowy, bez względu na to czy karą „*latae*”, czy „*ferendae sententiae*”, powodował zakaz odprawiania nabożeństw, sprawowania i udzielania sakramentów św., poza wyjątkami wyżej podanymi oraz zabraniał pogrzebu kościelnego. Do podporządkowania się karze interdyktu, ze wszystkimi jego skutkami, zobowiązani byli wszyscy wierni. Obowiązek ten podkreślają starodawne synody prowincjonalne, wyrażając w słowach: „...*et interdictum praesenti constitutione prolatum ab omnibus firmiter observetur...*”⁴ Poza obowiązkiem moralnym, dawne synody prowincjonalne nakładają obowiązek prawny, którego przekroczenie ścigane jest sankcją karną w postaci ekskomuniki „*latae senetentiae*”. Karę powyższą ściągają na siebie wszyscy ci, którzy świadomie w czasie trwania interdyktu miejscowego zezwalają na pogrzeb, kościelny, na cmentarzu objętym interdyktem miejscowym. Z ekskomuniki tej, która jest karą „*latae sententiae*”, mogą być zwolnieni sprawcy wymienionego przestępstwa tylko przez metropolitę lub biskupa miejsca popełnionego przestępstwa, albo przez osoby przez nich upoważnione do tej czynności. Synody upominają metropolitów, biskupów wikariuszów, działających w ich imieniu, ażeby udzielali absencji od wymienionej ekskomuniki dopiero po spełnieniu następujących warunków: ekshumacji zwłok, rekoneiliacji miejsc zbezczeszczonych takim postępowaniem, daniu odpowiedniej satysfakcji kościołowi oraz osobom, którym omawiane przestępstwo wyrządziło zniewagę⁵.

⁴ Por. Chodyński-Likowski, *Decretales*, III, lib. V, tit. 39, cap. 27;

⁵ Por. Chodyński-Likowski, *Decretales*, III, lib. V, tit. 39, cap. 26: „*Provinciales antiquae. Quicumque intra coemeterium loci interdicti aliquod corpus seu corpora defunctorum scienter sepelire praesumpserint, excommunicationis sententiam incurrant ipso facto, a qua non nisi per solum Metropolitanum vel Dioecesanum, aut cui*

4. *Ogłoszenie interdyktu.* Starodawne synody prowincjonalne nakazują publiczne ogłoszenie interdyktu miejscowego oraz sprawców tegoż. Następowoło to wobec zgromadzonego ludu w kościele, w dniu świątecznym lub w niedzielę. Ogłaszano publicznie z ambony imiona i nazwiska osób, popełniających przestępstwa, za które nastąpił wymiar interdyktu miejscowego, trzykrotnie przy tym uderzano w dzwony oraz gaszono światła. W czasie trwania interdyktu dozwolone było wiernym zbierać się w kościele, celem wysłuchania nauk oraz uzyskania wiadomości o obowiązujących świątach i postach⁶. Powtarzać powyższe czynności należało w każdą niedzielę i święta. Wierni, za przybycie na powyższe funkcje do kościoła oraz za unikanie ekskomunikowanych, uzyskiwali odpust zupełny czterdziestodniowy .

5. *Zniesienie interdyktu.* Władzą kompetentną do zniesienia interdyktu miejscowego, w wypadku dokonania zabójstwa na osobie arcybiskupa, lub biskupa, był synod prowincjonalny lub metropolita, po zaciągnięciu opinii w tej materii od biskupów safraganów. Od interdyktu miejscowego, wymierzonego za zabójstwo niższych prałatów, kanoników lub osób

super hoc suas commiserint auctoritates, absolvantur. Metropolitanus vero vel eius Dioecesanus aut eorum in hac parte Vicarius nequamquam ad imponendum talibus beneficium absolutionis procedat, nisi prius sepultis taliter corporibus exhumatis et locis reconciliatis et Ecclesiae ac personis, quibus ex hoc injuria dignoscitur irrogata, satisfactum fuerit competenter. Habetur: *Const. provinc. 4 hoc. tit. § Quoniam*".

⁶ Por. Chodyński-Likowski, *Decretales*, III, lib. V, tit. 39, cap. 27: „...Statuimus etiam, ut tales malefactores omnibus innotescant, ut eo amplius confundantur quo tempore talis interdicti populus sono percusso tabulae omnibus diebus dominicis et festis ad ecclesiam convocetur, ibi festa et jejunia populo indicentur, et exhortatione facta et causa interdicti exposita malefactores huiusmodi, ter pulsatis campanis et candelis extinctis, excommunicati publice nuncientur, et ut populus ad conveniendum illic amplius invitetur.

Convenientibus illic et excommunicatos vitantibus quadraginta die indulgentiarum concedantur. Habetur: *Const. prov. cap. 4 tit. de Poenis*".

duchownych nie posiadających godności kościelnych, uwolnić mógł ordynariusz miejsca, po uzyskaniu odpowiedniej satysfakcji od sprawców przestępstwa⁷.

6. *Interdykt personalny.* Sprawcy wyżej wymienionych przestępstw, za które synod prowincjonalny przewidział interdykt miejscowy „*latae sententiae*”, karani byli *interdyktem personalnym „latae sententiae”*. Interdykt ten należało publikować wspólnie z interdyktem miejscowym. Z kary tej mogli być uwolnieni tylko w niebezpieczeństwie śmierci, po uprzednim naprawieniu szkód i wywołanego zgorzenia. Jeśli nie byli w stanie tego uczynić z powodu złego stanu zdrowia lub dla innych racji, przed uzyskaniem absolucji powinni złożyć odpowiednią kaucję, zabezpieczającą ich zobowiązanie do naprawy tegoż w ciągu miesiąca. Nie spełnienie powyższych warunków pociągało za sobą powtórne zaciągnięcie teje samej kary „*ipso facto*”⁸.

⁷ Por. Chodyński-Likowski, *Decretales*, III, lib. V, tit. 39, cap. 27: „...nec a quopiam nisi ab ipsa Synodo vel a Metropolitanò Suffraganeis requisitis pro Maiori Praelato, scilicet Archiepiscopo vel Episcopo comprovinciali, pro minori vero vel clerico dioecetano congrua satisfactione praemissa per Dioecesanum suum relaxetur...”

⁸ Por. Chodyński-Likowski, *Decretales*, III, lib. V, tit. 39, cap. 27: „...Et ne malefactores huiusmodi propter similia pericula fraudulentè procurent et obtineant se absolvi, statuimus, ut nonnisi in evidenti articulo mortis, satisfactione praemissa congrua, absolutiois beneficium valeant obtinere, vel saltem cautione praemissa idonea de satisfaciendo intra mensem, alias in eandem sententiam incident ipso facto...”

WYKAZ ŹRÓDEŁ I LITERATURY

I. ŹRÓDŁA

1. *Acta Apostolicae Sedis*, 1909—1958.
2. *Acta Sanctae Sedis*, 1869.
3. *Canones et decreta oecumenici concilii Tridentini*, Lipsiae 1853.
4. *Codex iuris canonici*, Romae 1943.
5. *Codicis iuris canonici fontes*, Gasparri P., Romae 1923—32, tom I — VI), Seredi J., tom VII, VIII.
6. *Corpus iuris canonici*, Friedberg AE., Lipsiae 1879—1881.
7. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum*. Denzinger H. et Umberg I. B., Friburgi-Brigoviae, ed. 21—23 V, 1937.
8. *Enchiridion canonicum seu Sanctae Sedis Responsiones*, Sartori C., editio 9 (1917—1953), Romae 1954.
9. *Decretales Summorum Pontificum pro Regno Poloniae et Constitutiones synodorum provincialium et dioecesanarum Regni eiusdem ad summam collectae*, Chodyński Z., Likowski E., Tomus III, Posnaniae 1883.
10. *Constitutiones synodorum provincialium auctoritate Synodi Provincialis Gembicianaee per deputatos recognitae*; Jussu vero et opera Illmi ac Rdmi Dominj D. Joannis Wężyk Archiepiscopi Gnesnen, editae, Cracoviae 1630.
11. *Pismo św. Nowego Testamentu*. Wstęp. Nowy przekład z Wulgaty. Komentarz przez ks. E. Dąbrowskiego, Warszawa 1954.
12. *Pontificale Romanum Summorum Pontificum iussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII Pontificibus Maximis recognitum et castigatum*, Mechlinae 1895.

II. LITERATURA

1. Opracowania specjalne

1. Kober F., *Das Interdikt*, w *Archive f. kath. Kirchenrecht*, Bd. 21, 1869, Bd. 22, 1869;
2. Goldschmidt I., *Des Interdikt*, w *Archiv f. kath. Kirchenrecht*, Bd. 76, 1896;
3. Eichmann E., *Acht u. Bann im Reichsrecht des Mittelalters*, Paderborn 1909;
4. Krehbiel E., *The interdict, its history and its operation with special attention to the time of pape Innocent III (1198—1216)*, Washington 1909;
5. Dix H., *Das Interdikt, w Östlichen Deutschland*, Marburg 1913;

6. Anker K., *Bann u. Interdikt im 14. u. 15. Jahrhundert als Voraussetzung der Reformation*, Tübingen 1919;
7. Haas A., *Das Interdikt*, Bonn 1929;
8. Conran E. I., *The interdict*, Washington 1930;
9. Richter W., *De origine et evolutione interdicti*, Textus et documenta; Series theologica 12, 13; Romae 1934;
10. Jombart E., *Interdit*, w Dictionnaire de droit canonique, Paris 1953, V, fascicule XXX, col. 1464—1475.

2. Opracowania ogólne

A. Autorzy piszący przed Kodeksem prawa kanonicznego

1. Aichner S., *Compendium iuris ecclesiastici*, Brixinae 1911.
2. Alphonsus De Ligoria (S.), *Theologia moralis*, Romae 1905—1912.
3. Altieri M., *De censuris nempe de excommunicatione, suspensione et interdicto cum explicatione bullae Coenae Domini*, Romae 1618.
4. Avanzini P., *De constitutione „Apostolicae Sedis” qua censurae latae sententiae limitantur comentarii*, Romae 1874.
5. Avanzini-Penacchi, *Commentarium in const. „Apostolicae Sedis”*, Romae 1883.
6. Avila (de) St., *De censuris ecclesiasticis*, Lugduni 1608.
7. Aertnys J., *Theologia moralis iuxta doctrinam S. Alphonsi M. de Ligorio*, Tornaci 1896.
8. Ballerini A., Palmieri D., *Opus theologicum morale*, Prati 1889.
9. Barbosa A., *Opera omnia*, Lugduni 1657—1668.
10. Bargilliat M., *Praelectiones iuris canonici*, Parisiis 1912.
11. Benedictus XIV, *Opera omnia*, Venetiis 1767.
12. Berardi Ae., *De sollicitatione et absolutione complicitis*, Faventinae 1897.
13. Berardi C., *Commentaria in ius ecclesiasticum universum*, Mediolani 1847.
14. Bonacina A., *Censurae latae sententiae nunc vigentes*, 1893.
15. Bonacina M., *Opera omnia*, Venetiis 1721.
16. Bucceroni J., *Commentarii de casibus reservatis, de censuris, de const. „Apostolicae Sedis” etc.*, Romae 1899.
17. Ciolli A., *Commentario delle censure*, Firenze 1902.
18. D'Annibale J., *Summula theologiae moralis*, Romae 1897.
In const. „Apostolicae Sedis” qua censurae latae sententiae limitantur commentarii, Romae 1909.

19. De Angelis Ph., *Praelectiones iuris canonici*, Romae 1891.
20. De Avila St., *De censuris ecclesiasticis tractatus*, Lugduni 1608.
21. De Luca M., *Praelectiones iuris canonici*, Romae 1897.
22. Devoti J., *Institutionum canonicarum libri IV*, Bassani, ed. 6, 1857.
23. Eck E., *De natura poenarum secundum ius canonicum*, 1860.
24. Engel L., *Collegium universi iuris canonici*, Venetiis 1723.
25. Fagnanus P., *Commentaria in quinque libros Decretalium*, Venetiis 1764.
26. Farinacius P., *Praxis et theoria criminalis*, Venetiis 1603—1614. Tractatus de haeresi, Lugduni 1621.
27. Felicianus F., *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, Ingolstadi 1583.
28. Ferraris L., *Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica*, Parisiis 1866.
29. Ferrari J., *Summa institutionum canonicarum*, ed. 4, Genuae 1889.
30. Fleury M. -Boucher D'Argis M., *Institution au droit ecclesiastique* Paris 1767.
31. Friedberg E., *Lehrbuch des katholischen und evangelischen Kirchenrechts*, Leipzig 1909.
32. Gonzales-Tellez M., *Commentaria perpetua in singulos textus quinque librorum Decretalium Gregorii IX*, Lugduni 1575.
33. Gibalinus J., *Disquisitiones canonicae et theologicae de sacra iurisdictione in ferendis poenis et censuris ecclesiasticis*, Lugduni 1655.
34. Girardi U., *Expositio iuris pontificii*, Romae 1830.
35. Giribaldi S., *Juris naturalis... et censurarum Ecclesiae moralis discussio*, Bononiae 1717.
36. Gonella E., *De censuris latae sententiae iuxta hodiernam eccl. disciplinam*, 1893.
37. Heiner F., *Die kirchlichen Censuren*, Paderborn 1884.
38. Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, Moguntiae 1898.
39. Henricus a Segusio Cardinalis Hostiensis, *Aurea Summa*, Coloniae 1612.
40. Hergenroether J., *Lehrbuch des Katholischen Kirchenrechts*, Freiburg im Breisgau 1888.
41. Hinschius P., *System des katholischen Kirchenrechts*, Berlin 1895.
42. Hollweck J., *Die Kirchlichen Strafgesetze*, Mainz 1899.
43. Hurtado G., *Tractatus de censuris et matrimonio*, Lugduni 1629.

44. Joannes Andreae, *In II, V, VI Decretalium librum commentaria*, Venetiis 1581.
45. Katz E., *Grundriss des kanonischen Strafrechts*, Berlin 1881.
46. Kahn L., *Étude sur le délit et la peine en droit canonique*, Nancy 1898.
47. Kober F., *Der Kirchenbann*, Tübingen 1863.
48. Kober F., *Die Suspension*, Tübingen 1862.
49. Kober F., *Das Interdikt*, w Arch. f. kath. Kirchenrecht, Bd. 21, 1869 i Bd. 22 1869.
50. Köck J., *Die kirchlichen Zensuren latae sententiae*, Graz 1902.
51. Laurentius J., *Institutiones iuris ecclesiastici*, Friburgi B., 1908.
52. Lancelotti J. P., *Institutiones iuris canonici*, Coloniae Munatianae 1773.
53. Laymann P., *Jus canonicum*, Dilingae 1666—73.
54. Lega M., *Praelectiones in textum iuris canonici, De delictis et poenis*, ed. 2, Romae 1910.
55. Leone A., *De censuris excommunicationis et suspensionis*. Neapoli 1644.
56. Lehmkuhl A., *Teologia moralis*, Friburgii B., 1910.
57. Longus F., *De casibus reservatis*, Venetiis 1622.
58. Lupus I., *De casibus et censuris reservatis*, Bergomi 1681.
59. Mansi J., *Tractatus de casibus Episcopo reservatis*, Lucae 1739.
60. Muenchen N., *Das kanonische Gerichtsverfahren und Strafrecht*, Koel und Reuss 1874.
61. Ojetti B., *Synopsis rerum moralium et iuris pontificii*, Romae 1911—1914.
62. Opatovius A., *De sacramentis, de censuris, de indulgentiis*, Cracoviae 1642.
63. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, Poznań 1894.
64. Phillips G., *Kirchenrecht*, ed. 3, Regensburg 1857.
65. Phillips G. — Vering F., *Compendium iuris ecclesiastici*, Ratisbonae 1875.
66. Pichler V., *Jus canonicum*, Pisauri 1758.
67. Pirhing H., *Jus canonicum nova methodo explicatum*, Dilingae 1674—77.
68. Pennacchi J., *In Const. „Apostolicae Sedis” commentatio*, Romae 1881.
69. Pignatelli I., *Consultationes canonicae*, Venetiis 1736.
70. Reiffenstuel A., *Jus canonicum universum*, Monachii 1714.
71. Sägmüller J., *Lehrbuch des Kath. Kirchenrechts*, Freiburg B., 1909.
72. Santi F., *Praelectiones iuris canonici*, Ratisbonae 1887.
73. Santi-Leitner, *Praelectiones iuris canonici*, Ratisbonae 1905.

74. Sayrus G., *Thesaurus casuum conscientiae continens praxim de censuris ecclesiasticis etc.*, Venetiis 1627.
75. Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum universum*, Romae 1844.
76. Schulte J. F., *Lehrbuch des katholischen und ewangelischen Kirchenrechts*, Giessen 1886.
77. Schmitz H. I., *Die Bussbücher und Bussdisziplin der Kirche*, Mainz 1883.
78. Stremier I., *Traité des peines ecclésiastiques*, Paris 1860.
79. Suarez F., *De censuris*, Moguntiae 1606.
80. Thesaurus-Giraldi, *De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, Romae 1760.
81. Ugolinus B., *De censuris R. Pontifici reservatis*, Venetiis 1609.
82. Van Espen Z. B., *Tractatus hist.-canon. de censuris ecclesiasticis*, Opp. P. VI, Coloniae 1748.
83. Wernz F., *Jus decretalium*, Prati 1914.
84. Wiestner I., *Institutiones canonicae, sive ius ecclesiasticum, etc.* Monachii 1705—1706.

B. Autorzy piszący po Kodeksie prawa kanonicznego

1. Augustine Ch., *A commentary on the new Code of Canon Law*, London 1919.
2. Bączkowicz F. — Baron J., *Prawo kanoniczne*, wyd. 2, Kraków 1933.
3. Badii C., *Institutiones iuris canonici*, Florentiae 1921, 22.
4. Cappello F., *De censuris*, ed. 4, Taurini-Romae 1950.
5. Cavigioli J., *De censuris latae sententiae quae in Codice continentur commentariolum*, Taurini 1919.
5. Cerato P., *Censurae vigentes*, Patavii 1921.
6. Chelodi J., *Jus poenale et ordo procedendi in iudiciis criminalibus iuxta Codicem iuris canonici*, ed. 3, Tridentini 1933.
7. Cipollini A., *De censuris latae sententiae iuxta Codicem iuris canonici*, Taurini 1925.
8. Crnica A., *Modificationes in tractatu de censuris per Codicem J. C. introductae*, S. Mauritii Agaunensis 1919.
9. Cocchi G., *Commentarium in Codicem iuris canonici*, ed. 2, Taurinorum Augustae 1928.
10. Conte a Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, ed. 4, Taurini-Romae 1950—1955.
11. Eichmann E., *Das Strafrecht des Codex Iuris Canonici*, Paderborn 1920.

12. Grabowski I., *Prawo kanoniczne*, wyd. 4, Warszawa 1948.
13. Hyland E. F., *Excommunication its nature, historical development and effects*, Washington 1928.
14. Insadowski H., *Kościelne prawo pogrzebowe*, Włocławek 1930.
15. Jombart E., *Excommunication*, w *Dictionnaire de droit canonique*, Paris 1951, V, fascicule XXVII, col. 615—628.
16. Liuzzi F. A., *De delictis contra auctoritates ecclesiasticas*, Romae 1942.
17. Michiels G., *De delictis et penis*, Lublin-Brasshaat 1934.
18. Michiels G., *Normae generale iuris canonici*, ed. 2, Parisiis-Tornaci-Romae 1949.
19. Blat A., *Commentarium textus Iuris canonici*, 5 vol. Romae 1921—1927.
20. Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, vol. VI, *De delictis et poenis*, Taurini-Romae 1938.
21. De Meester A., *Juris canonici et juris canonico-civilis compendium*, ed. 2, tomus tertius, pars secunda, Brugis 1928.
22. Myrcha M. A., *Zwalnianie z cenzur w świetle przepisów prawa kanonicznego*, w *Polonia Sacra* 1957, Nr 1, 87—210.
23. Myrcha A. M., *Administracyjny wymiar kar w kościele*, *Polonia Sacra* 1956, Nr 1—2, 125—149.
24. Myrcha M. A., *Wpływ bojaźni na wymiar kar late sententiae*, *Polonia Sacra* 1956, Nr 3—4, 349—380.
25. Noldin H. — Schoenegger, *De censuris*, Oeniponte 1943.
26. Pélisé P., *Le droit penal de l'Église*, Paris 1939.
27. Pighi J., *Censurae sententiae latae*, Veronae 1919.
28. Pistocchi M., *I canoni penali del Codice ecclesiastico esposti e commentati*, Torino-Roma, 1925.
29. Prümmer D., *Manuale iuris ecclesiastici*, Friburgi B., 1920.
30. Roberti F., *De delictis et poenis*, vol. I, pars II, *De poenis in genere, de censuris in genere et in specie*, ed. 2, Romae 1944.
31. Salucci R., *Il diritto penale secondo il Codice di diritto canonico*, Subiaco 1926—1930.
32. Sole J., *De delictis et poenis*, Romae 1920.
33. Stocchiero G., *Diritto penale della Chiesa e dello Stato*, Vicenza 1932.
34. Szmyd W., *Kary kościelne*, Kraków 1929.
34. Roberti F., *De processibus*, ed. 2, Romae 1941.
35. Seriski P., *Poenae in iure byzantino ecclesiastico ab initis ad saeculum XI (1054)*, Romae 1941.

36. Kurczyński P., *De natura et observantia poenarum latae sententiae*, Lublin 1938.
37. Vermeersch A. — Creusen J., *Epitome juris canonici*, tomus III, ed. 6, Mechliniae-Romae 1946.
38. Wernz F. — Vidal P., *Jus canonicum*, ed. 2, VII, Jus poenale ecclesiasticum, Romae 1951.
39. Wernz F. — Vidal P., *Jus canonicum*, ed. VI, De processibus, Romae 1949.
40. Zalba M., *De vi canonis 2254 § 1 in ordine ad absolutionem censurarum ab homine*, Periodica de re morali, canonica, liturgica, Romae-Brugis 1953, tom XLII, fasc. III—IV.
41. Torquebiau P. — Naz R. — De Clercq C. — Jombart É., *Traité de droit canonique*, tom IV, Paris 1954.
42. Wiślicki J., *Konkordat*. Studjum prawne, Lublin 1926.

SPIS RZECZY

- § 1. *Pojęcie i podział interdyktu* [1—8]
- I. Pojęcie interdyktu [1—5]
 - 1. Nazwa [1—2]
 - 2. Pojęcie [2—5]
 - II. Podział interdyktu [5—8]
- § 2. *Rozwój historyczny interdyktu* [8—37]
- I. Pochodzenie [8—10]
 - II. Czas wprowadzenia interdyktu jako kary [10—22]
 - 1. Interdykt osobowy [11—12]
 - 2. Interdykt miejscowy [12—22]
 - III. Warunki wymiaru interdyktu [22—27]
 - 1. Bezprawie [22—23]
 - 2. Wina [23—27]
 - IV. Interdykt w dawnym prawie [27—30]
 - V. Skutki interdyktu [30—37]
- § 3. *Wymiar interdyktu* [37—87]
- I. Władza [37—48]
 - 1. Dawne prawo [37—40]
 - 2. Kodeks prawa kanonicznego [40—48]
 - II. Podmiot [48—59]
 - 1. Dawne prawo [48—49]
 - 2. Kodeks prawa kanonicznego [49—59]
 - III. Przestępstwa [59—80]
 - 1. Odpowiedzialność karna osób fizycznych [59—60]
 - 2. Odpowiedzialność karna osób prawnych [60—62]
 - A. Prawo rzymskie i germańskie [62—64]
 - B. Prawo kanoniczne [64—80]
 - a) Dawne prawo. [64—71]
 - b) Kodeks prawa kanonicznego [72—80]
 - IV. Forma [80—87]
 - 1. Dawne prawo [80—84]
 - 2. Kodeks prawa kanonicznego [84—87]
- § 4. *Miejscowy interdykt ogólny* [87—129]
- I. Pojęcie [87—89]
 - II. Zakres terytorialny i personalny interdyktu miejscowego ogólnego [89—95]

1. Zakres terytorialny [89—90]
 2. Zakres personalny [91—95]
 - III. Przepięstwa [95—96]
 - IV. Skutki [96—121]
 1. Skutki dotyczęce wiernych [96—99]
 - a) Dawne prawo [99—100]
 - b) Kodeks prawa kanonicznego [100—105]
 2. Skutki dotyczęce duchownych [105—119]
 - A. Dawne prawo [105—108]
 - B. Kodeks prawa kanonicznego [108—119]
 3. Skutki dotyczęce sprawców [119—121]
 - V. Sankcje karne [121—128]
 1. Dawne prawo [121—127]
 2. Kodeks prawa kanonicznego [128]
 - VI. Wygašnienie ogólnego interdyktu miejscowego [128—129]
- § 5. *Szczegółowy interdykt miejscowy* [129—144]
- I. Ogólne skutki szczegóowego interdyktu miejscowego [130—132]
 1. Odnošnie wiernych [130]
 2. Odnošnie duchownych [130]
 3. Odnošnie obłożonych interdyktem osobistym [130—131]
 4. W niebezpieczeństwie śmierci [131]
 5. Zawieszenie interdyktu [131]
 6. Skutki interdyktu poza miejscem objętym tą karę [132]
 7. Przepięstwa [132]
 - II. Skutki miejscowego interdyktu wymierzonego na košciół lub kaplicę [132—139]
 1. Košciół [133]
 - A. Pojęcie [133]
 - B. Podział [133]
 2. Kaplica [133—134]
 - A. Pojęcie [133—136]
 - B. Podział [134]
 - a) Kaplica publiczna [134—135]
 - b) Kaplica półpubliczna [135—136]
 - c) Kaplica prywatna [136]
 3. Skutki [137—139]
 - A. Košciół kapitulny, katedralny, kolegiacki [137—138]
 - B. Košciół parafialny [138—139]
 - III. Skutki miejscowego interdyktu wymierzonego na ołtarz. [139—140]
 1. Pojęcie [139—140]
 2. Skutki [140]

- IV. Skutki interdyktu miejscowego wymierzonego na cmentarz [140—143]
 - 1. Pojęcie [140—141]
 - 2. Skutki [141—143]
 - V. Sankcje karne za przekroczenie interdyktu szczególnego miejscowego [143]
 - 1. Dawne prawo [143]
 - 2. Kodeks prawa kanonicznego [143]
 - VI. Wygaśnięcie miejscowego interdyktu szczególnego [144]
- § 6. *Osobisty interdykt ogólny* [145—157]
- I. Pojęcie [145—148]
 - II. Władza [149—151]
 - III. Przedmiot [151—152]
 - IV. Przestępstwa [152]
 - V. Skutki [153—156]
 - VI. Wygaśnięcie interdyktu [156]
 - VII. Obowiązujące interdykty osobowe ogólne [156—157]
- § 7. *Osobisty interdykt szczególny* [157—182]
- I. Pojęcie [157—159]
 - II. Przestępstwa [159]
 - III. Skutki [159—160]
 - 1. Administrowanie Sakramentów św. i sakramentaliów [160—168]
 - A. Przestępcy nienotoryczni [161]
 - B. Przestępcy faktycznie notoryczni [161]
 - C. Przestępcy prawnie notoryczni [161—163]
 - D. Sankcje karne [163]
 - E. Wierni [163—165]
 - 2. Odprawianie nabożeństw [165—168]
 - A. Obłożeni interdyktem osobistym [166—167]
 - B. Przełożeni [167—168]
 - 3. Przyjmowanie Sakramentów św. i sakramentaliów
 - A. Sakramenta św. [168—169]
 - B. Sakramentalia [169—170]
 - C. Święcenia [170]
 - 4. Bierny udział w nabożeństwach [171]
 - A. Obłożeni interdyktem osobistym [171]
 - B. Przełożeni [171]
 - 5. Prawa [171—173]

- A. Obłożeni interdyktem osobistym [171—172]
 - B. Przełożeni [172—173]
 - 6. Niezdolność [173]
 - A. Obłożeni interdyktem osobistym [173—174]
 - B. Przełożeni [174]
 - 7. Pogrzeb kościelny [175—178]
 - A. Dawne prawo [175—176]
 - B. Kodeks prawa kanonicznego [176—178]
 - 8. Wygaśnięcie interdyktu personalnego [179—180]
 - 9. Obowiązujące interdykty personalne [180—182]
- § 8. *Interdykt zabraniający wstępu do kościoła* [182—196]
- I. Pojęcie [182—186]
 - II. Skutki [187—193]
 - 1. Prawo odprawiania obrzędów religijnych w kościele [187]
 - 2. Prawo brania udziału w obrzędach religijnych w kościele [187—192]
 - 3. Pogrzeb kościelny [192—193]
 - III. Wygaśnięcie interdyktu wzbraniającego wstępu do kościoła [194—195]
 - IV. Obowiązujące interdykty wzbraniające wstępu do kościoła [195—196]
- § 9. *Zakaz odprawiania nabożeństw w pewnym miejscu* [197—211]
- I. Dawne prawo [197—211]
 - 1. Pojęcie [197—199]
 - 2. Podział [199—200]
 - 3. Rys historyczny [200—205]
 - 4. Cel [205]
 - 5. Forma [205]
 - 6. Władza [206]
 - 7. Skutki [206—208]
 - 8. Sankcje karne [208—209]
 - 9. Wygaśnięcie zakazu [209—210]
 - II. Kodeks prawa kanonicznego [210—211]
- § 10. *Interdykt w dawnym partykularnym ustawodawstwie polskim*
- 1. Władza [212]
 - 2. Przestępstwa [213—215]
 - 3. Przestrzeganie interdyktu [215]
 - 4. Ogłoszenie interdyktu [216]
 - 5. Zniesienie interdyktu [216—217]
 - 6. Interdykt personalny [217]